

POMIĘDZY
**PANDEMIA,
COVID-19
A WOJNA,
W UKRAINIE**

**DIAGNOZA STANU
POLSKIEGO SPOŁECZEŃSTWA**

REDAKCJA NAUKOWA
ROBERT MIRON STANISZEWSKI

KRAKÓW 2022

**POMIĘDZY PANDEMIĄ COVID-19
A WOJNĄ W UKRAINIE**

REDAKCJA NAUKOWA
ROBERT MIRON STANISZEWSKI

POMIĘDZY PANDEMIĄ COVID-19 A WOJNĄ W UKRAINIE

**DIAGNOZA STANU
POLSKIEGO SPOŁECZEŃSTWA**

KRAKÓW 2022

Publikacja sfinansowana ze środków budżetu państwa

Recenzent: dr hab. Agnieszka Hess, prof. UJ

Redakcja: Marcin Kulig

Okładka: Marcin Kulig, ToC

Copyright © 2022 Fundacja Pro Futuro

Copyright © 2022 Wydawnictwo ToC

Copyright © 2022 Autorzy

Wydawca: Wydawnictwo ToC

ul. Szaflarska 85, 34-400 Nowy Targ

www.toc-editions.com

Wydanie I

ISBN 978-83-66492-23-3 (wersja drukowana)

ISBN 978-83-66492-24-0 (wersja elektroniczna)

Skład, łamanie, wersja cyfrowa, druk: Wydawnictwo ToC

SPIS TREŚCI

Wstęp	7
 <u>JACEK WOJNICKI</u> Stosunek do demokracji – partycypacja polityczna, ocena instytucji	 11
 <u>ROBERT MIRON STANISZEWSKI</u> Społeczna percepcja stanu polskiej gospodarki, akceptowane zasady jej funkcjonowania, ocena wdrożonych przez państwo rozwiązań oraz prognozy dotyczące jej dalszego rozwoju	 35
 <u>TERESA ZBYRAD</u> Warunki życia Polaków oraz aktywność zawodowa	 63
 <u>DOROTA PIONTEK</u> Styl życia, akceptowane zasady, cele w życiu, szanse i obawy Polaków	 85
 <u>CEZARY SMUNIEWSKI</u> Praktyki religijne	 105
 <u>EWA MARIA MARCINIAK</u> Ocena zdrowia i stanu psychicznego Polaków	 121
 <u>ŁUKASZ ŁOTOCKI</u> Wykluczenie społeczne oraz korzystanie z pomocy społecznej	 135

ROBERT MIRON STANISZEWSKI

Społeczna percepcja uchodźców z terytorium
Białorusi i Ukrainy oraz postawa Polaków względem
zaangażowania w pomoc Ukrainie w trakcie wojny z Rosją 159

Opinia wybranych grup społeczeństwa na tematy
społeczno-polityczne 201

*Raport z badania jakościowego przeprowadzonego
metodą zogniskowanych wywiadów grupowych (FGI)*

Charakterystyka próby badawczej dla badania ilościowego 266

Kwestionariusz wywiadu DIAGNOZA ŻYCIA,
POSTAW, PLANÓW I ASPIRACJI SPOŁECZEŃSTWA
POLSKIEGO 269

Autorzy 301

WSTĘP

Od przeszło trzech dekad polskie państwo oraz społeczeństwo podlega procesom klasyfikowanym w ramach zjawiska określonego mianem transformacji systemowej. Legitymizacji tranzykcji od systemu realnego socjalizmu do systemu demokratycznego towarzyszy przejście od gospodarki centralnie planowanej do gospodarki opartej na regułach rynkowych. Zdaniem większości badaczy możemy mówić o tzw. potrójnej transformacji (triple transformation) tj.: demokracji, urynkowaniu oraz budowaniu państwa. Tym samym wymiar polityczny, który jest domeną politologii przeplata się z wymiarem gospodarczym charakterystyczny dla ekonomii. Zasadne wydaje się zatem połączenie tych dwóch płaszczyzn, nie tylko w kwestii przedmiotowej oraz podmiotowej, jak również metodologicznej.

Transformacji polityczno-gospodarczej towarzyszą dynamiczne zmiany zachodzące w sferze społecznej, które dotyczą m.in. społecznej percepcji zjawisk oraz procesów skorelowanych z transformacją systemową w Polsce. Warto zatem postawić pytanie o stan polskiego państwa, stan polskiej demokracji, stan polskiego społeczeństwa oraz warunki i jakość życia Polaków nie tylko w kontekście ostatnich trzech dekad, ale przede wszystkim ostatnich trzech lat. W zakresie tym obserwowany jest daleko idący deficyt poznawczy. Brak jest badań społecznych ujmujących holistycznie omawianą problematykę. Ostatnia „Diagnoza Społeczna” – interdyscyplinarny projekt badawczy zespołu pod kierownictwem Janusza Czapieńskiego – będąca próbą ujęcia stanu społeczeństwa polskiego została zrealizowana w 2015 roku, czyli siedem lat temu. Naturalną zatem jest potrzeba spojrzenia na społeczeństwo polskie patrząc z perspektywy końca 2022 roku oraz opisanie zmian dotyczących świadomości społecznej, która jest determinowana m.in. takimi zjawiskami jak pandemia COVID-19 oraz wojna w Ukrainie.

W tym miejscu konieczne jest zaznaczenie, że w latach 2020–2022 mieliśmy do czynienia z bezprecedensowymi wydarzeniami w powojennej historii Europy oraz świata, które wpłynęły na funkcjonowanie państw, w tym Polski, jak również życie ich obywateli. Pierwszym była ogłoszona przez Światową Organizację Zdrowia (WHO) w dniu 11 marca 2020 roku pandemia COVID-19 wywołana wirusem SARS-CoV-2. Konsekwencją tej decyzji było wprowadzenie na obszarze Polski w dniu 20 marca 2020 roku stanu epidemii, który obowiązywał do dnia 15 maja 2022 roku (stan na dzień 31 grudnia 2022 roku). Drugim była inwazja Federacji Rosyjskiej na Ukrainę w dniu 24 lutego 2022 roku, która została poprzedzona tzw. wojną hybrydową rozpoczętą przez Rosję w 2014 roku od aneksji Krymu. Efektem wdrażania planu mającego na celu realizację geopolitycznych aspiracji mocarstwowych Rosji był również tzw. kryzys migracyjny określany również mianem kryzysu humanitarnego, którego geneza sięga połowy 2021 roku. Konsekwencją realizacji tego planu był napływ uchodźców z państw Bliskiego Wschodu oraz Afryki przez terytorium Białorusi do Polski, a następnie po 24 lutego 2022 roku masowy *exodus* obywateli Ukrainy do państw niezagrożonych konfliktem zbrojnym, w tym również Polski. Należy podkreślić, że od dnia rozpoczęcia wojny w Ukrainie do 31 grudnia 2022 roku przez przejścia graniczne na kierunku z Ukrainy do Polski zostało odprawionych 8,8 mln obywateli tego państwa, zaś na kierunku z Polski do Ukrainy ponad 7,0 mln osób¹.

Każde z tych wydarzeń wpływało i nadal wpływa na warunki i styl życia Polaków, aktywność zawodową, akceptowane zasady, cele w życiu, ich zdrowie oraz stan psychiczny, wykluczenie społeczne, korzystanie z pomocy społecznej, podejmowane praktyki religijne oraz szanse i obawy dotyczące przyszłości.

Zjawiska te determinują również postrzeganie przez polskie społeczeństwo funkcjonowania demokracji w tym instytucji oraz stanu gospodarki. Jednym z elementów obecnych w świadomości

---

¹ Straż Graniczna, https://twitter.com/Straż_Graniczna/status/1609442094451417088 (dostęp: 1 stycznia 2023 r.).

społecznej pod koniec 2022 roku jest percepcja uchodźców z terytorium Białorusi i Ukrainy oraz postawa względem zaangażowania polskiego państwa w pomoc walczącej Ukrainie.

Interdyscyplinarny zespół badawczy pod kierownictwem Roberta Staniszewskiego w składzie: Łukasz Łotocki, Ewa Marciniak, Dorota Piontek, Cezary Smuniewski, Jacek Wojnicki oraz Teresa Zbyrad – mając na względzie powyższe założenia – przeprowadził badanie opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

Celem badania była kompleksowa diagnoza wszystkich istotnych aspektów życia Polaków zarówno w wymiarze ekonomicznym jak i pozaekonomicznym. Każdy z tych wymiarów został zweryfikowany przez szeregu wskaźników (łącznie ok. 100), a efektem analiz są artykuły zamieszczone w niniejszej monografii w podziale na następujące tematy:

- Stosunek do demokracji – partycypacja polityczna, ocena instytucji politycznych. Jacek Wojnicki
- Społeczna percepcja stanu polskiej gospodarki, akceptowane zasady jej funkcjonowania, ocena wdrożonych przez państwo rozwiązań oraz prognozy dotyczące jej dalszego rozwoju. Robert Miron Staniszewski
- Warunki życia Polaków oraz aktywność zawodowa. Teresa Zbyrad
- Styl życia, akceptowane zasady, cele w życiu, szanse i obawy Polaków. Dorota Piontek
- Praktyki religijne. Cezary Smuniewski
- Ocena zdrowia i stanu psychicznego Polaków. Ewa Marciniak
- Wykluczenie społeczne oraz korzystanie z pomocy społecznej. Łukasz Łotocki
- Społeczna percepcja uchodźców z terytorium Białorusi i Ukrainy oraz postawa Polaków względem zaangażowania w pomoc Ukrainie w trakcie wojny z Rosją. Robert Miron Staniszewski

Dodatkowym elementem ujętym w monografii jest raport z badania jakościowego.

Projekt badawczy „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”, przeprowadzony na zlecenie Fundacji Pro Futuro, został dofinansowany ze środków budżetu państwa.

Projekt składał się z badań ilościowych oraz badań jakościowych.

Badanie ilościowe „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego” przeprowadzono w ramach procedury *mixed-mode* na reprezentatywnej próbie udziałowej (kwotowej) pełnoletnich mieszkańców Polski dobieranej ze względu na kryteria jak: płeć, wiek oraz miejsce zamieszkania. Każdy respondent wybierał samodzielnie jedną z metod: wywiad bezpośredni z udziałem ankietera (metoda CAPI), wywiad telefoniczny po skontaktowaniu się z ankieterem (CATI), samodzielne wypełnienie ankiety internetowej (CAWI), do której dostęp był możliwy po otrzymaniu linka od ankietera. We wszystkich trzech przypadkach kwestionariusz miała taki sam zestaw pytań oraz strukturę. Badanie zrealizowano w dniach od 30 listopada do 13 grudnia 2022 roku na próbie liczącej 5115 osób. Błąd maksymalny: 2%. Poziom ufności 95%.

Badanie jakościowe „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego” przeprowadzono metodą Zogniskowanych Wywiadów Grupowych (FGI). Łącznie przeprowadzono 32 FGI. Respondenci byli dobierani ze względu na: wiek, płeć, wielkość miejsca zamieszkania oraz region zamieszkania. Badanie zrealizowano w listopadzie oraz grudniu 2022 roku.

Robert Miron Staniszewski

Jacek Wojnicki

STOSUNEK DO DEMOKRACJI – PARTYCYPACJA POLITYCZNA, OCENA INSTYTUCJI

Abstrakt: w artykule została przeprowadzona wielowymiarowa analiza społecznej percepcji (opinii publicznej) zjawisk i procesów dotyczących funkcjonowania państwa polskiego w wymiarze społeczno-politycznym. Punktem wyjścia do analizy jest charakterystyka sytuacji społeczno-politycznej Polski w odniesieniu do tzw. zjawisk realnych, które miały miejsce w latach 2020–2022, ze szczególnym uwzględnieniem wpływu pandemii COVID-19 oraz wojny rosyjsko-ukraińskiej. Jedną z kluczowych kwestii podjętych w artykule jest uzyskanie odpowiedzi na pytanie: Jak Polacy (patrząc z perspektywy 2022 roku) oceniają przeprowadzoną w Polsce po 1989 roku transformację społeczno-polityczną? Autor przeprowadził również pogłębione analizy statystyczne w celu oszacowania korelacji pomiędzy społeczną percepcją transformacji gospodarczej a społeczną percepcją transformacji politycznej. Należy zaznaczyć, że czynniki powyższe są kluczowe dla zrozumienia uwarunkowań transformacji systemowej w Polsce. Szczególne miejsce w analizie poświęcono społecznej percepcji wybranych rozwiązań charakterystycznych dla państwa o modelu demokratycznym. Tematyka artykułu w części odnoszącej się do wyników badań opinii publicznej została podzielona na dwa główne bloki tematyczne tj.: 1) Społeczna percepcja reform systemu politycznego w Polsce po 1989 roku, 2) Społeczna percepcja funkcjonowania demokracji – ocena przeszłości vs projekcje dotyczące przyszłości. Podstawą analizy są wyniki badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”, które zostało przeprowadzone w dniach od 30 listopada do 13 grudnia 2022 roku na zlecenie Fundacji Pro Futuro w ramach procedury mixed-mode (CATI, CAWI, CAPI) na reprezentatywnej próbie udziałowej (kwotowej) pełnoletnich mieszkańców Polski, która liczyła 5115 osób. Projekt dofinansowano ze środków budżetu państwa.

Słowa kluczowe: Polska, polityka, ustrój polityczny, demokracja, pandemia, COVID-19, wojna, opinia publiczna, społeczna percepcja

Attitude to democracy – political participation, assessment of institutions

Abstract: The article contains a multidimensional analysis of social perception (of public opinion) of phenomena and processes concerning the functioning of the Polish state in the socio-political dimension. The starting point for the analysis is the characteristics of Poland's socio-political situation in relation to the so-called real phenomena that took place in 2020–2022, with particular emphasis on the impact of the COVID-19 pandemic and the Russian-Ukrainian war. One of the key issues raised in the article is to answer the question How do Poles (looking from the perspective of 2022) evaluate the socio-political transformation carried out in Poland after 1989? The author also conducted in-depth statistical analyzes in order to assess the correlation between the public perception of the economic transformation and the public perception of the political transformation. It should be noted that these factors are crucial for understanding the conditions of systemic transformation in Poland. A special place in the analysis is devoted to the social perception of selected solutions characteristic of a state with a democratic model. The subject matter of the article in the part relating to the results of public opinion polls has been divided into two main thematic blocks, i.e.: 1) Social perception of the reforms of the political system in Poland after 1989; 2) Social perception of the functioning of democracy – assessment of the past vs projections for the future. The analysis is based on the results of the public opinion survey „Diagnosis of life, attitudes, plans and aspirations of Polish society”, which was conducted from November 30 to December 13, 2022, at the request of the Pro Futuro Foundation, as part of the mixed-mode procedure (CATI, CAWI, CAPI) on a representative share (quota) sample of adult residents of Poland, which consisted of 5,115 people. The project was co-financed from the state budget.

Keywords: Poland, politics, political system, democracy, pandemic, COVID-19, war, public opinion, social perception

WPROWADZENIE

Kwestia oceny demokracji, powiązanej z zagadnieniami pobocznymi – typu partycypacji polityczna oraz ocena funkcjonowania instytucji politycznych w III RP stanowi kluczowy element oceny z jednej strony rzeczywistości państwa polskiego A. D. 2022, a z drugiej – podsumowanie całego okresu przeobrażeń ustrojowych, których początek z reguły datuje się na rok 1989¹. Przy czym należy zwrócić uwagę na pojemność słowa „demokracja”, która jest zarówno teoretycznym modelem ustroju państwa (i nie tylko współczesnego), ale i objawia się realnym państwem, z jego oczywistymi sukcesami i niedoskonałościami². Jest zatem podstawowe pytanie, które zmuszeni jesteśmy sobie postawić – jak uczestnicy badania interpretowali i wyobrażali sobie wspomnianą „demokrację”, a przecież w sondażu uczestniczyła reprezentatywna grupa społeczeństwa polskiego, a nie tylko słuchacze czy nawet absolwenci elitarnych studiów filozoficznych. Należy także pamiętać, iż cały okres lat 80-tych i następnych, który przygotowywał Polaków do oczekiwanych zmian i same zmiany były „opakowane” w hasła budowy fundamentów państwa demokratycznego, tak bowiem definiowano państwo w regulacjach konstytucji od 1989 roku „demokratyczne państwo prawne urzeczywistniające zasady sprawiedliwości społecznej” (art. 1. Konstytucji 1989)³ Ocena demokracji w Polsce – w szerokim rozumieniu – oznacza zatem ocenę funkcjonowania współczesnego państwa, które definiuje siebie od ponad 30 lat za państwo demokratyczne.

W takich warunkach w dniach od 30 listopada do 13 grudnia 2022 roku zostało przeprowadzone badanie opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego” na reprezentatywnej,

¹ Szczegółowe informacje dotyczące metodologii badania „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego” zostały zawarte we wstępie do niniejszej publikacji.

² Zob. R. Dahl, *O demokracji*, Kraków 2000; A. Jamróz, *Demokracja współczesna*, Białystok 1993 oraz M. Król, *Słownik demokracji*, Warszawa 1991.

³ Ustawa konstytucyjna z dnia 29 grudnia 1989 roku o zmianie Konstytucji PRL (tzw. *Nowela Grudniowa*).

ogólnopolskiej próbie liczącej 5115 osób w wieku 18+, którego celem była m.in. identyfikacja społecznej percepcji zjawisk i procesów dotyczących funkcjonowania państwa polskiego w wymiarze gospodarczym.

Jedną z kluczowych kwestii podjętych w artykule jest uzyskanie odpowiedzi na pytanie: Jak Polacy oceniają przeprowadzoną w Polsce po 1989 roku transformację społeczno-polityczną? – patrząc z perspektywy 2022 roku. Autor przeprowadził również pogłębione analizy statystyczne w celu oszacowania korelacji pomiędzy społeczną percepcją transformacji gospodarczej a społeczną percepcją transformacji politycznej. Należy zaznaczyć, że czynniki powyższe są kluczowe dla zrozumienia uwarunkowań transformacji systemowej w Polsce. Szczególne miejsce w analizie poświęcono społecznej percepcji wybranych rozwiązań charakterystycznym dla tzw. modelu państwa opiekuńczego, które zostały wdrożone w latach 2016–2022. Tematyka artykułu w części odnoszącej się do wyników badań opinii publicznej została podzielona na dwa główne bloki tematyczne tj.: 1) Społeczna percepcja reform systemu gospodarczego oraz reform systemu politycznego w Polsce po 1989 roku, 2) Społeczna percepcja sytuacji społeczno-politycznej w Polsce oraz funkcjonowania demokracji – ocena przeszłości vs projekcje dotyczące przyszłości.

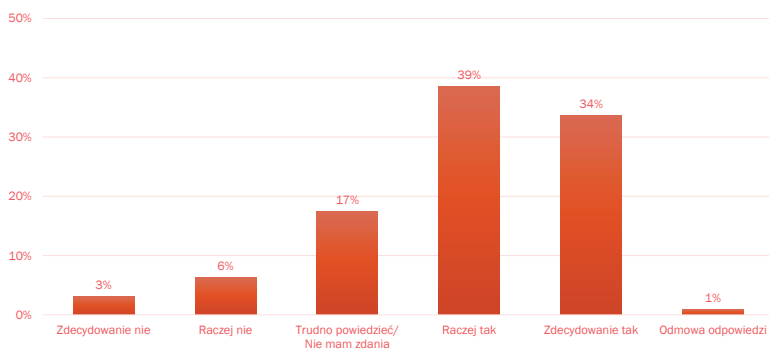
OCENA FUNKCJONOWANIA DEMOKRACJI W POLSCE

Pierwsze pytanie odnosiło się do kluczowej kwestii – raczej o teoretycznym niż praktycznym znaczeniu – ale posiadającej ważne implikacje dla współczesnego społeczeństwa oraz postrzegania modeli ustrojowych państwa. Pytanie jakie stawiano respondentom, brzmiało – Czy uważasz demokrację za najlepszą formę rządów? Takie pytanie pozwala z jednej strony ocenić jak głębokie są podkłady społeczne pod demokratyczne instytucje polityczne wprowadzane z takim mozołem od ponad 30 lat, a z drugiej strony – jak oceniane

jest same ich funkcjonowanie i skuteczność. Odpowiedzi należy uznać za dość budujące – ponad trzy czwarte ankietowanych odpowiedziało, że demokracja stanowi najlepszy model rządów we współczesnym państwie, przy czym 39% udzieliło odpowiedzi zdecydowanej. Z kolei mniej niż 10% uznało nieprawdziwość tezy zawartej w pytaniu, przy czym tylko 3% ankietowanych zdecydowanie nie wierzy w realność ustroju demokratycznego we współczesnym świecie. Jednocześnie należy zwrócić uwagę, iż blisko jedna piąta (17%) nie ma opinii lub obawia się z różnych przesłanek ją wypowiedzieć. Należy uznać przywołane odpowiedzi za bardzo krzepiące, dowodzące demokratycznych przekonań naszych obywateli (mówimy oczywiście o wymiarze teoretycznym państwa demokratycznego i jego instytucji)⁴. Ugrupowania skrajne, niechętne porządkom demokratycznym, otwarcie autorytarne nie mogą – zgodnie z przywoływanymi odpowiedziami – liczyć na wsparcie elektoratów. Potwierdzają generalnie to kolejne wyniki poparcia dla polityków i ugrupowań politycznych, gdzie ugrupowania skrajne – zarówno lewicowe, jak i prawicowe – cieszyły się (lub cieszą) minimalnym (śladowym wręcz) poparciem.

Wykres 1. Ocena demokracji jako formy rządów w państwie współczesnym.
Czy uważasz demokrację za najlepszą formę rządów?

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej
„Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

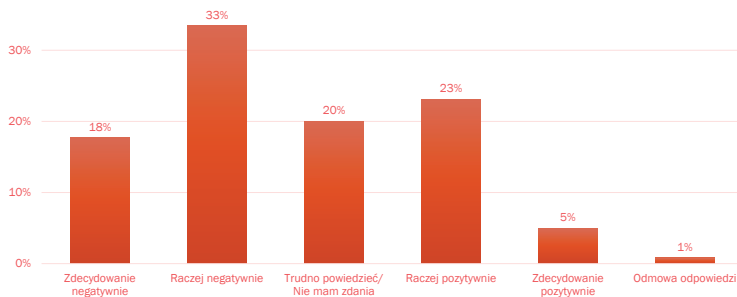
⁴ Por. *Stosunek do demokracji i jej funkcjonowania*, „Komunikat z badań. CBOS”, 2021, nr 57, maj 2021.

Inaczej sprawa wygląda natomiast w przypadku oceny funkcjonowania demokracji i (instytucji demokratycznego państwa, bo ta druga kwestia sama się nasuwa i można się domyślać, iż w znacznym stopniu determinuje odpowiedzi respondentów). Pytanie drugie nosiło już trwały element praktyczności i było osadzone w realiach współczesnego państwa polskiego. I tu spotykamy się z radykalnie innymi rodzajami odpowiedzi. Ponad połowa ankietowanych ocenia, że demokracja we współczesnej Polsce funkcjonuje źle (w tym 18% czyni to w sposób zdecydowany). Tylko 5% oceniało funkcjonowanie demokracji we współczesnej Polsce zdecydowanie pozytywnie, a dalsze 23% raczej pozytywnie. 1/5 ankietowanych udzieliła odpowiedzi – nie mam zdania, albo trudno powiedzieć. Ważne jest, że tylko 1% odmówił udzielenia odpowiedzi na powyższe pytanie. Powyższe odpowiedzi – można zaryzykować taką tezę – pokrywają się z elektoratami głównych ugrupowań politycznych. Zwolennicy obecnej koalicji rządowej skupionej wokół Zjednoczonej Prawicy powinni udzielać odpowiedzi akceptującej stan porządków demokratycznych w III RP. Aktualne sondaże (za rok 2022) dawały jej co najmniej około 30% wskazań. Pokrywa się to w naszym badaniu z odpowiedziami pozytywnymi. Z kolei elektoraty głównych ugrupowań opozycyjnych (Koalicja Obywatelska skupiona wokół PO, Polska 2050, Lewica oraz Koalicja Polska skupiona wokół PSL) osiągają rezultaty zbliżone do udzielonych odpowiedzi przeczących. Z kolei zwolennicy Konfederacji oraz poszukujący dopiero swojego ugrupowania mogli udzielać odpowiedzi trudno powiedzieć. Gdyby przyjąć zasadność takiej hipotezy, należy wskazać na trwałość podziałów społeczno-politycznych oraz skuteczność agendy głównych ugrupowań skierowanych do swoich wyborców.

Rozwinięciem tego zagadnienia było kolejne pytanie – czy funkcjonowanie demokracji uległo zmianie w ostatnich latach? Należy na wstępie naszych rozważań wskazać na nieostrość ograniczenia czasowego w przywołanym pytaniu. Co bowiem oznacza zasugerowany przedział – w ostatnich latach? Czy jest to okres po 2020 roku (pandemiczny), czy aktualna kadencja parlamentu (jesień 2019 roku ostatnie wybory do Sejmu i Senatu RP), czy jeszcze inaczej – cały

okres po zmianie obozu władzy – alternacja władzy w najnowszej historii Polski miała miejsce w 2015 roku (wybory prezydenckie w maju 2015 roku, elekcja parlamentarna w październiku 2015 roku). Nasza interpretacja zakłada drugi i trzeci scenariusz.

Wykres 2. Ocena funkcjonowania demokracji w Polsce.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

Zdaniem blisko połowy ankietowanych funkcjonowanie demokracji zmieniło się (przy czym pytanie nie uszczegółowiło kwestii w jakim kierunku dokonała się wspomniana zmiana – w dobrym czy złym). Tylko niespełna 28% nie zauważyło zmiany, a ponad jedna piąta respondentów powiedziało, iż trudno to wskazać. Jednocześnie tylko niespełna 2% respondentów odmówiło udzielania odpowiedzi na przywołane pytanie. W tym miejscu analizy również można zaryzykować tezę o nałożeniu się prezentowanych odpowiedzi na sympatie polityczne. Znowu mamy do czynienia z generalną proporcją 30:50:20, którą możemy zinterpretować po linii akceptacji ugrupowań rządzących, czterech głównych ugrupowań opozycyjnych (począwszy od PO, poprzez ugrupowanie Szymona Hołowni i Lewicę do Koalicji Polskiej). Elektorat poszukujący wskazań lub bliki Konfederacji mógł wskazywać na opcję – „trudno powiedzieć”.

Naturalnym rozwinięciem tego pytania jest kolejna kwestia – w którym kierunku nastąpiła zmiana w funkcjonowaniu polskiej demokracji. Tu mamy do czynienia z dość jednoznacznymi odpowiedziami. Prawie 9 na 10 respondentów zadeklarowało, iż demokracja funkcjonuje gorzej. Odpowiedź afirmatywną wybrało tylko 11%

ankietowanych, a 1% uczestników badania odmówiło odpowiedzi na takie pytanie. Tu należy wskazać na ogólne niezadowolenie z funkcjonowania demokracji w Polsce, które łączy – stawiamy taką hipotezę – elektoraty wszystkich ugrupowań, choć jednocześnie przyczyny tego niezadowolenia mogą być różne. Tylko 11%, które udzieliło odpowiedzi pozytywnej, a nawet stwierdziło, iż w ostatnich latach nastąpiła poprawa funkcjonowania polskiej demokracji można zaliczyć – stawiam taką hipotezę – do tzw. Twardych elektoratów ugrupowań rządzących czyli od 2015 roku Zjednoczonej Prawicy. Czyli akceptujących całą politykę ulubionego ugrupowania politycznego, nie chcącego dostrzegać w niej pewnych niuansów lub potknięć. Tak jednoznaczne podsumowanie kwestii funkcjonowania ładu demokratycznego w III RP świadczy o wielkim rozczarowaniu społecznym, które może stanowić materiał nie tylko do bardziej pogłębionych analiz socjologicznych czy politologicznych, ale również zapowiedź oczekiwania na przełom w polskiej polityce. Może wyrazić się on przy okazji najbliższych wyborów parlamentarnych (jesień 2023 roku) albo przy okazji innych zachowań społecznych (absencja w życiu politycznym, rosnąca fala strajków na tle płacowym itp.). Odpowiedzi na powyższe pytanie należy uznać za smutne i dość jednoznaczne podsumowanie stanu demokracji we współczesnej Polsce⁵. Trzeba je jednocześnie interpretować wspólnie z ogólnym pytaniem o stosunek do demokratycznej formy państwa – tam widzimy zdecydowaną akceptację do takiego teoretycznego modelu ustrojowego. Czyli można powiedzieć jest akceptacja demokratycznej formuły rządów, ale nie ma dla polskiej praktyki politycznej czy szerzej – ustrojowej. To wystawiona „czerwona kartka” dla polskich polityków przez zdecydowaną większość ankietowanych.

Kolejne pytanie nawiązuje w sposób logiczny i rzecz można chronologiczny – do poprzednich. Respondenci byli pytani o przyszłość – przy czym również nie doprecyzowano o jaki przedział czasowy chodzi. Można w naszej politologicznej analizie stawiać hipotezę, iż przywołaną w omawianym zapytaniu przyszłość wyznaczają najbliższe

⁵ Por. *Stosunek do demokracji i jej funkcjonowania*, „Komunikat z badań. CBOS”, 2021, nr 57, maj 2021.

wybory do Sejmu i Senatu i co z tym związane – oczekiwana przez niektórych alternacja władzy politycznej w III RP. W tym rozumieniu terminu „przyszłość” jest ona wyznaczana przez jesień przyszłego roku, bo wtedy prawdopodobnie odbywać się będą wybory parlamentarne.

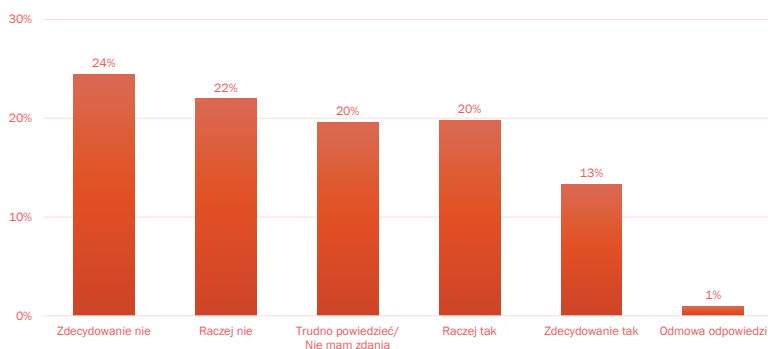
Udzielone odpowiedzi należy uznać za dość ostrożne – prawie połowa ankietowanych wybrała bowiem odpowiedź – trudno powiedzieć. Równocześnie po około jednej czwartej respondentów spodziewa się zmiany w funkcjonowaniu demokracji w Polsce lub uznaje, iż nic w przedmiotowym zakresie nie ulegnie zmianie. Minimalny jest zakres odmowy odpowiedzi – w tym przypadku mniej niż 1% ankietowanych.

Pytanie kolejne stanowi rozwinięcie i uszczegółowienie pytania poprzedniego. Zapytano bowiem czy jeżeli funkcjonowanie demokracji ulegnie zmianie, to w którym kierunku można oczekiwać wspomnianych zmian? Otóż na tak postawione pytanie – ponad dwie trzecie ankietowanych przewiduje poprawę funkcjonowania współczesnej polskiej demokracji, w tym blisko 40% udzieliło odpowiedzi – znacząco się poprawi. Z kolei mniej niż jedna czwarta respondentów była pesymistycznie nastawiona w tej kwestii, a ponad 13% – bardzo pesymistycznie. Należy zwrócić uwagę, iż tylko 5% ankietowanych nie miało zdania w analizowanej kwestii. Należy uznać ten wynik za społeczne oczekiwanie poprawy funkcjonowania systemu demokratycznego w III RP. Wyraża je większy odsetek ankietowanych niż tylko potencjalny elektorat ugrupowań opozycyjnych (w poprzednich pytaniach szacowaliśmy go łącznie na około 50%). W tym przypadku odpowiedzi oczekującej poprawy musi udzielać również elektorat ugrupowań rządzących. Ale z drugiej strony można udzielone odpowiedzi interpretować jeszcze inaczej. To wskazane jedna czwarta ankietowanych zalicza się do tzw. Twardego elektoratu ugrupowań opozycyjnych oraz – co z tego wynika – niechętnych rządowi Zjednoczonej Prawicy. Nie liczą oni zatem na poprawę funkcjonowania demokracji w Polsce, zakładając możliwy scenariusz utrzymania się rządzącej koalicji przy władzy politycznej, również po kolejnych wyborach do Sejmu i Senatu. Z kolei wśród oczekujących poprawy funkcjonowania ładu demokratycznego można doszukiwać się części umiarkowanych zwolenników opozycji, jak i wyborców

Zjednoczonej Prawicy. Taka może być druga hipoteza badawcza związana z interpretacją odpowiedzi na przywołane pytanie ankietowe.

Kolejne pytania należą już do grupy bardziej szczegółowych i problematycznych. Pytanie następne dotyczy kwestii – czy należy wzmocnić uprawnienia rządu lub prezydenta (czyli szeroko rozumianej władzy wykonawczej w naszym państwie). Ponad 44% ankietowanych jest przeciwna takim zmianom ustrojowym (przy czym blisko $\frac{1}{4}$ respondentów zdecydowanie). Akceptuje przywołane zmiany około jedna trzecia badanych, a ponad 13% respondentów udzieliło odpowiedzi zdecydowanej. Jednocześnie blisko jedna piąta ankietowanych nie wyraziła swojego zdania, a mniej niż 1% odmówiła udzielenia odpowiedzi. W przywołanym przypadku możemy stawiać hipotezy o rozłożeniu się odpowiedzi wedle osi poparcia dla rządzących.

Wykres 3. Kwestia wzmocnienia uprawnień władzy wykonawczej (rządu lub prezydenta).

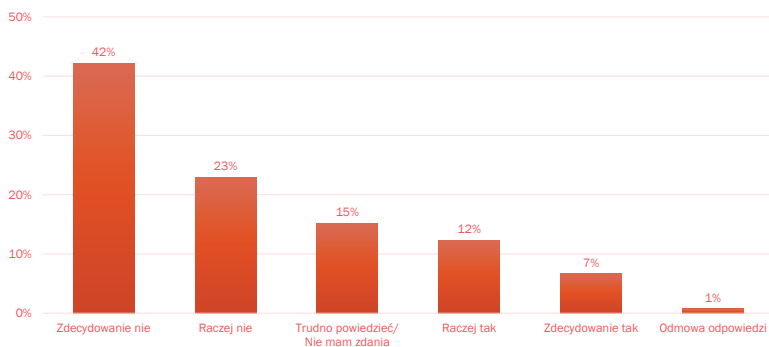
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

Generalnie przeciwnicy aktualnego rządu czy prezydenta nie powinni domagać się dodatkowo wzmocnienia ich uprawnień. Idąc za taką hipotezą – afirmacja dla zmian ustrojowych zmierzających w kierunku wzmocnienia egzekutywy nakłada się prawdopodobnie z elektoratami ugrupowań należących do Zjednoczonej Prawicy. Z kolei sympatycy głównych ugrupowań opozycyjnych (PO, Ruch Szymon

Hołowni, Lewica, Koalicja Polska) – można oczekiwać – byli raczej skłonni udzielać przeczącej odpowiedzi w tym kontekście. Z kolei niezdecydowani mogą przynależeć do wyborców Konfederacji czy wciąż poszukujących swojej oferty politycznej.

Pytanie kolejne odnosi się do kwestii praw obywatelskich, a konkretnie czy jest dopuszczalne chwilowe ograniczenia tego katalogu. Pytanie wskazuje na „czasy takie jak obecnie” jako przesłankę do ograniczania praw obywatelskich, można interpretować przedział czasowy związany z zagrożeniem bezpieczeństwa państwa w sytuacji konfliktu zbrojnego rozgrywającego się blisko polskiej granicy (wojna na Ukrainie spełnia w znacznej mierze wskazane przesłanki). Udzielone odpowiedzi należą do zdecydowanych – blisko trzy czwarte respondentów nie przyzywała na ograniczenie praw obywatelskich, nawet w sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa państwa⁶. W tym blisko połowa ankieterów udziela odpowiedzi zdecydowanie przeciwnej. Dopuszcza taką możliwość jedynie niewiele ponad jedna dziesiąta respondentów, a 15% ankieterów nie miało jednoznacznego zdania. Ważne, iż jedynie około 1% respondentów odmówiła udzielenia odpowiedzi na przywołane pytanie.

Wykres 4. Kwestia naruszania ładu konstytucyjnego.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

⁶ Por. *Zasady demokracji*, „Komunikat z badań. CBOS”, 2021, nr 66, czerwiec 2021.

Bardzo konkretne jest również kolejne pytanie – o przestrzeganie przez władzę państwową regulacji konstytucyjnych. Przedmiotowe pytanie można odczytywać wedle wyraźnych sympatii politycznych i deklaracji stosunku do aktualnego obozu rządzącego. Prawie dwie trzecie udzieliło odpowiedzi negatywnej, przy czym 42% w formie zdecydowanej. Z kolei około 18% respondentów nie dostrzega naruszania ładu konstytucyjnego przez rządzących, w tym blisko 7% zdecydowanie zaprzecza takim posądzeniom. A ponad 15% respondentów nie miało zdania w przedmiotowej kwestii. W tym przypadku z dużym prawdopodobieństwem można zasugerować nakładanie się poszczególnych odpowiedzi na sympatie polityczne i w rezultacie – stosunek do rządzących. Odpowiedzi zdecydowane w zakresie poglądów potwierdzających naruszanie ładu konstytucyjnego przez rządzących pokrywa się z elektoratami czterech głównych ugrupowań opozycyjnych (od Koalicji Obywatelskiej, poprzez Polskę 2050, Lewicę aż do Koalicji Polskiej). Gdy zsumujemy również odpowiedzi w formule – raczej tak, to uzyskamy nawet lekką nadwyżkę (5–10%) ponad potencjalny elektorat opozycyjnych ugrupowań. Z kolei blisko 18% ankietowanych, którzy nie dostrzegają naruszania ładu konstytucyjnego, śmiało mogą być zaliczani do tzw. Twardego elektoratu Zjednoczonej Prawicy.

Interesujące pytanie – również w kontekście praktyki ustrojowej i politycznej ostatnich lat w Polsce – odnosi się do wskazania hierarchii prawa Unii Europejskiej względem prawa polskiego⁷. Jego nadrzędność uznaje ponad jedna trzecia ankietowanych, w tym 15% opowiada się zdecydowanie w tej sprawie. Z kolei ponad 41% ankietowanych negatywnie ocenia możliwość nadrzędności prawa unijnego wobec prawa polskiego, w tym blisko jedna czwarta zdecydowanie. Ponad 22% ankietowanych nie miało zdania w przedmiotowej kwestii. W tym przypadku również można zasugerować afiliacje polityczne odpowiedzi ankietowanych. Zwolennicy nadrzędności prawa europejskiego stanowią tzw. twarde elektorat ugrupowań opozycyjnych (raczej będący potencjalnymi wyborcami Koalicji Obywatelskiej oraz

⁷ Por. *Polacy o sporze z UE członkostwie w tej organizacji*, „Komunikat z badań. CBOS”, 2021, nr 127, październik 2021.

Lewicy). Z kolei umiarkowany elektorat Koalicji Polskiej czy Ruchu Szymona Hołowni mógł w tym przypadku udzielać odpowiedzi negatywnej lub uciekać się do formuły – trudno powiedzieć.

Kolejne pięć pytań oraz wynikających z nich odpowiedzi należy interpretować w sposób łączny, bowiem odnoszą się do oceny funkcjonowania najważniejszych, wybranych instytucji polityczno-ustrojowych państwa polskiego. Można dostrzec pewne prawidłowości w udzielanych odpowiedziach na podobne pytania (czy wręcz o podobnym zakresie tematycznym) w innych sondażach, przeprowadzanych po 1990 roku, w warunkach kształtowania i funkcjonowania ładu demokratycznego w Polsce⁸. Ankietowanych pytano o ocenę funkcjonowania obu izb parlamentu (Sejm i Senat RP), obu elementów władzy wykonawczej (Prezydent RP oraz Rada Ministrów) oraz dodatkowo – o sądownictwo konstytucyjne. Jeśli chodzi o ocenę działania pierwszej izby parlamentarnej to blisko dwie trzecie ankietowanych negatywnie wyraziło się o niej, w tym prawie jedna trzecia w sposób zdecydowany. Pozytywnego zdania o pracach Sejmu było ponad 16% respondentów, w tym tylko 3% zdecydowanie. Więcej bo 17% ankietowanych nie miało zdania w przedmiotowej kwestii. Lepsze oceny działalności spotkały prace drugiej izby parlamentarnej – Senatu. Co prawda i w tym przypadku przeważały odpowiedzi negatywne – ale stanowiły one łącznie tylko 42% udzielonych odpowiedzi. Z kolei pozytywnie wypowiadających się o Senacie było łącznie blisko jedna trzecia respondentów, a prawie jedna czwarta ankietowanych nie miała w tej kwestii wyrobionego jednoznacznego zdania. Powyższe odpowiedzi można interpretować na dwa sposoby. Po pierwsze: skład polityczny drugiej izby po raz pierwszy od 1991 roku jest odmienny niż Sejmu – większość sejmowa stanowi mniejszość senacką i odwrotnie. Można zatem postawić hipotezę, iż więcej zwolenników ugrupowań opozycyjnych pozytywnie wypowiada się o efektach pracy drugiej izby parlamentarnej. Z kolei druga interpretacja może szukać dowiedzenia swojej słuszności w tradycyjnie wyższych ocenach pracy Senatu, występujących generalnie w sondażach przeprowadzanych

⁸ Por. *Zaufanie społeczne*, „Komunikat z badań. CBOS”, 2022, nr 37, marzec 2022.

po 1991 roku. Wynika to z obrazu „izby refleksji”, jak często jest przedstawiany Senat, mniej rozpolitykowany i negatywnie odbierany przez klótnie i spory partyjne. Należy w tym miejscu wskazać, iż parlament (obie jego izby) zyskują na popularności bezpośrednio po wyborach powszechnych, w wyniku dania im kredytu zaufania. Wskazywało na powyższą tendencję wyniki ankiet z lat przeprowadzanych w czasie III RP⁹.

Z kolei w zakresie oceny władzy wykonawczej najgorzej wypowiedano się o rezultatach pracy Rządu – co także jest dość powszechne w innych sondażach opinii publicznej. Negatywnie o pracy rządu wypowiadało się blisko dwie trzecie ankietowanych, w tym blisko 42% w formie zdecydowanej. Oceny pozytywne wyraziło niespełna jedna piąta ankietowanych, w tym prawie 6% zdecydowanie. Z kolei blisko 15% ankietowanych nie wyraziło swojego zdania. Odpowiedzi powyższe można zrozumieć, bowiem administracja rządowa jest oskarżana zawsze o kłopoty społeczno-gospodarcze, podwyżki cen towarów i usług, sytuację na rynku pracy, inflację itp. W omawianym przypadku mieliśmy jeszcze do czynienia z dodatkowymi czynnikami, które ciężko doświadczyły polskie społeczeństwo (pandemia, konflikt na Ukrainie i zagrożenie poczucia bezpieczeństwa). Dodatkowo scena polityczna pozostaje znacznie spolaryzowana na zwolenników i przeciwników obozu rządowego. Trzeba również wskazać, iż obecny rząd jest w znacznym stopniu zużyty, mówiąc potocznie „opatrzył się” po ponad 5 latach funkcjonowania. Oceny pozytywne dla obecnego rządu nie nakładają się nawet na poziom sympatii dla ugrupowań rządzących (Zjednoczona Prawica), co wskazuje, iż nawet część zwolenników tego obozu w sposób negatywny wypowiada się o pracy rządu. Dlatego skala negatywnych ocen jest znacznie wyższa niż łączne poparcie dla czterech głównych ugrupowań opozycyjnych (Koalicja Obywatelska, Polska 2050, Lewica i Koalicja Polska).

Na tym tle trochę lepsze oceny zbiera Prezydent RP, w tym przypadku możemy zaryzykować hipotezę o nakładaniu się poparcia dla poszczególnych ugrupowań politycznych wedle osi opozycja – obóz

---

⁹ Ibid.

rządowy. Negatywnie ocenę pracy głowy państwa ponad 42% ankietowanych, z kolei prawie 27% respondentów było pozytywnej opinii. Prawie 1/5 respondentów nie miała zdania w przedmiotowej kwestii.

Bardzo negatywnie została oceniona również praca Trybunału Konstytucyjnego, co nie stanowi wielkiego zaskoczenia wobec licznych sporów i kłótni o sądownictwo konstytucyjne od ponad 7 lat. Ponad 55% ankietowanych wypowiedziało się negatywnie, w tym ponad jedna trzecia respondentów w formie zdecydowanej. Z kolei ponad jedna czwarta ankietowanych nie udzieliła jednoznacznej odpowiedzi na wskazane pytanie. Analizowane odpowiedzi wskazują, iż nawet wśród zwolenników ugrupowania rządzącego znajdują się krytyczne oceny funkcjonowania sądownictwa konstytucyjnego w Polsce po 2015 roku. Wypowiadający się pozytywnie o pracy Trybunału Konstytucyjnego stanowią – można zaryzykować taką hipotezę – twardy elektorat Zjednoczonej Prawicy. Odpowiedzi negatywne przewyższają bowiem łączne poparcie dla czterech głównych ugrupowań opozycyjnych (PO, Polska 2050, Lewica oraz Koalicja Polska).

Kolejne dwa pytania dedykowane zostały sądom oraz władzom samorządowym. Odnośnie funkcjonowania sądów przeważały opinie jednoznacznie negatywne – prawie jedna druga ankietowanych wypowiedziała się w ten sposób, w tym prawie 24% respondentów zdecydowanie. Pozytywnie prace sądów oceniło jedynie około 17% ankietowanych, a jednocześnie blisko 32% odmówiło wypowiedzenia swojej jednoznacznej opinii – „trudno powiedzieć”.

Z kolei następne pytanie odnosiło się do samorządowych władz lokalnych. W tym przypadku podobnie – spora grupa odmówiła zdecydowanej odpowiedzi (ponad 31% ankietowanych), ale proporcje zadeklarowanych opinii są odmienne niż w poprzednim pytaniu. Pozytywnie działalność władz samorządowych oceniło ponad 41% ankietowanych, w tym blisko 7% w sposób zdecydowany. Z kolei ponad 26% ankietowanych wyraziło negatywną opinię. Należy zwrócić uwagę na pewną nieostrość zawartą w przedłożonym pytaniu – nie wiadomo czy pytano generalnie o funkcjonowanie administracji samorządowej w kontekście np. administracji rządowej, czy odnoszono do konkretnej wspólnoty lokalnej. I druga kwestia: jak to pytanie odczytali

respondenci, bardziej generalne opinie o władzach samorządowych, czy możliwość wyrażenia zdania o swoim wójcie, burmistrzu czy radnych gminy czy powiatu. Należy odnotować najbardziej pozytywne opinie o władzach samorządowych, w kontekście innych instytucji politycznych przywoływanych uprzednio. Jest to zgodne z pewnym trendem, zgodnie którym generalnie władza samorządowa budziła większe zaufanie, a jej działalność była lepiej oceniana. Powyższe badania wpisują się niejako w przywołany obraz władz lokalnych. Jest to chyba jedyne pytanie w prezentowanym katalogu, którego nie możemy porównać z sympatiami do ugrupowań politycznych. Decyduje bowiem lokalne ułożenie sceny politycznej i obecność lokalnych komitetów wyborczych na czele z wójtami, burmistrzami i innymi samorządowymi liderami¹⁰.

Trzy kolejne pytania odnoszą się do aktualnych zagadnień związanych z przełomowymi wydarzeniami natury społeczno-politycznej oraz o wymiarze gospodarczym w ciągu ostatnich dwóch-trzech lat. Pierwsze z powyższego katalogu pytań dotyczy oceny działań rządu wobec zagrożenia pandemii covidu w Polsce¹¹. Trzeba wskazać na wstępie, iż respondenci okazali się nad wyraz krytyczni w swoich ocenach. Ponad połowa ankietowanych oceniła krytycznie podjęte działania i ich skuteczność (w tym prawie 29% zdecydowanie), z kolei oceny pozytywne w przedmiotowym zakresie wyraziło około 30% uczestników sondażu. Natomiast blisko 16% respondentów nie wyraziła jednoznacznej odpowiedzi. Na przywołane pytanie (a właściwie udzielone przez ankietowanych odpowiedzi) również możemy popatrzeć przez pryzmat sympatii politycznych, proporcje odpowiedzi generalnie odpowiadają rozkładowi zadeklarowanych sympatii do ugrupowań politycznych, czytanych wedle osi opozycja – obóz rządzący skupiony wokół Zjednoczonej Prawicy.

¹⁰ Por. A. Gendźwiłł, D. Wiszejko-Wierzbicka, *Polki i Polacy o samorządności. W poszukiwaniu obywatelskiej opowieści o samorządzie lokalnym*, raport Fundacji Batorego, marzec 2022.

¹¹ Por. *Postawy wobec epidemii koronawirusa na przełomie maja i czerwca*, „Komunikat z badań. CBOS”, 2020, nr 73, czerwiec 2020.

Drugie pytanie odnosi się do oceny działań podejmowanych przez administrację rządową wobec kryzysu migracyjnego przy granicy z republiką Białorusi jesienią 2021 roku i później. W analizowanym zakresie działania rządu akceptuje ponad jedna trzecia respondentów, z czego ponad 14% ankietowanych w sposób zdecydowany. Natomiast krytyczne noty wystawia działalności Rady Ministrów ponad 45% respondentów, w tym ponad 26% zdecydowanie. Natomiast blisko 20% ankietowanych nie wyraziło swojego zdania. Przywołane odpowiedzi w jeszcze większy sposób – można zaryzykować taką hipotezę – nakładają się na obraz sympatii politycznych. Pytanie powyższe odnosiło się bezpośrednio do działań politycznych rządu, w większym stopniu niż poprzednie, które dotyczyło zjawisk społecznych (pandemia) w znacznym zakresie niezależnych od działań władz publicznych¹². Odsetek respondentów popierających decyzje rządu odpowiada generalnie poparciu w sondażach ugrupowaniom obozu rządzącego, z kolei zdecydowanych przeciwników działań administracji rządowej – jest bliska poziomowi sympatii dla głównego ugrupowania opozycyjnego (Koalicja Obywatelska), która w zdecydowany sposób krytykowała decyzje rządowe związane z kryzysem granicznym, zarówno na forum parlamentu, jak i w szerokiej przestrzeni publicznej. Choć nie można wykluczyć również, iż wśród zdecydowanych krytyków działań administracji rządowej znajdowali się również sympatycy Lewicy – która również w sposób dość krytyczny odnosiła się do wydarzeń na granicy polsko-białoruskiej, a część sympatyków KO ulokowała swoje odpowiedzi jako niezdecydowane „Trudno powiedzieć”.

Trzecie pytanie z tego katalogu dotyczyło z kolei oceny działań podjętych przez rząd w czasie działań wojennych na Ukrainie (po lutym 2022 roku). około 40% respondentów negatywnie ocenia podejmowane działania, w tym ponad 20% respondentów w sposób zdecydowany (przy czym pytanie nie konkretyzuje, o jakie działania administracji rządowej chodzi – działania dyplomatyczne w celu przywrócenia pokoju, pomoc militarna i materialna dla państwa i społeczeństwa ukraińskiego

¹² Por. *Opinia publiczna wobec kryzysu na granicy z Białorusią*, „Komunikat z badań. CBOS”, 2021, nr 160, grudzień 2020.

czy też pomoc dla uciekinierów z Ukrainy do Polski po rozpoczęciu agresji Federacji Rosyjskiej w lutym 2022 roku). Z kolei 38% ankietowanych wystawiło pozytywne oceny działaniom Rady Ministrów w przedmiotowym zakresie. Ponad 20% ankietowanych nie potrafiło udzielić w tym zakresie jednoznacznej odpowiedzi. Gdyby zaryzykować patrzenie na udzielone odpowiedzi przez pryzmat sympatii politycznych to należy zauważyć, iż są to wartości nawet powyżej sympatii dla ugrupowań obozu rządzącego. Być może część umiarkowanych wyborców ugrupowań opozycyjnych nie udzieliła jednoznacznej odpowiedzi, bądź nawet pozytywnie oceniła działania rządu w obliczu wojny w państwie sąsiedzkim. Czasami w sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa państwa mówi się o występowaniu tzw. efektu flagi, czyli skupieniu się społeczeństwa wobec rządzących. W tym przypadku taki efekt, jak się wydaje, również miał miejsce, ale na początku konfliktu, któremu towarzyszył szok u części polskiego społeczeństwa, wynikający z załamania się poczucia względnego bezpieczeństwa państwa¹³. Po 10 miesiącach od wybuchu wojny, działanie wspomnianego efektu socjologicznego, było już znacznie osłabione. Społeczeństwo polskie z jednej strony przyzwyczaiło się do wiadomości z frontu rosyjsko-ukraińskiego, po drugie – kilka dni wcześniej przed badaniem na terytorium Polski spadła rakietą ukraińska (w sposób nieumyślny), ale pozbawiała życia dwóch obywateli RP, a po trzecie – powoli narastało znużenie i niezadowolenie z szerokich form pomocowych udzielanych uciekinierom z Ukrainy. Te wszystkie wymienione czynniki mogły wpłynąć na udzielane odpowiedzi.

Kolejny pakiet pytań odnosił się do form partycypacji politycznej obywateli. Jest to nie tylko element kształtowania tzw. społeczeństwa obywatelskiego, aktywnego w życiu społeczno-politycznym, ale stanowi równocześnie naturalny, i wręcz pożądaný element współczesnego państwa demokratycznego. Jak analizowane czynniki wyglądają po ponad trzydziestu lat praktykowania demokratycznych instytucji oraz obyczajów w Polsce. Przy – o czym również należy pamiętać – jednoczesnym kultywowaniu wychowania obywatelskiego w szkole i w szerokim życiu społecznym.

¹³ Por. *Polacy wobec wojny na Ukrainie*, „Komunikat z badań. CBOS”, 2022, nr 73, maj 2022.

Pierwsze pytanie z tego pakietu odnosiło się do udziału w demonstracjach w okresie po 2020 roku. Można hipotetycznie założyć, iż ankieterzy mogli mieć na myśli demonstracje po orzeczeniu Trybunału Konstytucyjnego z października 2020 roku w sprawie aborcji, które spowodowały kilkutygodniową falę ulicznych demonstracji, o demonstracje w obronie niektórych sędziów pozbawionych możliwości wykonywania zawodu przez Ministra Sprawiedliwości, w obronie praw samorządowych czy w rocznicę świąt narodowych lub ważnych rocznic (4 czerwca, 31 sierpnia, 11 listopada czy 13 grudnia). Twierdzącej odpowiedzi udzieliło prawie 14% respondentów, przeciwnej ponad 82%. Natomiast ponad 4% ankietowanych odmówiło udzielenia odpowiedzi na tak sformułowane pytanie. Zakres odpowiedzi wydaje się nawet trochę przeszacowany jeśli chodzi o deklarację uczestnictwa w demonstracjach ulicznych, bowiem 14% odpowiedzi twierdzącej sugeruje udział około 3–3,5 miliona obywateli, a tyle wedle danych zarówno policji, jak i samych organizatorów nie było łącznie na wszystkich ulicznych demonstracjach od 2020 roku. Pamiętać również trzeba o okresie pandemicznym (trwającym od marca 2020 roku do wiosny 2022 roku) i licznych ograniczeniach w kontaktach międzyludzkich. Choć jednocześnie należy wskazać, iż pierwsze demonstracje październikowe (w 2020 roku) w wielkich aglomeracjach miejskich były dość liczne (jak na polskie warunki po 1989 roku).

Drugie pytanie z przywołanego bloku odnosiło się do udziału w spotkaniu z politykiem w okresie ostatnich trzech lat (po 2020 roku). Pozytywna deklaracja w przedmiotowym zakresie padła od ponad 10% respondentów, przeciwnej odpowiedzi udzieliło natomiast ponad 86% ankietowanych. Należy w tym miejscu wskazać, iż w czerwcu i lipcu 2020 roku miały miejsce wybory prezydenckie, część pozytywnych odpowiedzi mogła odnosić się do udziału w spotkaniach kampanijnych z udziałem kandydatów na prezydenta lub polityków ich wspierających. To mogłoby tłumaczyć dość wysoki zakres odpowiedzi pozytywnej, bo jeśli chodzi o stopień zaangażowania w organizacje społeczno-polityczne (partie, stowarzyszenia czy nawet związki

zawodowe) to wedle różnych badań¹⁴ należy on we współczesnej Polsce do dość niskich. Najliczniejsze ugrupowania polityczne (PiS czy PO) liczą – wedle niezweryfikowanych danych – po około 30 tysięcy członków. Udział prawie 3 milionów obywateli w spotkaniach z politykiem należy interpretować jako konsekwencję kampanii wyborczej z lata 2020 roku, ale i tak deklaracje powyższe wydają się lekko zawyżone, znając dane o aktywności społeczno-politycznej naszego społeczeństwa. A dodatkowo pamiętajmy o ograniczeniach wynikających z pandemii covidu.

Kolejne pytanie odnosi się do podpisania petycji (można zrozumieć intencje pytających – że skierowaną do jakiejś władzy państwowej, rządowej lub samorządowej). Pozytywnej odpowiedzi na takie pytanie udzieliło około 36% ankietowanych, z kolei negatywnej ponad 60%. Natomiast 3, 5% respondentów odmówiło udzielenia odpowiedzi. Znając aktywność społeczno-polityczną naszego społeczeństwa (nawet na poziomie społeczności lokalnych) można zaryzykować hipotezę, iż zakres odpowiedzi pozytywnych został przeszacowany. W skali całego państwa oznaczałoby to podpisanie petycji przez około 10 milionów obywateli, a to wydaje się nieprawdopodobne (nawet uwzględniając społeczności lokalne). Być może część ankietowanych chciała wyglądać na bardziej aktywnych i zaangażowanych obywateli i wskazywało na odpowiedź pozytywną.

Pytanie kolejne należy uznać za dość nieprecyzyjnie sformułowane – odnosi się do kwestii bojkotu produktów – nie wiadomo z jakich powodów, jakich produktów? Można zaryzykować hipotezę, iż chodzi o produkty rosyjskie w kontekście wojny na Ukrainie, ale pytanie wskazuje trzyletni przedział czasowy, a wojna wybuchła w lutym 2022 roku. Interesujące w tym kontekście jest jak interpretowali pytanie sami ankietowani. Prawie 26% respondentów zadeklarowało bojkot produktów, a ponad 70% udzieliło w tym zakresie odpowiedzi przeczącej. Jednocześnie około 4% ankietowanych odmówiło zdecydowanie udzielenia odpowiedzi. I w tym przypadku wydaje się, iż odpowiedzi pozytywne zostały przeszacowane, bowiem wartość

¹⁴ Por. *Aktywność Polaków w organizacjach obywatelskich*, „Komunikat z badań. CBOS”, 2020, nr 37, marzec 2020.

około 8–9 milionów bojkotujących towary rosyjskie (przyjmując taką wykładnię pytania) wydaje się być znacznie zawyżona. Najbardziej popularnym produktem pochodzącym z Rosji jest benzyna, nawet tzw. pierogi ruskie mają pochodzenie ukraińskie i po wybuchu wojny były przemieniane na pierogi ukraińskie w niektórych lokalach gastronomicznych. Jednocześnie odpowiedź pozytywna w przedmiotowym zakresie mogła nosić kontekst ukazania nastrojów antyrosyjskich. I podkreślenia patriotycznych zachowań w momencie potencjalnego zagrożenia bezpieczeństwa państwa ze strony Federacji Rosyjskiej.

Następne pytanie odnosi się do zaangażowania publicznego w zbiórkę pieniężną na cel społeczny lub polityczny. Odpowiedzi pozytywnej udzieliło ponad 31% ankietowanych, z kolei niespełna 65% negatywnie odpowiedziało na tak sformułowane pytanie. Jednocześnie ponad 4% respondentów odmówiło udzielenia odpowiedzi. Należy podkreślić, iż pytanie jest dość pojemne i obszerne, można zaryzykować hipotezę, iż obejmuje np. cykliczną zbiórkę na Wielką Orkiestrę Świątecznej Pomocy w styczniu (na cele medyczne oraz służby zdrowia). Same wpłaty na organizacje społeczno-polityczne i ugrupowania polityczne nie cieszą się wszak dużą popularnością, podobnie jak same ugrupowania polityczne. Najgłośniejsze w mediach jest o wpłatach wysoko postawionych urzędników lub prezesów spółek państwowych na dane ugrupowania polityczne (co jest generalnie jako korupcja polityczna i nepotyzm). Dlatego pozytywna odpowiedź na powyższe pytanie sugeruje uwzględnienie przez respondentów jakiejś popularnej akcji ogólnopolskiej (typu orkiestra Owsiana) lub pomoc dla fundacji zajmujących się chorymi dziećmi (np. Fundacja Polsatu czy TVN). Ale odsetek blisko jednej trzeciej ankietowanych deklarujących wpłaty powinien uwzględniać datki publiczne na cele społeczne, w minimalnym zakresie – na polityczne. Przypomnieć się godzi w tym miejscu, iż w rankingu zaufania do zawodów publicznych działaczy partyjni zajmuje jedno z ostatnich miejsc. Stąd duża nieufność do ugrupowań politycznych, zatem trudno oczekiwać na masowe wpłaty na działalność partii i ugrupowań politycznych¹⁵.

¹⁵ Por. *Czy Polacy angażują się w działalność społeczną*, „Dziennik Gazeta Prawna”, 28.02.2018 r.

Kolejne pytanie również odnosi się do zróżnicowanych form aktywności obywatelskiej – chodzi o udział w grupie dyskusyjnej, forum dyskusyjnym w internecie, które poruszają kwestie społeczno-polityczne. Odpowiedzi pozytywnej udzieliło w przedmiotowej kwestii ponad 18% respondentów, a przeciwnej – ponad 77% ankietowanych. Jednocześnie około 4% pytanych odmówiło udzielenia jednoznacznej odpowiedzi. Odsetek pozytywnych odpowiedzi należy uznać za stosunkowo wysoki, jak na poziom zainteresowania sprawami społeczno-politycznymi oraz zaangażowaniem się w życie publiczne (o czym była już mowa powyżej). Kilkunastoprocentowy poziom udziału w debacie społeczno-politycznej oznacza około 6 milionów dorosłych obywateli, co wydaje się liczbą znacznie zawyżoną. Co prawda uwzględnienie *social mediów* podwyższa liczbę uczestniczących w debacie publicznej, ale można podejrzewać, iż nie aż w takiej skali¹⁶. Nawet szeroko rozumiane tematy społeczno-polityczne (chyba nawet bardziej społeczne) nie ogniskują zainteresowania i chęci do komentowania ze strony aż 6 milionów obywateli.

PODSUMOWANIE

W wyniku przeprowadzonego badania opinii publicznej „Diagnoza życia postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego” można stwierdzić, że Polacy są mocno spolaryzowani w kwestii oceny reform systemu społeczno-politycznego, które miały miejsce po 1989 roku. Społeczna percepcja transformacji gospodarczej jest skorelowana ze społeczną percepcją transformacji politycznej. Przeszło trzy czwarte Polaków w wieku 18+ (78,7%), którzy pozytywnie oceniają reformy systemu politycznego w Polsce

¹⁶ Por. *Aktywność Polaków w organizacjach obywatelskich*, „Komunikat z badań. CBOS”, 2022, nr 41, marzec 2020.

po 1989 roku, jednocześnie pozytywnie oceniają reformy systemu gospodarczego. Analogicznie przeszło dwie trzecie respondentów (67,7%) oceniających negatywnie reformy polityczne w Polsce jednocześnie uważa, że reformy gospodarcze były nieudane. O zależnościach pomiędzy wymiarem politycznym a gospodarczym transformacji systemowej w Polsce świadczy również ocena funkcjonowania demokracji oraz ocena sytuacji gospodarczej w Polsce od 2020 roku. Zdecydowana większość respondentów (94,5%), którzy uważają iż w ostatnich latach demokracja w Polsce funkcjonuje gorzej, deklaruje jednocześnie, że sytuacja gospodarcza w kraju od 2020 roku uległa pogorszeniu.

Przenikanie się sfery politycznej oraz gospodarczej zidentyfikowano również w odniesieniu do projekcji dotyczących przyszłości. Należy jednak zaznaczyć, że siła tego związku jest dużo słabsza, niż w przypadku społecznej percepcji przeszłości.

Reasumując, pod koniec 2022 roku większość analizowanych wskaźników dotyczących społecznej percepcji zjawisk i procesów społeczno-politycznych postrzegana jest w wymiarze negatywnym. W szczególności dotyczy to lat 2020–2022, jak również projekcji dotyczących przyszłości systemu demokratycznego Polski. Analizując uwarunkowania społeczno-polityczne oraz geopolityczne percepcja stanu polskiej demokracji odtworzona na podstawie wyników badania empirycznego jest z nimi skorelowana oraz spójna. Warto jednocześnie podkreślić, że ocena sytuacji gospodarczej wpływa na ocenę sytuacji politycznej w tym również percepcję efektywności wdrażanych reform.

Tym samym wymiary: polityczny oraz gospodarczy przenikają się w świadomości społecznej i wpływają na holistyczną percepcję transformacji systemowej w Polsce – proces, który zdaniem autora nie został definitywnie zakończony, co widać w kontekście zachowań w ramach polskiego systemu politycznego i w stosunku do oczekiwań w kontekście demokracji – bardziej w sferze idei niż konkretnej praktyki.

BIBLIOGRAFIA

- Aktywność Polaków w organizacjach obywatelskich*, „Komunikat z badań. CBOS”, 2020, nr 37, marzec 2020.
- Aktywność Polaków w organizacjach obywatelskich*, „Komunikat z badań. CBOS”, 2022, nr 41, marzec 2020.
- Czy Polacy angażują się w działalność społeczną*, „Dziennik Gazeta Prawna”, 28 lutego 2018 r.
- Dahl, R., *O demokracji*, Znak, Kraków 2000.
- Gendźwiłł, D., Wiszejko-Wierzbicka, *Polki i Polacy o samorządności. W poszukiwaniu obywatelskiej opowieści o samorządzie lokalnym*, raport Fundacji Batorego, marzec 2022.
- Jamróz, A., *Demokracja współczesna. Wprowadzenie*, Temida 2, Białystok 1993.
- Król, M., *Słownik demokracji*, Res Publica, Warszawa 1991.
- Opinia publiczna wobec kryzysu na granicy z Białorusią*, „Komunikat z badań. CBOS”, 2021, nr 160, grudzień 2020.
- Polacy o sporze z UE członkostwie w tej organizacji*, „Komunikat z badań. CBOS”, 2021, nr 127, październik 2021.
- Polacy wobec wojny na Ukrainie*, „Komunikat z badań. CBOS”, 2022, nr 73, maj 2022.
- Postawy wobec epidemii koronowirusa na przełomie maja i czerwca*, „Komunikat z badań. CBOS”, 2020, nr 73, Czerwiec 2020.
- Stosunek do demokracji i jej funkcjonowania*, „Komunikat z badań. CBOS”, 2021, nr 57, maj 2021.
- Ustawa konstytucyjna z dnia 29 grudnia 1989 roku o zmianie Konstytucji PRL (tzw. *Nowela Grudniowa*).
- Zasady demokracji*, „Komunikat z badań. CBOS”, 2021, nr 66, Czerwiec 2021
- Zaufanie społeczne*, „Komunikat z badań. CBOS”, 2022, nr 37, marzec 2022.

Robert Miron Staniszewski

SPOŁECZNA PERCEPCJA STANU POLSKIEJ GOSPODARKI, AKCEPTOWANE ZASADY JEJ FUNKCJONOWANIA, OCENA WDROŻONYCH PRZEZ PAŃSTWO ROZWIĄZAŃ ORAZ PROGNOZY DOTYCZĄCE JEJ DALSZEGO ROZWOJU

Abstrakt: w artykule została przeprowadzona wielowymiarowa analiza społecznej percepcji (opinii publicznej) zjawisk i procesów dotyczących funkcjonowania państwa polskiego w wymiarze gospodarczym. Punktem wyjścia do analizy jest charakterystyka sytuacji gospodarczej Polski w odniesieniu do tzw. zjawisk realnych, które miały miejsce w latach 2020-2022, ze szczególnym uwzględnieniem wpływu pandemii COVID-19 oraz wojny rosyjsko-ukraińskiej. Jedną z kluczowych kwestii podjętych w artykule jest uzyskanie odpowiedzi na pytanie *Jak Polacy (patrząc z perspektywy 2022 roku) oceniają przeprowadzoną w Polsce po 1989 roku transformację gospodarczą?* Autor przeprowadził również pogłębione analizy statystyczne w celu oszacowania korelacji pomiędzy społeczną percepcją transformacji gospodarczej a społeczną percepcją transformacji politycznej. Należy zaznaczyć, że czynniki te są kluczowe dla zrozumienia uwarunkowań transformacji systemowej w Polsce. Szczególne miejsce w analizie poświęcono społecznej percepcji wybranych rozwiązań charakterystycznych dla tzw. modelu państwa opiekuńczego, które zostały wdrożone w latach 2016-2022. Tematyka artykułu w części odnoszącej się do wyników badań opinii publicznej została podzielona na cztery główne bloki tematyczne tj.: 1) Społeczna percepcja reform systemu gospodarczego oraz reform systemu politycznego w Polsce po 1989 roku, 2) Społeczna percepcja sytuacji gospodarczej w Polsce oraz funkcjonowania demokracji – ocena przeszłości vs projekcje dotyczące przyszłości, 3) Społeczna percepcja interwencjonizmu państwa w gospodarkę w tym ocena wybranych rozwiązań wdrażanych przez państwo w ramach tzw. modelu opiekuńczego, 4) Społeczna percepcja wprowadzenia waluty euro w Polsce. Podstawą analizy są wyniki badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”, które zostało przeprowadzone w dniach od 30 listopada do 13 grudnia 2022 roku na zlecenie Fundacji Pro Futuro w ramach procedury mixed-mode (CATI, CAWI, CAPI) na reprezentatywnej próbie udziałowej (kwotowej) pełnoletnich mieszkańców Polski, która liczyła 5115 osób. Projekt dofinansowano ze środków budżetu państwa.

Słowa kluczowe: Polska, gospodarka, ekonomia, pandemia, COVID-19, wojna, Ukraina, uchodźcy, PKB, inflacja, bezrobocie, tarcze antykryzysowe, transformacja, demokracja, opinia publiczna, społeczna percepcja, Mateusz Morawiecki.

Public perception of the state of the Polish economy, the accepted principles of its functioning, an assessment of the solutions implemented by the state and forecasts for its further development.

Abstract: the article presents a multidimensional analysis of public perception (public opinion) of phenomena and processes concerning the functioning of the Polish state in the economic dimension. The starting point for the analysis is the characterisation of Poland's economic situation in relation to the so-called real phenomena that took place in 2020-2022, with particular emphasis on the impact of the COVID-19 pandemic and the Russian-Ukrainian war. One of the key issues undertaken in the article is to obtain an answer to the question *How do Poles (looking from the perspective of 2022) assess the economic transformation carried out in Poland after 1989?* The author also conducted in-depth statistical analyses to estimate the correlation between the public perception of the economic transformation and the public perception of the political transformation. It should be noted that these factors are crucial for understanding the determinants of systemic transformation in Poland. A special place in the analysis was devoted to the social perception of selected solutions characteristic of the so-called welfare state model, which were implemented in 2016-2022. The subject matter of the article in the part referring to the results of public opinion surveys was divided into four main thematic blocks, viz: 1) Public perception of economic system reforms and political system reforms in Poland after 1989, 2) Public perception of the economic situation in Poland and the functioning of democracy – evaluation of the past vs. projections for the future, 3) Public perception of state interventionism in the economy including evaluation of selected solutions implemented by the state, 4) Public perception of the introduction of the euro currency in Poland. The analysis is based on the results of the public opinion poll „Diagnosis of life, attitudes, plans and aspirations of the Polish society”, which was conducted from 30 November to 13 December 2022, commissioned by the Pro Futuro Foundation in a mixed-mode procedure (CATI, CAWI, CAPI) on a representative share (quota) sample of 5115 adult residents of Poland. The project was co-financed by the state budget.

Keywords: Poland, economy, pandemic, COVID-19, war, Ukraine, refugees, GDP, inflation, unemployment, crisis shields, transformation, democracy, public opinion, public perception, Mateusz Morawiecki.

WPROWADZENIE

Lata 2020-2022 charakteryzowały się unikatowymi w skali globalnej wydarzeniami, które wpłynęły na funkcjonowanie państw w tym Polski w każdym z kluczowych obszarów ich oddziaływania na społeczeństwo oraz gospodarkę. W dniu 11 marca 2020 roku Światowa Organizacja Zdrowia (WHO) ogłosiła stan pandemii COVID-19 wywołanej wirusem SARS-CoV-2. Konsekwencją tego stanu rzeczy było wprowadzenie na obszarze Polski stanu zagrożenia epidemicznego¹, a następnie w dniu 20 marca 2020 roku stanu epidemii², który obowiązywał do dnia 15 maja 2022 roku³. W początkowym okresie pandemii (kwiecień 2020 roku) w wyniku wprowadzonych przez rząd Mateusza Morawieckiego ograniczeń dotyczących handlu zarejestrowano załamanie sprzedaży detalicznej o 22,9% (r/r)⁴. Zjawisku temu towarzyszył wzrost bezrobocia z poziomu 5,4% w marcu do poziomu 6,1% w czerwcu 2020 roku⁵. Negatywnie prezentowały się również scenariusze dotyczące dalszych zwolnień pracowników, jak również upadłości przedsiębiorstw. Znacząco zmalały dochody budżetu państwa z tytułu podatków. Z perspektywy pierwszej połowy 2020 roku wydawało się, że Polska zmierza w stronę głębokiej recesji charakteryzującej się pogorszeniem wskaźników realnych w tym kluczowego – produktu krajowego brutto (PKB)⁶.

¹ Rozporządzenia Ministra Zdrowia z 13 marca 2020 roku Dz.U. 2020 poz. 433.

² Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu epidemii, Dz.U. 2020 poz. 491.

³ Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 12 maja 2022 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu zagrożenia epidemicznego, Dz.U. 2022 poz. 1028.

⁴ Główny Urząd Statystyczny, *Dynamika sprzedaży detalicznej w kwietniu 2020 r.*, Warszawa 2020, s. 1.

⁵ Główny Urząd Statystyczny, *Stopa bezrobocia rejestrowanego w latach 1990-2022*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/bezrobocie-rejestrowane/stopa-bezrobocia-rejestrowanego-w-latach-1990-2022,4,1.html> (dostęp: 22.12.2022).

⁶ Zob., R. Staniszewski, *Polska gospodarka na kwarantannie – analiza wskaźników ekonomicznych, społecznych oraz rozwiązań formalnoprawnych dotyczących*

Pomimo początkowych obaw dotyczących wpływu pandemii na stan polskiej gospodarki ta na koniec 2021 roku⁷ „uodporniła się na działanie koronawirusa”. Po spowolnieniu gospodarczym w drugim kwartale 2020 roku produkt krajowy brutto Polski w czwartym kwartale 2021 roku wyrównany sezonowo był wyższy, niż przed rokiem o 7,6% (r/r)⁸. Korzystne były również parametry pozostałych wskaźników świadczących o stanie polskiej gospodarki w tym: stopy bezrobocia, wartości produktu krajowego brutto w przeliczeniu na jednego mieszkańca obliczonego według parytetu siły nabywczej wyrażonego we wspólnej umownej walucie PPS w relacji do średniej dla Unii Europejskiej, spożycia ogółem, nakładów brutto na środki trwałe, wartości dodanej brutto czy wskaźnika utraconych godzin pracy w wyniku pandemii COVID-19. Niekorzystnym efektem „przebywania polskiej gospodarki na kwarantannie” był rosnący od 2021 roku wskaźnik cen towarów i usług konsumpcyjnych oraz skorelowana z nim wysokość stóp procentowych. Warto podkreślić, że już w czwartym kwartale 2021 roku inflacja w Polsce wyniosła 8,6%⁹, przekraczając cel inflacyjny wyznaczony przez Radę Polityki Pieniężnej o 5,1 p.p. Analizując stan polskiej gospodarki na dwa miesiące przed inwazją Federacji Rosyjskiej na Ukrainę, można stwierdzić, że ta w wyniku likwidacji restrykcji pandemicznych, jak również wdrażanych przez rząd Mateusza Morawieckiego tzw. „tarcz antykryzysowych” oraz „tarcz finansowych” wychodziła z pandemii w dość dobrej kondycji. Potencjalnych zagrożeń poza rosnącą inflacją oraz stopami procentowymi można było upatrywać w niesfunkcjonalnym w pełnym zakresie łańcuchu dostaw, który nie był w stanie

---

przeciwdziałania koronawirusowi COVID-19, «Polityka i Społeczeństwo» 2020, Nr 4 (18), s. 27-47.

⁷ Mając na względzie oszacowanie realnego stanu polskiej gospodarki w wyniku oddziaływania na nią pandemii COVID-19 autor celowo przyjął końcową datę 31 grudnia 2021 roku w celu ograniczenia wpływu wojny w Ukrainie.

⁸ Główny Urząd Statystyczny, *Rachunki kwartalne produktu krajowego brutto w latach 2017-2021*, Warszawa 2022, s. 53.

⁹ Główny Urząd Statystyczny, *Wskaźnik cen towarów i usług konsumpcyjnych w grudniu 2021 r.*, Warszawa 2022, s. 9.

sprostać rosnącemu globalnemu popytowi popandemicznemu oraz w rosnących cenach energii związanych ze zmianą celów polityki energetycznej Unii Europejskiej¹⁰.

Całkowicie nowym zjawiskiem determinującym funkcjonowanie polskiego państwa w tym gospodarki była rozpoczęta 24 lutego 2022 roku inwazja Federacji Rosyjskiej na Ukrainę¹¹. Konsekwencją działań zbrojnych była dekonstrukcja dotychczasowych powiązań gospodarczych, w tym problemy związane z importem surowców energetycznych przede wszystkim węgla oraz gazu, jak również masowa migracja ludności z terytorium Ukrainy przede wszystkim do Polski. Zdaniem większości analityków czynniki te, będą miały kluczowy wpływ na stan europejskiej w tym polskiej gospodarki również w kolejnych latach.

Mając powyższe argumenty na względzie sformułowana przez autora relatywnie optymistyczna diagnoza stanu polskiej gospodarki na koniec 2021 roku wydaje się mało prawdopodobna do utrzymania w kolejnych latach. Cechami, które mogą charakteryzować jej stan to przede wszystkim malejąca dynamika produktu krajowego brutto, utrzymująca się wysoka inflacja oraz skorelowane z nią wysokie stopy procentowe, a także rosnące zadłużenie państwa. Kwestią otwartą pozostaje odpowiedź na pytanie, czy potencjalnym zagrożeniem będzie stagflacja, a jeżeli tak to jakie jest prawdopodobieństwo jej wystąpienia oraz potencjalny okres trwania.

W takich warunkach w dniach od 30 listopada do 13 grudnia 2022 roku zostało przeprowadzone badanie opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego” na reprezentatywnej, ogólnopolskiej próbie liczącej 5115 osób w wieku 18+,

¹⁰ Zob., R. Staniszewski, *Gospodarka polska w czasie pandemii COVID-19: spowolnienie czy regres?*, «Studia Politologiczne», Nr 3/2022 (65), s. 58-86.

¹¹ Wojna rosyjsko-ukraińska, która początkowo przybrała postać tzw. wojny hybrydowej rozpoczęła się 20 lutego 2014 roku od aneksji Krymu (części terytorium Ukrainy) przez Federację Rosyjską.

którego celem była m.in. identyfikacja społecznej percepcji zjawisk i procesów dotyczących funkcjonowania państwa polskiego w wymiarze gospodarczym¹².

Jedną z kluczowych kwestii podjętych w artykule jest uzyskanie odpowiedzi na pytanie *Jak Polacy oceniają przeprowadzoną w Polsce po 1989 roku transformację gospodarczą?* patrząc z perspektywy 2022 roku. Autor przeprowadził również pogłębione analizy statystyczne w celu oszacowania korelacji pomiędzy społeczną percepcją transformacji gospodarczej a społeczną percepcją transformacji politycznej. Należy zaznaczyć, że czynniki te są kluczowe dla zrozumienia warunków transformacji systemowej w Polsce. Szczególne miejsce w analizie poświęcono społecznej percepcji wybranych rozwiązań charakterystycznym dla tzw. modelu państwa opiekuńczego, które zostały wdrożone w latach 2016-2022. Tematyka artykułu w części odnoszącej się do wyników badań opinii publicznej została podzielona na cztery główne bloki tematyczne tj.:

- 1) Społeczna percepcja reform systemu gospodarczego oraz reform systemu politycznego w Polsce po 1989 roku;
- 2) Społeczna percepcja sytuacji gospodarczej w Polsce oraz funkcjonowania demokracji – ocena przeszłości vs projekcje dotyczące przyszłości;
- 3) Społeczna percepcja interwencjonizmu państwa w gospodarkę w tym ocena wybranych rozwiązań wdrażanych przez państwo w ramach tzw. modelu opiekuńczego;
- 4) Społeczna percepcja wprowadzenia waluty euro w Polsce.

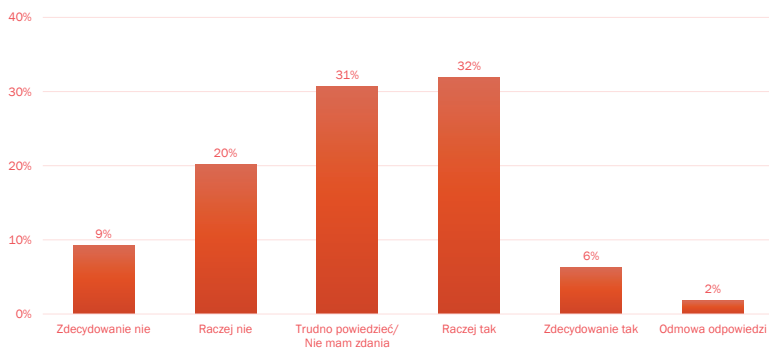
---

¹² Szczegółowe informacje dotyczące metodologii badania „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego” zostały zawarte we wstępie do niniejszej publikacji.

SPOŁECZNA PERCEPCJA REFORM SYSTEMU GOSPODARCZEGO W POLSCE PO 1989 ROKU

Jedną z kluczowych kwestii podjętych w badaniu opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego” było uzyskanie odpowiedzi na pytanie jak Polacy oceniają przeprowadzoną w Polsce po 1989 roku transformację gospodarczą. W tym celu zadano pytanie „Czy Pana(i) zdaniem reformy systemu gospodarczego w Polsce po 1989 roku udały się?”. Analiza odpowiedzi wskazuje, że Polacy są mocno podzieleni w tej kwestii. Blisko dwie piąte badanych (38,2%) deklaruje, że reformy udały się. Odmiennego zdania jest niecała jedna trzecia (29,4%), i niemalże tyle samo badanych (30,7%) ma trudności w ocenie tego procesu. Pełny rozkład odpowiedzi prezentuje wykres.

Wykres 1. Czy Pana(i) zdaniem reformy systemu gospodarczego w Polsce po 1989 roku udały się? (N=5115)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

W celu identyfikacji profili socjodemograficznych osób, które uważają, że reformy systemu gospodarczego w Polsce po 1989 roku udały się, jak również respondentów negatywnie oceniających to zjawisko zastosowano model drzewa decyzyjnego opartego na algorytmie

CHAID. W jego wyniku wyodrębniono zmienne, które najsilniej determinują preferencje badanych oraz stworzono dwa przeciwstawne (wzorcowe) typy segmentów.

Najsilniejszą zmienną różnicującą preferencje respondentów dotyczące efektów reform systemu gospodarczego po 1989 roku jest ich wiek.

Wzorcowy segment (typ) osób pozytywnie oceniających reformy gospodarcze w Polsce po 1989 roku charakteryzuje się takimi zmiennymi jak: wiek: 50-59 lat oraz miejsce zamieszkania: miasto o liczbie mieszkańców 500 tys. i więcej. W tym segmencie 66,7% osób uważa, że reformy gospodarcze udały się. Wartość indeksu dla tego segmentu wynosi 174,7%.

Wzorcowy segment (typ) osób negatywnie oceniających reformy gospodarcze w Polsce charakteryzuje się przede wszystkim takimi zmiennymi jak: wiek: 60 lat i więcej oraz dochód netto w przeliczeniu na 1 osobę od 1000 zł do 1499 zł. W tym segmencie 68,1% osób uważa, że reformy gospodarcze po 1989 roku nie udały się. Wartość indeksu dla tego segmentu wynosi 231,9%.

Jak zaznaczono percepcja reform systemu gospodarczego w Polsce po 1989 roku jest przede wszystkim skorelowana z wiekiem respondenta. Interpretacja tego stanu rzeczy wydaje się dość oczywista. To właśnie ta grupa Polaków, czyli osoby od 50 roku życia miały realny, bezpośredni oraz świadomy kontakt z poprzednim systemem gospodarczym, a tym samym są w stanie w odniesieniu do introspekcji dokonać jego oceny. Dość zaskakująca jest duża polaryzacja opinii w tej grupie wiekowej (50+). Jeżeli jednak weźmiemy pod uwagę dwie kolejne zmienne wpływające na preferencje tj. miejsce zamieszkania – wielkie aglomeracje miejskie oraz relatywnie niski dochód wówczas możemy nawiązać do szeroko charakteryzowanego w literaturze przedmiotu podziału na „beneficjentów” oraz „przegranych” transformacji gospodarczej w Polsce. Do pierwszej grupy „beneficjentów” zaliczmy przede wszystkim mieszkańców wielkich miast, którzy nie odczuli niekorzystnych zmian systemowych w takim samym stopniu jak np. mieszkańcy obszarów, na których funkcjonowały państwowe gospodarstwa rolne (PGR). Do „przegranych” przemian

systemowych zaliczyć możemy osoby, które pomimo upływu lat nie zwiększyły znacząco poziomu swojego wynagrodzenia, a tym samym mogą odczuwać rozczarowanie zmianami gospodarczymi w Polsce po 1989 roku.

SPOŁECZNA PERCEPCJA REFORM SYSTEMU GOSPODARCZEGO ORAZ SYSTEMU POLITYCZNEGO W POLSCE PO 1989 ROKU

Mając na względzie, że reformy systemu gospodarczego w Polsce nie byłyby możliwe bez reform systemu politycznego należało ustalić, czy istnieją zależności pomiędzy tymi zmiennymi, a jeżeli tak, to jaka jest siła tego związku. W tym przypadku zweryfikowano korelacje pomiędzy zmienną „Czy Pana(i) zdaniem reformy systemu politycznego w Polsce po 1989 roku udały się?” oraz zmienną „Czy Pana(i) zdaniem reformy systemu gospodarczego w Polsce po 1989 roku udały się?”. W celu identyfikacji zależności pomiędzy zmiennymi posłużono się współczynnikiem V-Cramera, który jest miarą powiązania opartą na teście chi-kwadrat wynikającą z wyciągnięcia pierwiastka kwadratowego z ilorazu statystyki chi-kwadrat oraz liczebności próby. Miara V-Cramera jest również miarą siły powiązania opartą na chi-kwadrat¹³. Współczynnik ten wyrażony jest wzorem:

$$V = \sqrt{\frac{\chi^2}{n \min(k-1, r-1)}}$$

gdzie:

V – współczynnik V-Cramera,

χ^2 – wynik testu zgodności chi-kwadrat,

n – łączna liczba obserwacji,

$\min(k-1, r-1)$ – minimalna z wartości: k – 1, r – 1,

k – liczba kolumn w tabeli kontyngencji,

r – liczba wierszy w tabeli kontyngencji.

¹³ IBM SPSS Statistics, *Tabele krzyżowe: Statystyki*, <https://www.ibm.com/docs/pl/spss-statistics/27.0.0?topic=crosstabs-statistics> (dostęp: 22.12.2022).

W wyniku obliczeń opartych na współczynniku V-Cramera można otrzymać wartość pomiędzy 0 a +1 (włącznie). Analizując dane należy pamiętać, że czym wynik jest bliższy 0, tym słabszy jest związek między badanymi cechami, a im bliższy 1, tym ten związek jest silniejszy.

Po przeprowadzeniu analizy korelacji predyktorów opartych na współczynniku V-Cramera stwierdzono, że istnieje zależność pomiędzy zmienną „Czy Pana(i) zdaniem reformy systemu politycznego w Polsce po 1989 roku udały się?” oraz zmienną „Czy Pana(i) zdaniem reformy systemu gospodarczego w Polsce po 1989 roku udały się?”¹⁴. Wartość V-Cramera w analizowanym przypadku wyniosła ,487 co oznacza, że związek pomiędzy badanymi zmiennymi jest silny.

Po zweryfikowaniu rozkładu danych w tabeli krzyżowej dotyczącego ww. zmiennych należy stwierdzić, że przeszło trzy czwarte osób objętych badaniem (78,7%), które pozytywnie oceniają reformy systemu politycznego w Polsce po 1989 roku, jednocześnie pozytywnie oceniają reformy systemu gospodarczego. Odmiennego zdania w kwestii transformacji gospodarczej jest tylko 7,0% twierdzących, że reformy systemu politycznego udały się. Analogicznie dwie trzecie respondentów (67,7%) oceniających negatywnie reformy polityczne w Polsce jednocześnie uważa, że nie udało się zreformować systemu gospodarczego. Tym samym można stwierdzić, że społeczna percepcja transformacji politycznej jest skorelowana ze społeczną percepcją transformacji gospodarczej, a ich ocena jest spójna. Pełny rozkład odpowiedzi dla ww. zmiennych prezentuje tabela.

¹⁴ Istotne zmienne $p \leq 0,05$.

Tabela 1. (krzyżowa): Czy Pana(i) zdaniem reformy systemu politycznego w Polsce po 1989 roku udały się? / Czy Pana(i) zdaniem reformy systemu gospodarczego w Polsce po 1989 roku udały się? (N=5115)

		Czy Pana(i) zdaniem reformy systemu gospodarczego w Polsce po 1989 roku udały się?					
			Nie	Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	Tak	Odmowa odpowiedzi	Ogółem
Czy Pana(i) zdaniem reformy systemu politycznego w Polsce po 1989 roku udały się?	Nie	Liczoność	1087	282	219	17	1605
		%	67,7%	17,6%	13,6%	1,1%	100,0%
	Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	Liczoność	275	989	221	53	1538
		%	17,9%	64,3%	14,4%	3,4%	100,0%
	Tak	Liczoność	134	270	1510	5	1919
		%	7,0%	14,1%	78,7%	0,3%	100,0%
	Odmowa odpowiedzi	Liczoność	6	30	2	15	53
		%	11,3%	56,6%	3,8%	28,3%	100,0%
Ogółem	Liczoność	1502	1571	1952	90	5115	
	%	29,4%	30,7%	38,2%	1,8%	100,0%	

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

SPOŁECZNA PERCEPCJA SYTUACJI GOSPODARCZEJ W POLSCE – OCENA PRZESZŁOŚCI VS PROJEKCJE DOTYCZĄCE PRZYSZŁOŚCI

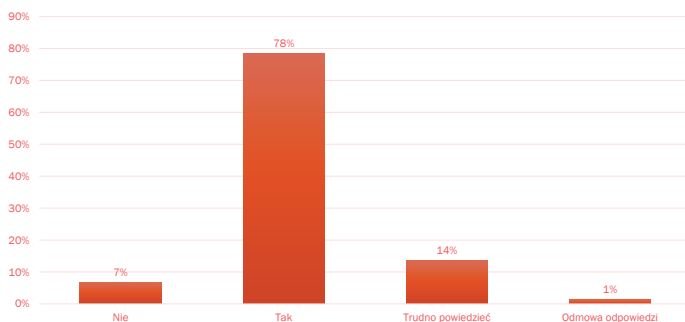
Społeczna percepcja sytuacji gospodarczej w Polsce została podzielona na dwie kategorie determinowane cezurą czasu. Pierwsza dotyczy oceny sytuacji gospodarczej w ciągu ostatnich trzech lat (od 2020 roku). Druga odnosi się do projekcji związanych z przyszłością tj. czy w ciągu najbliższych trzech lat sytuacja gospodarcza w Polsce ulegnie zmianie, a jeżeli tak to w jakim kierunku.

W celu oceny sytuacji gospodarczej w Polsce w odniesieniu do przeszłości oraz przyszłości respondentom objętym badaniem zadano dwa pytania podstawowe z tzw. regułami przejścia. Pytanie pierwsze: „Czy w ciągu ostatnich trzech lat (od 2020 roku) sytuacja gospodarcza w Polsce uległa zmianie?”, a „Jeżeli Tak, proszę powiedzieć w jakim kierunku?”. Pytanie drugie: „Czy w ciągu najbliższych trzech lat sytuacja gospodarcza w Polsce ulegnie zmianie?”, a „Jeżeli Tak, proszę powiedzieć w jakim kierunku?”.

OCENA SYTUACJI GOSPODARCZEJ W POLSCE DOTYCZĄCA PRZESZŁOŚCI

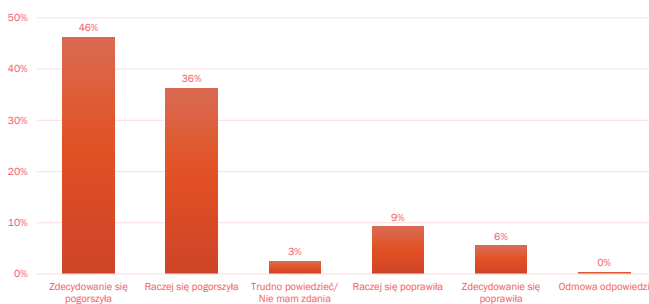
Zdaniem przeszło trzech czwartych Polaków (78,4%) od 2020 roku sytuacja gospodarcza w Polsce uległa zmianie. Niestety kierunek tej zmiany postrzegany jest w wymiarze negatywnym – sytuacja gospodarcza pogorszyła się. Deklaruje tak przeszło cztery piąte respondentów (82,5%), którzy odpowiedzieli Tak na pytanie z regułą przejścia. Odmiennego zdania jest zaledwie 14,7%. Pełny rozkład odpowiedzi przedstawiono na wykresach.

Wykres 2. Czy w ciągu ostatnich trzech lat (od 2020 roku) sytuacja gospodarcza w Polsce uległa zmianie? (N=5115)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

Wykres 3. Jeżeli TAK, proszę powiedzieć w jakim kierunku? (N=4011)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

OCENA SYTUACJI GOSPODARCZEJ ORAZ FUNKCJONOWANIA DEMOKRACJI W POLSCE DOTYCZĄCA PRZESZŁOŚCI

Jak wcześniej zaznaczono społeczna percepcja sytuacji politycznej jest skorelowana z percepcją sytuacji gospodarczej. Zależność ta dotyczy również oceny funkcjonowania demokracji w Polsce w ostatnich latach oraz oceny sytuacji gospodarczej w Polsce od 2020 roku.

W wyniku analizy korelacji predyktorów opartej na współczynniku V-Cramera stwierdzono, że istnieje zależność pomiędzy zmienną „W jakim kierunku w ostatnich latach zmieniła się Pana(i) ocena dotycząca funkcjonowania demokracji w Polsce” oraz zmienną „W jakim kierunku w ciągu ostatnich trzech lat (od 2020 roku) sytuacja gospodarcza w Polsce uległa zmianie?”¹⁵. W analizowanym przypadku wartość V-Cramera wyniosła ,473 co oznacza, że związek pomiędzy badanymi zmiennymi jest silny.

Po zweryfikowaniu rozkładu danych w tabeli krzyżowej dotyczącego ww. zmiennych można stwierdzić, że zdecydowana większość respondentów (94,5%), którzy uważają iż w ostatnich latach demokracja w Polsce funkcjonuje gorzej, deklaruje jednocześnie, że sytuacja gospodarcza w kraju od 2020 roku uległa pogorszeniu. Wśród osób, które postrzegają że w ostatnich latach demokracja funkcjonuje lepiej blisko dwie trzecie (63,2%) uważa, że sytuacja gospodarcza w Polsce poprawiła się.

Jest to kolejna zależność pomiędzy społeczną percepcją funkcjonowania demokracji w Polsce w ostatnich latach, a ocenę sytuacji gospodarczej oraz kierunku zmiany. Pełne dane dotyczące analizowanej kwestii prezentuje tabela.

¹⁵ Istotne zmienne $p \leq 0,05$.

Tabela 2. (krzyżowa): W jakim kierunku w ostatnich latach zmieniła się Pana(i) ocena dotycząca funkcjonowania demokracji w Polsce / W jakim kierunku w ciągu ostatnich trzech lat (od 2020 roku) sytuacja gospodarcza w Polsce uległa zmianie? (N=2233)

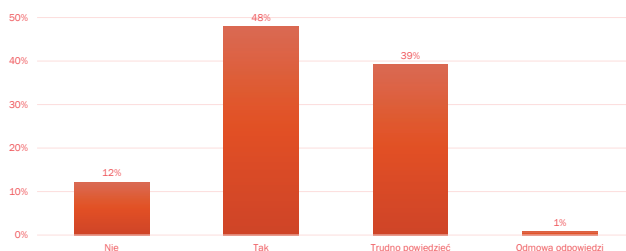
		Ocena sytuacji gospodarczej w Polsce od 2020 roku					
		Pogorszyła się	Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	Poprawiła się	Odmowa odpowiedzi	Ogółem	
Ocena funkcjonowania demokracji w Polsce w ostatnich latach	W ostatnich latach demokracja w Polsce funkcjonuje lepiej	Liczebność	79	9	151	0	239
		%	33,1%	3,8%	63,2%	0,0%	100,0%
	W ostatnich latach demokracja w Polsce funkcjonuje gorzej	Liczebność	1873	21	82	5	1981
		%	94,5%	1,1%	4,1%	0,3%	100,0%
	Odmowa odpowiedzi	Liczebność	8	0	2	3	13
		%	61,5%	0,0%	15,4%	23,1%	100,0%
Ogółem	Liczebność	1960	30	235	8	2233	
	%	87,8%	1,3%	10,5%	0,4%	100,0%	

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

OCENA SYTUACJI GOSPODARCZEJ W POLSCE DOTYCZĄCA PRZYSZŁOŚCI

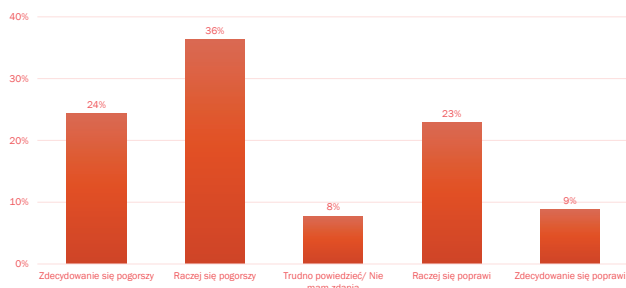
Zdaniem blisko połowy Polaków (47,9%) w ciągu najbliższych trzech lat sytuacja gospodarcza w Polsce ulegnie zmianie. Podobnie jak w przypadku oceny przeszłości projekcje dotyczące przyszłości są również negatywne. Taki kierunek zmiany dostrzega trzy piąte badanych (60,6%), którzy odpowiedzieli „Tak” na pytanie z regułą przejścia. Pełny rozkład odpowiedzi przedstawiono na wykresach.

Wykres 4. Czy w ciągu najbliższych trzech lat sytuacja gospodarcza w Polsce ulegnie zmianie? (N=5115)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

Wykres 5. Jeżeli TAK, proszę powiedzieć w jakim kierunku? (N=2449)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

Należy jednak zaznaczyć, że „optymistów gospodarczych” w kwestii projekcji przyszłości jest dwukrotnie więcej (31,7%), niż miało to miejsce w przypadku oceny przeszłości.

OCENA SYTUACJI GOSPODARCZEJ ORAZ FUNKCJONOWANIA DEMOKRACJI W POLSCE DOTYCZĄCA PRZYSZŁOŚCI

Jak wielokrotnie podkreślono społeczna percepcja sytuacji politycznej w tym funkcjonowania demokracji jest skorelowana z percepcją sytuacji gospodarczej. Zależność ta dotyczy również projekcji dotyczącej przyszłości – najbliższych lat.

Analiza korelacji predyktorów oparta na współczynniku V-Cramera wskazuje, że istnieje zależność pomiędzy zmienną „W jakim kierunku w najbliższych latach zmieni się funkcjonowanie demokracji w Polsce?” oraz zmienną „W jakim kierunku w ciągu najbliższych trzech lat sytuacja gospodarcza w Polsce ulegnie zmianie?”¹⁶. W analizowanym przypadku wartość V-Cramera wyniosła ,336 co oznacza, że siła tego związku jest umiarkowana i jest słabsza, niż w przypadku społecznej percepcji przeszłości.

¹⁶ Istotne zmienne $p \leq 0,05$.

SPOŁECZNA PERCEPCJA INTERWENCJONIZMU PAŃSTWA W GOSPODARKE

Jedną ze zmiennych, która została poddana weryfikacji w trakcie badania była internalizacja przez polskie społeczeństwo kardynalnych zasad dotyczących neoliberalnego modelu gospodarczego, w szczególności odnoszących się do zakresu interwencjonizmu państwa, mechanizmów rynkowych oraz struktury własności gospodarki. Podstawowe różnice pomiędzy tzw. socjalistycznym oraz neoliberalnym modelem gospodarki prezentuje tabela.

Tabela 3. Zestawienie głównych tez systemowych socjalizmu oraz neoliberalizmu.

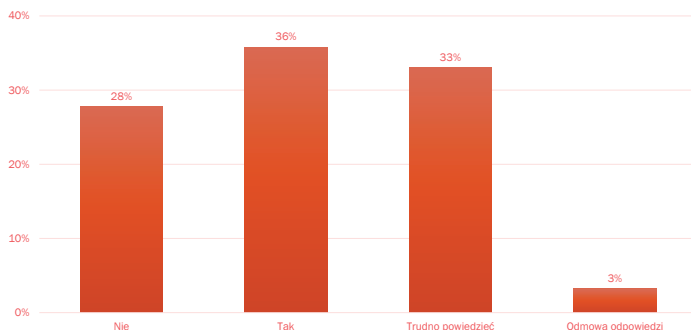
Model socjalistyczny	Model neoliberalny (antysocjalistyczny)
Planowanie	Mechanizm rynku
Państwo główną siłą ekonomiczną	Minimalizacja funkcji państwa
Państwo opiekuńcze	Minimum funkcji opiekuńczych
Państwo dąży do wzrostu produkcji	Rynek reguluje produkcję
Bazą systemu ekonomicznego jest własność państwowa	Bazą systemu ekonomicznego jest własność prywatna

Źródło: Bożyk P., *24 kraje Europy Środkowej i Wschodniej, Transformacja*, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 1999.

INGERENCJA PAŃSTWA W GOSPODARKE

Pod koniec 2022 roku społeczeństwo polskie jest mocno spolaryzowane w kwestii ingerencji państwa w gospodarkę. Przeszło jedna trzecia badanych (35,8%) opowiada się za interwencjonizmem państwowym, nieznacznie mniej (33,1%) nie ma zdania w tej kwestii, a przeszło jedna czwarta (27,8%) uważa, że państwo nie powinno ingerować w tę sferę. Pełny rozkład odpowiedzi przedstawia wykres.

Wykres 6. Czy Pana(i) zdaniem państwo powinno ingerować w gospodarkę? (N=5115)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

Mając na względzie identyfikację profili socjodemograficznych zwolenników oraz przeciwników interwencjonizmu państwa w gospodarkę ponownie zastosowano model drzewa decyzyjnego opartego na algorytmie CHAID. W jego wyniku wyodrębniono zmienne, które najsilniej determinują preferencje badanych oraz stworzono dwa przeciwstawne (wzorcowe) typy segmentów.

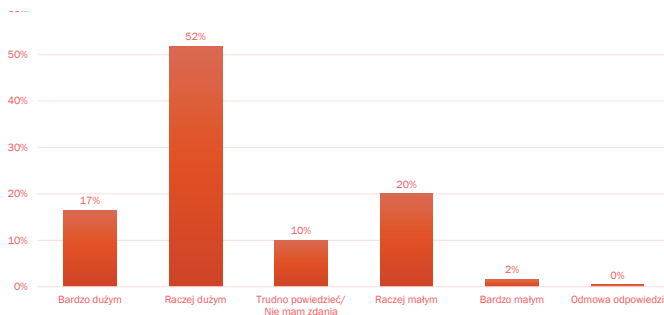
Najsilniejszą zmienną różnicującą preferencje respondentów w analizowanej kwestii jest przeciętny miesięczny dochód netto (na rękę) w gospodarstwie domowym w przeliczeniu na 1 osobę.

Wzorcowy segment (typ) zwolenników ingerencji państwa w gospodarkę charakteryzuje się przede wszystkim takimi zmiennymi jak: dochód netto w przeliczeniu na 1 osobę od 1500 zł do 1999 zł oraz wiek: 18-39 lat. W tym segmencie 61,4% osób opowiada się za interwencjonizmem państwa. Wartość indeksu dla tego segmentu wynosi 171,3%.

Wzorcowy segment (typ) przeciwników ingerencji państwa w gospodarkę charakteryzuje się takimi zmiennymi jak: dochód netto w przeliczeniu na 1 osobę od 2000 zł, płeć: męczyzna oraz niebinarna oraz wykształcenie: wyższe. W tym segmencie 48,4% osób opowiada się przeciwko interwencjonizmowi państwa. Wartość indeksu dla tego segmentu wynosi 174,0%.

Pomimo dużej polaryzacji społeczeństwa w kwestii interwencjonizmu państwa w gospodarkę, percepcja zakresu ingerencji wśród zwolenników tego rozwiązania jest dość jednoznaczna. Przeszło dwie trzecie Polaków (68,2%), którzy udzieli odpowiedzi Tak w kwestii państwowego interwencjonizmu uważa, że zakres tego działania powinien być duży, w tym 16,5% uważa, że bardzo duży. Za ograniczeniem zakresu interwencjonizmu opowiada się, co piąty badany (21,5%), a co dziesiąty (10,0%) nie ma zdania w tej kwestii. Szczegółowy rozkład odpowiedzi respondentów przedstawia wykres.

Wykres 7. Jeżeli TAK, proszę powiedzieć w jakim zakresie? (N=1833)

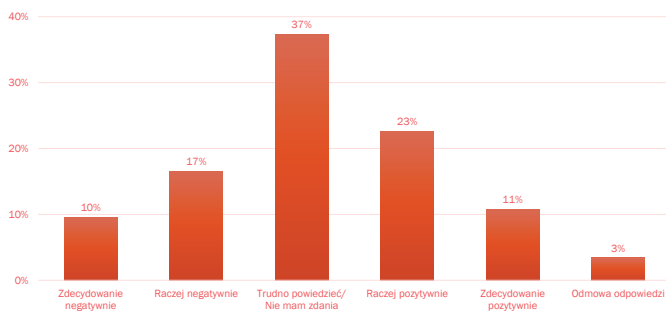
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

REPOLONIZACJA FIRM Z OBCYM (ZAGRANICZNYM) KAPITAŁEM

Podobnie jak w przypadku postrzegania ingerencji państwa w gospodarkę Polacy są mocno podzielnii w kwestii tzw. repolonizacji gospodarki. Pozytywnie wykupywanie przez polskie państwo firm z obcym (zagranicznym) kapitałem ocenia jedna trzecia badanych (33,3%), a jedna czwarta (26,1%) ma negatywny stosunek do tego typu działań. Na szczególną uwagę zasługuje najbardziej liczny odsetek osób (37,3%), które nie mają zdania w przedmiotowej kwestii. Pełny

rozkład odpowiedzi na pytanie „*Jak Pan(i) ocenia tzw. repolonizację tj. wykupywanie firm z obcym (zagranicznym) kapitałem przez polskie państwo?*” przedstawia wykres.

Wykres 8. Jak Pan(i) ocenia tzw. repolonizację tj. wykupywanie firm z obcym (zagranicznym) kapitałem przez polskie państwo? (N=5115)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

Chcąc zweryfikować profile socjodemograficznych zwolenników oraz przeciwników repolonizacji przedsiębiorstw z udziałem kapitału zagranicznego działających w Polsce po raz kolejny zastosowano model drzewa decyzyjnego opartego na algorytmie CHAID. W jego wyniku wyodrębniono zmienne, które najsilniej determinują preferencje badanych oraz stworzono dwa przeciwstawne (wzorcowe) typy segmentów.

Najsilniejszą zmienną różnicującą preferencje respondentów jest przeciętny miesięczny dochód netto (na rękę) w gospodarstwie domowym w przeliczeniu na 1 osobę.

Wzorcowy segment (typ) zwolenników repolonizacji charakteryzuje się przede wszystkim takimi zmiennymi jak: dochód netto w przeliczeniu na 1 osobę od 2000 zł do 2999 zł oraz płeć: mężczyzna. W tym segmencie 59,8% osób popiera przejmowanie zagranicznych przedsiębiorstw przez polskie państwo. Wartość indeksu dla tego segmentu wynosi 179,7%.

Wzorcowy segment (typ) przeciwników repolonizacji gospodarki charakteryzuje się takimi zmiennymi jak: dochód netto w przeliczeniu na 1 osobę 3000 zł lub więcej, płeć: mężczyzna lub niebinarna oraz

wykształcenie: wyższe. W tym segmencie 53,6% osób jest przeciwnych działaniu państwa w analizowanym zakresie. Wartość indeksu dla tego segmentu wynosi 205,9%.

SPOŁECZNA PERCEPCJA WYBRANYCH ROZWIĄZAŃ WDRAŻANYCH PRZEZ PAŃSTWO

W latach 2016-2022 z inicjatywy rządów Zjednoczonej Prawicy wprowadzono szereg rozwiązań, które można postrzegać w kategoriach charakterystycznych dla tzw. modelu państwa opiekuńczego. Rozwiązania te generowały i generują znaczące koszty dla budżetu państwa. W badaniu opinii publicznej, które zostało przeprowadzone w czwartym kwartale 2022 roku poddano ocenie pięć kluczowych rozwiązań, które zostały wdrożone przez rządy Beaty Szydło oraz Mateusza Morawieckiego tj.:

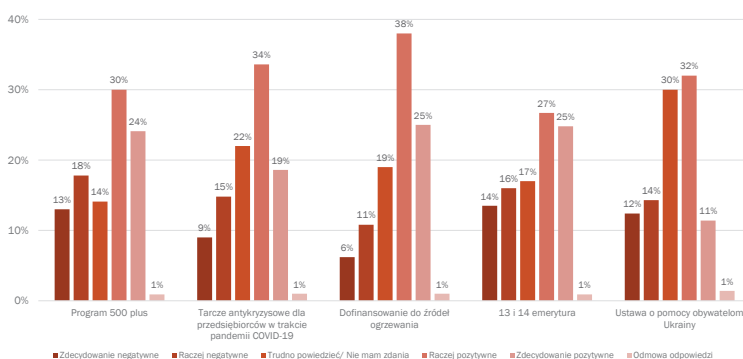
1. Rządowy program „Rodzina 500+”,
2. Dodatkowe pieniądze dla emerytów i rencistów w postaci 13 oraz 14 emerytury,
3. Tarcze antykryzysowe dla przedsiębiorców, które miały przeciwdziałać społeczno-gospodarczym skutkom pandemii COVID-19,
4. Ustawę o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa,
5. Dodatek węglowy oraz dodatek dla gospodarstw domowych z tytułu wykorzystywania niektórych źródeł ciepła.

W celu identyfikacji poziomu akceptacji ww. rozwiązań posłużono się klasyczną skalą Likerta, w ramach której zastosowano następujące możliwości odpowiedzi: 1 – ocena zdecydowanie negatywna, 2 – ocena raczej negatywna, 3 – ocena neutralna, 4 – ocena raczej pozytywna, 5 – ocena zdecydowanie pozytywna.

Każde z pięciu wdrożonych przez rządy Zjednoczonej Prawicy rozwiązań spotkało się z akceptacją Polaków. Najwyżej zostało ocenione dofinansowanie do źródeł ogrzewania (średnia ocen 3,68). Na dalszych miejscach plasowały się: tarcze antykryzysowe dla przedsiębiorców w trakcie pandemii COVID-19 (3,41), program „Rodzina 500+” (3,37), dodatkowe pieniądze dla emerytów i rencistów w postaci 13 oraz 14 emerytury (3,36). Najniżej zostały ocenione rozwiązania przyjęte w ramach ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa (3,19). Pełny rozkład odpowiedzi na pytanie „Proszę powiedzieć jak Pan(i) ocenia rozwiązania wdrożone przez państwo?” przedstawia wykres.

Wykres 9. Proszę powiedzieć jak Pan(i) ocenia rozwiązania wdrożone przez państwo? (N=5115)

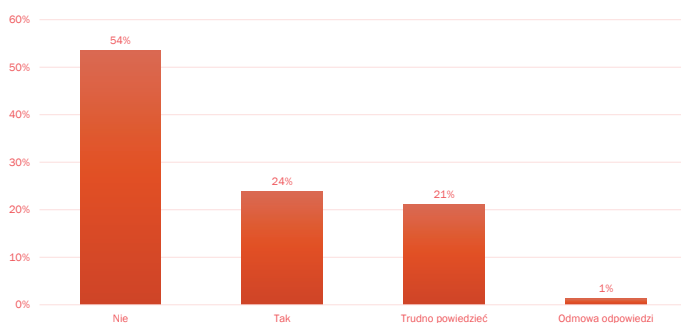

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

SPOŁECZNA PERCEPCJA WPROWADZENIA WALUTY EURO W POLSCE

Ostatnim elementem dotyczącym wymiaru gospodarczego, który został poddany weryfikacji w ramach projektu badawczego „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego” były preferencje społeczne w zakresie wprowadzenia w Polsce euro. Zdecydowana większość Polaków (53,6%) jest przeciwna wprowadzeniu w najbliższych latach tej waluty. Odmiennego zdania jest ok. jednej czwartej badanych (23,9%), a co piąty (21,1%) nie ma zdania w tej kwestii. Szczegółowy rozkład odpowiedzi na pytanie „Czy w Polsce w najbliższych latach powinno zostać wprowadzone euro?” przedstawia wykres.

Wykres 10. Czy w Polsce w najbliższych latach powinno zostać wprowadzone euro? (N=5115)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

W celu identyfikacji profili socjodemograficznych zwolenników oraz przeciwników wprowadzenia waluty euro w Polsce zastosowano model drzewa decyzyjnego opartego na algorytmie CHAID. W jego wyniku wyodrębniono zmienne, które najsilniej determinują preferencje badanych oraz stworzono dwa przeciwstawne (wzorcowe) typy segmentów.

Najsilniejszą zmienną różnicującą preferencje respondentów dotyczące wprowadzenia euro w Polsce jest przeciętny miesięczny dochód netto (na rękę) w gospodarstwie domowym w przeliczeniu na 1 osobę.

Wzorcowy segment (typ) przeciwników wprowadzenia w najbliższych latach euro w Polsce charakteryzuje się takimi zmiennymi jak: dochód netto w przeliczeniu na 1 osobę do 1999 zł lub brak identyfikacji wartości tej zmiennej, płeć: kobieta lub niebinarna oraz wiek: 26-29 lat. W tym segmencie 84,1% osób jest przeciwnych wprowadzeniu euro. Wartość indeksu dla tego segmentu wynosi 156,7%.

Wzorcowy segment (typ) zwolenników wprowadzenia w najbliższych latach euro w Polsce charakteryzuje się takimi zmiennymi jak: dochód netto w przeliczeniu na 1 osobę 3000 zł lub więcej, wiek: 70 lat lub więcej oraz płeć: mężczyzna. W tym segmencie 64,2% osób popiera wprowadzeniu euro. Wartość indeksu dla tego segmentu wynosi 268,4%.

PODSUMOWANIE

Analiza tzw. zjawisk realnych dotyczących funkcjonowania gospodarki pod koniec 2021 roku wskazywała, że Polska wychodzi z pandemii COVID-19 w relatywnie dobrej kondycji. Produkt krajowy brutto wyrównany sezonowo był wyższy, niż w 2020 roku o 7,6% (r/r)¹⁷. Korzystne były także inne wskaźniki makroekonomiczne w tym przede wszystkim bardzo niska stopa bezrobocia. Potencjalnych zagrożeń można było upatrywać w rosnącej inflacji, podnoszonych przez Radę Polityki Pieniężnej stopach procentowych, zaburzonym w pełni niefunkcjonalnym łańcuchu dostaw oraz rosnących cenach energii. Sytuacja uległa znaczącemu pogorszeniu po 24 lutego

¹⁷ Główny Urząd Statystyczny, *Rachunki kwartalne produktu krajowego ...*, s. 53.

2022 roku, kiedy doszło do inwazji Federacji Rosyjskiej na Ukrainę. Wojna na terytorium Ukrainy, która początkowo (w 2014 roku) miała ograniczony zakres oraz charakter doprowadziła do dekonstrukcji dotychczasowych powiązań gospodarczych pomiędzy Unią Europejską w tym Polską a Federacją Rosyjską. Konsekwencją działań zbrojnych w wymiarze gospodarczym były ograniczenia dostaw surowców energetycznych, które wpłynęły na radykalne wzrosty cen przede wszystkim węgla kamiennego, gazu ziemnego oraz ropy naftowej. W wymiarze społecznym po raz pierwszy w powojennej historii państwa mieliśmy do czynienia z masową migracją ludności z terytorium Ukrainy przede wszystkim do Polski. Ww. zjawiska wpłynęły na kondycję polskiej gospodarki co skutkuje m.in. malejącą dynamiką produktu krajowego brutto, wysokim wskaźnikiem cen towarów i usług konsumpcyjnych, wysokim poziomem stóp procentowych, rosnącymi cenami energii oraz zwiększającym się zadłużeniem państwa. Tego typu zjawiska realne wpływały na jakość życia polskiego społeczeństwa pod koniec 2022 roku, a tym samym kształtowały społeczną percepcję zjawisk i procesów gospodarczych oraz politycznych.

W wyniku przeprowadzonego badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego” można stwierdzić, że Polacy są mocno spolaryzowani w kwestii oceny reform systemu gospodarczego, które miały miejsce po 1989 roku. Pozytywnie działania te ocenia niecałe dwie piąte badanych (38,2%) a blisko jedna trzecia (29,4%) uważa, że reformy gospodarcze nie udały się. Społeczna percepcja transformacji gospodarczej jest skorelowana ze społeczną percepcją transformacji politycznej. Przeszło trzy czwarte Polaków w wieku 18+ (78,7%), którzy pozytywnie oceniają reformy systemu politycznego w Polsce po 1989 roku, jednocześnie pozytywnie oceniają reformy systemu gospodarczego. Analogicznie przeszło dwie trzecie respondentów (67,7%) oceniających negatywnie reformy polityczne w Polsce jednocześnie uważa, że reformy gospodarcze były nieudane.

O zależnościach pomiędzy wymiarem politycznym a gospodarczym transformacji systemowej w Polsce świadczy również ocena funkcjonowania demokracji oraz ocena sytuacji gospodarczej w Polsce

od 2020 roku. Zdaniem przeszło trzech czwartych respondentów (78,4%) w ciągu ostatnich trzech lat sytuacja gospodarcza w kraju uległa zmianie. Kierunek tej zmiany postrzegany jest w wymiarze negatywnym. Zdecydowana większość respondentów (94,5%), którzy uważają iż w ostatnich latach demokracja w Polsce funkcjonuje gorzej, deklaruje jednocześnie, że sytuacja gospodarcza w kraju od 2020 roku uległa pogorszeniu.

Przenikanie się sfery politycznej oraz gospodarczej zidentyfikowano również w odniesieniu do projekcji dotyczących przyszłości. Należy jednak zaznaczyć, że siła tego związku jest dużo słabsza, niż w przypadku społecznej percepcji przeszłości. Zdaniem blisko połowy osób objętych badaniem (47,9%) w ciągu najbliższych trzech lat sytuacja gospodarcza w Polsce ulegnie zmianie, a kierunek tej zmiany podobnie jak w przypadku oceny przeszłości będzie negatywny.

Podobnie jak w przypadku oceny reform systemu gospodarczego Polacy są mocno podzielnii w kwestii ingerencji państwa w gospodarkę. Przeszło jedna trzecia respondentów (35,8%) opowiada się za interwencjonizmem państwowym, niewielu mniej (33,1%) nie ma zdania w tej kwestii, a przeszło jedna czwarta (27,8%) uważa, że państwo nie powinno ingerować w tę sferę. Należy jednak podkreślić, że zwolennicy interwencjonizmu opowiadają się w większości za dużym zakresem ingerencji państwowej.

Kolejną linią podziału społecznego jest postawa względem tzw. repolonizacji gospodarki tj. wykupywania przez polskie państwo firm z obcym (zagranicznym) kapitałem. Jedna trzecia Polaków (33,3%) ocenia to działanie w kategoriach pozytywnych, a jedna czwarta (26,1%) w wymiarze negatywnym.

Pomimo licznych podziałów dotyczących postrzegania kwestii gospodarczych oraz politycznych Polacy są relatywnie zgodni w ocenie działań państwa w kwestii wdrożonych w latach 2016-2022 rozwiązań, które można postrzegać w kategoriach charakterystycznych dla tzw. modelu państwa opiekuńczego. Najwyżej zostało ocenione wprowadzone w 2022 roku dofinansowanie do źródeł ogrzewania (średnia ocen 3,68). Najniżej zaś rozwiązania przyjęte w tym samym roku w ramach ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku

z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa (3,19). Najbardziej zróżnicowane postawy dotyczą programu „Rodzina 500+” (odchylenie standardowe 1,385) oraz dodatkowych pieniędzy dla emerytów i rencistów w postaci 13 oraz 14 emerytury (odchylenie standardowe 1,383).

Analizując problematykę gospodarczą warto również dokonać analizy preferencji Polaków w zakresie wprowadzenia euro. Zdecydowana większość badanych (53,6%) jest przeciwna wprowadzeniu w najbliższych latach tej waluty, a zwolennikami euro jest ok. jedna czwarta respondentów (23,9%).

Reasumując. Pod koniec 2022 roku większość analizowanych wskaźników dotyczących społecznej percepcji zjawisk i procesów gospodarczych postrzegana jest w wymiarze negatywnym. W szczególności dotyczy to lat 2020-2022, jak również projekcji dotyczących przyszłości gospodarczej Polski. Oceny te nie dotyczą programów socjalnych wdrażanych w latach 2016-2022 przez rządy Zjednoczonej Prawicy, które zostały poddane weryfikacji. Analizując uwarunkowania makroekonomiczne oraz geopolityczne percepcja stanu polskiej gospodarki odtworzona na podstawie wyników badania empirycznego jest z nimi skorelowana oraz spójna. Warto jednocześnie podkreślić, że ocena sytuacji gospodarczej wpływa na ocenę sytuacji politycznej w tym również percepcję efektywności wdrażanych reform. Tym samym wymiary polityczny oraz gospodarczy przenikają się w świadomości społecznej i wpływają na holistyczną percepcję transformacji systemowej w Polsce, która zdaniem autora jest procesem, który trwa nadal pomimo przeszło trzech dekad od jej rozpoczęcia.

BIBLIOGRAFIA

- Bożyk, P., *24 kraje Europy Środkowej i Wschodniej, Transformacja*, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 1999.
- Główny Urząd Statystyczny, *Dynamika sprzedaży detalicznej w kwietniu 2020 r.*, Warszawa 2020.
- Główny Urząd Statystyczny, *Rachunki kwartalne produktu krajowego brutto w latach 2017-2021*, Warszawa 2022.
- Główny Urząd Statystyczny, *Stopa bezrobocia rejestrowanego w latach 1990-2022*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/bezrobocie-rejestrowane/stopa-bezrobocia-rejestrowanego-w-latach-1990-2022,4,1.html>
- Główny Urząd Statystyczny, *Wskaźnik cen towarów i usług konsumpcyjnych w grudniu 2021 r.*, Warszawa 2022.
- IBM SPSS Statistics, *Tabele krzyżowe: Statystyki*, <https://www.ibm.com/docs/pl/spss-statistics/27.0.0?topic=crosstabs-statistics>
- Staniszewski, R., *Gospodarka polska w czasie pandemii COVID-19: spowolnienie czy regres?*, «*Studia Politologiczne*», Nr 3/2022 (65).
- Staniszewski, R., *Polska gospodarka na kwarantannie – analiza wskaźników ekonomicznych, społecznych oraz rozwiązań formalnoprawnych dotyczących przeciwdziałania koronawirusowi COVID-19*, «*Polityka i Społeczeństwo*» 2020, Nr 4 (18).
- Rozporządzenia Ministra Zdrowia z 13 marca 2020 roku
Dz.U. 2020 poz. 433.
- Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu epidemii, Dz.U. 2020 poz. 491.
- Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 12 maja 2022 r. w sprawie ogłoszenia na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej stanu zagrożenia epidemicznego, Dz.U. 2022 poz. 1028.

Teresa Zbyrad

WARUNKI ŻYCIA POLAKÓW ORAZ AKTYWNOŚĆ ZAWODOWA

Abstrakt: Treść artykułu stanowi analizę wyników badań pod nazwą *Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego*, przeprowadzonych na ogólnopolskiej próbie 5115 osób. Każda diagnoza społeczna zwraca uwagę na istotne dla badacza zagadnienia, jak np. sytuacja materialna, praca zawodowa i warunki życia. Celem artykułu jest koncentracja na warunkach życia i aktywności zawodowej Polaków poprzez analizę takich parametrów jak dochód, liczba osób w rodzinie, ponoszone koszty utrzymania, sytuacja na rynku pracy, stopień zadowolenia z pracy oraz bezpieczeństwo pracy i negatywne jej skutki np. stres zawodowy czy mobbing. Analiza wyników badań ukazuje zarys jakości życia Polaków w wymiarze warunków życia i aktywności zawodowej. Odpowiada na pytanie czy posiadane dochody wystarczają na zaspokojenie bieżących wydatków a także jaki jest wpływ aktywności zawodowej na życie osobiste człowieka.

Słowa kluczowe: warunki życia, dochód, wydatki, aktywność zawodowa, stres zawodowy

Poles' living conditions and labor force participation

Abstract: The content of the article is an analysis of the results of a survey called „Diagnosis of the lives, attitudes, plans and aspirations of Polish society”, conducted on a nationwide sample of 5115 people. Each social diagnosis draws attention to issues of importance to the researcher, such as material situation, professional work and living conditions. The purpose of this article is to focus on the living conditions and professional activity of Poles by analyzing such parameters as income, the number of people in the family, the cost of living incurred, the labor market situation, the degree of satisfaction with work, and job security and its negative effects, such as occupational stress and bullying. The analysis of the survey results provides an outline of the quality of life of Poles in terms of living conditions and labor activity. It answers the question of whether one's income is sufficient to meet current expenses and also what is the impact of professional activity on a person's personal life.

Keywords: living conditions, income, expenses, work activity, work stress

WPROWADZENIE

Treść artykułu stanowi analizę wybranych obszarów badania przeprowadzonego w ramach diagnozy społecznej. Termin „diagnoza społeczna” – jak zauważa Barbara Szatur-Jaworska – jest używany w znaczeniu szerszym i węższym. W szerokim znaczeniu oznacza wszelkie społeczne badanie empiryczne, w którym zbiera się dane szczegółowe, porządkuje je i interpretuje, odpowiadając na pytania: Jak jest? Co to jest? Dlaczego tak jest? Badania te mają cel zarówno poznawczy, jak i praktyczny. Z kolei w znaczeniu węższym diagnoza społeczna to rozpoznanie zdarzeń i sytuacji społecznych ze względu na ich dotkliwość i potrzebę zmian¹. W toku diagnozy społecznej nie tylko rozpoznajemy wybrany fragment życia społecznego, ale także dokonujemy jego oceny. Służą ku temu wskaźniki społeczne, a są to: „mierniki statystyczne i dane ilościowe z badań socjologicznych, służące opisowi i ocenie zjawisk oraz procesów społecznych, demograficznych i ekonomicznych związanych z warunkami bytu, poziomem i jakością życia danego społeczeństwa oraz stosowane do oceny procesów rozwoju społecznego”².

Istotą każdej diagnozy społecznej jest zwrócenie uwagi na warunki bytowe i aktywność zawodową. Warunki bytowe to inaczej: warunki życia, warunki bytu rodzin, poziom życia ludności, stopa życia, jakość życia, sposób życia, zamożność społeczeństwa czy dobrobyt materialny³. Warunki życia ludzi możemy określić w różnorodny sposób. Według Z. Żekońskiego warunki bytu, to: „całokształt warunków, w jakich żyje społeczeństwo, grupa społeczno-zawodowa, gospodarstwo domowe lub jednostka, wyrażających się przede wszystkim w udogodnieniach dotyczących procesu zaspokajania potrzeb indywidualnych i zbiorowych a więc, w warunkach, w których

¹ B. Szatur-Jaworska, *Diagnoza i diagnozowanie w polityce społecznej*, w: G. Firlit-Fesnak, M. Szyłko-Skoczny (red.), *Polityka społeczna. Podręcznik akademicki*, Warszawa 2008: PWN, s.109.

² Tamże, s. 116.

³ S. Kostrubiec, *Warunki bytu gospodarstw domowych*, w: A. Kurzynowski (red.), *Polityka społeczna*, Warszawa 2006: SGH, s. 107.

przebiega zachowanie konsumpcyjne; w warunkach ekologicznych; w warunkach pracy, w tych aspektach, które wyraźnie rzutują na kształt życia; w warunkach czasu wolnego i sposobie jego wykorzystania; w niektórych aspektach organizacji życia społecznego”⁴.

Warunki bytowe, warunki życia mogą być określane przez różne wskaźniki np. sytuacja materialna, posiadane dochody, koszty utrzymania, liczba osób w rodzinie, miejsce zamieszkania, stopień zaspokajania potrzeb, satysfakcja życiowa, sposób spędzania czasu wolnego, stabilizacja i bezpieczeństwo. Z kolei aktywność zawodową wyrażają: obecność na rynku pracy, uczestnictwo w procesie produkcji, wykonywanie pracy przynoszącej dochód.

Podstawowym źródłem informacji o warunkach bytu ludności są reprezentatywne badania budżetów gospodarstw domowych. Jednostką badania jest gospodarstwo domowe, jedno – czy wieloosobowe, czyli zespół osób zamieszkujących razem i wspólnie utrzymujących się. Z kolei stopień zaspokajania potrzeb konsumpcyjnych jest jednym z ważniejszych mierników poziomu życia⁵.

Zebrany materiał badawczy stanowi analizę warunków życia, jak i aktywności zawodowej Polaków. Warunki życia w prezentowanych badaniach zostały określone przez następujące wskaźniki. Pierwszym jest dochód, zarówno ten posiadany, jak i zmiany, które nastąpiły od 2020 roku związane z pandemią Covid-19, a następnie wybuchem wojny na Ukrainie. Drugim wskaźnikiem jest stopień zaspokajanych potrzeb, określony przez wydatki na żywność, opłaty mieszkaniowe, energię, ogrzewanie, odzież, leki, edukację, kredyty, hobby czy wyjazdy wakacyjne. Z kolei aktywność zawodowa oznacza obecność na rynku pracy oraz bezpieczeństwo i stabilizację związane z zatrudnieniem. Wskaźnikiem jest rodzaj zatrudnienia, zadowolenie z pracy, wpływ pracy na życie osobiste, obawa o utratę miejsca pracy, chęć zmiany pracy ale też problemy w świecie pracy wpływające na bezpieczeństwo jak np. stres zawodowy i mobbing.

⁴ Cyt za: S. Kostrubiec, *Warunki bytu gospodarstw domowych...*, dz. cyt., s. 107-108.

⁵ W. Ratyński, *Problemy i dylematy polityki społecznej w Polsce*. Warszawa 2003: Difin, t. 1, s. 309.

Szczegółowe informacje dotyczące metodologii badania „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego” zostały zawarte we wstępie do niniejszej publikacji. Celem analizy tego artykułu jest ukazanie warunków życia Polaków oraz aktywności zawodowej. Warunki życia odzwierciedlają pytania o wysokość budżetów domowych oraz czy posiadane dochody wystarczają na takie wydatki, jak żywność, opłaty za energię, ogrzewanie, odzież, leki, edukację, kredyty, wyjazdy wakacyjne czy hobby. Z kolei aktywność zawodową określa sytuacja na rynku pracy rodzaj zatrudnienia, czas spędzany w pracy, wpływ pracy na życie osobiste, stopień zadowolenia z pracy, problemy w pracy.

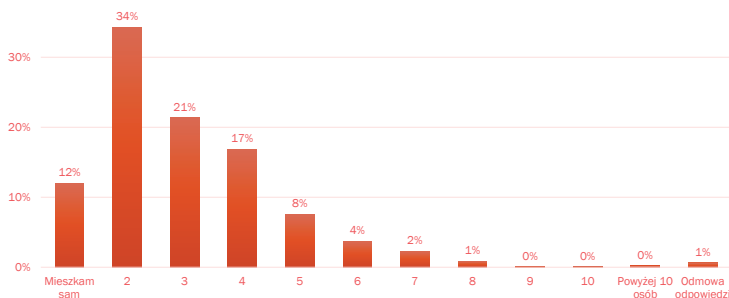
Analiza zebranego materiału badawczego skupiona będzie wokół następujących pytań badawczych: Jakie występują gospodarstwa domowe tj. jedno – czy wieloosobowe? Jaki jest posiadany dochód na jedną osobę w rodzinie? Czy nastąpiły zmiany w budżecie domowym od czasu pandemii tj. 2020 roku? Czy posiadany dochód pozwala na bieżące wydatki związane z zaspokajaniem podstawowych potrzeb? Na co wystarcza pieniędzy, a na co brakuje? Które wydatki są priorytetowe, a które spychane na plan dalszy? Jakie są prognozy dotyczące dochodu? Jaka jest sytuacja na rynku pracy? Jakie jest główne źródło utrzymania? Ile czasu tygodniowo poświęca się pracy? Czy praca zawodowa wpływa na życie osobiste? Jaki jest stopień zadowolenia z pracy? Czy istnieją obawy o utratę pracy? Czy istnieje chęć zmiany pracy? Jakie problemy występują w świecie pracy? Czy ludzie doświadczają stresu zawodowego? Czy pojawia się zjawisko mobbingu? Poszukując odpowiedzi na pytania pomocne będą takie zmienne, jak płeć, wiek, miejsce zamieszkania czy wykształcenie.

Zaprezentowane wyniki badań stanowią próbę odpowiedzi na pytanie o warunki życia Polaków przez pryzmat posiadanych dochodów i wydatków, jak i aktywności zawodowej.

WARUNKI ŻYCIA POLAKÓW

Gospodarstwo domowe to bardzo ważna jednostka badawcza dla określenia warunków życia. Z analizy materiału badawczego wynika, że największa grupa respondentów tj. 34% prowadzi dwuosobowe gospodarstwo domowe. Im większa liczba osób wspólnie gospodarujących, tym mniejszy odsetek badanych. I tak co piąty badany 21% zamieszkuje w rodzinie trzyosobowej, a niemal co szósty 17% w czteroosobowej. Gospodarstwa jednoosobowe nie należą do licznych – co ósmy badany 12%, zamieszkuje sam.

Wykres 1. Liczba osób zamieszkujących gospodarstwo domowe.

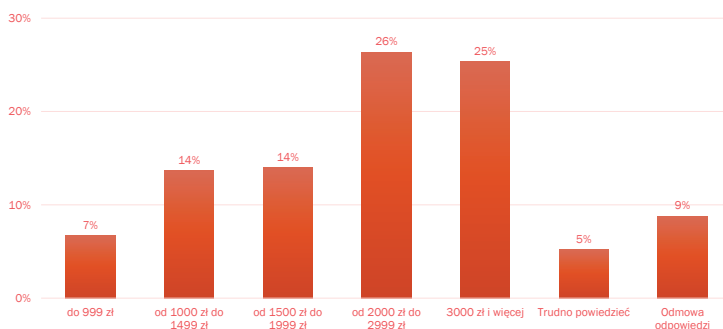

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

Dochód miesięczny netto na osobę w rodzinie można określić jako raczej skromny niż imponujący. Największa grupa badanych łącznie 35% posiada dochód do 2000 zł. Wśród nich 14% deklaruje dochód w przedziale od 1500 do 1999 zł., tyle samo (14%) od 1000 do 1499 zł, a pozostałe 7% do 999 zł. Co czwarty badany 25% deklaruje dochód 3000 zł i więcej. Nieco więcej, bo 26% osiąga dochód w przedziale od 2000 do 2999 zł. Co jedenasty badany odmówił podania dochodu. Ci z najmniejszym dochodem tj. do 999 zł., należą w większości do grup 30-39 – latków i 40-49 latków, którzy prowadzą gospodarstwa 3 lub 4 osobowe. Im starszy wiek, tym dochód większy.

Wśród 70 –latków dochód najniższy osiąga najmniej badanych, bo 1,8%. Z kolei deklarowany dochód 3000 i więcej deklarują seniorzy w przedziale wiekowym 60-69 lat (29,4%) oraz 70 lat i więcej (28,7%).

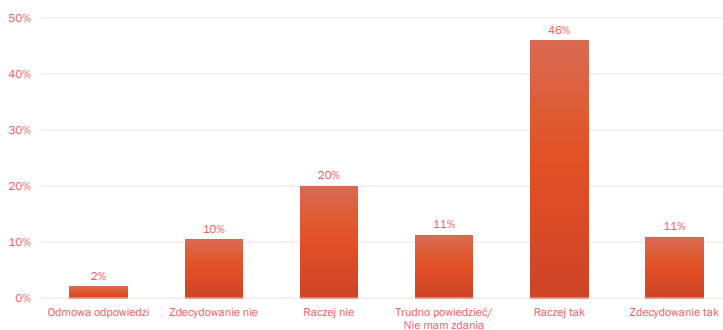
Wykres 2. Przeciętny miesięczny dochód netto na 1 osobę w rodzinie.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

Ponad połowa badanych – łącznie 57% przyznaje, że dochód wystarcza na zaspokojenie bieżących potrzeb. Więcej niż jedna trzecia – 30% twierdzi, że dochód nie jest wystarczający, z tym, że co dziesiąty badany udzielił odpowiedzi „zdecydowanie nie”.

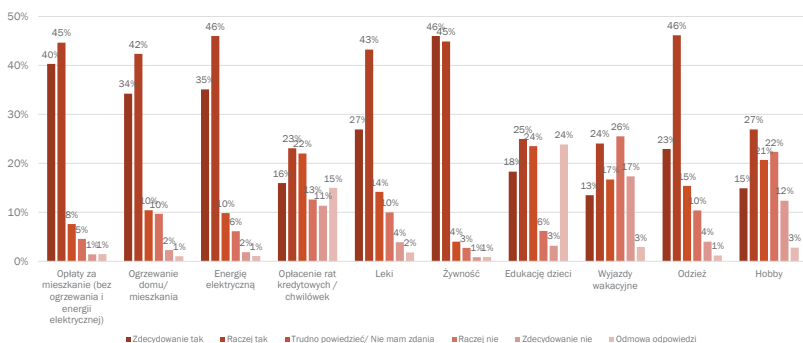
Wykres 3. Dochód a bieżące potrzeby.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

Biorąc pod uwagę dochód w przekroju czasowym, tj. od 2020 roku czyli pojawienia się epidemii Covid-19, ponad połowa badanych 56% twierdzi, że wysokość dochodu w ciągu 3 lat, nie zmieniła się. Deklaracje o zmianie dochodu złożyło 29% badanych. Na pytanie o kierunek zmian, dwie trzecie tj. 69% twierdzi, iż wysokość dochodu zwiększyła się, w tym: „nieznacznie zwiększyła się” – 57% oraz „znacząco zwiększyła się” – 12%. Zmiany wysokości dochodu niekorzystne wskazało 28% badanych, w tym: „znacząco zmniejszyła się” 15% oraz „nieznacznie zmniejszyła się” – 13%.

Wykres 4. Bieżące wydatki.

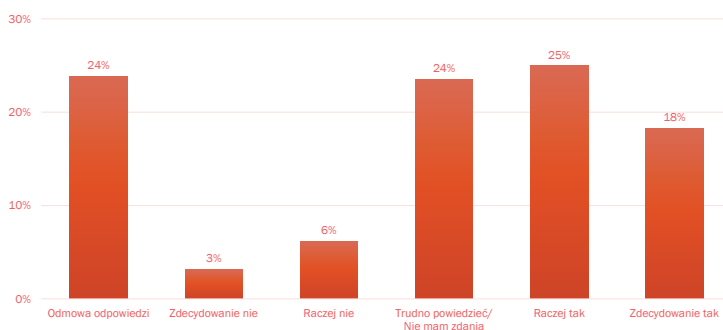
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

Warunki życia określa nie tylko sam dochód, ale także bieżące wydatki. Biorąc pod uwagę poszczególne obszary związane z zaspokajaniem codziennych potrzeb, najwięcej badanych twierdzi, że stać ich na zakup żywności 91% (w tym: „zdecydowanie tak” 46%, „raczej tak” – 45%). Ci, których nie stać na żywność stanowią łącznie 4% badanych. Dwie trzecie badanych stać na zakup odzieży – łącznie 69% (w tym: zdecydowanie tak” 23%, „raczej tak” – 46%), a nie stać 14% („raczej nie” – 10%, „zdecydowanie nie” – 4%). Analogicznie jeśli chodzi o wydatki na leki – łącznie 70% stać (w tym: zdecydowanie tak” 27%, „raczej tak” – 43%), a 14% nie stać na zakup. Odpowiedzi negatywnej „zdecydowanie nie” – 4% – udzieliło najwięcej 50-latków i osób w wieku 70 plus. Pośród wydatków, ważne są nie tylko

te, które wiążą się z podstawowymi potrzebami, ale także te, które sprawiają, że korzystamy z energii elektrycznej czy ogrzewania. Na ogólne pytanie o opłaty mieszkaniowe, zdecydowana większość badanych 85% twierdzi, że ich stać na tego typu wydatki, a łącznie 6% nie stać. Pytania szczegółowe o wydatki na energię elektryczną pozwoliły uzyskać następujące odpowiedzi: 35% „zdecydowanie tak”; 46% – „raczej tak”; 6% – „raczej nie”; 2% – „zdecydowanie nie”. Pytanie szczegółowe o ogrzewanie domu/ mieszkania przyniosło podobne odpowiedzi: 34% „zdecydowanie tak”; 42% – „raczej tak”; 10% „raczej nie”; 2% – „zdecydowanie nie”. Uogólniając zdecydowaną większość badanych stać na opłatę za energię elektryczną, jak i ogrzewanie domu czy mieszkania.

Nieco inną kategorię opłat stanowią kredyty. Uzyskując odpowiedź na pytanie o możliwość spłaty zaciągniętych rat kredytowych czy nawet chwilówek, większa grupa badanych tj. łącznie 39% deklaruje możliwość spłaty („zdecydowanie tak”; 16% – „raczej tak” – 23%), w porównaniu do tych, którzy mają problemy i nie stać na kredyty 24% („raczej nie”; 13% – „zdecydowanie nie” – 11%).

Wykres 5. Wydatki na edukację dzieci.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

W wydatkach budżetu domowego, ważne miejsce zajmuje edukacja. Analiza odpowiedzi na pytanie o wydatki na edukację, przynosi dość optymistyczne odpowiedzi, utwierdzające w przekonaniu, że więcej osób stać na edukację dzieci – łącznie 43%, aniżeli nie stać – łącznie

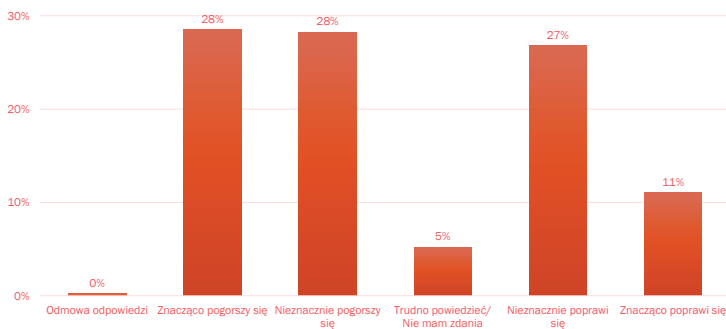

9%. Co czwarty badany (24%) odmówił udzielenia odpowiedzi, taka sama grupa badanych nie miała zdania w tym zakresie. Być może są to osoby, których dzieci są już dorosłe, bądź osoby bezdziejne. Pocieszające jest to, że edukacja dzieci nie jest poważnym problemem i być może wiodącą rolę odgrywa wsparcie rodziny przez program 500+.

W budżecie domowym powinno znaleźć się miejsce na przyjemności, jak np. hobby czy wyjazdy wakacyjne. O ile wydatki na hobby mają pewne zbliżone wartości otóż, 42% stać na tego typu wydatki, a 34% nie stać, to jednak wydatki na wyjazdy wakacyjne mogą niepokoić. Z badań wynika, że wyjazdy wakacyjne stanowią jedyny obszar wydatków budżetów domowych, na które więcej osób nie stać 43% („raczej nie”; 26% – „zdecydowanie nie” – 17%) –, aniżeli stać – 37 („zdecydowanie tak”; 13% – „raczej tak”; 24%). Łącznie co piąty badany – 20% nie miał zdania 17%, bądź odmówił udzielenia odpowiedzi – 3%. Wyjazdy wakacyjne okazują się najbardziej obciążające budżety domowe.

Prognozowanie budżetów domowych z pewnością nie jest łatwe, gdyż trudno przewidzieć co przyniesie przyszłość. Jednak na pytanie: *Czy sytuacja finansowa w najbliższych latach zmieni się?* – co szósty badany – 16% twierdzi, że „nie”, a niemal połowa 40% – uważa, że „tak”.

Wykres 6. Kierunek zmian sytuacji finansowej.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

Ponad połowa badanych (tabela nr 6) łącznie 56% obawia się, że sytuacja finansowa pogorszy się – 28% „znacząco pogorszy się”, tyle samo 28% – „nieznacznie pogorszy się”. Wśród badanych optymistów jest zdecydowanie mniej. Łącznie 38% badanych uważa, że sytuacja finansowa może się poprawić: „nieznacznie poprawi się” – 27%; „znacząco poprawi się” według 11%. Badania wskazują na niepewność budżetów domowych, co ma związek z zachwianiem porządku społecznego, niepokojem społecznym, destabilizacją sytuacji, obawami i lękiem spowodowanym najpierw przez pandemię, a aktualnie wojnę na Ukrainie.

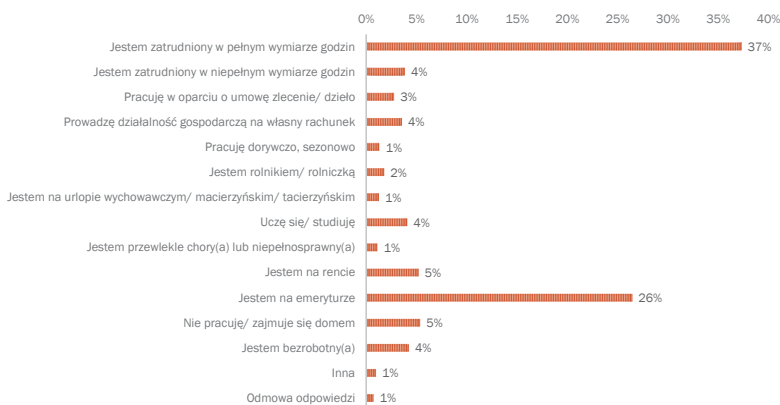
AKTYWNOŚĆ ZAWODOWA

Aktywność zawodowa określa sytuację człowieka na rynku pracy i uzyskiwanie dochodów z pracy. Z perspektywy polityki zatrudnienia i bezrobocia, możemy podzielić ludzi na pracujących i bezrobotnych, na aktywnych zawodowo i biernych, na obecnych i nieobecnych na rynku pracy. Współczesne tendencje zarówno w polityce społecznej, jak i w pomocy społecznej zmierzają do aktywizacji osób, wzmacniania samozaradności i samopomocy. Chodzi o to, aby ludzie czerpali dochody z pracy, byli obecni na rynku pracy, uczestniczyli w procesie produkcji.

Aktywność zawodowa wpisuje się w szeroko rozumianą w polityce społecznej aktywną politykę społeczną – APS. Ujmując definicyjnie APS: „to system pozytywnych i negatywnych bodźców adresowanych do niższych warstw społeczeństwa, które mają zniechęcać do życia ze świadczeń socjalnych i zachęcać do aktywności zawodowej i odzyskania samodzielności ekonomicznej”⁶. Uogólniając można powiedzieć, iż lepiej gdy ludzie pracują, są aktywni zawodowo, uzyskują dochód z pracy, aniżeli są bierni i utrzymują się z zasiłków.

⁶ R. Szafrenberg, *Rodzaje i formy aktywnej polityki społecznej*, w: G. Firlit-Fesnak, M. Szyłko-Skoczny (red.), *Polityka społeczna...*, dz. cyt., s. 404

Wykres 7. Sytuacja zawodowa.

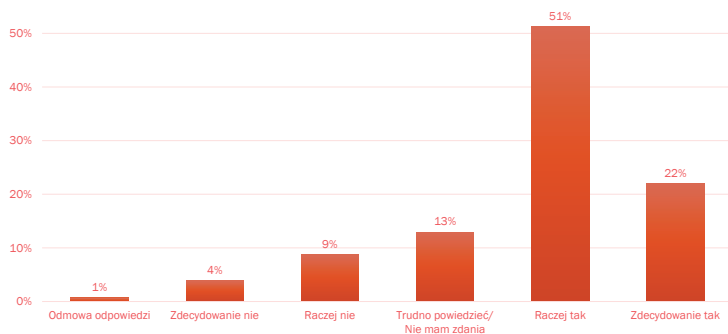
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

Zebrany materiał dowodzi, że połowa badanych 50,6% uzyskuje dochód z pracy. Największy odsetek stanowią osoby zatrudnione w pełnym wymiarze czasu pracy. Zatrudnionych na umowę zlecenie bądź w niepełnym wymiarze godzin jest 6,6,%. Osoby prowadzące własną działalność gospodarczą stanowią 3,6%. W grupie aktywnych zawodowo są rolnicy – zaledwie 1,8%.

Drugą pod względem wielkości grupę badanych stanowią osoby, które nie pracują z przyczyn zewnętrznych, obiektywnych np. wiek, choroba, czy okres edukacji. Niemal co czwarty badany 26,4% jest na emeryturze, a co dwudziesty 5,2% na rencie. Z powodu choroby (niepełnosprawności) nie pracuje 1,1% badanych, zaś z powodu kontynuacji nauki – 4,1%. Co dziesiąty badany 10,6% nie jest obecny na rynku pracy. W tej grupie bezrobotni stanowią niewielki odsetek badanych tj. 4,2%. Nieco więcej, bo 5,4% nie pracuje, gdyż „zajmuje się domem”. W tej grupie znajdują się głównie kobiety w wieku 26-29 lat – 7,4% oraz 30-39 lat – 12,2% z wykształceniem zawodowym – 8,2%. Powodem pozostawania w domu być może jest opieka nad dziećmi, na co wskazuje wiek badanych. Co prawda na urlopie macierzyńskim przebywa 1,3% badanych, ale musimy pamiętać, że średni czas urlopu macierzyńskiego wynosi 20 tygodni, czyli chodzi tu wyłącznie o opiekę nad małymi dziećmi.

Analizując aktywność zawodową dość duży odsetek badanych utrzymuje się z emerytur, w zdecydowanej większości są to osoby w dwóch kategoriach wiekowych tj. 60 – 69 lat (69,8%) oraz 70 lat i więcej (92,7%), co wskazuje na wydłużający się czas życia człowieka i starzejące się społeczeństwo polskie. Stan zdrowia badanych także pozostawia wiele do życzenia. Skoro przebywających na rencie, ale też niepracujących z powodu choroby czy niepełnosprawności mamy łącznie 6,3% wśród badanych, to jest symptom słabej kondycji zdrowotnej naszego społeczeństwa.

Wykres 8. Stopień zadowolenia z pracy.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

Biorąc pod uwagę osoby pracujące, aktywne zawodowo istotne są szczególnie badania dotyczące relacji człowiek-praca, a więc ważne są takie mierniki jak: czas spędzony w pracy, stopień zadowolenia z pracy, wpływ pracy na życie osobiste, chęć zmiany pracy itp.

Zebrany materiał (tabela 8) wskazuje na dość duży stopień zadowolenia z pracy – łącznie 73%. Co piąty badany wyraża zadowolenie w sposób radykalny, a co drugi umiarkowany: odpowiedź „zdecydowanie tak” wyraziło 22%, a „raczej tak” – 51%. Niezadowolenie z pracy wyraża niewielka liczba badanych – łącznie 13%, tyle samo jest niezdecydowanych – odpowiedź „trudno powiedzieć”.

Osoby zadowolone z wykonywanej pracy stanowią trzy czwarte badanych. To dość duża liczba, dlatego warto nieco bliżej przyjrzeć się tej grupie respondentów. Biorąc pod uwagę płeć, więcej mężczyzn

55,5% aniżeli kobiet 47,% – jest raczej zadowolonych z pracy, jednak radykalne stanowisko zajmują częściej kobiety: odpowiedzi „zdecydowanie tak” udzieliło 23,4% kobiet i 21,2% mężczyzn. Zadowolenie z pracy rośnie wraz z wiekiem badanych, im starsi respondenci tym stopień zadowolenia większy. Najbardziej zadowolone są osoby w wieku 60-69 lat, łącznie 79,7%, w tym: „raczej tak” – 62,3% (największa wartość spośród wszystkich grup wiekowych), „zdecydowanie tak” – 17,4%. Wynikać to może z faktu łączenia emerytury z pracą. Największy odsetek osób właśnie z tej grupy wiekowej tj. 29,4%, osiąga miesięczny dochód na osobę netto 3000 zł i więcej.

Tabela 1. Stopień zadowolenia z wykonywanej pracy a miejsce zamieszkania.

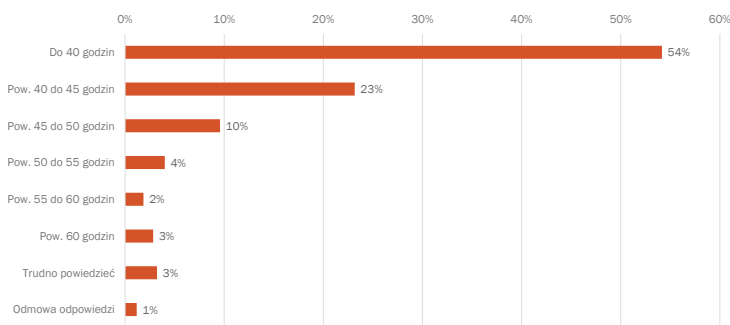
Czy jest Pan(i) zadowolony z wykonywanej pracy?	Miejsce zamieszkania											
	Wieś		Miasto o liczbie mieszkańców									
			≤ 20 tysięcy									
			20-99 tys.		100-199 tys.		200-499 tys.		≥ 500 tys.			
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Zdecydowanie tak	257	23,3	55	16,7	99	22,2	29	13,7	67	33,2	65	24,2
Raczej tak	583	52,9	158	47,9	231	51,9	127	59,9	90	44,6	130	48,3
Zdecydowanie nie	35	3,2	22	6,7	23	5,2	5	2,4	8	4,0	12	4,5
Raczej nie	97	8,8	37	11,2	33	7,4	22	10,4	8	4,0	25	9,3
Trudno powiedzieć	119	10,8	58	17,6	55	12,4	26	12,3	29	14,4	37	13,8
Odmowa odpowiedzi	11	1,0	0	0,0	4	0,9	3	1,4	0	0,0	0	0,0
Razem	1102	100	330	100	445	100	212	100	202	100	269	100

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

Miejsce zamieszkania nieznacznie wpływa na stopień zadowolenia z wykonywanej pracy. Najbardziej zadowoleni z pracy są mieszkańcy średnich miast o liczbie od 200 do 499 tys. mieszkańców – łącznie 77,8%, na drugim miejscu są mieszkańcy wsi – łącznie 76,2% badanych, zaś na trzecim miejscu 74,1 – mieszkańcy miast liczących od 20-99 tysięcy. Największe aglomeracje nie przekładają się na największy stopień zadowolenia z pracy, gdyż zajmują przedostatnie miejsce. Analogicznie w największych miastach powyżej 500 tysięcy i małych

miasteczkach jest najwięcej osób niezadowolonych z pracy. Rekordy biją najmniejsze miasta o liczbie poniżej 20 tysięcy mieszkańców – łącznie 17,9%, w tym: „zdecydowanie nie” – 6,7%, „raczej nie” – 11,2%. Niezadowolenie z pracy może być skorelowane z zarobkami, bo w tych małych miasteczkach najwięcej osób wskazało na dochód w granicach 1000-1499 na osobę, osiągając wartość 18,1% najwyższą spośród wszystkich osób zamieszkujących inne lokalne społeczności, nawet więcej niż mieszkańcy wsi – 13,7%. Najmniej osób niezadowolonych ze swojej pracy jest w miastach od 200 do 499 tysięcy mieszkańców – łącznie 8%. Jednak wysokość zarobków nie do końca koresponduje ze stopniem zadowolenia z pracy. Przykładem mogą być mieszkańcy największych miast 500 tysięcy i więcej, którzy osiągnęli najwyższą wartość dochodu na osobę 3000 zł. i więcej spośród wszystkich innych miejscowości tj. 40%, a mimo to stopień zadowolenia z pracy wyniósł łącznie 72,5% (przedostatnia wartość). Z tego wynika, że osiągnane dochody niekoniecznie są czynnikiem decydującym o stopniu zadowolenia z pracy.

Wykres 9. Czas poświęcony pracy.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

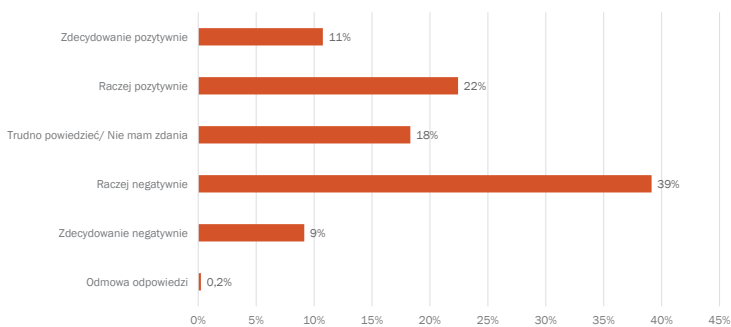
Czas poświęcony pracy tj. liczba godzin spędzonych w pracy mogą być decydujące w ocenie pracy, stopniu zadowolenia, czy postawach wobec pracy. Wiele zależy od systemu pracy czy jest on uregulowany czy nienormowany, czy przebiega w dni robocze czy też w weekendy, czy jest to system jednozmianowy, a może dwu czy czterozmianowy.

Niektórzy w pracy spędzają 8 godzin dziennie, ale są też tacy, którzy spędzają pół doby. Ważne jest czy praca jest blisko miejsca zamieszkania, czy też wymaga dojazdu i dodatkowego czasu.

Z badań wynika (wykres 9), że ponad połowa badanych 54% pracuje tygodniowo do 40 godzin. Prawie co czwarty badany tj. 23% spędza w pracy od 40 do 45 godzin tygodniowo. Zatem można wnioskować, iż dwie trzecie respondentów tj. 77% pracuje w granicach normy. Co dziesiąty badany – dokładnie 10% poświęca pracy od 45 do 50 godzin tygodniowo. Pracę ponad określone normy – a co za tym idzie przeciążenie praca – deklaruje niewielki odsetek badanych. Powyżej 60 godzin tygodniowo pracuje 3% badanych Polaków. Tak prezentowane godziny pracy nie wskazują na obciążenia godzinowe.

Każda osoba zatrudniona może doświadczyć wpływu pracy na życie osobiste. Pytanie o wpływ pracy niemal po równo podzieliło respondentów i wyniki są zbliżone. Okazuje się, że 44% badanych nie odczuwa wpływu pracy na życie osobiste, a 43% doświadcza wpływu.

Wykres 10. Wpływ pracy na życie osobiste.

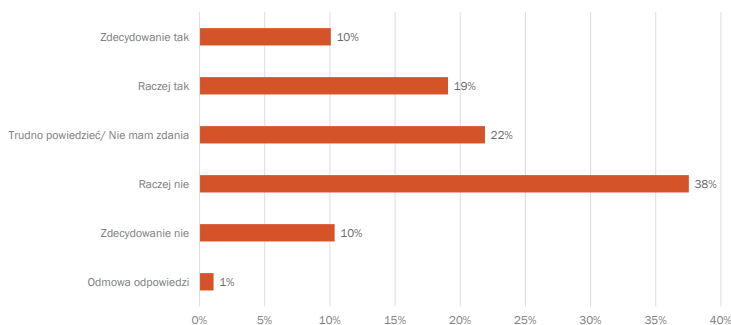
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

Śród osób, które doświadczenia wpływu pracy na życie osobiste, prawie połowa tj. 48% ocenia ten wpływ negatywnie, a co trzeci badany tj. 33% ocenia wpływ w kategoriach pozytywnych: „raczej pozytywnie” – 22%, „zdecydowanie pozytywnie” – 11%. Znacząca liczba badanych tj. 18% nie zajmuje stanowiska w tej sprawie poprzez „trudno powiedzieć”.

Rok 2020 dla większości badanych nie przyniósł zmian w systemie pracy. Co czwarty badany twierdzi, że pracował w trybie zdalnym tj. za pomocą komputera – 24%, ale zdecydowana większość tj. 73% świadczyła pracę stacjonarnie. To oznacza, że dla większości osób badanych pandemia nie przyniosła zmian w trybie wykonywanej pracy.

Badania dowodzą, że większość pracowników ma stabilną sytuację zawodową. Na pytanie: *Czy obawia się Pan (i) utraty pracy?* Niemal połowa badanych łącznie 48% odpowiada, że nie, w tym: 38% „raczej nie”, a 10% – „zdecydowanie nie”. Przeciwnego zdania jest 29% badanych. Obawy przed utratą pracy prezentują się następująco: jeden na dziesięciu, dokładnie 10% pracujących zdecydowanie obawia się utraty pracy, a 19% „raczej tak”. Trudności w ocenie bezpieczeństwa i stabilizacji pracy ma 22% badanych.

Wykres 11. Obawa utraty pracy.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

Praca zawodowa wypełnia w większym lub mniejszym stopniu nasze życie. Poszukiwanie tej najbardziej odpowiedniej pracy czasami trwa latami, a czasami pierwsza podjęta praca okazuje się tą jedną jedyną. Respondentom zadano pytanie o to czy zamierzają zmienić swoją pracę? Ponad połowa badanych tj. 58% nie zamierza zmieniać pracy w najbliższym czasie: „raczej nie” 35%, „zdecydowanie nie” – 23%. Ci, którzy zamierzają zmienić pracę należą do mniejszości. Stanowią łącznie 18% badanych. Deklaracje o zmianie pracy prezentują się

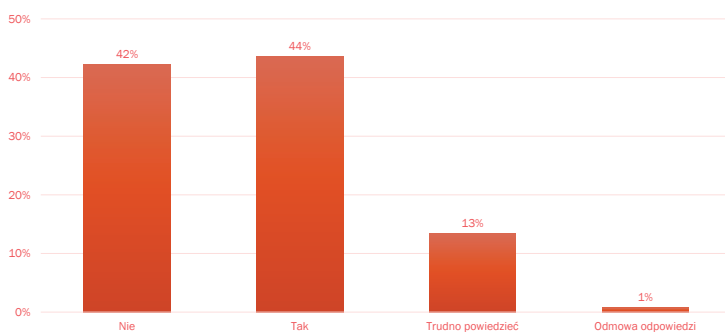

następująco: „raczej tak” – 13%, „zdecydowanie tak” – 6%. Co piąty badany 22% zajmuje neutralne stanowisko – zakreślając odpowiedź: „trudno powiedzieć/ nie mam zdania”.

Próba zmiany pracy może wynikać z różnych przyczyn. Najczęściej chodzi o zmianę na lepsze np. związaną z awansem, z wykształceniem, z zainteresowaniami, zapewniającą stabilizację, o wyższych zarobkach itp. Zaprezentowane wyżej wyniki badań pokazują, że chęć zmiany pracy nie jest zbyt duża. Trzy razy więcej osób nie zamierza zmienić pracy (58%), aniżeli zamierza (18%). Te dane pokazują, że więcej osób zatrudnionych odnajduje się w swoje pracy, w swoim zawodzie, być może obecna praca daje im poczucie stabilizacji i bezpieczeństwa, ale też może odnajdują inne wartości w świecie pracy jak np. dobra organizacja pracy, atmosfera, relacje międzyludzkie, wymarzony zawód itp.

Praca zawodowa może zapewniać poczucie bezpieczeństwa i stabilizacji bądź odwrotnie może być udręką generując zjawiska niepożądane jak np. stres czy mobbing.

Wykres 12. Stres w pracy.

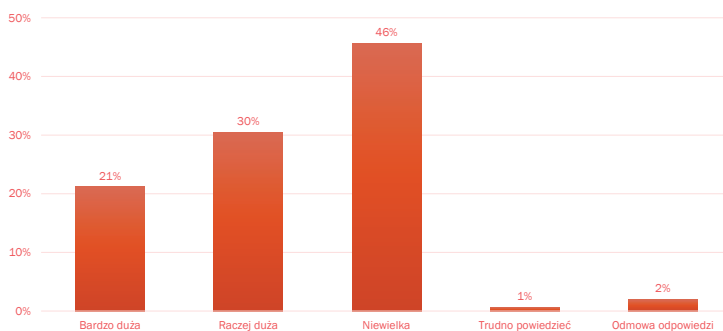
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

Badania wykazały porównywalne wartości w zakresie doświadczania stresu w pracy. Nieznacznie więcej osób doświadcza stresu – 44%, aniżeli nie – 42%. Osoby doświadczające stresu w pracy w przeważającej większości twierdzą, że jest on duży: łącznie 64%, w tym: „raczej duży” – 48%, „bardzo duży” – 16%. Jedna trzecia

badanych 34% określa stres jako „niewielki”. Uzyskane wyniki badań potwierdzają powszechność stresu w pracy. Jan Terelak wymienia całą listę zawodów narażonych na stres z przekonaniem, że jest ona niewyczerpana, gdyż jak twierdzi, nie da się uniknąć stresu w pracy⁷.

Innym nasilającym się ujemnym zjawiskiem w pracy jest mobbing. Respondentom zadano pytanie: *Czy w miejscu Pana(i) pracy zaobserwował(a) Pan(i) mobbing?* Z badań wynika, że co szósty pracujący – 15% obserwuje zjawisko mobbingu w pracy. Zdecydowana większość tj. 73% nie obserwuje mobbingu. Co dziesiąty badany (dokładnie 10%) udzielił odpowiedzi „trudno powiedzieć”.

Wykres 13. Skala mobbingu w pracy.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

Ci, którzy zaobserwowali zjawisko mobbingu, w większości twierdzą (wykres 13), że jego skala jest duża – łącznie 51%, w tym: 21% „bardzo duża”, 30% – „raczej duża”. Zaobserwowany mobbing w pracy, nie oznacza, że doświadczają go respondenci, co też może oznaczać znacznie większą skalę, aniżeli jest ona obserwowalna. Wielu ludzi nie przyznaje się, że doświadcza mobbingu z obawy przed utratą pracy, bądź też aby nie narazić się na niezrozumienie ze strony innych, którzy mogą przypiąć łatkę „nieudacznika” czy też osoby, której „coś ciągle nie pasuje”. Dlatego ludzie mogą nie ujawniać zjawiska mobbingu w pracy.

⁷ Zob. J.F. Terelak, *Stres zawodowy*, Warszawa 2007: UKSW, s. 7-19.

Prawie połowa osób obserwujących mobbing w pracy uważa, że jego skala jest „niewielka” – 46%. Trudno jednoznacznie stwierdzić czy w określeniu „niewielka” chodzi o to, że mobbing dotyczy sporadycznych pracowników w danym zakładzie pracy czy też o ocenę jego nasilenia, natężenia, skali, mocy. Nie ulega wątpliwości, iż świadomość mobbingu nieustannie wzrasta, ale nadal wśród pracowników pojawiają się wątpliwości co do jasności czy dane zjawisko ma znamiona mobbingu czy też nie. W danym zakładzie pracy jedni doświadczają mobbingu inni nie, i ci drudzy często mogą nie zauważać tych pierwszych.

PODSUMOWANIE

Zebrany materiał badawczy pozwolił ukazać przynajmniej częściowo warunki życia Polaków oraz zweryfikować aktywność zawodową. Konkluzje z badań są następujące:

- Przeważają gospodarstwa domowe 2 i 3 osobowe – 55%.
- Dochód do 2000 zł. – deklaruje najwięcej bo 35% badanych, co czwarty 3000 i więcej.
- Od 2020 roku czyli pojawienia się epidemii Covid-19, ponad połowa badanych 56% twierdzi, że wysokość dochodu nie zmieniła się.
- Ponad połowa badanych 57% przyznaje, iż dochód wystarcza na zaspokojenie bieżących potrzeb, przeciwnego zdania jest 30% badanych.
- Najwięcej osób stać na zakup żywności – 91%, najmniej na wyjazdy wakacyjne 43%.
- Polacy radzą sobie z opłatami: 85% stać na opłaty mieszkaniowe, 81%, stać na energię elektryczną, 76% na ogrzewanie domu, 43% na edukację dzieci, 42% na hobby, 39% na spłatę kredytów.
- Najmniej osób stać na wyjazdy wakacyjne – 37% (więcej osób nie stać 43% – niż stać).

- Polacy radzą sobie z kosztami utrzymania i wykazują wysoki stopień rozsądku i odpowiedzialności priorytetem są opłaty związane z utrzymaniem mieszkania (czy domu), a nawet spłata kredytu przed przyjemnościami np. wyjazdy wakacyjne.
- Z pracy zawodowej dochód uzyskuje 50,6% badanych, 36,8 nie pracuje z przyczyn obiektywnych (wiek, niepełnosprawność), co dziesiąty nie jest obecny na rynku pracy (bezrobotni + zajmujący się prowadzeniem gospodarstwa domowego).
- Badani wyrażają obawy o sytuację finansową, jedynie 16% uważa, że ich sytuacja nie zmieni się, zaś ponad połowa 56% uważa, że ich sytuacja pogorszy się, a 27% nieco poprawi się.
- Zadowolenie z pracy deklaruje $\frac{3}{4}$ badanych.
- Tyle samo spędza w pracy do 45 godzin tygodniowo.
- 44% uważa, że praca wywołuje stres (w tej grupie ponad połowa twierdzi, że jest on duży).
- Zjawisko mobbingu zauważa 15% badanych.
- Zdecydowana większość uważa, że skala mobbingu jest duża.
- Więcej osób nie obawia się utraty pracy – 48%, niż obawia się – 29%.
- Zdecydowana większość 58% – nie zamierza zmienić swojej pracy.

Badania prowadzą do wniosku, że warunki życia Polaków prezentują się jako dość stabilne, biorąc pod uwagę radzenie sobie z kosztami utrzymania, pomimo, że dochód na osobę nie jest imponujący dla znacznej grupy badanych. Ponad połowa badanych jest aktywna zawodowo i uzyskuje dochód z pracy. Zadowolenie z pracy i niechęć do jej zmiany, niekoniecznie podyktowane wysokością zarobków mogą wskazywać na inne pozapłacowe wartości, jak np. praca zgodna z zainteresowaniami, dobra atmosfera, relacje międzyludzkie.

Zebrany materiał badawczy nie wyczerpuje wszystkich obszarów, które składają się na warunki życia. Dlatego możemy odczuwać pewien niedosyt. Z pewnością pomocne byłyby pytania o stopień zadowolenia z posiadanego dochodu, o standard życia czy o styl i jakość życia. Podobnie analiza aktywności zawodowej wymaga uzupełnienia o dane

z obszaru wykonywanego zawodu i zgodności z kwalifikacjami, lokalizacji pracy (odległość od miejsca zamieszkania), stylu zarządzania i organizacji pracy, zarobków osiągniętych i oczekiwanych, możliwości awansu, relacji z przełożonymi i współpracownikami, atmosfery w pracy itp. Przeprowadzona diagnoza w analizowanym obszarze może mieć charakter eksploracyjny. Poszerzenie badań o powyższe aspekty z pewnością przyczyni się do pełnego ukazania warunków życia i aktywności zawodowej.

BIBLIOGRAFIA

- Kostrubiec S., *Warunki bytu gospodarstw domowych*,
w: A. Kurzynowski (red.), *Polityka społeczna*, Warszawa 2006:
SGH.
- Ratyński W., *Problemy i dylematy polityki społecznej w Polsce*,
Warszawa 2003: Difin, t.1.
- Szafrenberg R., *Rodzaje i formy aktywnej polityki społecznej*,
w: G. Firlit-Fesnak, M. Szyłko-Skoczny (red.), *Polityka
społeczna. Podręcznik akademicki*, Warszawa 2008: PWN.
- Szatur-Jaworska B., *Diagnoza i diagnozowanie w polityce
społecznej*, w: G. Firlit-Fesnak, M. Szyłko-Skoczny (red.),
Polityka społeczna. Podręcznik akademicki, Warszawa 2008:
PWN,
- Terelak J. F., *Stres zawodowy*, Warszawa 2007: UKSW.

Dorota Piontek

STYL ŻYCIA, AKCEPTOWANE ZASADY, CELE W ŻYCIU, SZANSE I OBAWY POLAKÓW

Abstrakt: artykuł prezentuje analizę społecznej percepcji zjawisk związanych z codziennym życiem Polaków, w szczególności ich obaw, zasad i planów, a także sposobów spędzania czasu wolnego. Okres bezpośrednio poprzedzający badanie zdominowany został przez dwa wydarzenia, które, jak można zakładać, w szczególnym stopniu determinowały oceny badanych co do kwestii związanych z ich życiem: pandemia COVID-19 oraz wojna w Ukrainie. Dlatego też jedną z kluczowych kwestii było ustalenie źródeł obaw, tj. kwestii, które badani postrzegali jako najbardziej groźne dla realizacji ich planów życiowych. Uzyskane wyniki jasno wskazują, że podstawowym czynnikiem generującym lęki Polaków była aktualna sytuacja gospodarcza w Polsce, w tym rosnąca inflacja oraz powiązana z nią pogarszająca się sytuacja ekonomiczna. Analizie poddano następujące kwestie szczegółowe: sposób spędzania czasu wolnego, obawy wobec konkretnych zjawisk społecznych, politycznych i ekonomicznych, cele krótko- i długoterminowe, oraz wartości deklarowane przez badanych jako ważne. Dane stanowiące podstawę artykułu pozyskano z badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”, przeprowadzonego w dniach od 30 listopada do 13 grudnia 2022 roku na zlecenie Fundacji Pro Futuro w ramach procedury mixed-mode (CATI, CAWI, CAPI). Badanie przeprowadzono na reprezentatywnej próbie udziałowej (kwotowej) pełnoletnich mieszkańców Polski, liczącej 5115 osób. Projekt dofinansowano ze środków budżetu państwa.

Słowa kluczowe: obawy, aspiracje, wartości, Polska

Lifestyle, accepted rules, goals in life, opportunities, and fears of Poles.

Abstract: The article presents an analysis of the social perception of phenomena related to the everyday life of Poles, in particular their fears, values, and plans, as well as ways of spending free time. The period immediately preceding the study was dominated by two events that, as can be assumed, determined the respondents' assessments of issues related to their lives to a special extent: the COVID-19 pandemic and the war in Ukraine. Therefore, one of the key issues was to determine the sources of fear, i.e. the issues that the respondents perceived as the most threatening to the implementation of their life plans. The obtained results clearly indicate that the main factor generating the fears of Poles was the current economic situation in Poland, including the growing inflation and the related deteriorating economic situation. The following detailed issues were analyzed: the way of spending free time, concerns about specific social, political, and economic phenomena, short- and long-term goals, and values declared as important by the respondents. The data constituting the basis of the article was obtained from the public opinion survey „Diagnosis of life, attitudes, plans and aspirations of Polish society”, conducted from November 30 to December 13, 2022, commissioned by the Pro Futuro Foundation as part of the mixed-mode procedure (CATI, CAWI, CAPI). The study was conducted on a representative share (quota) sample of adult residents of Poland, numbering 5,115 people. The project was co-financed from the state budget.

Keywords: fears, aspirations, values, Poland

WPROWADZENIE

Ostatnie lata przyniosły wydarzenia, które w szczególny sposób wpłynęły na codzienne życie Polaków. Pandemia COVID-19, która rozpoczęła się w marcu 2020 r., istotnie zmieniła ich tryb życia, ograniczając znacząco aktywności wykonywane poza miejscem zamieszkania. Przez długi czas liczne grupy zawodowe wykonywały pracę zdalnie, w ten sposób również odbywała się nauka szkolna. Rząd na różnych etapach pandemii wprowadzał mniej lub bardziej rygorystyczne obostrzenia dotyczące wykonywania niektórych rodzajów działalności gospodarczej (gastronomia, usługi hotelarskie, turystyka, muzea, kina, teatry, fitness i rekreacja, branża beauty, itp.), co nie zawsze spotykało się ze zrozumieniem zainteresowanych, z których część traktowała je jako ograniczanie swobód obywatelskich¹. Rządzący stanęli przed koniecznością poradzenia sobie z sytuacją zagrożenia zdrowia i życia obywateli oraz ochrony newralgicznych obszarów życia społecznego, takich jak gospodarka, edukacja, zatrudnienie. Sytuację polityczną dodatkowo komplikowały planowane na rok 2020 wybory prezydenckie, prowadzenie kampanii wyborczej jak i przeprowadzenie aktu głosowania musiały bowiem uwzględniać ograniczenia wynikające z pandemii. Stanowiła więc ona wyzwanie polegające na dostosowaniu się do nowych warunków, tak w obszarze ochrony zdrowia, gospodarki, jak i zapewnienia ciągłości funkcjonowania instytucji państwa w pozostałych sferach życia publicznego.

Pandemia stanowiła też poważne wyzwanie dla ludzi, których rutyna życia uległa znaczącej zmianie. Zaskakująca początkowo wielka skala zachorowań i stosunkowo niewielka wiedza na temat etiologii i uwarunkowań rozwoju wirusa budowały poczucie dezorientacji, niepewności i strachu przed nieznanym zagrożeniem. W tak wyjątkowym okresie szczególnego znaczenia nabrały media informacyjne, których intensywność i sposób relacjonowania wydarzeń związanych z pandemią wpływały na nastroje społeczne, mogły wywoływać

¹ A. Wąsikowski, *Prawa i wolności obywatelskie w warunkach epidemii Covid-19*, „Zeszyty Naukowe Zbliżenia Cywilizacyjne” XVII (1)/2021.

postawy adaptacyjne bądź konfrontacyjne wobec rzeczywistości pandemicznej. Konsumpcja mediów tradycyjnie definiowanych jako informacyjne, znacząco wzrosła szczególnie na początku pandemii, a najwięksi nadawcy wprowadzili zmiany w strukturze zawartości zwiększając ilość treści informacyjno-publicystycznych. W przypadku stacji telewizyjnych oznaczało to zmiany w ramówkach polegające na zwiększeniu częstotliwości publikowania serwisów informacyjnych i wprowadzenie serwisów poradnikowych². Część programów została zawieszona, podobnie jak zdjęcia do planowanych filmów, seriali, audycji rozrywkowych. Redakcje formatów informacyjno-publicystycznych pracowały zdalnie lub w trybie rotacyjnym, rozmowy z gośćmi prowadzone były online. Portale informacyjne zmieniły layouty eksponując informacje związane z pandemią, w szczególności dynamiką rozwoju, liczbami zachorowań i zgonów, decyzjami rządu, i wzbogaciły je o szeroko rozumianą publicystykę, głównie o charakterze poradnikowym³. W związku z niepewnością co do istoty i dynamiki rozwoju sytuacji pandemicznej, wynikającą z niewielkiej wiedzy w początkowej fazie pandemii, pojawiła się luka informacyjna, która w naturalny sposób wypełniana była spekulacjami i *fake newsami*, w które szczególnie obfitowały media społecznościowe. Zjawiska tego swoistego chaosu informacyjnego opisywał termin infodemii⁴, obejmujący dezinformację, szerzenie się różnych form zniekształconej informacji i teorii spiskowych. Miały one istotny wpływ na kształtowanie się nastrojów społecznych, które prowadziły do podejmowania różnych strategii radzenia sobie ludzi w nowej dla nich sytuacji.

² <https://www.gov.pl/web/kririt/media-podczas-epidemii-koronawirusa---zmiany-ramowek-audycje-specjalne-zawieszone-produkcje-laczenia-online2> (17.12.2022).

³ P. Łoć, M. Świstoń, *Polish Media Coverage during the First Stage of the Covid-19 Pandemic*, UAM, 2021.

⁴ World Health Organisation Novel Coronavirus (2019-nCoV) Situation Report – 13; Geneva, 2020; Baines, D.; Elliott, R.J.R. Defining misinformation, disinformation and malinformation: An urgent need for clarity during the COVID-19 infodemic. Discuss. Pap. 2020; Brennen, J.S.; Simon, F.; Howard, P.N.; Nielsen, R.K. Types, sources, and claims of COVID-19 misinformation; 2020.

Drugim wydarzeniem, które miało charakter wyjątkowy i niepokojący opinię publiczną była wojna w Ukrainie, która rozpoczęła się inwazją Rosji na terytorium Ukrainy w lutym 2022 roku. Poczucie zagrożenia z nią związane nałożyło się na nie wygasłe jeszcze emocje postpandemiczne, potęgując poczucie niepewności, zmienności, niestabilności i nieprzewidywalności. W tym przypadku, podobnie do pandemii, media równie intensywnie i obficie relacjonowały przebieg działań wojennych, jak i ich złożone i wielowymiarowe konsekwencje.

Badanie opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”, przeprowadzone w dniach 30 listopada do 13 grudnia 2022 roku na reprezentatywnej, ogólnopolskiej próbie liczącej 5115 osób w wieku 18+, jako jeden z celów stawiało identyfikację stylów życia, uniwersalnych zasad ważnych dla respondentów, ich celów życiowych krótko i długoterminowych, a także obaw Polaków wobec dominujących w dyskursie publicznym kwestii, w tym tych powiązanych bezpośrednio z przywołanymi wydarzeniami: pandemią koronawirusa i wojną w Ukrainie⁵. W opinii autorki, aktywności życiowe związane z spędzaniem czasu wolnego, obawy, cele życiowe, jak i wartości organizujące życie Polaków były w znaczącym wymiarze zdeterminowane właśnie przez te wydarzenia i ich aktualne oraz spodziewane w przyszłości konsekwencje.

W obszarze będącym przedmiotem zainteresowania niniejszego artykułu znalazły się następujące kwestie: (1) sposób spędzania czasu wolnego przez respondentów, (2) nasilenie obaw związanych z wybranymi aspektami życia społecznego, (3) najważniejsze cele krótko i długoterminowe, które badani zamierzają osiągnąć, (4) zasady, którymi kierują się respondenci w swoim życiu.

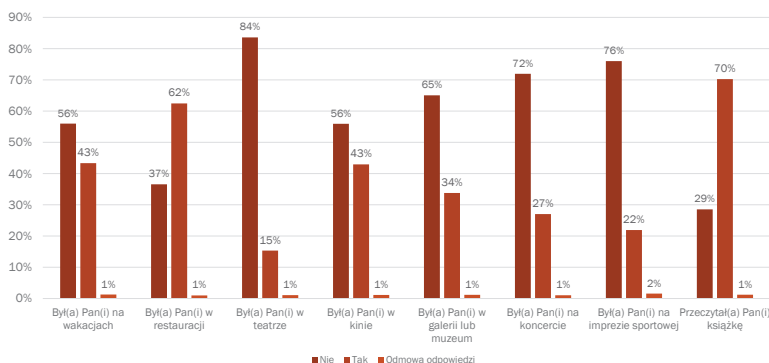
---

⁵ Szczegółowe informacje dotyczące metodologii badania „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego” zob. wstęp do niniejszej publikacji.

SPOSÓB SPĘDZANIA CZASU WOLNEGO JAKO WYZNACZNIK STYLU ŻYCIA

Jednym z celów badania „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego” było uzyskanie odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób Polacy spędzali w 2022 roku czas wolny, jakie formy aktywności preferowali, czy realizowane one były w przestrzeni publicznej czy też prywatnej. Badani w czasie wolnym najchętniej czytali książki (70% wskazań), chodzili do restauracji (62%), kina (43%) i galerii/muzeum (34%). Teatr, koncerty i imprezy sportowe nie cieszyły się szczególną popularnością wśród respondentów (wykres 1). Wyjazd na wakacje zadeklarowało 43% badanych.

Wykres 1. Formy aktywności podejmowanych w czasie wolnym w 2022 roku (rozkład procentowy, N=5115)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

Sposób spędzania czasu wolnego związany był z wiekiem respondentów, miejscem zamieszkania (wieś-miasto, wielkość miasta) i wykształceniem. Generalne zależności kształtują się następująco:

- starsi respondenci rzadziej wyjeżdżają na wakacje niż młodszy, podobnie jak mieszkańcy wsi w porównaniu z mieszkańcami miast; w przypadku tych ostatnich znaczenie ma wielkość miasta – wyjazdy na wakacje częściej deklarowali mieszkańcy dużych aglomeracji;

- wiek, wykształcenie, miejsce zamieszkania oraz wielkość populacji ośrodków miejskich w podobny sposób różnicował pozostałe formy spędzania czasu wolnego z wyjątkiem czytania książek, którą to aktywność częściej deklarowały osoby legitymujące się wykształceniem wyższym, mieszkańcy dużych miast, a także starsi respondenci niezależnie od miejsca zamieszkania i poziomu wykształcenia.

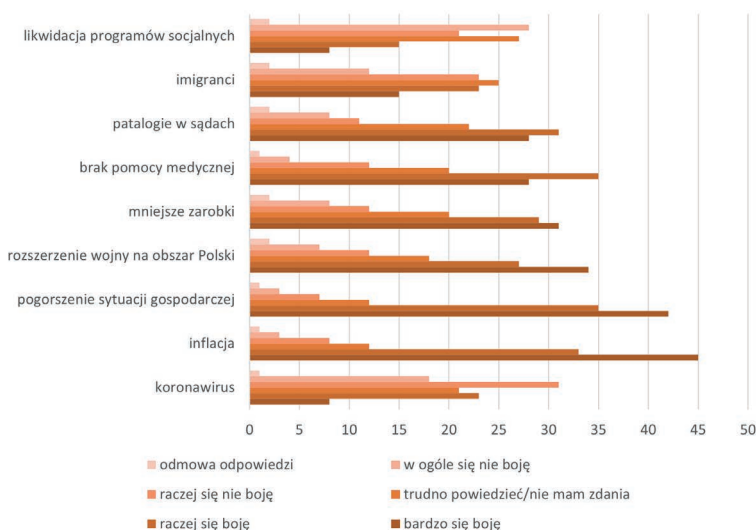
OBAWY POLAKÓW

Wydarzenia ostatnich lat wywarły istotny wpływ na ludzi, a ich negatywny charakter mógł wzmocnić poczucie lęku i niepewności. Do obaw o własne zdrowie doszły troski związane z codziennym życiem, którego koszty w roku 2022 nieustannie rosły. W celu zdiagnozowania kwestii, których objęci badaniem respondenci obawiali się najbardziej, poproszono ich o określenie stopnia strachu, które budziły w nich: (1) ryzyko zarażenia koronawirusem, (2) inflacja powodująca wzrost cen żywności, życia i kosztów trzymania domów, (3) pogorszenie sytuacji gospodarczej w Polsce, która doprowadzi do kryzysu, (4) rozszerzenia wojny na terytorium Polski, (5) obniżenie zarobków, które mogą nie wystarczyć na życie, (6) brak dostępu do właściwej pomocy medycznej na czas w szpitalu lub w przychodni, (7) patologia w wymiarze sprawiedliwości – korupcja wśród sędziów, niesprawiedliwe wyroki, (8) napływ imigrantów, (9) likwidacja programów społecznych i socjalnych (np. 500+). Odpowiedzi respondentów podsumowane zostały na wykresie 2.

Kwestie będące powodem potencjalnych obaw Polaków pogrupować można w następujące bloki: (1) sytuacja ekonomiczna gospodarstw domowych (inflacja, sytuacja gospodarcza, zarobki, programy socjalne),

(2) ochrona zdrowia (koronawirus, dostęp do opieki zdrowotnej),
 (3) sytuacja polityczna (rozszerzenie wojny na terytorium Polski, imigracja, patologie w wymiarze sprawiedliwości).

Wykres 2. Przedmiot obaw Polaków w 2022 r. (rozkład procentowy, N=5115)

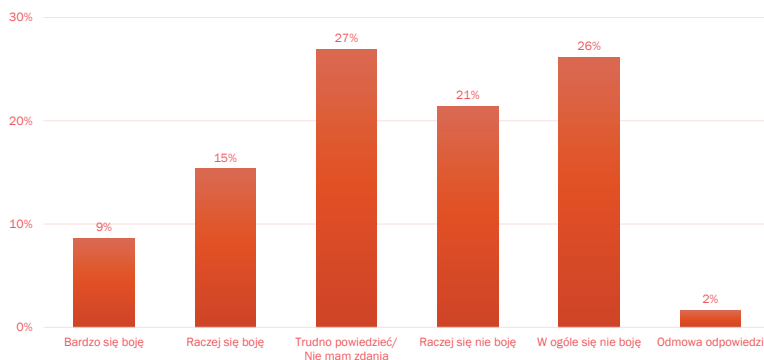

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

Jak wynika z wykresu 2., najczęściej obaw wzbudzały kwestie ekonomiczne: aż 78% (z czego 45% bardzo, a 33% – raczej) respondentów wyraziło obawy co do inflacji i jej skutków dla wzrostu kosztów życia i utrzymania domów, 77% badanych (42% bardzo, 35% raczej) niepokoiło pogorszenie sytuacji gospodarczej w Polsce, ponad połowa (60%, w tym 31% bardzo) pytanych martwiła się możliwością obniżenia zarobków, czego skutkiem mogła być niemożność pokrycia wydatków niezbędnych do przeżycia. Co ciekawe, w tej grupie problemów najmniejszy niepokój wywołała likwidacja programów socjalnych (wykres 3): silne i umiarkowane obawy wyraziło 14% badanych (odpowiednio 9% i 15%), 47% raczej lub w ogóle (odpowiednio 21% i 26%) nie żywiło obaw w tej kwestii, zaś 27% nie miało zdania. Wydaje się zatem, że programy socjalne, szczególnie 500+, przez

znaczącą część Polaków uznane zostały za trwały element polityki społecznej państwa, a ich ograniczenie lub zniesienie w przyszłości nie było brane pod uwagę.

Wykres 3. Obawy respondentów wobec możliwości likwidacji programów socjalnych (rozkład procentowy, N=5115)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

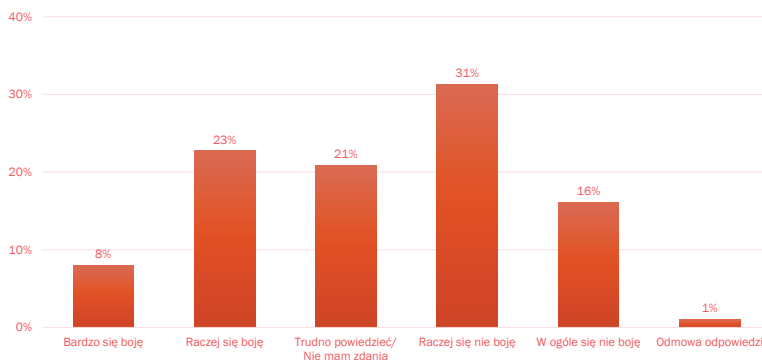
W kwestii dostępu do właściwej pomocy medycznej na czas w szpitalu lub przychodni, aż 63% badanych (28% bardzo, 35% raczej) niepokoiło się, iż pomoc nie zostanie udzielona wtedy, gdy będzie taka potrzeba, jednak 20% nie miało wyrobionej opinii w tej materii. Choć obawy co do funkcjonowania opieki zdrowotnej w Polsce są duże, to jednak nie tak kategorycznie negatywne, jak opinie na temat inflacji i pogorszenia sytuacji gospodarczej oraz ich skutków.

Zdecydowanie bardziej optymistycznie uczestnicy badań odnieśli się do kwestii zagrożeń związanych z koronawirusem (wykres 4).

Według uzyskanych danych, zakażenia koronawirusem bało się nieco ponad 30% Polaków, a prawie połowa (47%, z czego 16% w ogóle) nie żywiła takich obaw. Zarażenia koronawirusem częściej bały się kobiety niż mężczyźni: u 51,9% kobiet strach był silny, zaś 30,9% raczej obawiało się zarażenia. Wśród mężczyzn 38,6% deklarowało silny strach, 34,6% mniej kategorycznie wyrażało swoje obawy. Wiek respondentów i miejsce ich zamieszkania nie stanowiły czynników istotnie różnicujących postawy wobec tego zagrożenia – w obydwu

kategoriach wskazań na odpowiedzi „bardzo się boję” i „raczej się obawiam” było nieco ponad 70%, choć warto zauważyć, że mieszkańcy miast do 199 tys. i ponad 500 tys. mieszkańców bardziej niż pozostali czuli się zagrożeni możliwością zarażenia koronawirusem (odpowiednio: 79,3%, w tym 50,3% bardzo; 81,9%, w tym 52,3% bardzo). Wykształcenie respondentów odgrywało pewną rolę, bowiem można zauważyć, że wśród osób z wykształceniem wyższym obawy przed zarażeniem wyraziło 87,3%, w tym 49,9% odczuwało silny strach, zaś na przeciwnym biegunie usytuowali się respondenci z wykształceniem zasadniczym zawodowym: 39,2% bardzo obawiało się zarażenia, zaś 31% raczej, co daje łączny wynik 70,2%. Badani mający wykształcenie podstawowe i średnie poczucie zagrożenia wirusem mieli podobne (odpowiednio 80% i 79,8%), choć nieco różnili się pod względem kategoryczności wyrażanych obaw: na odpowiedź „raczej się boję” wskazało więcej osób z wykształceniem średnim niż podstawowym (odpowiednio: 32,5% i 27,5%).

Wykres 4. Opinie dotyczące obaw przed zarażeniem się koronawirusem (rozkład procentowy, N=5115)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

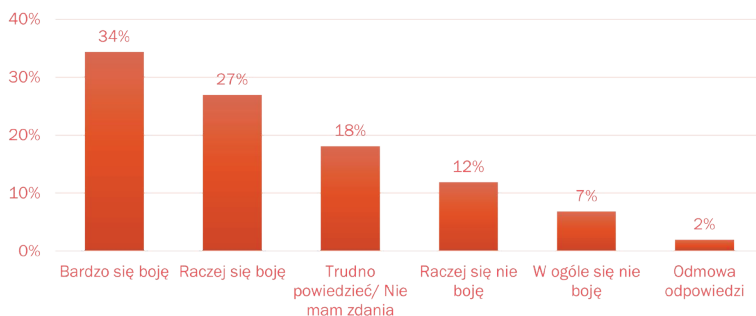
Na podstawie przedstawionych danych dotyczących poczucia zagrożenia koronawirusem stwierdzić można, że choć doświadczenie i skutki pandemii były nadal obecne, to poziom obaw dotyczących możliwości zachorowania był relatywnie niewielki wśród wszystkich

grup respondentów (łącznie 31,1%). Tendencję spadkową potwierdzają badania przeprowadzane cyklicznie przez różne ośrodki badawcze. Wyjaśnienie tego stanu rzeczy wydaje się być dość oczywiste: „oswojenie” zagrożenia, skuteczne szczepionki, spadek liczby zachorowań i śmierci, mniejsze zainteresowanie mediów, co, zgodnie z koncepcją *agenda setting*, nie pozycjonuje tej kwestii jako szczególnie istotnej.

Ostatnim blokiem kwestii, które mogły wzbudzać obawy Polaków w 2022 roku były te, które zostały sklasyfikowane jako polityczne. Zaliczono do nich: niebezpieczeństwo rozszerzenia wojny rosyjsko-ukraińskiej na terytorium Polski, imigrację oraz patologie w wymiarze sprawiedliwości, w szczególności korupcję wśród sędziów i niesprawiedliwe wyroki.

Wykres 5. Procentowy rozkład odpowiedzi respondentów na pytanie dotyczące obaw rozprzestrzenienia się wojny rosyjsko-ukraińskiej na terytorium Polski (N=5115)

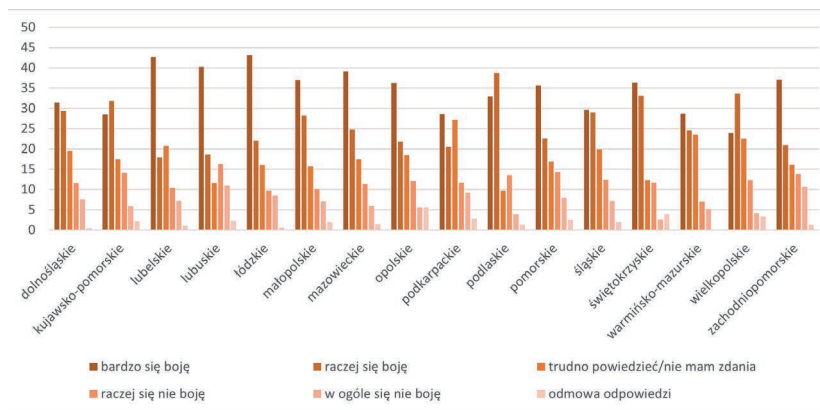
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

Na wykresie 5. zamieszczono procentowy rozkład odpowiedzi respondentów na temat poczucia zagrożenia przed możliwością rozszerzenia wojny rosyjsko-ukraińskiej na terytorium Polski. Zagrożenie to deklarowało jako bardzo realne 34% badanych, raczej realne – 27%, raczej nie obawia się tego zagrożenia 12% badanych, zaś 7% w ogóle nie obawiało się tej możliwości. 18% badanych nie miało zdania w przedmiotowej kwestii, co wydaje się być dość zaskakujące, biorąc pod uwagę wagę wydarzenia i jego medialne nagłośnie.

Strach przed wojną rósł wraz z wiekiem respondentów i najwyższy pułap osiągnął wśród badanych powyżej 70. roku życia: 44,9% z nich deklaroowało silne obawy, 28,4% raczej się bało, co daje łącznie 73,3% przedstawicieli tej grupy wiekowej. Wykształcenie nie było czynnikiem istotnie różnicującym odczuwanie strachu wobec badanej kwestii, choć można odnotować, iż słabiej lęk odczuwały osoby o wykształceniu zasadniczym zawodowym i podstawowym (odpowiednio: 54,3% i 60,0%) niż osoby mające wykształcenie średnie i wyższe – w obu grupach strach odczuwa 65,9%.

Geograficzna bliskość konfliktu wydaje się być zmienną mającą wpływ na postrzeganie zagrożenia, przy czym nie zakłada się tu prostych jednokierunkowych zależności. Na wykresie 6. przedstawiono procentowy rozkład odpowiedzi na pytanie o poczucie zagrożenia rozprzestrzenieniem się wojny na terytorium Polski mieszkańców poszczególnych województw.

Wykres 6. Procentowy rozkład opinii na temat poczucia zagrożenia rozprzestrzenieniem się wojny na terytorium Polski mieszkańców poszczególnych województw (N=5115)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

Poziom odczuwanego zagrożenia nie był jednoznacznie powiązany z miejscem zamieszkania respondentów. Wszędzie był on wysoki, choć zróżnicowany jeśli chodzi o intensywność. Nie odnotowano

istotnych różnic wynikających z odległości od areny działań wojennych, co dobrze ilustruje zestawienie choćby odpowiedzi mieszkańców Wielkopolski, województwa lubuskiego, dolnośląskiego czy zachodniopomorskiego, które leżą w zachodniej Polsce i były najbardziej oddalone od terenów objętych wojną. Na uwagę zasługuje względnie wysoki odsetek odpowiedzi „trudno powiedzieć/nie mam zdania”. Może to świadczyć o stanie niepewności co do przyszłego przebiegu działań wojennych i ich militarnych konsekwencji dla Polski. Trudności w zdecydowanym określeniu przez badanych stanu lęku wobec omawianego zagrożenia przy jednoczesnych niskich wskaźnikach odpowiedzi „raczej się nie boję” i „w ogóle się nie boję” można interpretować jako wynikające z niepokoju, którego skalę trudno było respondentom określić lub jako wykraczające poza ich wyobraźnię, choć rozstrzygnięcie tej kwestii wymagałoby przeprowadzenia pogłębionych badań jakościowych.

Mimo incydentów na granicy z Białorusią imigracja nie stanowili w ocenie uczestników badań większego zagrożenia. Zdecydowanie bało się jej 15% respondentów, raczej – 23%, 12% nie bało się jej w ogóle, a 23% – raczej nie żywiło w związku z nią obaw. W tej kwestii zastanawia dość duży odsetek odpowiedzi „trudno powiedzieć/nie mam zdania” – wybrało ją aż 25% badanych. Większość Polaków, który zetknęli się osobiście z imigrantami, prawdopodobnie miało kontakt z Ukraińcami, wobec których odczuwano chęć pomocy i współczucie z powodu sytuacji, w jakiej się znaleźli. Dość niefortunne było sformułowanie pytania dotyczącego tej kwestii: „Proszę określić, jaki jest stopień Pana(i) obaw dotyczący najazdu [pokreślenie DP] imigrantów”, bowiem samo w sobie wywołać mogło poczucie zagrożenia. Uzyskane wyniki nie wskazują jednak na poczucie zagrożenia, niezależnie od sposobu zadania pytania, przy czym niemożliwe jest wnioskowanie, czy miał on w ogóle jakieś znaczenie. Podobnie jak w przypadku koronawirusa, temat imigrantów nie był nagłaśniany przez media, poza oczywistą kwestią relacjonowania sytuacji Ukraińców uciekających przed wojną, wspieranych bardzo życzliwie i z ogromnym zaangażowaniem przez Polaków, organizujących wszechstronną pomoc, jak i decyzje władz ułatwiające tymczasowe

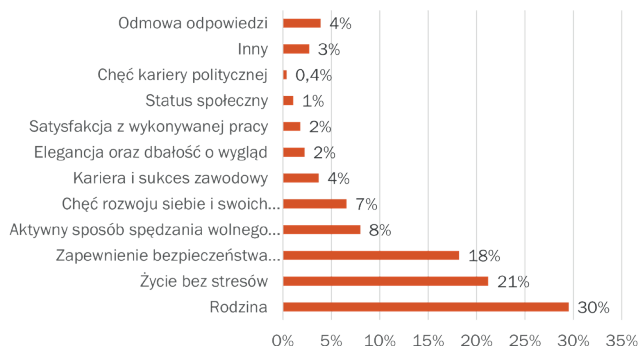
osiedlenie się i funkcjonowanie w Polsce. Takie relacjonowanie przez media kwestii imigrantów nie wywoływało negatywnego wobec nich nastawienia, które mogłoby sprzyjać wzrostowi obaw.

Poczucie zagrożenia stanem wymiaru sprawiedliwości w Polsce, korupcją wśród sędziów i niesprawiedliwymi wyrokami wyraziło w sumie 59% badanych (bardzo duże – 28%, umiarkowane – 31%), co stanowiło wartość większą niż wskazana w przypadku imigracji. Nieznacznie częściej obawy w tej kwestii żywiły kobiety (62,3% wobec 55,5% mężczyzn), osoby starsze (w przedziałach wiekowych od 50. roku życia), mieszkańcy miast do 100 i 200 tys. mieszkańców, oraz największych aglomeracji (odpowiednio: 61,1%, 62,5%, 64,1%). Nieufność wobec wymiaru sprawiedliwości deklarowali częściej lepiej wykształceni respondenci – wśród badanych z wykształceniem średnim było to 61,6%, z wykształceniem wyższym – 61,3% wobec 58,5% mających wykształcenie podstawowe i 54,7% – zasadnicze zawodowe. Biorąc pod uwagę powyższe dane stwierdzić można, że obawy związane z kondycją wymiaru sprawiedliwości w Polsce są podobne we wszystkich grupach społecznych, niezależnie od zmieniających socjo-demograficznych. Może być to efektem trwałej obecności tematu praworządności i działania sądów w dyskursie medialnym, podtrzymywanej sporem między rządem i Unią Europejską, szczególnie w kontekście środków z Europejskiego Funduszu Odbudowy, niezbędnych do realizacji Krajowego Planu Odbudowy.

NAJWAŻNIEJSZE CELE KRÓTKO I DŁUGOTERMINOWE DEKLAROWANE PRZEZ RESPONDENTÓW

W ramach badania „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego” zapytano uczestników o cele, które planują osiągnąć w perspektywie najbliższych dwunastu miesięcy oraz pięciu kolejnych lat. Rozkład odpowiedzi obrazują odpowiednio wykresy 7 i 8.

Wykres 7. Cele, których osiągnięcie planowane jest w ciągu najbliższych 12. miesięcy (rozkład procentowy, N=5115)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

Wykres 8. Cele, których osiągnięcie planowane jest w ciągu nadchodzących 5 lat (rozkład procentowy, N=5115)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

Wśród celów krótkoterminowych dominowały te, które dotyczyły życia prywatnego: rodzina, życie bez stresów, zapewnienie bezpieczeństwa finansowego. Szczególnie ten ostatni cel, wskazany przez 18% badanych, może być odpowiedzią na obawy wyrażane przez respondentów w części badania dotyczącej tej kwestii. Plany długoterminowe także dotyczą rodziny i spokojnego, bezstresowego życia, które to wartości znacznie przeważały nad celami realizowanymi

w przestrzeni publicznej i tymi, które charakteryzują orientację prospołeczną, takimi jak: osiągnięcie sukcesu zawodowego, wysoki status społeczny, prestiż czy chęć pomocy innym. Wskazania w tych przypadkach nie przekraczały 5%, co potwierdza indywidualistyczną orientację Polaków, dla których udane życie rodzinne jest wartością szczególnie ważną. Relatywnie wysokie miejsce podróży (trzecia pozycja wśród celów długoterminowych, 9% wskazań) mogło być efektem odreagowania długiego okresu społecznej izolacji spowodowanej pandemią i ograniczonymi możliwościami wyjazdów poza miejsce zamieszkania. Być może stanowi to także przesłankę do wnioskowania, że poczucie zagrożenia wynikające z wojny rosyjsko-ukraińskiej miało charakter temporalny i dotyczyło aktualnej, a nie przyszłej sytuacji politycznej, co dawałoby nadzieję na możliwości bezpiecznego podróżowania. Podróże jako cel do zrealizowania w ciągu nadchodzących pięciu lat deklarowali częściej respondenci ze średnim i wyższym wykształceniem (odpowiednio 10,2% i 11,7%) oraz mieszkańcy miast do 100 tys. (13,6%) i powyżej 500 tys. (11,7%).

ZASADY, KTÓRYMI KIERUJĄ SIĘ RESPONDENCI W SWOIM ŻYCIU

Celem ostatniej części badania „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”, dotyczącej stylu życia, akceptowanych zasad, celów w życiu, szans i obaw Polaków, było ustalenie, jakimi zasadami kierują się w swoim życiu badani. Respondentów skonfrontowano z pięcioma parami stwierdzeń i poproszono o deklarację, które w danej parze są im bliższe. Pytani o to, czy zgadzają się bardziej ze zdaniem „Współpracuj, ‘dogaduj się z innymi’”, czy „Wydawaj i przyjmuj polecenia”, badani w przytłaczającej większości wybrali pierwsze (90% wobec 6%, przy 4% odmawiających odpowiedzi). Podobny rozkład odnotowano w przypadku drugiej pary

stwierzeń: „Zachęcaj do dialogu i porozumienia” (89% wskazań) *versus* „Najsilniejszy musi narzucać swój punkt widzenia” (6%). Poszukiwaniu zmiany jako zasadzie organizującej życie sprzyjało 50% badanych, zaś nieodstępowanie od własnych przyzwyczajeń deklarowało 44%. Znalezienie spokojnej pracy zestawiono z walką o sukces zawodowy, w tym przypadku za pierwszą zasadą optowało 61%, zaś za drugą 26% respondentów. Interesujący jest fakt, że w przypadku tej pary stwierżeń aż 13% pytanym odmówiło odpowiedzi. Zastosowanie metody ilościowej uniemożliwia wnioskowanie na temat powodów odmowy, respondentów nie zapytano o jej przyczyny. Kwestia ta nie jest jednak istotna w kontekście podstawowych celów badania.

Wybierając między byciem dumnym i pozostaniem skromnym, badani opowiedzieli się za drugą zasadą – 45% wobec 52%.

Zestawienie danych dotyczących akceptacji poszczególnych zasad zawiera wykres 9. Wynika z niego, że uczestnicy badania zdecydowanie opowiadali się za współpracą i dialogiem, spokojną pracę przedkładając nad walkę o sukces zawodowy, nieco częściej szukali zmiany niż postulowali pozostanie przy własnych przyzwyczajeniach, nieco bliższa była im skromność niż okazywanie dumy. Obraz Polaków, jaki można naszkicować na podstawie tych danych to obraz o stonowanych barwach, przedstawiający ludzi unikających konfliktów, wyzwań i walk, ceniących skromność i dialog, niezależnie od wieku, wykształcenia, miejsca zamieszkania.

Wykres 9. Rozkład opinii na temat zasad, którymi kierują się badani w swoim życiu (rozkład procentowy, N=5115)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

PODSUMOWANIE

Analiza deklaracji uczestników badania, dotyczących stylu życia, akceptowanych zasad, celów w życiu, szans i obaw, wskazała, że sfera życia prywatnego jest dla nich znacznie ważniejsza, niż przestrzeń publiczna. W okresie, którego badanie dotyczyło, Polacy niezbyt chętnie uczestniczyli w aktywnościach poza własnym domem, co tylko częściowo można tłumaczyć pandemią. Od 28 lutego 2022 roku zniesiono wszystkie ograniczenia w prowadzeniu działalności gospodarczej⁶, co oznacza, że podróżowanie, wizyty w restauracjach, hotelach, galeriach handlowych i artystycznych, muzeach, teatrach, kinach, uczestniczenie w koncertach i wydarzeniach sportowych, itp., były powszechnie dostępne. Nie wydaje się zasadne wiązanie ograniczonej chęci uczestników badania do korzystania z tych możliwości z utrzymującymi się obawami przed zarażeniem koronawirusem, bowiem nie one dominowały wśród kwestii budzących niepokój. Polacy obawiali się przede wszystkim wysokiej inflacji, która spowodować może drastyczny wzrost kosztów codziennego życia, niepewnej sytuacji gospodarczej oraz obniżenia zarobków, co przekłada się na obniżenie jakości życia.

Sytuacja polityczna była mniejszym powodem zmartwień badanych niż czynniki ekonomiczne. Obawy i niepewność budziły przede wszystkim możliwość rozprzestrzenienia się wojny rosyjsko-ukraińskiej na terytorium Polski oraz kondycja wymiaru sprawiedliwości, mniej istotny był problem imigracji. W badanym okresie Polacy nie czuli strachu przed zarażeniem się koronawirusem, nie obawiali się też ograniczenia czy zniesienia programów socjalnych. Ta ostatnia konstatacja jest o tyle interesująca, że kwestia programów socjalnych, szczególnie programu 500+, wydaje się angażować polityków, którzy czynią z niej jedną z ważniejszych w *de facto* rozpoczętej już parlamentarnej kampanii wyborczej.

⁶ <https://www.biznes.gov.pl/pl/portal/004118>, dostęp 30.12.2022.

Na podstawie wyników badania „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego” nie można ustalić, jakie czynniki wpływają na poziom lęku wobec wymienionych w badaniu zjawisk. Jednak w oparciu o ustalenia wynikające z wieloletnich badań nad efektem *agenda setting*, tak polskich, jak zagranicznych, uzasadnione jest założenie, że nagłośnienie danej kwestii przez media wpływa na zainteresowanie nimi opinii publicznej, postrzeganie ich jako ważnych i znaczących. W 2022 roku media informacyjne i społecznościowe koncentrowały się przede wszystkim na ataku Federacji Rosyjskiej na Ukrainę i jego militarnych, politycznych, ekonomicznych i społecznych konsekwencjach, a także sytuacji ekonomicznej gospodarstw domowych w Polsce, doświadczających dynamicznie rosnącej inflacji, która wpływa na codzienne życie (koszty żywności, opłaty za mieszkanie, energię elektryczną, paliwo, gaz, koszty obsługi kredytów, w tym mieszkaniowych) obniżając jego jakość i generując lęki. To właśnie te dwie kwestie organizują postrzeganie przez Polaków ich obaw, planów i preferowanego stylu życia.

Polacy szczególnie cenią sobie przestrzeń prywatną, to z nią wiążą najważniejsze plany krótko i długoterminowe. Ambicje i wyzwania zawodowe schodzą na dalszy plan, podobnie jak aktywność w sferze publicznej, budowanie prestiżu i bogacenie się. Na podstawie uzyskanych w badaniu danych można sformułować wniosek, że jako społeczeństwo koncentrujemy się na życiu prywatnym, z nim wiążemy plany i o jego jakość szczególnie chcemy zadbać. Polacy uczestniczący w badaniach definiowali się jako zwolennicy dialogu, współpracy, bezpieczeństwa, spokoju i skromności, unikają konfrontacji.

Badanie „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego” obejmowało rok 2022, zdominowany przez dwa wyjątkowe i destrukcyjne wydarzenia. Pandemia COVID-19 co prawda zakończyła się z początkiem 2022, ale jej skutki są nadal odczuwalne. Wojna w Ukrainie trwa i nie można przewidzieć, jakie będą jej dalsze losy. Najwyższa od 1997 inflacja w Polsce⁷ zdaje się być jednak najważniejszym czynnikiem wpływającym na opinie badanych,

⁷ <https://300gospodarka.pl/news/inflacja-w-polsce-na-przestrzeni-lat-wykresy-gus>, dostęp 28.12.2022.

dotyczących ich stylu życia, akceptowanych zasad, celów w życiu, szans i obaw. Jego znaczenie jako trwałej determinanty można byłoby jednak ważyć powtarzając badania w kolejnych latach.

BIBLIOGRAFIA

- Baines, D., Elliott, R.J.R., *Defining misinformation, disinformation and malinformation: An urgent need for clarity during the COVID-19 infodemic*. Discuss. Pap. 2020.
- Biznes.gov.pl, *Epidemia COVID-19: aktualne ograniczenia i zasady bezpieczeństwa sanitarnego dla firm*, <https://www.biznes.gov.pl/pl/pl/portal/004118> (dostęp: 28.12.2022)
- Brennen, J.S., Simon, F., Howard, P.N., Nielsen, R.K., *Types, sources, and claims of COVID-19 misinformation*; 2020.
- Health Organisation Novel Coronavirus (2019-nCoV) Situation Report – 13; Geneva, 2020.
- Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji, *Media podczas epidemii koronawirusa – zmiany ramówek, audycje specjalne, zawieszone produkcje, łączenia online*, <https://www.gov.pl/web/krrit/media-podczas-epidemii-koronawirusa---zmiany-ramówek-audycje-specjalne-zawieszone-produkcje-laczenia-online2> (dostęp: 17.12.2022).
- Łokić, P., Świstoń, M., *Polish Media Coverage during the First Stage of the Covid-19 Pandemic*, UAM, 2021.
- Rzasa, D. i in., *Jak zmieniała się inflacja w Polsce na przestrzeni lat [wykresy, dane GUS]*, <https://300gospodarka.pl/news/inflacja-w-polsce-na-przestrzeni-lat-wykresy-gus> (dostęp: 10.10.2022)
- Wąsikowski, A., *Prawa i wolności obywatelskie w warunkach epidemii Covid-19*, „Zeszyty Naukowe Zbliżenia Cywilizacyjne” XVII (1)/2021.

Cezary Smuniewski

PRAKTYKI RELIGIJNE

Abstrakt: Opracowanie zawiera analizę badań dotyczących praktyk religijnych (wiara religijna) w Polsce w drugiej połowie 2022 roku. Respondentów zapytano o ich ocenę działalności Kościoła Katolickiego w Polsce oraz o ich ewentualne indywidualne zmiany w tej ocenie w ostatnich latach. Kolejne pytania dotyczyły deklarowanej wiary, przynależności do kościoła lub związku wyznaniowego i podejmowanych praktyk religijnych.

Słowa kluczowe: praktyki religijne, wiara religijna, ocena Kościoła katolickiego, wiara deklarowana, rezygnacja z praktyk religijnych

Religious practices

Abstract: The study contains an analysis of research on religious practices (religious faith) in Poland in the second half of 2022. Respondents were asked about their assessment of the activity of the Catholic Church in Poland and about their possible individual changes in this assessment in recent years. The next questions concerned the declared faith, belonging to a church or religious association and religious practices.

Keywords: Religious practices, religious faith, assessment of the Catholic Church, declared faith, resignation from religious practices

WPROWADZENIE

Celem niniejszego opracowania jest analiza załączonych badań dotyczących praktyk religijnych w Polsce w drugiej połowie 2022 roku. Chodzi o okres po pandemii COVID-19 a zarazem w czasie wojny w Ukrainie. Analizie poddano odpowiedzi na sześć następujących po sobie pytań: 1. „Jak Pan(i) ocenia działalność Kościoła Katolickiego w Polsce?”, 2. „Czy w ostatnich latach zmieniła się Pana(i) ocena działalności Kościoła Katolickiego w Polsce?”, 3. „Jeżeli TAK, proszę powiedzieć w jakim kierunku?”, 4. „Czy jest Pan(i) osobą wierzącą?”, 5. „Jeżeli TAK, to z którym kościołem lub związkiem wyznaniowym jest Pan(i) związany?”, 6. „Czy bierze Pan(i) udział w praktykach religijnych?”. W przeprowadzonej analizie ważnym punktem odniesienia były wyniki badań prowadzonych od wielu lat przez Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS)¹.

Najpierw zróbmy ważne zastrzeżenia dotyczące interpretacji wyników badań koncentrujących się na praktykach religijnych. Po pierwsze, pytanie o praktyki religijne dotyczy bardzo intymnych przestrzeni życia człowieka. To zastrzeżenie jest potrzebne wobec tendencji społecznych do postrzegania religii jako coraz bardziej prywatnej sprawy człowieka. Religia jest bowiem coraz wyraźniej ukazywana jako rzeczywistość, o którą nie należy pytać. Tematu religii nie należy podejmować w dyskusjach ponieważ może prowadzić to do „niepotrzebnej dyskusji”. Religia jako temat w rozmowie prowokuje do niepotrzebnych deklaracji lub naraża na dyskryminację. Zastrzec zatem należy, że analiza informacji otrzymywanych z badań koncentrujących się na kwestiach związanych z wiarą, domaga się zachowania szczególnej ostrożności. Może się bowiem okazać, że deklaracje badanych nie ujawniają treści przez nich skrywanych, intymnych, do których niewątpliwie należą te związane właśnie z wiarą.

¹ Pełna nazwa: Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej.

Po drugie, badany może nie mieć doświadczenia w opisywaniu tego, co w jego osobistym życiu wiąże się z wiarą, lub może nie chce „dotykać” w sobie tego co go boli (traumatyczne doświadczenie kojarzące mu się z wiarą lub praktykami religijnymi), może także mieć poczucie wstydu lub winy na samą myśl o opisywaniu spraw związanych z wiarą. Respondent, biorąc jednak udział w badaniu udziela odpowiedzi. Jednak przy jej formułowaniu może sięgnąć po jakąś treść podpowiadaną mu przez społeczeństwo, przez media, które dostarczają mu informacji („nie chodzę do kościoła ponieważ księża zdzierają pieniądze i są pedofilami”). Respondent może też udzielać odpowiedzi, o której myśli jako o pożądanej (chciałby, aby tak było jak zadeklaruje w badaniu). Ta ostatnia sytuacja może dotyczyć, po pierwsze, osób, które chciałyby, aby ich wiara była silniejsza, większa, a tymczasem doświadczają jej „kruchości”, jakby jej „małości”. Taka wiara, niespełniająca indywidualnych oczekiwań („wymarzona wiara”), może skutkować w deklaracjach wypowiedzianymi podważającymi własną wiarę i własne zaangażowanie. Po drugie, ta ostatnia sytuacja może dotyczyć osób, które są wierzące, ale ich wiara, ich wewnętrzne doświadczenie wiary, jest związane z osobistym doświadczeniem bólu, wewnętrznego cierpienia. Chodzi o osoby, które chciałyby nie wierzyć, ale mają przeciwne temu doświadczenie wewnętrzne. Deklarują zatem swoją niewiarę, aby udowodnić sobie samym, że są niewierzące. Nie praktykują (nie chodzą do kościoła) aby „zapomnieć”. W tym bowiem niewierzeniu widzą perspektywę uporania się z bólem i cierpieniem.

Kolejna sprawa to podstawowe pojęcia dla interesującego nas zagadnienia czyli praktyk religijnych. Odwołajmy się w tym do klasyków. Zaczniemy od ‘religii’. Ta dla Émile’a Durkheima (1858-1917) „jest systemem powiązanych ze sobą wierzeń i praktyk odnoszących się do rzeczy świętych, to znaczy wyodrębnionych i zakazanych, wierzeń i praktyk łączących wszystkich wyznawców w jedną wspólnotę moralną zwaną kościołem”². Zauważmy użyteczność tego ujęcia religii, w którym akcent wydaje się być postawiony na „wierzeniach

² É. Durkheim, *Elementarne formy życia religijnego. System totemiczny w Australii*, tłum. A. Zadrozńska, Warszawa 1990, s. 41.

i praktykach”. Owe „wierzenia i praktyki” dotyczą „systemu” oraz mają funkcję łączącą wyznawców. Interesujące nas w tym miejscu „praktyki” religijne mówią bowiem coś o „systemie”, wewnątrz którego są identyfikowalne, ale także mówią coś o owym „łączeniu”, którego efektem jest konkretna wspólnota – kościół.

Odnosząc się jeszcze do tej funkcji „łączącej” należy zauważyć ujawniającą się – w pewnym sensie – polityczność kościoła. Ten bowiem nierozzerwalnie wiąże się z jakimś „my”, na które składają się poszczególne „ja” będące we wzajemnej relacji. Specyfiką tych relacji jest to, że urzeczywistniają się one w dwóch wymiarach: horyzontalnym (synchronicznym) i wertykalnym (diachronicznym). Relacje w wymiarze pierwszym są to powiązania wewnątrz współczesności, w „dziś” funkcjonowania religii, kościoła. Ta bowiem zbiera za pomocą procesu transmisji wychowania religijnego (przede wszystkim w rodzinie) i za pomocą działań misyjnych dostępne na horyzoncie poszczególne osoby („ja”) i poprzez „system” tworzy z nich kościół – czyli owe „my”. W tym sensie kościół jawi się jako synchronizowane „wierzeniami i praktykami” różne „ja”, tak, że możemy mówić już o „my”. Właśnie w tym „my” należy rozpoznawać jakąś zarazem religijność i polityczność człowieka. Relacje w wymiarze drugim – wertykalnym (diachronicznym, bo rozciągniętym w czasie) – są to powiązania z przeszłością i przyszłością. Interesująca nas funkcja „łącząca” praktyk religijnych jest jakby wychylona ku przyszłości a zarazem osadzona w historii. Wyznawcy podejmują konkretne praktyki religijne ze względu na swoje przyszłe zbawienie i ze względu na przekazanie wiary przyszłym pokoleniom. W tych praktykach ukierunkowanych na przyszłość czerpią jednak z doświadczenia, odwołują się do tego co historyczne, do tego co otrzymali po poprzednikach. Jest to zatem relacja, choć różnie rozumiana i definiowana w poszczególnych religiach i kościołach, z osobami z minionych czasów. Jeśli zatem przyjmujemy, że praktyki religijne łączą wyznawców tworząc z nich kościół, to owo łącznie ujawnia się w swojej pełni wówczas gdy widzimy je w opisanych dwóch wymiarach. Uwzględnienie tych dwóch wymiarów wydaje się podkreślać wieloaspektowość „my”, czyli wspólnoty zwanej kościołem, oraz polityczność owego „my”, które

będąc zakorzenione w historii jednoczy współcześnie życzących, aby budować przyszłość. I nie chodzi tu tylko o przyszłość eschatologiczną, tę dotyczącą zbawienia, ale także przyszłość przyszłych pokoleń.

Drugim ważnym dla nas pojęciem jest 'kościół'. Znów odwołajmy się do klasyka. Max Weber (1864-1920) kościół definiuje jako „instytucję hierokratyczną prowadzącą ciągłą działalność, jeśli jej sztab administracyjny pretenduje do monopolu prawomocnego przymusu hierokratycznego”³. Kościół jest instytucją hierokratyczną ponieważ udziela lub odmawia dóbr zbawczych. Mirosława Grabowska zauważa, że to właśnie weberowskie określenie kościoła, pomijając język, dobrze pasuje do Kościoła Katolickiego⁴. A przecież analiza wyników badań, która znajduje się poniżej, dotyczy społeczeństwa, w którym dominujący jest właśnie Kościół Katolicki.

ANALIZA

Analiza dotyczy odpowiedzi na sześć pytań, które zadano w badaniach. Przyjęta poniżej kolejność jest taka jak w badaniu.

1. JAK PAN(I) OCENIA DZIAŁALNOŚĆ KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO W POLSCE?

„Zdecydowanie pozytywnie” ocenia działalność Kościoła Katolickiego w Polsce jedynie 7,2% badanych a 15% „raczej pozytywnie”. Zdecydowanie przeważają oceny negatywne. Jedna trzecia badanych (33,9%) ocenia działalność Kościoła Katolickiego w Polsce „zdecydowanie negatywnie” a prawie jedna czwarta (23,4%) ocenia „raczej negatywnie”.

³ M. Weber, *Socjologia religii. Dzieła zebrane. Etyka gospodarcza religii światowych*, tłum. T. Zatorski, G. Sowiński, D. Motak, wyd. 2, Kraków 2006, s. 41.

⁴ Por. M. Grabowska, *Bóg a sprawa polska. Poza granicami teorii sekularyzacji*, Warszawa 2018, s. 9.

Wśród mieszkańców wsi jedynie 29% ocenia działalność Kościoła zdecydowanie negatywnie, gdy w miastach o liczbie mieszkańców 500 tys. i więcej tak ocenia aż połowa badanych (49,7%). Patrząc na województwa to najbardziej krytyczni względem działalności Kościoła – „zdecydowanie negatywnie” – są badani w województwach: opolskim (46%), mazowieckim (41,5%), zachodniopomorskim (41,1%). Najlicniejsza grupa oceniających „zdecydowanie pozytywnie” zamieszkuje w województwach: podlaskim (12,3%), podkarpackim (10,6%), małopolskim (11,6%). Odpowiedź na pytanie o „działalność Kościoła” pozwala identyfikować jedynie tendencję w społeczeństwie. Nie wiemy bowiem co badani rozumieją przez pojęcie „działalność Kościoła”.

2. CZY W OSTATNICH LATACH ZMIENIŁA SIĘ PANA(I) OCENA DZIAŁALNOŚCI KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO W POLSCE?

Na tak postawione pytanie 44,5% pytanych udzieliło odpowiedzi twierdzącej a 38,5% odpowiedzi negatywnej. Dla pełności obrazu odnotujmy, że 14,4% odpowiedziało „trudno powiedzieć” a 2,5% odmówiło odpowiedzi. Przyjrzyjmy się tym grupom. Najpierw od strony płci. Wśród mężczyzn 42,6% odpowiedziało „tak” a „nie” 42,5% („trudno powiedzieć” – 12,5%; „odmowa odpowiedzi” – 2,5%). Wśród kobiet zróżnicowanie jest wyraźniejsze: „tak” – 46,3% a „nie” – 34,9% („trudno powiedzieć” – 16,3%; „odmowa odpowiedzi” – 2,5%). Na uwagę zasługuje to, że w grupie wiekowej 70 i więcej aż 54,3% udzieliło odpowiedzi twierdzącej. Gdy np. w grupie wiekowej 26-29 jedynie 35,4%. Zmiana oceny działalności Kościoła wśród osób starszych jest zastanawiająca i domaga się głębszego namysłu i większej ilości danych. Uwzględniając rozłożenie na mapie Polski to twierdząca odpowiedź przekroczyła 50% w następujących województwach: lubuskie (58,1%), świętokrzyskie (55,2%), kujawsko-pomorskie (51,5%), opolskie (50,8%). Im wyższe jest wykształcenie badanych tym częściej w ostatnich latach zmieniali swoją oceną działalności Kościoła: niepełne podstawowe, podstawowe, gimnazjalne – 37,2%; zasadnicze zawodowe – 38,5; średnie, policealne – 47,5%; wyższe – 5,1%.

3. JEŻELI TAK, PROSZĘ POWIEDZIEĆ W JAKIM KIERUNKU?

Odpowiedź na to pytanie, które jest w bezpośrednim odniesieniu do poprzedniego pytania („Czy w ostatnich latach zmieniła się Pana(i) ocena działalności Kościoła Katolickiego w Polsce?”), przynosi jednoznaczną odpowiedź. „W ostatnich latach Kościół Katolicki funkcjonuje gorzej” – stwierdziło 93,6% badanych. Zauważalna jest tendencja wyrażająca się w tym, że procent negatywnych ocen rośnie wraz z wiekiem (18-25 – 92,2%; 26-29 – 89,8%; 30-39 – 87,7%; 40-49 – 94,3%; 50-59 – 95,8%; 60-69 – 96,3%; 70 i więcej – 96,2%).

Powyższe trzy pytania („Jak Pan(i) ocenia działalność Kościoła Katolickiego w Polsce?”; „Czy w ostatnich latach zmieniła się Pana(i) ocena działalności Kościoła Katolickiego w Polsce?”; „Jeżeli TAK, proszę powiedzieć w jakim kierunku?”) dotyczą działalności Kościoła. Negatywny stosunek właśnie do działalności jest szczególnie wymowny. Przypomnijmy, że – jak wykazały badania CBOS opublikowane w kwietniu 2020 r. – dużym zaufaniem społecznym cieszy się Caritas (78%), będąca sztandarowym przykładem właśnie działalności Kościoła. Wśród organizacji charytatywnych większym zaufaniem cieszyła się jedynie Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy (84%). Warto jednak zauważyć tendencję spadkową zaufania w ostatnich latach do tych dwóch instytucji charytatywnych. Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy w roku 2002 cieszyła się zaufaniem 89% a Caritas 85%. Te same badania CBOS ujawniają systematyczny spadek zaufania do Kościoła (2002 – 76%; 2004 – 75%; 2006 – 81%; 2008 – 79%; 2010 – 78%; 2012 – 69%; 2016 – 70%; 2018 – brak danych; 2020 – 64%)⁵.

W świetle powyższego wnioskować można, że gdy badani negatywnie oceniają działalność Kościoła, to nie myślą o działalności charytatywnej. Chodzi zatem o zupełnie inne kwestie. Światło wydają się rzucać wyniki badań CBOS przeprowadzone w maju 2022 r. W badaniu postawiono następujące pytanie „Co powinien zrobić Kościół, aby wzmocnić swój autorytet w społeczeństwie? Jakie są Pana(i) główne oczekiwania? Może Pan(i) wybrać nie więcej niż

⁵ Por. Komunikat z badań CBOS, *Zaufanie społeczne*, kwiecień 2020, prac. M. Omyła-Rudzka, nr 43/2022, s. 11.

trzy odpowiedzi”. Spośród różnych możliwych działań najczęściej wskazywano: „Unikać polityki, nie angażować się po stronie żadnej partii politycznej” (58%); „Wyjaśnić przypadki pedofilii w Kościele, ukarać winnych nadużyć i zaniedbań” (56%); „Mniej zabiegać o pieniądze i dobra materialne” (50%); „Sami księża powinni bardziej przestrzegać zasad głoszonych przez Kościół i w ten sposób dawać przykład wiernym” (44%)⁶. Zatem być może tymi aktywnościami, które najbardziej wpłynęły na to, że tak wielu badanych w ostatnich latach negatywnie ocenia funkcjonowanie Kościoła, były: zaangażowanie po stronie konkretnej partii politycznej, brak działań zmierzających do wyjaśniania przypadków pedofilii i ukarania winnych nadużyć i zaniedbań, nadmierne zabieganie o pieniądze i dobra materialne, brak osobistego świadectwa księży.

Aby poszerzyć wiedzę na temat negatywnej oceny działalności Kościoła należałoby – między innymi – dowiedzieć się „jaki jest Kościół marzeń Polaków?”, „Jakie powinno być miejsce Kościoła w społeczeństwie?”, „Jakie cechy powinien posiadać wymarzony ksiądz?” oraz „Jakie środki powinien Kościół podejmować, aby efektywnie prowadzić swoją działalność?”. Należy się także zastanowić jaka jest rola mediów w kształtowaniu wizerunku działalności Kościoła.

W interpretacji negatywnej oceny „działalności Kościoła” należy uwzględnić tendencje w społeczeństwie do postrzegania Kościoła jako jednej z wielu organizacji chcących oddziaływać w przestrzeni życia wspólnego, jako jeden z podmiotów na wzór organizacji pożytku publicznego. Jeżeli tak jest to negatywne oceny działalności kościoła nie powinny dziwić. Czy nie jest tak, że społeczeństwo posiadające doświadczenie sprawnego i efektywnego działania firm prywatnych i korporacji, oraz coraz lepiej funkcjonującej administracji państwowej, ma coraz wyższe oczekiwania od Kościoła? Być może społeczeństwo posiadające takie właśnie doświadczenia oczekuje od Kościoła większego profesjonalizmu w działających, sprawności działań, szybkiego reagowania, przejrzystości funkcjonowania instytucji, merytorycznych duchownych. Bylejakość, ociążałość

⁶ Por. Komunikat z badań CBOS, *O społecznym autorytecie Kościoła*, lipiec 2022, oprac. B. Roguska, nr 87/2022, s. 9.

w działaniach, brak transparentności i spójności oraz wychodzenie poza własne kompetencje spotykają się zazwyczaj z negatywną oceną. Gdyby przyjąć takie myślenie to w negatywnych ocenach działalności Kościoła można by rozpoznać domaganie się społeczeństwa, aby Kościół charakteryzował się szczególnymi pozytywnymi cechami. Zapewne identyfikacja tych cech byłaby z pożytkiem dla całego społeczeństwa, którego znaczna część – jak wynika z przeprowadzonych badań – deklaruje swoją wiarę („Czy jest Pan(i) osobą wierzącą?”) – 70,5%, oraz wskazuje na swój związek z Kościołem Katolickim („Jeżeli TAK, to z którym kościołem lub związkiem wyznaniowym jest Pan(i) związany?”) – 93,5%.

4. CZY JEST PAN(I) OSOBĄ WIERZĄCĄ?

Podstawowe pytanie o religijność dotyczy autodeklaracji wiary. Z przeprowadzonych badań wynika, że 70,5% zapytanych „Czy jest Pan(i) osobą wierzącą?” odpowiada twierdząco, natomiast 15,7% odpowiada, że „nie” („trudno powiedzieć” – 17,1%; „odmowa odpowiedzi” – 2,1%). Oczywiście kobiety częściej deklarują swoją wiarę (73,2%) niż mężczyźni (67,9%). Żadna z osób deklarujących płęć niebinarną, które uczestniczyły w badaniu (11 osób), nie deklarowała swojej wiary („tak” – 0,0%; „nie” – 45,5%; „trudno powiedzieć” – 54,5%; „odmowa odpowiedzi” – 0,0%). Interesująco przedstawia się autodeklaracje wiary widziane od strony wieku badanych. Najwięcej osób deklaruujących swoją wiarę, bo aż trzy na cztery osoby, identyfikujemy w grupie wiekowej między 40 a 60 rokiem życia (dane szczegółowe dla poszczególnych grup wiekowych: 18-25 – 54,9%; 26-29 – 65,3%; 30-39 – 72,9%; 40-49 – 75,4%; 50-59 – 75,7%; 60-69 – 70,6%; 70 i więcej – 67,5%).

Pogłębieniem powyższych danych mogą być wyniki badań prowadzonych przez CBOS od roku 1997. Wynika z nich, że „korzystając ze skali od «głęboko wierzący» do «całkowicie niewierzący» zdecydowana większość Polaków deklaruje się jako wierzący. Udział osób identyfikujących się jako wierzące (w tym głęboko wierzące) przekracza 90% niezmiennie od końca lat dziewięćdziesiątych.

Do roku 2005 utrzymywał się on na poziomie 96%, a od dziesięciu lat bardzo powoli, ale systematycznie spada⁷. CBOS zaobserwował, że w roku 2020 udział osób identyfikujących się jako wierzące (w tym głęboko wierzące) był najniższy, odkąd monitorowana jest przez nich ta kwestia (91%). Z badań wynika jednak, że odsetek osób głęboko wierzących pozostaje stabilny od 2011 roku – wynosi 8%. Rośnie jednak udział osób zaliczających się do raczej lub całkowicie niewierzących: w 2007 roku cztery na sto osób uważały się za niewierzące, a w 2019 roku odsetek ten był już dwukrotnie wyższy (8%)⁸. W roku 2021 odsetek niewierzących (raczej niewierzących oraz całkowicie niewierzących) wyniósł łącznie 12,5%⁹. Odnosząc się do płci badanych CBOS zauważa, że kobiety były i pozostają bardziej wierzące niż mężczyźni. Mirosława Grabowska dochodzi do wniosku, że „w skali ogólnospołecznej awans edukacyjny kobiet czy protesty kobiet przeciwko zastrzaniu prawa antyaborcyjnego nie spowodowały znacząco szybszego spadku poziomu ich wiary religijnej w porównaniu do poziomu wiary mężczyzn”¹⁰.

Podsumowując autodeklaracje badanych określające ich stosunek do wiary można stwierdzić, że nadal zdecydowana większość Polek i Polaków określa się jako osoby wierzące. Rośnie jednak odsetek osób niewierzących, a udział osób głęboko wierzących jest stały. W zjawisku tym należy rozpoznać zjawisko narastającej polaryzacji religijności w społeczeństwie. Topnieje udział osób „letnich”, a rośnie „zimnych”. Należy się zatem zapytać o „gorących”. Kim oni są? Jak wyobrażają sobie udział Kościoła w życiu społecznym? W grupie „gorących” zapewne będzie można zidentyfikować także neofitów, podobnie jak w grupie „zimnych” będzie można zaobserwować tych, którzy z różnych powodów odeszli od wiary (np. osoby zgorszone przez duchownych, przez sposób funkcjonowania i działań Kościoła). Wizje neofitów jak i niewierzących (ale zgorszonych) dotyczące

⁷ Komunikat z badań CBOS, *Religijność Polaków w ostatnich 20 latach*, czerwiec 2020, oprac. M. Bożewicz, nr 63/2020, s. 1.

⁸ Tamże.

⁹ Por. Komunikat z badań CBOS, *Religijność młodych na tle całego społeczeństwa*, listopad 2021, oprac. M. Grabowska, nr 144/2021, s. 3.

¹⁰ Tamże.

miejsca religii i Kościoła w społeczeństwie wydają się szczególnie interesujące. Obydwie te grupy charakteryzują się dużym potencjałem i chęcią społecznego oddziaływania. Na swój sposób każda z tych grup chce być widziana w społeczeństwie, chce to społeczeństwo zmieniać. Na swój sposób każda z tych grup jest bowiem misyjna.

5. JEŻELI TAK, TO Z KTÓRYM KOŚCIOŁEM LUB ZWIĄZKIEM WYZNANIOWYM JEST PAN(I) ZWIĄZANY?

Odpowiedź na pytanie „Jeżeli TAK, to z którym kościołem lub związkiem wyznaniowym jest Pan(i) związany?” potwierdza stan obserwowany od dawna w Polsce. Związek z Kościołem Katolickim zadeklarowało 93,5% badanych. Oczywiście należ się zapytać o znaczenie słowa ‘związek’. Przecież związek może być różnie rozumiany, jest czymś innym niż przynależność do Kościoła, i czymś innym niż identyfikowanie się z Kościołem. Przyznanie się do związku z Kościołem nie mówi, ile osób z tej grupy poczuwa się do wiary katolickiej a ile jest związanych z kulturą wyrosła na podłożu chrześcijańskim, kulturą cywilizacji zachodniej.

6. CZY BIERZE PAN(I) UDZIAŁ W PRAKTYKACH RELIGIJNYCH?

Sumując deklarujących się jako biorących udział w praktykujących religijnych („bardzo często” i „dość często”) otrzymujemy wynik 29,4%. Natomiast sumując deklarujących się jako niebiorących udziału w praktykujących religijnych („raczej rzadko” i „nie biorę w ogóle udziału”) otrzymujemy wynik 41,7%. Właśnie te dane wydają się szczególnie istotne i domagają się interpretacji. Analizując bowiem badania prowadzone przez CDOS Beata Roguska zauważa, że w ostatnich latach nastąpiło pogorszenie wizerunku Kościoła, a wraz z nim spadek poziomu religijności Polaków, a nawet proces słabnięcia wiary religijnej. Badaczka sugeruje, że wśród przyczyn mniejszego zaangażowania w praktyki religijne, a niekiedy także – szerzej – pogorszenia postrzegania Kościoła w ostatnim czasie, zauważyć można różne czynniki: ujawnianie przypadków pedofili wśród polskich

księży; ograniczenia w praktykach religijnych w związku z pandemią, które spowodowały, że część wiernych nie wróciła już do kościołów; zaostrzenie prawa aborcyjnego w Polsce¹¹. Z badań CBOS wynika, że „następuje powolny spadek poziomu wiary religijnej i szybszy spadek poziomu praktykowania: od marca 1992 roku do czerwca 2022 odsetek osób dorosłych określających się jako wierzący spadł z 94% do 84%, zaś praktykujących regularnie (raz w tygodniu lub częściej) z blisko 70% do niemal 42%, a jednocześnie wzrósł odsetek niepraktykujących – z niespełna 9% do 19%”¹².

Powróćmy do analizowanych badań. Na pytanie „Czy bierze Pan(i) udział w praktykach religijnych?” odpowiedzi rozkładają się w sposób następujący (z uwzględnieniem płci): „bardzo często” ogółem – 8,4% (kobiety – 8,6%; mężczyźni – 8,3%; płeć niebinarna – 0,0%); „dość często” ogółem – 21,0% (kobiety – 21,7%; mężczyźni – 20,3%; płeć niebinarna – 0,0%); „trudno powiedzieć / nie mam zdania” ogółem – 4,5% (kobiety – 4,1%; mężczyźni – 4,6%; płeć niebinarna – 54,5%); „raczej rzadko” ogółem – 18,4% (kobiety – 19,1%; mężczyźni – 17,7%; płeć niebinarna – 0,0%); „nie biorę w ogóle udziału” ogółem – 23,3% (kobiety – 21,9%; mężczyźni – 24,8%; płeć niebinarna – 18,2%); „odmowa odpowiedzi” ogółem – 2,3% (kobiety – 2,9%; mężczyźni – 1,6%; płeć niebinarna – 0,0%).

Dla pełniejszego obrazu uwzględnijmy kategorię wieku. Wśród najmłodszych badanych (wiek 18-25) sumując „bardzo często” (3,5%) i „dość często” (21,0%) udział w praktykujących religijnych deklaruje co czwarty badany (24,5%). W grupie nieco starszej (wiek 26-29) sumując „bardzo często” (5,7%) i „dość często” (16,8%) udział w praktykujących

¹¹ Por. Komunikat z badań CBOS, *O społecznym autorytecie Kościoła*, lipiec 2022, oprac. B. Roguska, nr 87/2022, s. 1. Warto w tym miejscu uwzględnić spostrzeżenie, które poczynił Ryan P. Burge – amerykański politolog (Eastern Illinois University) zajmujący się kwestiami religii w życiu publicznym. Uczony twierdzi, że w realiach USA nie ma związku między nagłośnieniem skandali pedofilskich w Kościele katolickim w roku 2002 a późniejszym odchodzeniem od Kościoła. Por. R.P. Burge, *The Nones: Where They Came From, Who They Are, and Where They Are Going*, Minneapolis 2021, s. 61.

¹² Komunikat z badań CBOS, *Dlaczego Polacy odchodzą od Kościoła?*, sierpień 2022, oprac. M. Grabowska, nr 105/2022, s. 1.

religijnych deklaruje nieco mniej osób (22,5%). W kolejnej kategorii wiekowej (wiek 30-39) sumując „bardzo często” (10,1%) i „dość często” (19,6%) udział w praktykujących religijnych rośnie, deklaruje go trzech na dziesięciu badanych (29,7%). W następnej kategorii wiekowej (wiek 40-49) sumując „bardzo często” (6,8%) i „dość często” (19,0%) udział w praktykujących religijnych deklaruje co czwarty badany (25,8%). W kategorii wiekowej (wiek 50-59) sumując „bardzo często” (8,5%) i „dość często” (22,4%) udział w praktykujących religijnych deklaruje trzech na dziesięciu badanych (30,9%). Wynik się zwiększa w kolejnej kategorii wiekowej (wiek 60-69), sumując „bardzo często” (9,9%) i „dość często” (27,0%) udział w praktykujących religijnych deklaruje 36,9%. Udział jednak spada wśród najstarszych (wiek 70 i więcej). Sumując „bardzo często” (10,9%) i „dość często” (19,1%) udział w praktykujących religijnych deklaruje 30,0%. Spadek ten należy interpretować odnosząc go do trudności z przemieszczaniem się osób starszych i niemożnością dotarcia do kościoła.

Kwestia rezygnacji z praktyk religijnych stała się jednym z tematów badań CBOS, których rezultaty opublikowano w sierpniu 2022 roku. Najczęściej deklarowano różnie wyrażany brak potrzeby, obojętność (17%). Na drugim miejscu znalazły się ogólnikowo, choć czasem ostro, formułowane krytyki pod adresem Kościoła (12%). Na trzeciej pozycji badani wskazali brak wiary (11%) a na czwartej pozycji znalazła się dość ogólnikowa krytyka księży, ich zachowania wobec ludzi (10%). Kolejne powody rezygnacji z praktyk religijnych to: miejsce piąte – polityka (Kościół miesza się do polityki; za dużo polityki etc.) (9%); miejsce szóste – brak zaufania do Kościoła i księży (7%) oraz zdrowie, wiek (7%); miejsce siódme – brak czasu, strata czasu (6%). Na miejscu ósmym znalazły się – skandale pedofilskie (5%), które wydawać by się mogło, że odegrały i odgrywają większą rolę w procesie rezygnacji z praktyk religijnych. Miejsce dziewiąte zajmują: pandemia (4%); pieniądze (Kościół jest nastawiony na pieniądze) (4%); hipokryzja, fałsz, zakłamanie (4%); indywidualna sytuacja (wyrzucenie z lekcji religii, niedopuszczenie do sakramentów, drugi związek, niesprawiedliwe traktowanie, powody osobiste, problemy rodzinne, traumatyczne wydarzenie) (4%). Na miejscu dziesiątym

znalazły się: rodzina (nie zachęcała lub przymuszała – bunt nastolatka) (3%); wiara bez praktyk (modłę się sam w domu; wierzę w Boga, ale nie w Kościół) (3%); ateizm (3%); przekaz Kościoła (nie przyciąga, archaiczny, nieaktualny, nieprzystosowany, nieatrakcyjny, nudny, głupi, bezmyślny, bezsensowny, Księża różne bzdety opowiadają, Kościół opowiada głupoty) (3%); zmiana religii (3%). Ostatnie, jedenaste miejsce zajmują: agnostycyzm (1%); krytyka religii (bajki, bujda, zabobon, narzędzie kontroli, narzędzie manipulacji i ogłupiania społeczeństwa) (1%), wiara w naukę, racjonalizm (1%)¹³.

Prowadząc badania dotyczące porzucania przez Polski i Polaków praktyk religijnych Mirosława Grabowska dochodzi do wniosku, że Kościół jest, przynajmniej częściowo, odpowiedzialny za ten proces. „Kościół jako instytucja i księża «odpychają», zwłaszcza młodych. Odpychają swoimi konkretnymi działaniami, zachowaniami osób duchownych w przestrzeni publicznej, ale także w relacjach międzyludzkich (ksiądz: wyrzucił z lekcji religii; nie dopuścił do bierzmowania; potraktował niesprawiedliwie etc.). Te osobiste, negatywne doświadczenia, obserwacje środowiskowe, ale zapewne także przekazy medialne, już uformowały – w niektórych środowiskach społecznych – uogólnione postawy dystansu i niechęci do Kościoła. A uogólnione postawy trudno zmienić”¹⁴. Należy postulować prowadzenie dalszych badań dotyczących rezygnacji z praktyk religijnych i motywów porzucenia wiary. Jednak obraz wyłaniający się z tych badań będzie niepełny bez poznania motywów, które przyprowadzają do Kościoła (neofici) oraz utwierdzają w Kościele już praktykujących.

¹³ Por. Komunikat z badań CBOS, *Dlaczego Polacy odchodzą od Kościoła?*, sierpień 2022, oprac. M. Grabowska, nr 105/2022, s. 4-6. W analizie wyników tych badań wyodrębniono także kategorię „Inne” (ksiądz w rodzinie; Zwątpilem w „łże-nie” do Kościoła, to było takie „narodowe” chodzenie do Kościoła i na religię; homofobiczny stosunek hierarchów kościelnych do mniejszości; katolicyzm kojarzy mi się z ciągłym smutkiem, umartwianiem, poczuciem winy; to były czasy stalinowskie) (2%). W omawianym tu badaniu CBOS odsetki nie sumują się do 100%, ponieważ badani mogli wskazać więcej niż jeden powód rezygnacji z praktyk religijnych.

¹⁴ Komunikat z badań CBOS, *Dlaczego Polacy odchodzą od Kościoła?*, sierpień 2022, oprac. M. Grabowska, nr 105/2022, s. 13.

PODSUMOWANIE

Polskie społeczeństwo deklaruje wiarę, ale coraz rzadziej chodzi do kościoła. Wyjaśnienie tego fenomenu domaga się spojrzenia wieloaspektowego i prowadzenia kolejnych, szczegółowych badań. Analizowane w niniejszym opracowaniu badania pozwalają na ostrożne sformułowanie kilku konkluzji. Praktyki religijne, zarówno te deklarowane jak i te realizowane, nie muszą być spójne z deklaracją wiary a nawet związku z Kościołem. Być może w Polsce słabnie proces transmisji wychowania religijnego w rodzinie i religijność. Znaczenie ma miejsce, w którym żyją respondenci – wielkomiejskie środowiska społeczne są bardziej podatne na sekularyzację. Pandemia COVID-19 zapewne także przyczyniła się do odzwyczajenia Polek i Polaków od systematyczności praktyk religijnych. Niektórzy przestali chodzić właśnie wtedy do kościoła a „ziemia nie zapadła się pod nimi i piekło ich nie pochłonęło” – można zatem żyć bez chodzenia do kościoła. Należy się spodziewać, że wzrastają w społeczeństwie dwie grupy osób. Wzrasta w liczbę grupa z uformowanymi postawami dystansu i niechęci do Kościoła, duchownych, wiary, obecności przejawów religii w przestrzeni publicznej. Wzrasta, a przynajmniej nie maleje, grupa świadomie przynależących do Kościoła i świadomie podejmujących praktyki religijne. Narastająca polaryzacja wydaje się być nieunikniona. Należy się spodziewać napięć społecznych i konfrontacyjnego dyskursu publicznego przedstawicieli obydwu grup.

BIBLIOGRAFIA

- Burge R.P., *The Nones: Where They Came From, Who They Are, and Where They Are Going*, Minneapolis 2021.
- Durkheim É., *Elementarne formy życia religijnego. System totemiczny w Australii*, tłum. A. Zadrożyńska, Warszawa 1990.
- Grabowska M., *Bóg a sprawa polska. Poza granicami teorii sekularyzacji*, Warszawa 2018.
- Komunikat z badań CBOS, *Dlaczego Polacy odchodzą od Kościoła?*, sierpień 2022, oprac. M. Grabowska, nr 105/2022.
- Komunikat z badań CBOS, *O społecznym autorytecie Kościoła*, lipiec 2022, oprac. B. Roguska, nr 87/2022.
- Komunikat z badań CBOS, *Religijność młodych na tle całego społeczeństwa*, listopad 2021, oprac. M. Grabowska, nr 144/2021.
- Komunikat z badań CBOS, *Religijność Polaków w ostatnich 20 latach*, czerwiec 2020, oprac. M. Bożewicz, nr 63/2020.
- Komunikat z badań CBOS, *Zaufanie społeczne*, kwiecień 2020, prac. M. Omyła-Rudzka, nr 43/2022.
- Weber M., *Socjologia religii. Dzieła zebrane. Etyka gospodarcza religii światowych*, tłum. T. Zatorski, G. Sowiński, D. Motak, wyd. 2, Kraków 2006.

Ewa Maria Marciniak

OCENA ZDROWIA I STANU PSYCHICZNEGO POLAKÓW

Abstrakt: w artykule tym podjęta jest analiza stanu zdrowia Polaków i ocena stanu zadowolenia z życia i zdrowia psychicznego. Analiza ta jest dokonana na podstawie badań na reprezentatywnej próbie dorosłych obywateli. Autorka wskazuje jakie czynniki o charakterze demograficznym wpływają na stosunek do wymienionych aspektów życia.

Słowa kluczowe: zdrowie, polityka ochrony zdrowia, wartości, depresja

Evaluation of health and the mental state of Poles

Abstract: this article analyzes the state of health of Poles and assesses the state of satisfaction with life and mental health. This analysis is based on research on a representative sample of adult citizens. The author indicates what demographic factors affect the assessment of the above-mentioned aspects of life.

Keywords: health, health care policy, values, depression

WPROWADZENIE

Zdrowie jest jedną z najbardziej cenionych przez ludzi wartości. Badania społeczne wykonywane przez CBOS wskazują, że w 2020 roku zdrowie było najczęściej wymienianą wartością (47% respondentów)¹. W badaniu zrealizowanym w 2019 roku zdrowie jako wartość zajmowało drugą pozycję w rankingu wartości Polaków, uzyskując zasadniczo większy odsetek wskazań (55%)².

Ostatnie doświadczenia okresu pandemii Covid-19 pokazały, że stosunek do własnego zdrowia oraz zdrowia publicznego nabrał szczególnego znaczenia. Owo szczególne znaczenie przejawia się w nie tylko w praktyce życia codziennego ale także w medykalizacji dyskursu publicznego – mówiąc w skrócie pojawianiu się terminologii medycznej w opisywaniu codziennych doświadczeń. Nie jest to nowe zjawisko³, nie mniej istotnie zintensyfikowane jako wynik doświadczania pandemii. Społeczeństwo operując pojęciami i kategoriami zarezerwowanymi dla medycyny uzyskało większą świadomość w zakresie kondycji zdrowotnej. W dyskursie publicznym pojawiła się też kategoria bezpieczeństwa zdrowotnego⁴, a jako aktorzy komunikowania publicznego – eksperci medyczni. Obecność problematyki zdrowia w przestrzeni publicznej przekłada się nie tylko na myślenie o własnym zdrowiu ale również na ocenę systemu ochrony zdrowia w Polsce.

Znaczna część społeczeństwa chorowała na Covid-19 i doświadczyła różnorodnych problemów z tym związanych. Po dwóch latach pandemii wzrosła refleksja na temat kondycji zdrowotnej zarówno w perspektywie jednostkowej, indywidualnej, jak i zbiorowej. Badanie

¹ Komunikat CBOS, *Wartości w czasach zarazy*, 2020/160.

² Komunikat CBOS, *Rodzina, jej znaczenie i rozumienie*, 2019/22.

³ Szerzej na temat medykalizacji dyskursu publicznego, na przykład: P. Kępski, *Społeczny wymiar pandemii. Biopolityka i medykalizacja w czasach pandemii Covid-19*, w: *Studia Socjologiczne* 71(3) s. 79–97.

⁴ Szerzej na ten temat: F. Szymański, C. Smuniewski, A. E. Platek, *Will the Covid-19 Pandemic Change National Security and Healthcare in the Spectrum of Cardiovascular Disease?*, w: *Current Problems Cardiology*, vol. 45/9 2020.

tej refleksji wydaje się uzasadnione poznawczo, warto bowiem wiedzieć co Polacy sądzą o własnym zdrowiu, ale warto również dostrzec znaczenie aplikacyjne tych badań, bowiem – jak zawsze warto się uczyć na indywidualnej i zbiorowej refleksji.

Celem artykułu jest przedstawienie poglądów Polaków na własne zdrowie oraz jego ochronę. Cel ten będzie osiągnięty poprzez analizę załączonych badań dotyczących oceny stanu zdrowia, w tym zdrowia psychicznego. Analizie poddano odpowiedzi na dwadzieścia sześć pytań, które na potrzeby niniejszego artykułu zostały ujęte w pięciu problemach i stanowią strukturę tego artykułu.

Zatem podjęte rozważania pozwolą na odpowiedzi na następujące pytania badawcze:

1. Jak Polacy oceniają stan własnego zdrowia i jego dynamikę w ostatnich dwóch latach?
2. Jak Polacy oceniają korzystanie z usług medycznych?
3. Jaki jest stosunek Polaków do zagrożenia koronawirusem?
4. Czy i w jakim stopniu Polacy są zadowoleni ze swojego życia?
5. Jak Polacy oceniają kondycję psychiczną własną i najbliższego otoczenia?

OCENA WŁASNEGO ZDROWIA – STAŁOŚĆ VS ZMIENNOŚĆ OCEN

Badany okres – jesień 2022 roku należy wiązać ze szczególnym wzrostem świadomości zdrowotnej, kształtowania stosunku do własnego zdrowia i zdrowia publicznego. Wydaje się też, że po doświadczeniu pandemii Covid-19 społeczeństwo polskie może świadomie dokonywać oceny tych aspektów życia indywidualnego i społecznego.

Jak pokazują zrealizowane badania 54% respondentów pozytywnie ocenia swój stan zdrowia wobec 30 % będących przeciwnego zdania. To jeden ze względnie optymistycznych wskaźników. Analizując zmienne demograficzne można zauważyć pewne niuanse. W grupach wyodrębnionych ze względu na płeć widać niewielkie zróżnicowanie ocen stanu własnego zdrowia – odnosi się to zarówno do ocen pozytywnych, jak i negatywnych – różnice są niewielkie i wynoszą ok. 2pp. Ciekawych danych dostarczają badania oceny stanu własnego zdrowia według kryterium wieku. Raczej pozytywną ocenę formułuje blisko połowa badanych we wszystkich grupach wiekowych. Można zauważyć liniowy wzrost negatywnych ocen od najmłodszych do najstarszych respondentów. I tak najczęściej pozytywne oceny swojego stanu zdrowia formułują osoby młode a wraz z wiekiem rośnie odsetek osób, które negatywnie oceniają swoje zdrowie. Zasadniczo wydaje się to zrozumiałe ze względu na fakt głębszego wglądu we własne zdrowie, większą świadomość własnej kondycji fizycznej i psychicznej oraz więcej wolnego czasu, który pozwala na ów wgląd. Należy brać pod uwagę biologiczny proces starzenia się organizmu.

Respondenci oceniali również zmiany i ich kierunek w stanie swojego zdrowia. I w tym aspekcie poglądy są podzielone – w opinii 40% respondentów ich zdrowie nie uległo zmianie, zaś 44% twierdzi, że owe zmiany nastąpiły. Korelaty demograficzne wskazują, na pewne różnice w tym aspekcie. Blisko 42% mężczyzn nie dostrzega zmian w stanie swojego zdrowia w porównaniu do 36% kobiet. W największym stopniu zmiany te deklarują najmłodszy respondenci (44,5%), W pozostałych grupach wiekowych twierdzenie, że stan zdrowia uległ zmianie jest odnotowywane na podobnym poziomie ok 40%.

Aż 91% respondentów deklaruje pogorszenie swojego stanu zdrowia. Takie deklaracje składają w równym stopniu mężczyźni i kobiety oraz respondenci bez względu na wiek. Tej negatywnej oceny nie różnicuje też wielkość miejsca zamieszkania, z jednym wyjątkiem. Mieszkańcy miast między 200–499 tys. są mniej krytyczni w ocenie kierunku zmian swojego stanu zdrowia (różnica między nimi a pozostałymi wynosi ok 10pp).

Podobnie regiony kraju również nie różnicują poglądów na kierunku zmian w stanie własnego zdrowia. Większość mieszkańców (ok 90%) poszczególnych regionów deklaruje pogorszenie swojego stanu zdrowia. Są jednak dwa regiony najbardziej różniące się pod tym względem. Najwięcej respondentów deklarujących pogorszenie swojego stanu zdrowia zamieszkuje województwo opolskie – 96%, najmniej – 83% województwo lubelskie. Podkreślić należy, że 83% wskazań na pogorszenie zdrowia, to bardzo negatywny wynik, nie mniej lepszy w porównaniu z innymi regionami. Źródłem takiego stanu rzeczy być może należy szukać w dostępie do infrastruktury medycznej (Lublin dysponuje ośrodkiem akademickim i szpitalem klinicznym), jednakże dalsze badania powinny wskazać na uwarunkowania tych różnic..

W ocenie stanu zdrowia nie ma również większych różnic ze względu na wykształcenie, chociaż częściej pogorszenie stanu zdrowia deklarują osoby z wykształceniem wyższym, średnim i zawodowym, natomiast osoby z wykształceniem podstawowym rzadziej. Różnice między pierwszą i drugą grupą wynoszą ok 8pp.

Generalnie rzecz ujmując Polacy dość solidarnie odnotowali pogorszenie stanu swojego zdrowia w ostatnich dwóch latach. Ta swoista jednomysłność i brak zasadniczych różnic jest najprawdopodobniej wynikiem wspólnych doświadczeń związanych z Covid-19.

KORZYSTANIE Z USŁUG MEDYCZNYCH I ICH OCENA. POZIOM AKCEPTACJI DLA ODPŁATNOŚCI ZA NIEKTÓRE USŁUGI

Interesujących danych dostarcza badanie oceniające korzystanie z usług medycznych. Większość respondentów – 82% korzystała z usług medycznych i najczęściej była to podstawowa opieka zdrowotna – 91%. Ze specjalistycznej opieki zdrowotnej skorzystało

47% respondentów, zaś z leczenia szpitalnego – 35%. Dane te wskazują, popularność powszechnej służby zdrowia i prawdopodobnie jej względną skuteczność o czym mogą świadczyć przedstawione proporcje. Korzystanie z usług medycznych różnicuje wiek, osoby powyżej 70 roku życia najczęściej korzystają w usług medycznych (ponad 90%), w porównaniu z najmłodszą grupą (18–25lat) – 74,7%.

Miejsce zamieszkania nie różnicuje częstotliwości korzystania z usług medycznych, natomiast odnotowano różnice ze względu na wykształcenie. Osoby z wykształceniem wyższym w większym zakresie korzystają z usług medycznych w porównaniu do słabiej wykształconych – różnica wynosi ok 13pp. Polacy korzystali również z prywatnej służby zdrowia – taką deklarację złożyło 56% respondentów wobec 49% – nie korzystających z tej formy pomocy medycznej. Ocena obu tych form usług medycznych dostarcza ciekawych danych. Bo oto okazuje się, że 56% negatywnie ocenia publiczną opiekę, przy jedynie 11% negatywnych ocen prywatnych usług. Blisko 1/3 respondentów ma pozytywne doświadczenia z publiczną służbą zdrowia, a 2/3 pozytywnie ocenia prywatną służbę zdrowia.

Zmienne demograficzne pokazują pewne różnice w korzystaniu z tej formy opieki. Zaskoczeniem może być fakt, iż w takim samym stopniu z prywatnych usług korzystają najmłodsi i najstarsi respondenci (ok. 63%) zaś w pozostałych grupach wiekowych połowa respondentów deklaruje korzystanie z prywatnej opieki zdrowotnej. Z tej formy opieki korzysta 75% respondentów z wykształceniem wyższym w porównaniu z 34% osób z wykształceniem podstawowym. To najwyższy różnica, którą można najprawdopodobniej wyjaśnić poziomem możliwości finansowych w obu grupach.

Można ostrożnie wnioskować, że Polacy masowo korzystają w podstawowej opieki zdrowotnej, część z nich kierowana jest na leczenie specjalistyczne a część korzysta z usług prywatnych. Nie jest jasne jaka część populacji korzysta najpierw z leczenia państwowego a następnie prywatnego, natomiast jasne jest, że prywatna służba zdrowia zbiera pozytywne oceny. Wydaje się więc zasadne pytanie o możliwość częściowej odpłatności za świadczone przez prywatny sektor usługi medyczne. 54% respondentów wyraziło gotowość

na częściową odpłatność jeśli miałyby to przyspieszyć wizytę czy zabieg. 25% takiej gotowości nie deklaruje. Dwukrotna przewaga chętnych do płacenia nie rozjaśnia jednak obrazu stosunku Polaków do tej kwestii. Zwłaszcza, że blisko 40% wydaje do 500 zł rocznie na prywatne usługi medyczne a blisko 30% – do 1000 złotych. Ludzie więc płacą ale czy wszyscy? Okazuje się, że występują niewielkie różnice jeśli chodzi o wiek respondentów i miejsce zamieszkania, natomiast, ponownie znaczenia nabiera wykształcenie. Więcej osób z wyższym wykształceniem dopłacało by do usług medycznych – 63% w porównaniu do osób z wykształceniem podstawowym – 46%.

JAKI JEST STOSUNEK POLAKÓW DO ZAGROŻENIA KORONAWIRUSEM?

Kontekstem do odpowiedzi na to pytanie badawcze jest stosunek do koronawirusa i zagrożeń związanych z jego rozprzestrzenieniem. W opisywanym badaniu 51% respondentów wskazało, że było to duże zagrożenie. Jednakże 30% zadeklarowało odmienne zdanie. Jeśli wziąć pod uwagę, że blisko 20% nie ma zdania na ten temat, to można powiedzieć, że społeczeństwo polskie jest równo podzielone jeśli chodzi o ocenę zagrożenia jakie niesie Covid-19. W świetle tych danych nie dziwi fakt, że blisko 70% respondentów deklaruje, że się zaszczepiło przeciw Covid-19⁵.

Badania wskazują, że 57% mężczyzn przyznaje, że epidemia Covid-19 wiązała się z zagrożeniem dla zdrowia i życia Polaków w porównaniu do niespełna połowy kobiet. To zaskakujące dane, zwłaszcza, że to mężczyznom stereotypowo przypisuje się tendencję do większego stopnia sceptycyzmu i niepodatności na wpływ na przykład apeli perswazyjnych związanych z zachowaniem zasad

⁵ Zgodnie z danymi serwisu szczepimySie co najmniej jedną dawką zaszczepiło się 59,59% populacji. www.szczepimysie.pl

bezpieczeństwa. Poczucie zagrożenia istotnie wiązało się z wiekiem badanych. Ponad 80% respondentów powyżej 70 roku życia dostrzegało zagrożenie związane z koronawirusem, w porównaniu do 44% osób najmłodszych. Być może jest to pokłosie kampanii społecznych emitowanych w tradycyjnych mediach, których użytkownikami są na ogół osoby starsze. Kontrowersje wokół Covid pojawiały się zwłaszcza w mediach społecznościowych (duża ilość fake newsów), a ich użytkownikami jest młodzież. Stąd mniej niż połowa najmłodszych respondentów dostrzegała wspomniane zagrożenie. Stosunek do szczepień i zagrożenie koronawirusem różnicuje wykształcenie. Im jest ono wyższe, tym wyższy stopień poczucia zagrożenia Covid-19. 67% respondentów z wyższym wykształceniem deklaruje poczucie zagrożenia, a z wykształceniem podstawowym i zawodowym – 45%.

Zatem – jak pokazują wyniki tego badania – zagrożenie koronawirusem jest dostrzegane w grupach o wyższym statusie społecznym, częściej przez osoby starsze oraz mężczyźn. Taki profil respondenta rozumiejącego konsekwencje związane z zagrożeniem koronawirusem jest nieoczywisty i tym bardziej interesujący dla dalszych badań. Być może jakimś tropem, który może wyznaczyć dalsze interpretacje jest wiedza okołomedyczna, czy potrzeba zachowań prozdrowotnych i wartości związane ze zdrowiem.

CZY I W JAKIM STOPNIU POLACY SĄ ZADOWOLENI ZE SWOJEGO ŻYCIA?

Na ogólne pytanie: czy jest Pan(i) zadowolony(a) ze swojego życia 64% respondentów odpowiada twierdząco. Przeciwniej odpowiedzi udziela 18%. Podobne rezultaty uzyskał CBOS, pytając o odczuwanie

zadowolenia z tego, co się udało osiągnąć – 57% respondentów takie zadowolenie deklarowało⁶, dodatkowo 51% odczuwało dumę z własnych osiągnięć.

W dalszej części badań pytano o zmianę w odczuwaniu zadowolenia z życia. Okazało się, że zadowolenie połowy badanych nie uległo zmianie w ostatnich trzech latach, co oznacza, że pandemia Covid na owo poczucie zadowolenia nie miała w tej grupie wpływu. Jednakże 1/3 respondentów wskazuje, że poziom zadowolenia uległ zmianie, pojawia się zatem pytanie w jakim kierunku. I tu aż 68% respondentów deklaruje pogorszenie zadowolenia a jednocześnie 1/3 deklaruje poprawę zadowolenia z życia. Pojawia się więc konglomerat emocji obrazujący zróżnicowanie w ocenie poziomu satysfakcji z własnego życia.

Respondenci mieli również za zadanie ocenić kilka obszarów życia społecznego – rodziny, małżeństwa, dzieci, przyjaciół – zatem ocenie podlegała sfera prywatna. Oceniane też były inne aspekty: praca, sytuacja finansowa, warunki mieszkaniowe, bezpieczeństwo, zdrowie oraz sytuacja w kraju i sytuacja międzynarodowa. Generalnie rzecz ujmując można skonstruować hierarchię poczucia zadowolenia z różnych obszarów życia (według % wskazań):

Wygląda ona następująco:

- » Rodzina – 81
- » Przyjaciele – 71
- » Warunki mieszkaniowe – 69
- » Dzieci – 66
- » Małżeństwo – 55
- » Bezpieczeństwo – 52
- » Zdrowie – 52
- » Praca – 43
- » Sytuacja finansowa – 39
- » Sytuacja w kraju – 16
- » Sytuacja międzynarodowa – 11

---

⁶ Komunikat CBOS, Samopoczucie Polaków w roku 2020, 2021/1.

Widać zatem, że respondenci doświadczają zadowolenia w obszarze tzw. pierwszego kręgu bliskości. Codzienne doświadczenia oraz realny a nie zapośredniczony kontakt z rodziną, przyjaciółmi jest przesłanką do formułowania realistycznej oceny własnego życia i wysokiego poziomu satysfakcji. Im dalsze tzw. kręgi bliskości, tym bardziej oceny są niezadowolające. Szczególnie widać rozdzźwięk między oceną sfery prywatnej (rodzina, przyjaciele) i sfery publicznej (sytuacja w kraju i międzynarodowa). W ocenie tej sfery pośredniczą media i można przypuszczać, iż koncentracja mediów na negatywnych aspektach społecznego funkcjonowania, eksponowanie negatywizmu może być jednym z czynników takiej a nie innej percepcji sytuacji społecznej. Należy też zwrócić uwagę na kategorię „bezpieczeństwo” i zastanowić się nad stosunkowo wysokim poziomem zadowolenia. Wydaje się, że kategoria ta spaja te dwie sfery, łącząc poczucie bezpieczeństwa osobistego z bezpieczeństwem społecznym, czy wewnętrznym⁷.

Generalnie rzecz ujmując, respondenci zdają się nie dostrzegać związku między funkcjonowaniem w sferze prywatnej a jakością sfery publicznej, wzajemnych relacji między tymi obszarami. Inaczej mówiąc własne zadowolenie jest związane z indywidualną sprawczością a nie społecznymi warunkami⁸.

Dodatkowe światło na kwestie satysfakcji z życia rzucają zmienne demograficzne. Ciekawy jest fakt wyższego poziomu zadowolenia osób powyżej 70 roku życia (70%) w porównaniu z najmłodszymi (56%) i osobami w przedziale 26–29 lat (50%). Nie ma większych różnic w poziomie satysfakcji z życia między mężczyznami i kobietami oraz między mieszkańcami wsi i dużych miast. Istnieją natomiast różnice w odczuwanej satysfakcji z życia ze względu na wykształcenie – im wyższe, tym wyższy poziom satysfakcji. Połowa osób z wykształceniem podstawowym, 2/3 ze średnim i blisko 3/4 osób

⁷ Szerzej na temat struktury poczucia bezpieczeństwa w: E.M. Marciniak, *The Sense of Security in Social Perception of the Poles. Theory and Practice*, w: *Person, Nation, State: Interdisciplinary research in security studies*, red. C. Smuniewski, A. Massa, A. Zanini, Warszawa 2021.

⁸ Mowa tu o atrybucjach w obronie ego, zgodnie z którymi to my jesteśmy odpowiedzialni za własne sukcesy i satysfakcje, zaś za porażki i dyssatisfakcję odpowiedzialność ponoszą inni.

z wykształceniem wyższym deklaruje zadowolenie ze swojego życia. Dla zobrazowania różnic w postrzeganiu zadowolenia ze sfery prywatnej i publicznej przedstawię korelaty demograficzne dla dwóch wybranych sfer, które w rankingu zadowolenia uzyskały pierwsze i ostatnie miejsce – rodzina i sprawy krajowe. p Analiza zmiennych demograficznych tych dwóch obszarów życia społecznego dostarcza danych, W odniesieniu do poczucia zadowolenia z sytuacji w kraju wskazać należy, że niski poziom zadowolenia z tej sytuacji nie jest różnicowany ze względu na wykształcenie, ale występują niewielkie różnice jeśli chodzi o miejsce zamieszkania na przykład 20% respondentów miast do 200 tys. mieszkańców ocenia pozytywnie sytuację w kraju, 23% mieszkających w miastach do 499 tys. – jest to najwyższy odsetek w porównaniu do innych liczebności miejsc zamieszkania, w tym wsi (16%). Ponadto nie ma istotnych różnic w pozostałych zmiennych.

W odniesieniu do oceny poczucia zadowolenia z najbliższej rodziny zauważyć można, że wraz z wiekiem poziom tego zadowolenia rośnie, by osiągnąć najwyższy wskaźnik w grupie powyżej 70 roku życia (85%) w porównaniu do 74% zadowolonych z rodziny w najmłodszej grupie wiekowej. Ludzie są zadowoleni z najbliższej rodziny bez względu na miejsce zamieszkania, natomiast poziom wykształcenia wpływa na poczucie zadowolenia z najbliższej rodziny. Najbardziej zadowolone to odczuwają osoby z wyższym wykształceniem (85%) i zadowolenie to rośnie wraz z większym poziomem tego wykształcenia. W tym kontekście badania wskazują na niższy poziom zadowolenia z rodziny wśród osób z wykształceniem podstawowym (70%).

Reasumując, w ocenie sytuacji w kraju znaczenie ma wielkość miejsca zamieszkania, czyli w miastach średniej i dużej wielkości ocena sytuacji w kraju jest wyższa w porównaniu z innymi miejscami zamieszkania, pozostałe zmienne nie różnicują tego aspektu oceny. Jeśli chodzi o poczucie zadowolenia z najbliższej rodziny, to ma ono związek z poziomem wykształcenia i wiekiem. Im wyższe te wskaźniki, tym wyższy poziom zadowolenia z rodziny. Pozostałe zmienne nie wpływają na różnice w poziomie zadowolenia z rodziny.

JAK POLACY OCENIAJĄ KONDYCJĘ PSYCHICZNĄ WŁASNĄ I NAJBLIŻSZEGO OTOCZENIA?

Ważnym elementem oceny stanu zdrowia jest kondycja psychiczna. Respondenci zostali zapytani o depresję w kontekście doświadczeń własnych i najbliższego otoczenia. Większość ankietowanych deklaruje, że nie chorowała na depresję (64%) zaś 19% respondentów chorowała lub choruje obecnie. Źródeł depresji respondenci upatrują w pierwszym rzędzie w ogólnych problemach zdrowotnych (44%) a także w w związku z problemami osobistymi, np. rozstaniem, rozwodem (40%) oraz problemami zawodowymi (36%). Zdecydowana większość respondentów korzystała z pomocy psychologa i/lub psychiatry (74%) jednakże ponad 1/5 badanych osób z takiej możliwości nie skorzystała. Zatem zasadne wydaje się pytanie czy w bliskim kręgu znany był problem doświadczania depresji? 2/3 respondentów deklaruje, że bliskie osoby wiedziały i doświadczanych problemach z depresją. Niestety ¼ respondentów w tajemnicy utrzymywała fakt doświadczania depresji.

Polacy deklarują, że nie stykają się z depresją w najbliższym otoczeniu – w 65% twierdzą, że nikt z rodziny nie choruje na depresję, nie mniej 13% ma taką wiedzę i dość sporemu odsetkowi respondentów trudno powiedzieć coś na ten temat.

Skrajnym przejawem depresji są myśli samobójcze. W badanej próbie 7% respondentów przyznaje się do takich myśli wobec 72%, tych którzy nigdy nie myśleli o samobójstwie. Ogólnie rzecz ujmując dyskurs publiczny dotyczący kondycji psychicznej polskiego społeczeństwa był w dużym stopniu prokurowany przez izolację społeczną wynikającą z pandemii Covid-19. Pokazuje to z jednej strony wagę braku relacji społecznych jako czynnika obniżającego dobrostan ludzi. Z drugiej strony, fakt, iż utrzymywania w tajemnicy doświadczanego spadku nastroju, czy depresji świadczy o tym, że wciąż część społeczeństwa traktuje depresję jak chorobę, z którą można i należy samemu sobie radzić a wsparcie społeczne nie jest potrzebne. W świetle tych wyników należy zauważyć potrzebę szerszego zakresu edukacji prozdrowotnej w odniesieniu do „chorób duszy”.

PODSUMOWANIE

Z przedstawionych analiz rysują się określone wnioski. Po pierwsze, znaczenie wykształcenia w percepcji sytuacji własnej, ocenie usług medycznych, czy poziomu zadowolenia z różnych obszarów społecznego i indywidualnego funkcjonowania.

Okazuje się bowiem, że osoby z wyższym wykształceniem deklarują, że rzadziej odczuwały pogorszenie stanu zdrowia, w większym zakresie korzystały z usług medycznych, w tym prywatnej opieki medycznej (dwukrotnie częściej niż osoby z wykształceniem podstawowym). Ponadto osoby z wykształceniem wyższym wyrażają chęć współpłacenia za usługi medyczne. Osoby też deklarowały wyższy stopień poczucia zagrożenia koronawirusem. Można ostrożnie wnioskować, że pośród różnych zmiennych socjodemograficznych to właśnie wykształcenie odgrywa ważną rolę w preferowaniu zachowań prozdrowotnych. Częstsze korzystanie z usług medycznych, mimo iż trzeba zapłacić lub współpłacić zdaje się sprzyjać lepszemu stanowi zdrowia. W tym kontekście znaczenia nabiera poziom edukacji ogólnej, który – jak można wnioskować z badań – przekłada się na stosunek do własnego zdrowia i rozumienie istoty chorób wywołujących istotne skutki społeczne i ekonomiczne.

Być może to ta grupa w społeczeństwie może być nośnikiem pozytywnych idei dotyczących własnego zdrowia i poprzez tę grupę mogą się upowszechniać pozytywne wzorce.

Wykształcenie wyższe – jak wynika z badań – sprzyja też wyższemu poczuciu zadowolenia z najbliższej rodziny, a właśnie w tym obszarze wyraziło zadowolenie najwięcej respondentów.

Kilka kwestii wymaga pogłębionych badań, na przykład można zastanowić jakie są przyczyny większego poziomu zadowolenia z życia w miastach średniej wielkości i dużych miastach, czy istnieją w nich rozwiązania sprzyjające podnoszeniu jakości miejskiego życia.

Dodatkowo warto rozpoznać kwestie dotyczące swoistego pękania między sferą publiczną i prywatną. Wyjaśnianie tego zjawiska poprzez odwołanie się do mechanizmów psychologicznych (atrybucje

w służbie ego) może okazać się nie wystarczające. Być może chodzi tu o znaczenie procesu „uobywatelnienia” – tj odczuwanego związku obywatela z państwem na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym. Sprzyjałaby temu satysfakcja obywateli z usług publicznych i w konsekwencji dostrzeganie przez nich związku zadowolenia z własnego życia z jakością życia społecznego. Oznacza to korelację między indywidualną i kolektywną (publiczną) sprawczością.

BIBLIOGRAFIA

- Kępski P., *Spółeczny wymiar pandemii. Biopolityka i medykalizacja w czasach pandemii Covid-19*, w: *Studia Socjologiczne* 71(3).
- Komunikat CBOS: *Samopoczucie Polaków w roku 2020*, 2021/1.
- Komunikat CBOS: *Wartości w czasach zarazy*, 2020/160.
- Komunikat CBOS: *Rodzina, jej znaczenie i rozumienie*, 2019/22.
- Marciniak E.M., *The Sense of Security in Social Perception of the Poles. Theory and Practice*, w: *Person, Nation, State: Interdisciplinary research in security studies*, red. C. Smuniewski, A. Massa, A. Zanini, Warszawa 2021.
- Szymański F., Smuniewski C., Platek A.E., *Will the Covid-19 Pandemic Change National Security and Healthcare in the Spectrum of Cardiovascular Disease?*, in: *Current Problems Cardiology*, vol. 45/9 2020.
- www.szczepimysie.pl

Łukasz Łotocki

WYKLUCZENIE SPOŁECZNE ORAZ KORZYSTANIE Z POMOCY SPOŁECZNEJ

Abstrakt: pojęcie wykluczenia społecznego odnosi się do funkcjonowania poza zinstytucjonalizowanymi wspólnotami (ryнку pracy, rynku konsumpcji, systemu edukacyjnego i in.), poza sieciami bezpieczeństwa socjalnego, a w konsekwencji – poza głównym nurtem społeczeństwa. Wśród głównych czynników wykluczenia należy wymienić takie, jak np. deprywacja materialna, ubóstwo, bezrobocie, a także niepełnosprawność. Jako korelat zagrożenia wykluczeniem społecznym traktowane jest korzystanie z pomocy społecznej, choć zjawiska te nie są tożsame. Ze zrealizowanego badania wynika, że skala subiektywnego poczucia wykluczenia społecznego w Polsce wynosi 12,5%. Wielkość ta zbliżona jest do wielkości zasięgu ubóstwa relatywnego, choć nie są to kategorie tożsame. Wiele osób unika jednak jednoznacznej odpowiedzi na pytanie dotyczące poczucia wykluczenia. Korzystanie z pomocy społecznej ma pewien związek z poczuciem wykluczenia społecznego. Odsetek osób mających takie poczucie w grupie osób korzystających osobiście z pomocy społecznej wynosi bowiem 24%. Znaczna większość osób korzystających osobiście z pomocy społecznej nie ma jednak poczucia wykluczenia społecznego. Główny czynnik poczucia wykluczenia ma charakter osobisty – nie zewnętrzny i nie związany z sytuacją materialną. Jest to bowiem samotność. Wśród pozostałych istotnych czynników można wymienić podeszły wiek, bezrobocie i niepełnosprawność. Doświadczenie osobiste lub kogoś z rodziny dotyczące korzystania z pomocy społecznej w ciągu ostatnich trzech lat zadeklarowało 20,2% respondentów. Odsetek osobiście korzystających z pomocy społecznej wyniósł 12,5%. Wsparcie ze strony ośrodka pomocy społecznej zostało ocenione przez większość respondentów pozytywnie. Zrealizowane badanie potwierdza ustalenia oraz tendencje wynikające z innych badań (GUS, EAPN, CBOS).

Słowa kluczowe: wykluczenie społeczne, marginalizacja społeczna, bezpieczeństwo socjalne, ubóstwo, deprywacja, pomoc społeczna.

Social exclusion and social assistance receipt

Abstract: the concept of social exclusion refers to functioning outside institutionalized communities (of labour market, consumption, educational system, etc.), outside social security networks and, consequently, outside society. The main factors of exclusion include, for example, material deprivation, poverty, unemployment, as well as disability. The receipt of social assistance is treated as a correlate of the threat of social exclusion, although these phenomena are not the same. The study shows that the scale of subjective feeling of social exclusion in Poland amounts to 12,5% of society. This figure is close to the indicator of relative poverty, although these are not the same categories. However, many people avoid a clear answer to the question of feeling excluded. The receipt of social assistance is somewhat related to the social exclusion. In fact, the percentage of people with such a feeling in the group of persons benefiting personally from social assistance is 24%. However, the vast majority of people receiving social assistance do not have a feeling of social exclusion. The main factor for feeling excluded is personal – not external and not related to material situation. It is namely loneliness. Other relevant factors include old age, unemployment and disability. Personal or family experience of social assistance receipt in the past three years was declared by 20,2% of respondents. The percentage of personally benefiting from social assistance was 12,5%. Support from the social assistance centre was assessed positively by the majority of respondents. The survey confirms the findings and trends from other studies (CSO, EAPN, CBOS).

Keywords: social exclusion, social marginalization, social security, poverty, deprivation, social assistance.

WPROWADZENIE

Niniejsze opracowanie zawiera omówienie wyników badania dotyczących subiektywnego poczucia wykluczenia społecznego oraz doświadczeń korzystania z pomocy społecznej wśród Polaków. Sformułowano następujące pytania badawcze:

1. Jaka jest skala subiektywnego poczucia wykluczenia społecznego wśród Polaków? Jak to poczucie różnicują zmienne niezależne takie jak wiek, płeć, miejsce zamieszkania, wykształcenie?
2. Jakie są główne czynniki oddziałujące na poczucie wykluczenia społecznego?
3. Jaki charakter ma wykluczenie społeczne – wśród osób deklarujących poczucie takiego wykluczenia – pod względem okresu jego trwania (długookresowy, średniookresowy czy krótkookresowy)?
4. Jak często Polacy korzystają z pomocy społecznej?
5. Jak Polacy oceniają funkcjonowanie instytucji pomocy społecznej?

Analiza została oparta na wynikach badań kwestionariuszowych. Szczegółowe informacje dotyczące metod badania „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego” zostały zawarte we wstępie do niniejszej publikacji.

Opracowanie rozpoczyna się od omówienia kategorii wykluczenia społecznego oraz pomocy społecznej. W dalszej części zaprezentowana została syntetyczna analiza danych zastanych dotyczących podjętego tematu stanowiąca kontekst badania. Następnie omówiono wyniki zrealizowanych badań ankietowych. W ostatniej części umieszczono główne wnioski z analizy.

KATEGORIE WYKLUCZENIA SPOŁECZNEGO I POMOCY SPOŁECZNEJ

Pojęcie „wykluczenia społecznego” (in. „ekskluzji społecznej”) stanowi z jednej strony kategorię deskryptywną, którą posługują się zarówno instytucje międzynarodowe, jak i badacze społeczeństwa. Z drugiej strony jest to kategoria mocno nacechowana, mająca w zasadzie wyłącznie negatywne konotacje i niosąca ładunek określonego stygmatu. Stąd badania opinii publicznej dotyczące tematu doświadczania wykluczenia społecznego są szczególnie trudne.

Zdefiniowanie pojęcia „wykluczenie społeczne” powinno zostać poprzedzone charakterystyką kategorii „marginalizacji społecznej”. Kategoria ta jest rzadziej stosowana w dyskursie publicznym, choć semantycznie wydaje się bardziej pojemna. Jest ona bowiem pierwotna wobec pojęcia „wykluczenia społecznego”. Marginalizacja społeczna wyraża się w „braku uczestnictwa jednostek lub grup społecznych w sferach życia, w których (...) uzasadnione jest oczekiwanie, że jednostki te i grupy będą uczestniczyły”¹. Grupy lub osoby zmarginalizowane są odrzucone na peryferia życia społecznego. Marginalizacja może być rozumiana zarówno jako proces jak i jako stan (pozycja społeczna), choć w tym drugim przypadku trafniejsze będzie określenie „marginalność”². Marginalizacja jest pojęciem relatywnym, a jego pole semantyczne wyznaczone jest przez normy przyjęte w danym społeczeństwie. Odnosi się do funkcjonowania poza zinstytucjonalizowanymi wspólnotami (ryнку pracy, rynku konsumpcji, systemu edukacyjnego i in.), poza sieciami bezpieczeństwa

¹ Hasło: *marginalizacja*, w: B. Rysz-Kowalczyk (red.) *Leksykon Polityki Społecznej*, Oficyna Wydawnicza Aspra-JR, Warszawa 2002, s. 87.

² C. Żołędowski, *Sytuacja mniejszości narodowych we współczesnej Polsce w świetle teorii marginalizacji*, w: *Problemy Polityki Społecznej. Studia i dyskusje*, nr 8/2005, Dom Wydawniczy ELIPSA, Warszawa 2005, s. 97.

socjalnego³, a w konsekwencji – poza głównym nurtem społeczeństwa⁴. Wśród przyczyn marginalizacji wymienia się: ubóstwo, niski poziom edukacji, bezrobocie czy niepełnosprawność.

Pojęcie wykluczenia społecznego po raz pierwszy pojawiło się we Francji w latach 60. XX wieku, a jego rozumienie wśród badaczy jest dość zróżnicowane⁵. Niekiedy używane jest jako synonim „marginalizacji społecznej” i tak też wydaje się być stosowane w szerokim dyskursie publicznym. Niekiedy również wykluczeniem społecznym określa się skrajną formą marginalizacji, w której zachodzi równocześnie brak udziału w wielu aspektach życia zbiorowego⁶. W niniejszym opracowaniu kategorii marginalizacji oraz wykluczenia uznane zostały za równorzędne ze względu na fakt, że kategoria wykluczenia społecznego jest o wiele częściej obecna w korpusie języka. Stąd też w dalszej części opracowania stosowane jest wyłącznie to ostatnie określenie.

Pojęcie wykluczenia może odnosić się do stanu uświadomionego i nieuświadomionego, dobrowolnego i niedobrowolnego, przyjętego i odrzuconego, zawinionego i niezawinionego⁷, obiektywnego oraz subiektywnego. Wykluczenie może (choć nie musi) wynikać z deprywacji oznaczającej „stan braku zaspokojenia jakiejś podstawowej potrzeby (...) lub grupy potrzeb”⁸. Może być również wynikiem dyskryminacji oznaczającej pośrednie lub bezpośrednie działania ze strony zewnętrznego podmiotu. Nie jest ono jednak tożsame z przywołanymi kategoriami. Wykluczenie społeczne jest kategorią ogólną oznaczającą brak uczestnictwa w życiu społecznym lub w jego wybranych kluczowych wymiarach. Często jednak kategorii wykluczenia towarzyszy określona przydawka determinująca zawężająca jej znaczenie, wskazująca na określony wymiar wykluczenia. W tym sensie

³ K.W. Frieske, *Strukturalne mistyfikacje: współcześni ludzie luźni*, w: M. Marody (red.), *Zmiana czy stagnacja*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2004, s. 38–39.

⁴ L. Dyczewski, *Grupy marginalne*, w: L. Dyczewski (red.) *Kultura grup mniejszościowych i marginalnych*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2005, s. 28.

⁵ Por: hasło: *ekskluzja*, w: *Leksykon Polityki Społecznej*, op.cit., s. 44.

⁶ Hasło: *ekskluzja*, w: *Leksykon Polityki Społecznej*, op.cit., s. 44.

⁷ L. Dyczewski, *Grupy marginalne...*, op.cit., s. 32–33.

⁸ Hasło: *depriwacja*, w: *Leksykon Polityki Społecznej*, op.cit., s. 34.

osoba (grupa) identyfikowana jako wykluczona w danym wymiarze życia społecznego nie musi być identyfikowana jako „wykluczona społecznie”. Przydawka determinująca modyfikuje postrzeganie kategorii wykluczenia osłabiając nieco jej skrajnie negatywne nacechowanie. Nie zmienia to naturalnie faktu, że dana forma wykluczenia również definiowana jest jako niepożądana. W odniesieniu do wykluczenia w dyskursie publicznym, w tym w dyskursie naukowym obecne są więc takie kategorie, jak np.:

- wykluczenie ekonomiczne oznaczające depryzację materialną, degradację na rynku pracy i konsumpcji;
- wykluczenie mieszkaniowe oznaczające brak możliwości zaspokojenia obiektywnych potrzeb mieszkaniowych;
- wykluczenie edukacyjne oznaczające brak możliwości podnoszenia swoich kwalifikacji, dostępu do edukacji na określonym poziomie;
- wykluczenie informacyjne oznaczające brak dostępu do rzetelnej informacji;
- wykluczenie cyfrowe oznaczające niemożność pełnego uczestnictwa w życiu społecznym z powodu braku dostępu do technologii informacyjno-komunikacyjnych (ICT), w tym zarówno wskutek braku infrastruktury, jak i braku umiejętności w tym zakresie;
- wykluczenie komunikacyjne oznaczające niemożność pełnego uczestnictwa w życiu społecznym z powodu ograniczeń transportowych (sieci komunikacyjno-drogowych, organizacji transportu publicznego). a także przestrzennych;

Warto zauważyć, że także kategorii „wykluczenia społecznego” można nadać znaczenie wąskie. Wówczas przydawka „społeczne” będzie odnosić się do uczestnictwa społecznego (kontaktów i relacji społecznych) w określonych grupach pierwotnych lub wtórnych (środowiskach społecznych, np. lokalnych, rówieśniczych, towarzyskich, zawodowych itp.). Różne wymiary wykluczenia mogą się nawzajem przenikać stanowiąc lub powodować inne typy wykluczenia (przykładowo wykluczenie ekonomiczne może prowadzić do wykluczenia edukacyjnego itp.).

W dyskursie publicznym oraz badaniach społecznych ogólna kategoria „wykluczenia społecznego” najczęściej sprowadzana jest do takich czynników jak deprywacja materialna, ubóstwo, bezrobocie, a także niepełnosprawność. Zakłada się bowiem, że wspomniane czynniki bardzo ograniczają możliwość uczestnictwa w szerszym życiu społecznym.

Pomoc społeczna to „instytucja polityki społecznej państwa, mająca na celu umożliwienie osobom i rodzinom przezwycięzenie trudnych sytuacji życiowych, których nie są one w stanie pokonać, wykorzystując własne środki, możliwości i uprawnienia”⁹. Korzystanie z pomocy społecznej traktowane jest niekiedy jako swoisty korelat (wskaźnik) zagrożenia wykluczeniem społecznym, choć naturalnie fakt korzystania z pomocy społecznej nie jest tożsamy z wykluczeniem społecznym. Określenie „pomoc społeczna” ma w percepcji społecznej przede wszystkim konotacje ze złą sytuacją materialną. Dotyczy ono jednak wsparcia w zaspokajaniu różnego typu potrzeb odnoszących się do funkcjonowania w społeczeństwie. Określenie „pomoc społeczna” zastąpiło wcześniejsze określenie „opieka społeczna” konotujące niesamodzielność czy wręcz brak podmiotowości adresatów wsparcia. Obecnie jednak pojęcie „pomocy społecznej” samo zawiera pewien ładunek stygmatyzujący i coraz częściej podejmuje się próby zastępowania go takimi określeniami jak integracja społeczna czy aktywizacja społeczna.

---

⁹ Hasło: *pomoc społeczna*, w: *Leksykon Polityki Społecznej*, op.cit., s. 143.

WYKLUCZENIE SPOŁECZNE I KORZYSTANIE Z POMOCY SPOŁECZNEJ W ŚWIELE ANALIZY WYBRANYCH DANYCH ZASTANYCH

Według raportu Europejskiej Sieci Przeciwdziałania Ubóstwu (EAPN¹⁰) w 2021 r. zasięg ubóstwa skrajnego¹¹ zmniejszył się z 5,2 od 4,2%, tj. do poziomu z 2019 r. Zasięg ubóstwa relatywnego¹² pozostał stabilny (ok. 12%) po spadku w 2020 r.¹³. EAPN odwołuje się również do danych GUS dotyczących skali wykluczenia społecznego, nazywanych przez GUS sferą niedostatku, gdzie granicą jest minimum socjalne¹⁴. Minimum socjalne odnosi się do potrzeb przeżycia biologicznego organizmu oraz „do towarów i usług niezbędnych do wykonywania pracy, kształcenia, utrzymywania więzi rodzinnych i towarzyskich a także skromnego uczestnictwa w kulturze i rekreacji”¹⁵. Biorąc pod uwagę tę miarę, potencjalny zasięg wykluczenia społecznego w Polsce w 2021 r. wynosił 40,7% (s stosunku do 41,4% w 2020 r. i 39,4% w 2019 r.). Jest to wielkość kilkukrotnie wyższa od wielkości ubóstwa skrajnego (4,2%) czy relatywnego (12%)¹⁶. Biorąc pod uwagę zdefiniowany wcześniej zakres znaczeniowy pojęcia wykluczenia, należy tu mówić raczej o wykluczeniu społecznym lub zagrożeniu

¹⁰ European Anti Poverty Network.

¹¹ Ubóstwo skrajne dotyczy sytuacji, w której wydatki gospodarstwa domowego (osoby) są niższe niż minimum egzystencji. W 2021 roku dla jednoosobowego gospodarstwa domowego granica ubóstwa skrajnego wynosiła 692 zł, a dla gospodarstwa domowego 2+2: 1 868,4 zł.

¹² Ubóstwo relatywne dotyczy sytuacji, w której wydatki gospodarstwa domowego (osoby) są niższe niż 50 proc. średnich wydatków gospodarstw domowych. W 2021 roku dla jednoosobowego gospodarstwa domowego granica ubóstwa relatywnego wynosiła 909 zł, a dla gospodarstwa domowego 2+2: 2 454,3 zł.

¹³ R. Szarfenberg, *Poverty Watch 2022, Monitoring ubóstwa finansowego i polityki społecznej przeciw ubóstwu w Polsce 2021–2022*, s. 5, https://www.eapn.org.pl/eapn/uploads/2022/10/monitoring_ubostwa_2022_ost.pdf (20.12.2022).

¹⁴ W 2021 r. granica oparta na tym minimum wynosiła 1334 zł dla jednoosobowego gospodarstwa domowego osoby pracującej i 1316 zł dla rolników, emerytów, rencistów w takim gospodarstwie.

¹⁵ R. Szarfenberg, *Poverty Watch 2022*, op.cit., s. 20.

¹⁶ Ibidem.

wykluczeniem społecznym, niż wyłącznie o wykluczeniu społecznym jako takim. Ewentualnie w tym kontekście adekwatne byłoby rozróżnienie kategorii wykluczenia społecznego jako stanu bardziej skrajnego od kategorii marginalizacji społecznej, do której sięgnięcie byłoby tu bardziej trafne. Miarą bardziej zobiektywizowaną takiego wykluczenia może być jednak – w pewnym uproszczeniu – ubóstwo relatywne, choć prawdopodobnie zasięg realnego wykluczenia społecznego mieści się gdzieś pomiędzy granicą ubóstwa relatywnego a granicą sfery niedostatku.

Z analiz Głównego Urzędu Statystycznego (GUS) wynika, że w 2020 r. udział beneficjentów środowiskowej pomocy społecznej w kraju wynosił 4,1%, tj. 1 589,3 tys. osób. Liczba ta była o 186,4 tys. niższa w stosunku w 2019 roku¹⁷. Liczba beneficjentów w gospodarstwach domowych oraz osób bezdomnych o dochodach na osobę poniżej progu dochodowego (w 2020 r. kwota tego kryterium dla osoby w rodzinie wynosiła 528 zł, a dla osoby samotnie gospodarującej 701 zł¹⁸) wyniosła 912,1 tys. Liczba ta stanowiła 2,4% ogólnej liczby ludności¹⁹. Głównymi przyczynami korzystania z pomocy społecznej (obok sytuacji materialnej), były w 2020 r. problemy związane ze złym stanem zdrowia lub niepełnosprawnością (57% gospodarstw korzystających z pomocy społecznej) oraz bezrobocie (54,9% gospodarstw korzystających z pomocy społecznej)²⁰. W 2020 r. utrzymał się jednocześnie proces zmniejszania się liczby osób korzystających ze świadczeń.

Z badań Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS) zrealizowanych w 2018 roku wynika, że 14% badanych korzysta lub korzystało (w ostatnich kilku latach) ze wsparcia ośrodków pomocy społecznej, a 17% stwierdziło, że z takiej pomocy korzystał ktoś

¹⁷ *Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej w 2020 r.*, GUS, Informacje sygnałowe, 29.10.2021 r., s.1; https://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5487/6/10/1/beneficjenci_srodowiskowej_pomocy_spoecznej_w_2020_r..pdf (20.12.2022).

¹⁸ Chodzi o kryterium dochodowe uprawniające do świadczeń z pomocy społecznej. W 2022 r. kwoty te wynosiły kolejno 600 zł i 776 zł.

¹⁹ *Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej w 2020 r.*, op.cit., s.1.

²⁰ Ibidem.

z ich rodziny. Ponad połowa Polaków, których zbadał CBOS (54%), zadeklarowała też, że zna osoby korzystające z takiej pomocy. Odsetki te są dość stabilne na przestrzeni lat. Z pomocy społecznej częściej niż inni korzystali mieszkańcy najmniejszych i największych miast – odpowiednio 21% tych pierwszych i 18% tych drugich²¹. Niemal powszechna (92%) jest opinia, że korzystanie z pomocy społecznej może się przydarzyć każdemu i nie jest to powód do wstydu²².

Z prezentowanych danych wynika, że skala wykluczenia społecznego – według stanu na 2021 rok – wynosi ok. 12% (wg miary ubóstwa relatywnego), chociaż zasięg zagrożenia wykluczeniem społecznym (wg miary minimum socjalnego) sięga nawet 40%. O wiele niższy jest zasięg ubóstwa skrajnego, a także odsetek korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej. Jednocześnie ok. 14% Polaków – według stanu na 2018 rok – deklaruje korzystanie w ostatnich kilku latach ze wsparcia ośrodków pomocy społecznej.

ANALIZA WYNIKÓW ZREALIZOWANYCH BADAŃ KWESTIONARIUSZOWYCH

Jak napisano w „Leksykonie Polityki Społecznej” – „przynależność do grupy marginalnej może być wynikiem subiektywnego sądu osoby/grupy”²³ i przede wszystkim takie subiektywne sądy są przedmiotem analizy zawartej w dalszej części opracowania.

Respondentom zadano główne pytanie o poczucie wykluczenia społecznego zdefiniowanego jako niemożność „uczestnictwa w ważnych dziedzinach życia społecznego”. Ponadto respondentów deklarujących takie poczucie, zapytano o jego główne czynniki

²¹ *Komu i jak pomagać? Pomoc społeczna w opinii Polaków*. Komunikat z badań CBOS, Nr 118/2018, Wrzesień 2018, s.1–2.

²² *Ibidem*, s.7.

²³ Hasło: *marginalizacja*, w: *Leksykon Polityki Społecznej*, op.cit., s. 88.

(przyczyny, które wyszczególniono w kafeterii odpowiedzi). Poproszono ich również o odpowiedź na pytanie, od jak dawna mają poczucie wykluczenia społecznego. Kwestionariusz zawierał także blok pytań bardziej zobiektywizowanych odnoszących się do faktu korzystania z pomocy społecznej przez respondenta lub kogoś z jego rodziny w ciągu ostatnich trzech lat (od 2020 roku). Osoby, które miały takie doświadczenie poproszono o ocenę wsparcia udzielonego przez ośrodek pomocy społecznej.

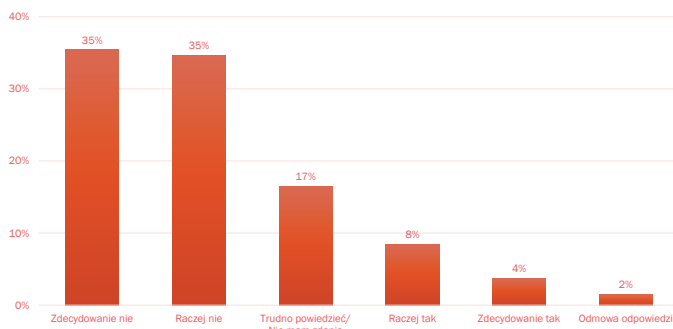
Warto w tym miejscu poczynić pewne zastrzeżenia metodologiczne dotyczące zrealizowanego badania. Bezpośrednie pytania o poczucie wykluczenia społecznego stanowią wyłącznie wskaźnik subiektywnego poczucia takiego wykluczenia, a zarazem gotowości do uznania tego poczucia przed samym sobą oraz przed badaczami. Innymi słowy omawiany blok pytań dotyczy nie tyle rzeczywistej skali wykluczenia społecznego, co gotowości do wyrażenia takiego poczucia w oparciu o subiektywną ocenę swojej sytuacji. Należy tu podkreślić, że z jednej strony na wynik badania mogły wpłynąć negatywne konotacje kategorii wykluczenia społecznego (choć pewnie coraz bardziej społecznie „oswajanej” szczególnie poprzez jej zawężanie do wybranych obszarów życia społecznego; patrz wcześniej). Konotacje te mogą powodować, że wielu respondentów – chcąc uniknąć dysonansu poznawczego lub poczucia stygmatyzacji – zaprzeczy poczuciu wykluczenia społecznego niezależnie od rzeczywistych okoliczności. Z drugiej strony oparcie badania na subiektywnej, zgeneralizowanej ocenie sytuacji powoduje, że wśród deklarujących poczucie wykluczenia mogą znaleźć się respondenci, którzy nie zostaliby tak zaklasyfikowani przy zastosowaniu miar bardziej zobiektywizowanych. Bardziej zobiektywizowany kontekst nadają badanym zjawiskom pytania o fakty, tj. o doświadczenia w korzystaniu z pomocy społecznej.

Poniżej opisano wybrane wyniki badania.

POCZUCIE WYKLUCZENIA SPOŁECZNEGO

Respondentom zadano pytanie „Czy czuje się Pan(i) wykluczony społecznie tzn., że nie może Pan(i) uczestniczyć w ważnych dziedzinach życia społecznego?”. Na tak zadane pytanie 12,1% odpowiedziało twierdząco (z czego 3,7% – zdecydowanie tak, a 8,4% raczej tak). 70% respondentów zaprzeczyło poczuciu wykluczenia społecznego. Warto jednak zauważyć, że aż 18% respondentów nie udzieliło jednoznacznej odpowiedzi na tak zadane pytanie (tj. odpowiedziało „trudno powiedzieć” lub odmówiło odpowiedzi).

Wykres 1. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Czy czuje się Pan(i) wykluczony społecznie tzn., że nie może Pan(i) uczestniczyć w ważnych dziedzinach życia społecznego?” (N=5115)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

Nie zaobserwowano wpływu płci respondentów na istotne różnice w odpowiedziach na to pytanie. Interesujące jest jednak, że największy odsetek odpowiedzi twierdzących dotyczył osób w wieku 18–29 lat. Dla przedziału wiekowego 18–25 było to 16,7% (w tym 3,7% odpowiedziało „zdecydowanie tak”), natomiast dla przedziału 16–29 lat – 18,2% (w tym „zdecydowanie tak” odpowiedziało 5,4%). Dla porównania w grupie wiekowej 40–49% odsetek deklarujących poczucie wykluczenia społecznego wynosił 9,6%, natomiast w zbiorowości powyżej 70 roku życia – 12,9%. Interesujące jest również ustalenie, że poczucie wykluczenia deklarowali częściej mieszkańcy dużych miast niż wsi. Poczucie takie deklarowało bowiem 12% mieszkańców

wsí, a 15,3% mieszkańców miast o liczbie ludności 200–499 tysięcy i 15,4% mieszkańców miast o liczbie ludności 500 tysięcy i więcej. Największy odsetek odpowiedzi twierdzących zanotowano w województwie dolnośląskim (18%), natomiast najniższy w województwie opolskim (4,8%). Jeżeli chodzi o wykształcenie respondentów, największy odsetek deklarujących poczucie wykluczenia odnotowany został wśród osób z wykształceniem niepełnym podstawowym (18,4%), podstawowym lub gimnazjalnym, najmniejszy – wśród osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym (9,5%). W każdym przypadku zdecydowanie przeważały odpowiedzi „raczej tak” w stosunku do „zdecydowanie tak”.

Tabela 1. Odpowiedzi twierdzące (zdecydowanie tak i raczej tak) na pytanie „Czy czuje się Pan(i) wykluczony społecznie tzn., że nie może Pan(i) uczestniczyć w ważnych dziedzinach życia społecznego?” w poszczególnych kategoriach wiekowych (N=5115)

Wiek	Liczebność	% odp. twierdzących w kategorii
18–25	81	16,7%
26–29	54	18,2%
30–39	125	12,8%
40–49	96	9,6%
50–59	81	10,7%
60–69	80	9,6%
70 i więcej	99	12,9%
Ogółem	616	12,1%

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

Tabela 2. Odpowiedzi twierdzące (zdecydowanie tak i raczej tak) na pytanie „Czy czuje się Pan(i) wykluczony społecznie tzn., że nie może Pan(i) uczestniczyć w ważnych dziedzinach życia społecznego?” według wielkości miejsca zamieszkania (N=5115)

Miejsce zamieszkania	Liczebność	% odp. twierdzących w kategorii
Wieś	246	12,0%
Miasto o liczbie mieszkańców poniżej 20 tys.	71	10,5%
Miasto o liczbie mieszkańców 20–99 tys.	96	10,0%
Miasto o liczbie mieszkańców 100–199 tys.	55	12,0%
Miasto o liczbie mieszkańców 200–499 tys.	54	15,3%
Miasto o liczbie mieszkańców 500 tys. i więcej	94	15,4%
Ogółem	616	12,1%

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

Tabela 3. Odpowiedzi twierdzące (zdecydowanie tak i raczej tak) na pytanie „Czy czuje się Pan(i) wykluczony społecznie tzn., że nie może Pan(i) uczestniczyć w ważnych dziedzinach życia społecznego?” według województwa (N=5115)

Województwo	Liczebność	% odp. twierdzących w kategorii
Dolnośląskie	72	18,2%
Kujawsko-pomorskie	28	10,4%
Lubelskie	19	6,8%
Lubuskie	16	12,4%
Łódzkie	29	9,1%
Małopolskie	50	10,8%
Mazowieckie	95	12,6%
Opolskie	6	4,8%
Podkarpackie	38	13,4%
Podlaskie	13	8,4%
Pomorskie	36	11,5%
Śląskie	67	11,4%
Świętokrzyskie	20	13,0%
Warmińsko-mazurskie	29	15,2%
Wielkopolskie	60	12,7%
Zachodniopomorskie	38	17,0%
Ogółem	616	12,1%

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

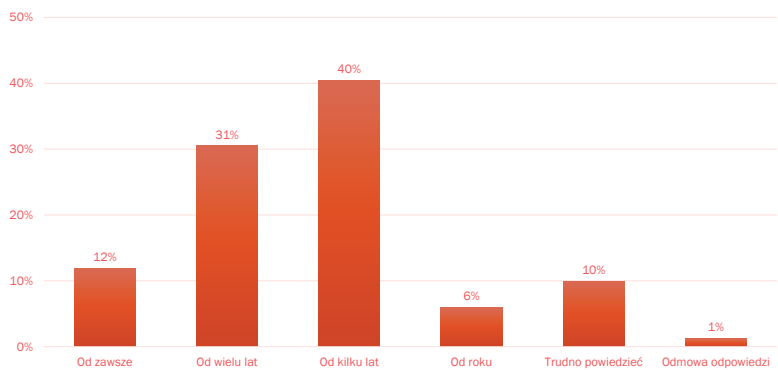
Tabela 4. Odpowiedzi twierdzące (zdecydowanie tak i raczej tak) na pytanie „Czy czuje się Pan(i) wykluczony społecznie tzn., że nie może Pan(i) uczestniczyć w ważnych dziedzinach życia społecznego?” według poziomu wykształcenia (N=5115)

Poziom wykształcenia	Liczebność	% odp. twierdzących w kategorii
Niepełne podstawowe, podstawowe, gimnazjalne	59	18,4%
Zasadnicze zawodowe	161	9,5%
Średnie, policealne	242	13,1%
Wyższe	154	12,3%
Ogółem	616	12,1%

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

Na pytanie, od jak dawna respondenci mają poczucie wykluczenia społecznego 82,8% odpowiedziało, że co najmniej od kilku lat, w tym 42,4%, że od wielu lat lub od zawsze. Wynik ten wskazuje na długotrwałość (chroniczność) stanu poczucia wykluczenia społecznego. W tym kontekście wydaje się, że wydarzenia z ostatniego czasu, takie jak pandemia COVID-19 czy sytuacja powodowana wybuchem wojny na Ukrainie nie są tutaj istotnym czynnikiem.

Wykres 2. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Od jak dawna czuje się Pan(i) wykluczony społecznie?” (N=616)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

Respondentom zadano również pytanie o przyczyny poczucia wykluczenia społecznego. Wśród wspomnianych przyczyn dominowały czynniki osobiste, takie jak samotność (41,2% wskazań) oraz podeszły wiek (35,1%). Ponadto istotnymi przyczynami były bezrobocie (33,9%) oraz niepełnosprawność (31,8%).⁶

Tabela 5. Przyczyny poczucia wykluczenia społecznego wskazywane przez respondentów (N=616)

Przyczyna	Liczebność	% wskazań
Jestem osobą samotną	254	41,2%
Jestem osobą starszą	216	35,1%
Jestem bezrobotny(a)	209	33,9%
Jestem osobą niepełnosprawną	196	31,8%
Mam problemy psychiczne	165	26,8%
Mam trudne warunki mieszkaniowe	159	25,8%
Samotnie wychowuję dziecko	71	11,5%
Inne	217	35,2%

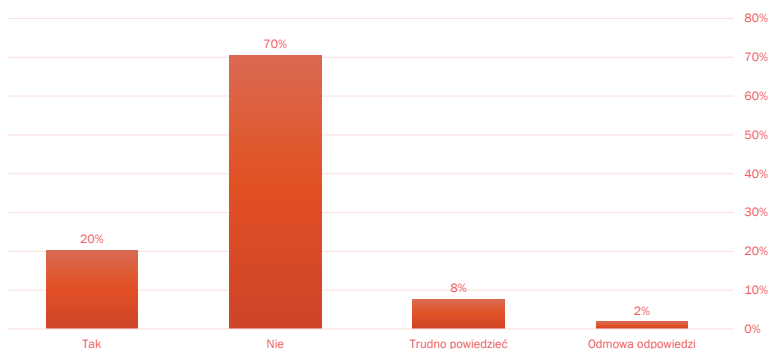
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

KORZYSTANIE Z POMOCY SPOŁECZNEJ

Na pytanie o korzystanie z pomocy społecznej przez respondenta lub kogoś z jego rodziny w ciągu ostatnich trzech lat (od 2020 roku) twierdząco odpowiedziało 20,2% respondentów. Jeżeli chodzi o deklarację osobistego korzystania z pomocy społecznej przez respondenta – odsetek w całej próbie wyniósł 12,5%.

Wykres 3. Rozkład odpowiedzi na pytanie: Czy w ciągu ostatnich trzech lat (od 2020 roku) korzystał(a) Pan(i) lub ktoś z Pana(i) rodziny z pomocy społecznej? (N=5115)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

Z pomocy społecznej nieco częściej osobiście korzystały kobiety (13,7% ogółu badanych kobiet) niż mężczyźni (11,3% ogółu badanych mężczyzn). Najczęściej korzystały osoby w wieku 30–39 lat (19,7% ogółu badanych osób w tym wieku) i 40–49 lat (18,3% ogółu badanych osób w tym wieku). W odniesieniu do wielkości miejsca zamieszkania nie zaobserwowano tutaj jakichś regularnych prawidłowości. Najmniejszy odsetek korzystających osobiście z pomocy społecznej (9,2%) odnotowano w największych miastach (500 tysięcy i więcej). Największy odsetek osób zadeklarował osobiste korzystanie pomocy społecznej w województwie podlaskim (25,2%). Co interesujące, na pytanie o poczucie wykluczenia społecznego mieszkańcy tego województwa odpowiadali relatywnie rzadko (8,4%). Wśród innych województw z relatywnie wysokim odsetkiem osób, które zadeklarowały osobiste korzystanie z pomocy społecznej w ciągu ostatnich trzech lat można wymienić: zachodniopomorskie (17%), zachodniopomorskie (15,2%), łódzkie (15,1%), pomorskie (15%). Zdecydowanie najczęściej z pomocy społecznej osobiście korzystały osoby z wykształceniem niepełnym podstawowym, podstawowym i gimnazjalnym (32,2% ogółu takich osób). Istnieje wyraźna zależność

korzystania z pomocy społecznej i poziomu wykształcenia. Im wyższy poziom wykształcenia tym mniejszy odsetek korzystających osobiście z pomocy społecznej w ciągu ostatnich trzech lat.

Tabela 6. Deklaracje „Osobiście skorzystałem/skorzystałam z pomocy społecznej w ciągu ostatnich trzech lat (od 2020 roku)” według wieku (N=5115)

Wiek	Liczebność	% wskazań w kategorii
18–25	40	8,2%
26–29	32	10,8%
30–39	192	19,7%
40–49	183	18,3%
50–59	93	12,3%
60–69	44	5,3%
70 i więcej	56	7,3%
Ogółem	640	12,5%

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

Tabela 7. Deklaracje „Osobiście skorzystałem/skorzystałam z pomocy społecznej w ciągu ostatnich trzech lat (od 2020 roku)” według wielkości miejsca zamieszkania (N=5115)

Miejsce zamieszkania	Liczebność	% wskazań w kategorii
Wieś	273	13,3%
Miasto o liczbie mieszkańców poniżej 20 tys.	101	15,0%
Miasto o liczbie mieszkańców 20–99 tys.	109	11,4%
Miasto o liczbie mieszkańców 100–199 tys.	54	11,8%
Miasto o liczbie mieszkańców 200–499 tys.	47	13,3%
Miasto o liczbie mieszkańców 500 tys. i więcej	56	9,2%
Ogółem	640	12,5%

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

Tabela 7. Deklaracje „Osobiście skorzystałem/skorzystałam z pomocy społecznej w ciągu ostatnich trzech lat (od 2020 roku)” według województwa (N=5115)

Województwo	Liczebność	% wskazań w kategorii
Dolnośląskie	50	12,7%
kujawsko-pomorskie	33	12,2%
Lubelskie	22	7,9%
Lubuskie	15	11,6%
Łódzkie	48	15,1%
Małopolskie	44	9,5%
Mazowieckie	103	13,6%
Opolskie	10	8,1%
Podkarpackie	36	12,7%
Podlaskie	39	25,2%
Pomorskie	47	15,0%
Śląskie	56	9,5%
Świętokrzyskie	10	6,5%
Warmińsko-mazurskie	29	15,2%
Wielkopolskie	60	12,7%
Zachodniopomorskie	38	17,0%
Ogółem	640	12,5%

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

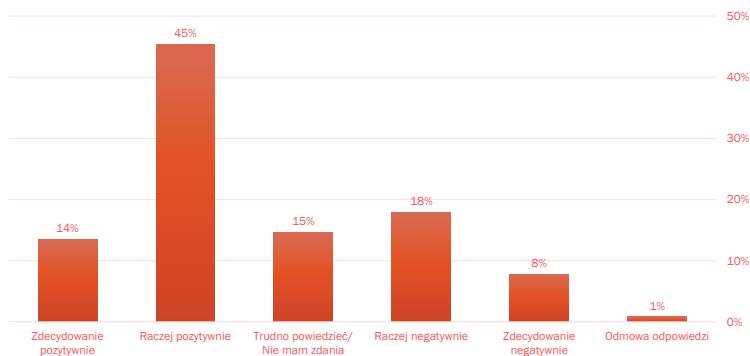
Tabela 8. Deklaracje „Osobiście skorzystałem/skorzystałam z pomocy społecznej w ciągu ostatnich trzech lat (od 2020 roku)” według poziomu wykształcenia (N=5115)

Poziom wykształcenia	Liczebność	% wskazań w kategorii
Niepełne podstawowe, podstawowe, gimnazjalne	103	32,2%
Zasadnicze zawodowe	287	16,9%
Średnie, policealne	187	10,2%
Wyższe	63	5,0%
Ogółem	640	12,5%

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

Respondenci, którzy osobiście skorzystali z pomocy społecznej lub ktoś z ich rodziny skorzystał z takiej pomocy, częściej deklarowali poczucie wykluczenia społecznego. 20% z nich uznało, że czuje się wykluczonymi społecznie, przy czym w zbiorowości osób, które nie deklarowały osobistego korzystania z pomocy społecznej, ani nikt z ich rodziny nie miał takich doświadczeń, odsetek ten wyniósł 10,2%. W przypadku wyodrębnienia tych, którzy mają osobiste doświadczenie skorzystania z pomocy społecznej, odsetek deklarujących poczucie wykluczenia społecznego wyniósł 24,5%. Istnieje więc pewien związek między doświadczeniem korzystania z pomocy społecznej a poczuciem wykluczenia społecznego. Z drugiej strony należy zauważyć, że znaczna większość respondentów korzystających z pomocy społecznej jednocześnie nie deklaruje poczucia wykluczenia społecznego.

Wykres 4. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Jak Pan(i) ocenia udzielone wsparcie przez ośrodek pomocy społecznej?” (dotyczy osób, które zadeklarowały że w ciągu ostatnich trzech lat korzystały z pomocy społecznej osobiście lub korzystał z tej pomocy ktoś z ich rodziny; N=1031)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

Jeżeli chodzi o ocenę wsparcia ze strony ośrodka pomocy społecznej zdecydowanie dominowały oceny pozytywne (58,9% osób, które zadeklarowały że w ciągu ostatnich trzech lat korzystały z pomocy społecznej osobiście lub korzystał z tej pomocy ktoś z ich rodziny, przy czym oceny zdecydowanie pozytywne stanowiły 13,5%). 25,7% oceniło tę pomoc negatywnie, w tym 7,8% – zdecydowanie negatywnie.

PODSUMOWANIE

Ze zrealizowanego badania wynika, że skala subiektywnego poczucia wykluczenia społecznego wynosi 12,5%. Wielkość ta zbliżona jest do wielkości zasięgu ubóstwa relatywnego (choć nie są to kategorie tożsame). Jednocześnie aż 18% respondentów nie udzieliło jednoznacznej odpowiedzi na tak zadane pytanie (tj. odpowiedziało „trudno powiedzieć” lub odmówiło odpowiedzi), co pośrednio wskazuje na wyższą skalę wykluczenia niż wynika to z jednoznacznych deklaracji.

Korzystanie z pomocy społecznej ma pewien związek z poczuciem wykluczenia społecznego. Odsetek osób mających takie poczucie w grupie osób korzystających osobiście z pomocy społecznej wynosi bowiem 24%. Znaczna większość osób korzystających osobiście z pomocy społecznej nie ma jednak poczucia wykluczenia społecznego.

Jak wynika z badania, płeć nie różnicuje istotnie poczucia wykluczenia społecznego. Nieco częściej takie poczucie deklarują osoby młode (18–29 lat). Największy odsetek odnotowano również wśród mieszkańców dużych miast (ponad 15%) oraz wśród osób z wykształceniem niepełnym podstawowym, podstawowym lub gimnazjalnym (18,4%). Jeżeli chodzi o mieszkańców dużych miast, wyższa wartość wskaźnika może wynikać z faktu, że w większych miastach poczucie wykluczenia może być bardziej odczuwalne ze względu na wielość bodźców oddziałujących na społeczność miejskie. Co interesujące – najmniejszy odsetek osób mających poczucie wykluczenia społecznego dotyczył respondentów z wykształceniem zasadniczym zawodowym (9,5%). Poczucie wykluczenia ma przy tym charakter długotrwały (czy wręcz chroniczny), a w mniejszym stopniu zależy od bieżących wydarzeń. 82,8% respondentów deklarujących poczucie wykluczenia społecznego stwierdziło, że czuje się w ten sposób co najmniej od kilku lat. Główny czynnik poczucia wykluczenia ma charakter osobisty – nie zewnętrzny i nie związany z sytuacją materialną. Jest to bowiem samotność (41,2%). Wśród pozostałych istotnych czynników można wymienić podeszły wiek, bezrobocie i niepełnosprawność.

Doświadczenie osobiste lub kogoś z rodziny dotyczące korzystania z pomocy społecznej w ciągu ostatnich trzech lat zadeklarowało 20,2% respondentów. Odsetek osobiście korzystających z pomocy społecznej wyniósł 12,5%. Nieco częściej odbiorcami pomocy społecznej były kobiety. Największy odsetek korzystających z pomocy społecznej odnotowano wśród osób w wieku 30–39 lat (19,7% ogółu badanych osób w tym wieku) i 40–49 lat (18,3% ogółu badanych osób w tym wieku). W odniesieniu do wielkości miejsca zamieszkania nie zaobserwowano tutaj jakichś regularnych prawidłowości. Najmniejszy odsetek (9,2%) dotyczył największych miast (500 tysięcy i więcej mieszkańców), a więc – co interesujące – występował tam, gdzie poczucie wykluczenia społecznego było relatywnie częstsze. Najczęściej z pomocy społecznej osobiście korzystały osoby z wykształceniem niepełnym podstawowym, podstawowym i gimnazjalnym (32,2% ogółu takich osób), przy czym im wyższy poziom wykształcenia, tym niższy odsetek korzystających osobiście z pomocy społecznej w ciągu ostatnich trzech.

Wsparcie ze strony ośrodka pomocy społecznej zostało ocenione przez większość respondentów pozytywnie. Stwierdziło tak 58,9% osób, które zadeklarowały że w ciągu ostatnich trzech lat korzystały z pomocy społecznej osobiście lub korzystał z tej pomocy ktoś z ich rodziny.

Zrealizowane badanie potwierdza ustalenia i tendencje wynikające z innych badań (GUS, EAPN, CBOS). Nie odnotowano wpływu bieżących wydarzeń, takich jak pandemia COVID-19 czy wojna na Ukrainie na poczucie wykluczenia społecznego czy częstotliwość korzystania z pomocy społecznej.

BIBLIOGRAFIA

- Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej w 2020 r.*, GUS, Informacje sygnałowe, 29.10.2021 r.; https://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5487/6/10/1/beneficjenci_srodowiskowej_pomocy_spolecznej_w_2020_r..pdf (20.12.2022).
- Dyczewski L., *Grupy marginalne*, w: L. Dyczewski (red.), *Kultura grup mniejszościowych i marginalnych*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2005.
- Frieske K.W., *Strukturalne mistyfikacje: współcześni ludzie luźni*, w: M. Marody (red.) *Zmiana czy stagnacja*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2004.
- Komu i jak pomagać? Pomoc społeczna w opinii Polaków*. Komunikat z badań CBOS, Nr 118/2018, Wrzesień 2018.
- Rysz-Kowalczyk B. (red.) *Leksykon Polityki Społecznej*, Oficyna Wydawnicza Aspra-JR, Warszawa 2002.
- Szarfenberg R, *Poverty Watch 2022, Monitoring ubóstwa finansowego i polityki społecznej przeciw ubóstwu w Polsce 2021–2022*, https://www.eapn.org.pl/eapn/uploads/2022/10/monitoring_ubostwa_2022_ost.pdf (20.12.2022).
- Żołędowski C., *Sytuacja mniejszości narodowych we współczesnej Polsce w świetle teorii marginalizacji*, w: *Problemy Polityki Społecznej. Studia i dyskusje*, nr 8/2005, Dom Wydawniczy ELIPSA, Warszawa 2005.

Robert Miron Staniszewski

SPOŁECZNA PERCEPCJA UCHODźCÓW Z TERYTORIUM BIAŁORUSI I UKRAINY ORAZ POSTAWA POLAKÓW WZGLĘDEM ZAANGAŻOWANIA W POMOC UKRAINIE W TRAKCIE WOJNY Z ROSJĄ

Abstrakt: w artykule została przeprowadzona wielowymiarowa analiza społecznej percepcji (opinii publicznej) uchodźców, którzy próbują przedostać się na terytorium Polski z Białorusi oraz uchodźców z Ukrainy. Punktem wyjścia do analizy jest charakterystyka sytuacji Polski w trakcie tzw. kryzysu migracyjnego ze szczególnym uwzględnieniem lat 2021–2022. Podstawowe pytanie badawcze, które sformułował autor brzmi *Czy społeczna percepcja uchodźców (parząc z perspektywy końca 2022 roku) jest zróżnicowana?*, a jeżeli tak to *Jakie zmienne determinują postrzeganie uchodźców przez Polaków?* W tym celu autor przeprowadził pogłębione analizy statystyczne. Tematyka artykułu została podzielona na główne bloki tematyczne takie jak: 1) Identyfikacja skojarzeń dotyczących uchodźców w ramach wymiaru afektywnego, 2) Społeczna percepcja przyjmowania uchodźców na terytorium Polski, 3) Społeczna percepcja udzielania pomocy uchodźcom, 4) Społeczna percepcja zagrożeń ze strony uchodźców oraz 5) Społeczna percepcja zaangażowania Polski w pomoc Ukrainie w trakcie wojny z Rosją. Podstawą analiz są wyniki badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”, które zostało przeprowadzone w dniach od 30 listopada do 13 grudnia 2022 roku na zlecenie Fundacji Pro Futuro w ramach procedury mixed-mode (CATI, CAWI, CAPI) na reprezentatywnej próbie udziałowej (kwotowej) pełnoletnich mieszkańców Polski, która liczyła 5115 osób. Projekt dofinansowano ze środków budżetu państwa.

Słowa kluczowe: Ukraina, Polska, Rosja, Białoruś, kryzys migracyjny, kryzys humanitarny, wojna, uchodźcy, migranci, pomoc, granica, opinia publiczna, społeczna percepcja, Telewizja Publiczna, Telewizja TVN, diagnoza, postawa, społeczeństwo.

Public perception of refugees from Belarus and Ukraine and the attitude of Poles towards involvement in helping Ukraine during the war with Russia.

Abstract: the article carries out a multidimensional analysis of the social perception (public opinion) of refugees attempting to enter the territory of Poland from Belarus and refugees from Ukraine. The starting point of the analysis is the characterisation of the situation of Poland during the so-called migration crisis with a particular focus on the years 2021–2022. The basic research question formulated by the author is *Is the social perception of refugees (brewing from the perspective of the end of 2022) differentiated?* and if so, *What variables determine the perception of refugees by Poles?* To this end, the author conducted in-depth statistical analyses. The topics of the article are divided into main thematic blocks such as: 1) Identification of associations concerning refugees within the affective dimension, 2) Social perception of accepting refugees on the territory of Poland, 3) Social perception of providing assistance to refugees, 4) Social perception of threats from refugees, and 5) Social perception of Poland's involvement in helping Ukraine during the war with Russia. The analyses are based on the results of the public opinion poll „Diagnosis of the life, attitudes, plans and aspirations of the Polish society”, which was conducted from 30 November to 13 December 2022 on behalf of the Pro Futuro Foundation in a mixed-mode procedure (CATI, CAWI, CAPI) on a representative share (quota) sample of 5115 adult residents of Poland. The project was co-financed by the state budget.

Keywords: Ukraine, Poland, Russia, Belarus, migration crisis, humanitarian crisis, war, refugees, migrants, aid, border, public opinion, public perception, Public Television (TVP), TVN Television, diagnosis, attitude, society.

WPROWADZENIE

W latach 2021–2022 miały miejsce dwa wydarzenia, które w literaturze przedmiotu opisywane są w kategorii tzw. kryzysu migracyjnego lub kryzysu humanitarnego. Specyfika tych wydarzeń w przeciwieństwie do początku procesu, który miał miejsce w 2015 roku polega na tym, że uchodźcy zaczęli „napływać” do Polski, która sprzeciwiała się wszelkim zgłaszanym przez Unię Europejską rozwiązaniom, które zakładały obligatoryjną relokację uchodźców. Realokacja miała na celu przeniesienie części uchodźców przede wszystkim z Grecji oraz Włoch do innych państwa Unii Europejskiej w tym Polski. Zasady oraz kryteria ilościowe miały być ustalone i respektowane przez wszystkie państwa członkowskie UE. Polska sprzeciwiając się propozycjom unijnym podnosiła argumenty dotyczące tzw. sekurytyzacji migracji tj. wskazywała na potencjalne zagrożenia dla bezpieczeństwa państwa w tym gospodarki, społeczeństwa oraz systemu socjalnego. Wskazywano również na mogące wystąpić problemy związane z integracją oraz asymilacją uchodźców, którzy kulturowo oraz religijnie odbiegali od polskiego społeczeństwa.

Rozpoczęty w czerwcu 2021 roku kryzys migracyjny/ humanitarny na granicy polsko-białoruskiej miał swoją genezę w sfalszowanych przez Aleksandra Łukaszenkę wyborach prezydenckich w 2020 roku oraz nakładanych przez Unię Europejską sankcjach na ten kraj¹. W odpowiedzi na unijne sankcje władze białoruskie zainicjowały tzw. „Operację Śluza”, która polegała na sprowadzeniu na terytorium

¹ Analizy dotyczące stosunków międzynarodowych oraz bezpieczeństwa wskazują, że kryzys migracyjny na granicy polsko-białoruskiej, do którego doszło w połowie 2021 roku jest elementem tzw. wojny hybrydowej związanej z realizacją geopolitycznych aspiracji mocarstwowych Federacji Rosyjskiej. Kolejnym etapem tego planu było rozpoczęcie w dniu 24 lutego 2022 roku wojny w Ukrainie, która była kontynuacją działań zbrojnych rozpoczętych przez Rosję w 2014 roku (aneksja Krymu).

Białorusi obywateli z państw azjatyckich oraz afrykańskich, którym obiecywano możliwość łatwego przedostania się na terytorium Unii Europejskiej w tym Polski².

Działaniem, które miało ograniczyć napływ uchodźców z terytorium Białorusi było wprowadzenie w dniu 2 września 2021 roku na wniosek Rady Ministrów stanu wyjątkowego³ wzdłuż całej granicy polsko-białoruskiej, który ostatecznie objął 115 miejscowości w województwie podlaskim oraz 68 miejscowości w województwie lubelskim. Początkowo stan wyjątkowy został wprowadzony na 30 dni, a następnie przedłużony na kolejne 60 dni. Ponieważ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej nie umożliwia kolejnego przedłużenia obowiązywania stanu wyjątkowego Rada Ministrów zaproponowała nowelizację ustawy o ochronie granicy państwowej⁴, w wyniku której wprowadzono czasowy zakaz przebywania w strefie nadgranicznej. Nowelizacja ustawy weszła w życie z dniem 1 grudnia 2021 roku. Na podstawie nowelizacji Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji wydał rozporządzenie w sprawie wprowadzenia czasowego zakazu przebywania w określonym obszarze w strefie nadgranicznej przyległej do granicy państwowej z Republiką Białorusi⁵. Zakaz przebywania w strefie nadgranicznej na podstawie rozporządzenia MSWiA przestał obowiązywać w dniu 1 lipca 2022 roku, a w jego miejsce wojewoda podlaski wprowadził na mocy rozporządzenia zakaz przebywania w odległości 200 metrów od linii granicy państwowej.

² Zob., A. Wawrzuś, *Kryzys migracyjny na granicy polsko-białoruskiej i jego wpływ na bezpieczeństwo Polski*, «Nowa Polityka Wschodnia» 2022, Nr 2 (33), s. 45–65.

³ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 2 września 2021 r. w sprawie ograniczeń wolności i praw w związku z wprowadzeniem stanu wyjątkowego, Dz.U. 2021 poz. 1613.

⁴ Ustawa z dnia 17 listopada 2021 r. o zmianie ustawy o ochronie granicy państwowej oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2021 poz. 2191.

⁵ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 30 listopada 2021 r. w sprawie wprowadzenia czasowego zakazu przebywania na określonym obszarze w strefie nadgranicznej przyległej do granicy państwowej z Republiką Białorusi, Dz. U. 2021 poz. 2193.

Celem tego artykułu nie jest ocena skuteczności wdrażanych przez polskie państwo rozwiązań mających przeciwdziałać przekraczaniu granicy polsko-białoruskiej przez obywateli innych państw. Mając jednak na względzie oszacowanie skali migracji z tego kierunku należy zaznaczyć, że zgodnie z danymi publikowanymi przez Straż Graniczną w 2022 roku liczba prób przedostania się do Polski z Białorusi wyniosła ok. 15,7 tys. i była o ponad 60% niższa, niż w 2021 roku, kiedy osiągnęła poziom ok. 40 tys. W 2022 roku zarejestrowano również nowe zjawisko tj. dwukrotny wzrost liczby uchodźców z Białorusi, którzy zostali zatrzymani przy granicy z Litwą. W 2021 roku było to 317 osób, zaś w 2022 roku już 722⁶.

Drugim wydarzeniem związanym z kryzysem migracyjnym była rozpoczęta 24 lutego 2022 roku inwazja Federacji Rosyjskiej na Ukrainę⁷. Konsekwencją wojny jest masowy exodus ludności cywilnej. Jak podaje Straż Graniczna od 24 lutego do 31 grudnia 2022 roku przez przejścia graniczne na kierunku z Ukrainy do Polski zostało odprawionych 8,8 mln osób, zaś na kierunku z Polski do Ukrainy ponad 7,0 mln osób⁸. Warto również zaznaczyć, że na mocy ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy, która została pozytywnie oceniona przez Polaków⁹ do końca września 2022 roku zarejestrowano w Polsce prawie 1,4 mln obywateli tego państwa oraz członków ich rodzin¹⁰. Na dzień 30 listopada 2022 roku 753 tys. obywateli Ukrainy legalnie

⁶ Straż Graniczna, https://twitter.com/Straz_Graniczna/status/1611279346311860225, (dostęp: 6 stycznia 2023 r.).

⁷ Wojna rosyjsko-ukraińska, która początkowo przybrała postać tzw. wojny hybrydowej rozpoczęła się 20 lutego 2014 roku od aneksji Krymu (części terytorium Ukrainy) przez Federację Rosyjską.

⁸ Straż Graniczna, https://twitter.com/Straz_Graniczna/status/1609442094451417088 (dostęp: 1 stycznia 2023 r.).

⁹ Zob., R. Staniszewski, *Administrare – być pomocnym. Społeczna percepcja wybranych rozwiązań zdefiniowanych w ustawie z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa oraz innych działań dotyczących tej problematyki*, «Studia Iuridica» 2022, Tom 92 (2022), s. 384–404.

¹⁰ Dziennik Gazeta Prawna, *Ilu obywateli Ukrainy uzyskało numery PESEL? Urząd podaje dane*, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/kraj/artykuly/8572320,obywatele-ukrainy-pesel.html> (dostęp: 08.12.2022 r.).

pracowało w Polsce i odprowadzało składki do Zakładu Ubezpieczeń Społecznych. W odniesieniu do początku wojny liczba ubezpieczonych Ukraińców wzrosła o ponad 112 tys. osób¹¹.

Dla porównania warto odnieść się do kryzysu migracyjnego z lat 2015–2016, kiedy liczba wniosków azylowych w całej Unii Europejskiej była najwyższa. W 2015 roku wnioski o azyl złożyło 1,3 mln osób, zaś rok później 1,2 mln osób. Dane te jednoznacznie wskazują, że skala migracji związanej z wojną w Ukrainie jest bezprecedensowa w powojennej historii Europy.

Kryzys migracyjny w Polsce od samego początku budził duże emocje społeczne. Analiza wyników badań opinii publicznej, które zostały przeprowadzone w pierwszej połowie 2022 roku przez autora artykułu w ramach projektu „Społeczna percepcja zjawisk i procesów w okresie transformacji systemowej w Polsce” realizowanego przez Katedrę Socjologii Polityki i Marketingu Politycznego Wydziału Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego wskazuje, że Polacy są mocno spolaryzowani w kwestii percepcji uchodźców¹². Główną zmienną różnicującą jest państwo, z którego uchodźcy pochodzą. Inaczej postrzegani są uchodźcy z Iraku,

¹¹ A. Kubisiak, <https://twitter.com/KubisiakA/status/1609841700935016448> (dostęp: 2 stycznia 2023 r.)

¹² Zob. 1) R. Staniszewski, *Społeczna percepcja uchodźców z Ukrainy, migrantów oraz działań podejmowanych przez rząd Mateusza Morawieckiego – raport z badań opinii publicznej*, ResearchGate 2022, DOI: 10.13140/RG.2.2.17930.34243, https://www.researchgate.net/publication/361039890_Spoeczna_percepcja_uchodzcow_z_Ukrainy_migrantow_oraz_dzialan_podejmowanych_przez_rzad_Mateusza_Morawieckiego_-_raport_z_badian_opinii_publicznej?_sg%5B0%5D=QxoUPj3o4vuCtmxj8ajHyTX2jVHlgAQabqPaRvi0DJ6Y3HFhiMJ8uDKLq_SiGxBOMaQ6pcbfiUHcrw7eOrmQVFRdkhyDz290hXmFou_G.VuTSPUIH-j6QsYlki_0Ug2p5snuT_NIC5ow2tnjB7NxdpGvGt-wQOdWPuFgzWyGrc7O0VXLASC5BA7AjinlleBw 2) R. Staniszewski, *Społeczna percepcja migrantów oraz działań podejmowanych przez rząd M. Morawieckiego oraz podległe służby na obszarze przygranicznym z Białorusią – raport z badań opinii publicznej*, ResearchGate 2022, DOI: 10.13140/RG.2.2.31059.25128/1, https://www.researchgate.net/publication/360440165_Spoeczna_percepcja_migrantow_oraz_dzialan_podejmowanych_przez_rzad_M_Morawieckiego_oraz_podlegle_sluzby_na_obszarze_przygranicznym_z_Bialorusia_-_raport_koncowy_z_badan

Afganistanu oraz innych krajów Bliskiego Wschodu lub Afryki, którzy próbują przedostać się na terytorium Polski z Białorusi¹³. Całkowicie inna jest percepcja uchodźców z Ukrainy.

Mając powyższe założenie na względzie autor postanowił uzyskać odpowiedź na pytanie *Czy społeczna percepcja uchodźców (parząc z perspektywy końca 2022 roku) jest zróżnicowana?, a jeżeli tak to Jakie zmienne determinują postrzeganie uchodźców przez Polaków?* Szczególne miejsce w artykule poświęcono społecznej percepcji zaangażowania Polski w pomoc Ukrainie w trakcie wojny z Rosją. Tematyka artykułu w odniesieniu do zdefiniowanych pytań badawczych została podzielona na pięć głównych bloków tematycznych tj.:

1. Identyfikacja skojarzeń dotyczących uchodźców w ramach tzw. wymiaru afektywnego,
2. Społeczna percepcja przyjmowania uchodźców na terytorium Polski,
3. Społeczna percepcja udzielania pomocy uchodźcom,
4. Społeczna percepcja zagrożeń ze strony uchodźców,
5. Społeczna percepcja zaangażowania Polski w pomoc Ukrainie w trakcie wojny z Rosją.

Bloki tematyczne od 1 do 4 analizowane są w podziale na społeczną percepcję względem uchodźców z terytorium Białorusi oraz uchodźców z Ukrainy.

Artykuł oparty jest na wynikach badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”, które zostało przeprowadzone w dniach od 30 listopada do 13 grudnia 2022 roku na reprezentatywnej, ogólnopolskiej próbie liczącej 5115 osób w wieku 18+, którego celem była m.in. identyfikacja społecznej percepcji uchodźców oraz zaangażowania Polski w pomoc Ukrainie w trakcie wojny z Rosją.¹⁴

¹³ W artykule w odniesieniu do osób, które chcą przedostać się na terytorium Polski z Białorusi autor stosuje określenie „uchodźcy z Białorusi”. Należy jednak pamiętać, że są to obywatele różnych państw.

¹⁴ Szczegółowe informacje dotyczące metodologii badania „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego” zostały zawarte we wstępie

IDENTYFIKACJA SKOJARZEŃ DOTYCZĄCYCH UCHODźCÓW W RAMACH TZW. WYMIARU AFEKTYWNEGO

Punktem wyjścia do analizy społecznej percepcji uchodźców była identyfikacja skojarzeń Polaków względem nich w odniesieniu do tzw. wymiaru afektywnego (emocjonalno-wartościującego). W tym celu zadano pytanie „*Proszę powiedzieć jakie ma Pan(i) skojarzenia z uchodźcami, którzy chcą przedostać się na terytorium Polski z Białorusi oraz uchodźcami z Ukrainy?*”¹⁵, a następnie zastosowano tradycyjną skalę Likerta z kafeterią odpowiedzi: 1 – zdecydowanie negatywne, 2 – raczej negatywne, 3 – trudno powiedzieć/ nie mam zdania, 4 – raczej pozytywne, 5 – zdecydowanie pozytywne.

IDENTYFIKACJA SKOJARZEŃ DOTYCZĄCYCH UCHODźCÓW Z TERYTORIUM BIAŁORUSI W RAMACH TZW. WYMIARU AFEKTYWNEGO

W celu weryfikacji skojarzeń związanych z wymiarem afektywnym respondentom biorącym udział w badaniu zadano pytanie „*Proszę powiedzieć jakie ma Pan(i) skojarzenia z uchodźcami, którzy chcą przedostać się na terytorium Polski z Białorusi?*”. Przeszło połowa Polaków w wieku 18 lat lub więcej (51,0%) deklaruje, że ma negatywne skojarzenia dotyczące tego typu uchodźców, w tym 22,9% ma skojarzenia zdecydowanie negatywne. Pozytywnie „uchodźców z Białorusi” kojarzy co piąty badany (18,0%). Pełny rozkład odpowiedzi prezentuje wykres.

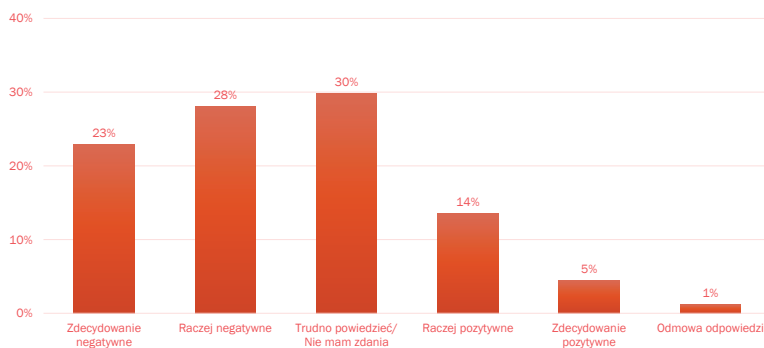
---

do niniejszej publikacji.

¹⁵ Każda z kategorii („uchodźcy z Białorusi” oraz uchodźcy z Ukrainy) była oceniana odrębnie.

Wykres 1. Proszę powiedzieć jakie ma Pan(i) skojarzenia z uchodźcami, którzy chcą przedostać się na terytorium Polski z Białorusi? (N=5115)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

W celu weryfikacji społecznej percepcji „uchodźców z Białorusi” w ramach wymiaru afektywnego należało ustalić, czy istnieją zależności pomiędzy zmienną zależną (problemową) a zmiennymi niezależnymi, a jeżeli tak, to jak silne są te zależności. Tym samym zweryfikowano korelacje pomiędzy zmienną zależną „*Jakie ma Pan(i) skojarzenia z uchodźcami, którzy chcą przedostać się na terytorium Polski z Białorusi?*” oraz zmiennymi socjodemograficznymi (niezależnymi) charakteryzującymi respondentów takimi jak: płeć, wiek, miejsce zamieszkania: miasto/ wieś, miejsce zamieszkania: województwo, wykształcenie, przeciętny miesięczny dochód netto (na rękę) w gospodarstwie domowym respondenta w przeliczeniu na 1 osobę oraz źródła informacji na temat Polski i świata: Telewizja Publiczna/ Telewizja TVN/ Telewizja Polsat oraz Telewizja Trwam. W celu identyfikacji zależności pomiędzy zmiennymi posłużono się współczynnikiem V-Cramera, który jest miarą powiązania opartą na teście chi-kwadrat wynikającą z wyciągnięcia pierwiastka kwadratowego z ilorazu statystyki chi-kwadrat oraz liczebności próby. Miara V-Cramera jest również miarą siły powiązania opartą na chi-kwadrat¹⁶. Współczynnik ten wyrażony jest wzorem:

¹⁶ IBM SPSS Statistics, *Tabele krzyżowe: Statystyki*, <https://www.ibm.com/docs/pl/spss-statistics/27.0.0?topic=crosstabs-statistics> (dostęp: 22.12.2022).

$$V = \sqrt{\frac{\chi^2}{n \min(k-1, r-1)}},$$

gdzie:

V – współczynnik V-Cramera,

χ^2 – wynik testu zgodności chi-kwadrat,

n – łączna liczba obserwacji,

$\min(k-1, r-1)$ – minimalna z wartości: $k-1, r-1$,

k – liczba kolumn w tabeli kontyngencji,

r – liczba wierszy w tabeli kontyngencji.

W wyniku obliczeń opartych na współczynniku V-Cramera można otrzymać wartość pomiędzy 0 a +1 (włącznie). Analizując dane należy pamiętać, że czym wynik jest bliższy 0, tym słabszy jest związek między badanymi cechami, a im bliższy 1, tym ten związek jest silniejszy.

Po przeprowadzeniu analizy korelacji predyktorów opartych na współczynniku V-Cramera stwierdzono, że istnieje zależność pomiędzy zmienną *„Jakie ma Pan(i) skojarzenia z uchodźcami, którzy chcą przedostać się na terytorium Polski z Białorusi?”* oraz wskazanymi zmiennymi socjodemograficznymi za wyjątkiem miejsca zamieszkania: miasto/ wieś. Najsilniejszy związek występuje w odniesieniu do źródeł informacji na temat Polski i świata ze wskazaniem Telewizji Publicznej (,183) oraz Telewizji TVN (,160). Siła tego związku jest relatywnie słaba.¹⁷

Zależność pomiędzy skojarzeniami dotyczącymi „uchodźców z Białorusi” a stacją telewizyjną, która jest źródłem informacji o Polsce i świecie wydaje się oczywista. Analiza treści przekazów medialnych jednoznacznie wskazuje, że narracje Telewizji Publicznej (TVP1, TVP2, TVP Info) oraz Telewizji TVN (TVN, TVN24) w odniesieniu do analizowanego zjawiska były diametralnie różne. Warto w tym miejscu przytoczyć wybrane tytuły przekazów medialnych ww. stacji telewizyjnych.

¹⁷ Istotne zmienne $p \leq 0,05$.

Tabela 1. Zestawienie wybranych tytułów przekazów medialnych Telewizji Publicznej oraz Telewizji TVN dotyczących „uchodźców z Białorusi”.

Telewizja Publiczna (TVP1, TVP2, TVP Info)	Telewizja TVN (TVN, TVN24)
MON pyta, skąd agresja migrantów atakujących...	Chcą, żeby Polska była ich nowym domem.
Jachira nagrała „kolędę” obrażającą Straż Graniczną.	Ciągle mam przed sobą obrazy. Nie mogę się pozbyć widoku tych twarzy, dzieci, dorosłych.
Polska broni granicy UE i NATO.	Te osoby łkały i wyły z zimna. Błagały o pomoc.
Migranci zaatakowali na granicy.	Z aktywistami Grupy Granica ratują ludzi przy granicy z Białorusią.
Departament Bezpieczeństwa Narodowego: Co dziesiąty z nielegalnych migrantów może być powiązany z grupami terrorystycznymi lub przestępczymi.	Polskie państwo, które mówi, że broni granic, prowadzi bohaterską wojnę z kilkuletnimi dziećmi i ciężarnymi.

Źródło: Opracowanie własne.

W celu identyfikacji profili socjodemograficznych osób, które mają negatywne oraz pozytywne skojarzenia dotyczące uchodźców, którzy chcą przedostać się na terytorium Polski z Białorusi zastosowano model drzewa decyzyjnego opartego na algorytmie CHAID. W jego wyniku wyodrębniono zmienne, które najsilniej determinują preferencje badanych oraz stworzono dwa przeciwstawne (wzorcowe) typy segmentów.

Najsilniejszą zmienną różnicującą preferencje respondentów dotyczące skojarzeń z „uchodźcami z Białorusi” jest źródło informacji o Polsce i świecie jakim jest Telewizja Publiczna (TVP1, TVP2, TVP Info).

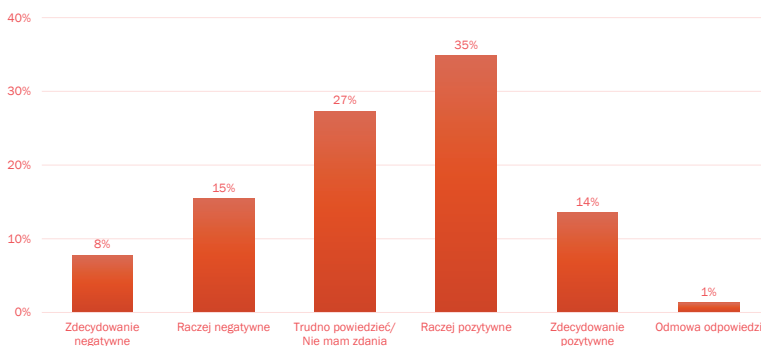
Wzorcowy segment (typ) osób mających negatywne skojarzenia z „uchodźcami z Białorusi” charakteryzuje się takimi zmiennymi jak: źródło informacji o Polsce i świecie: Telewizja Publiczna, przeciętny miesięczny dochód netto (na rękę) w gospodarstwie domowym respondenta w przeliczeniu na 1 osobę od 1000 zł do 1499 zł lub 3000 zł i więcej, wiek: 60–69 lat. W tym segmencie 81,7% osób ma negatywne skojarzenia z „uchodźcami z Białorusi”. Wartość indeksu dla tego segmentu wynosi 160,3%.

Wzorcowy segment (typ) osób mających pozytywne skojarzenia z „uchodźcami z Białorusi” charakteryzuje się przede wszystkim takimi zmiennymi jak: źródło informacji o Polsce i świecie: Telewizja TVN oraz wiek: 60 lat i więcej. W tym segmencie 35,4% osób ma pozytywne skojarzenia z „uchodźcami z Białorusi”. Wartość indeksu dla tego segmentu wynosi 197,2%.

IDENTYFIKACJA SKOJARZEŃ DOTYCZĄCYCH UCHODźCÓW Z UKRAINY W RAMACH TZW. WYMIARU AFEKTYWNEGO

Mając na względzie odtworzenie skojarzeń związanych z wymiarem afektywnym osobom objętym badaniem zadano pytanie „*Proszę powiedzieć jakie ma Pan(i) skojarzenia z uchodźcami z Ukrainy?*”. Blisko połowa Polaków w wieku 18 lat lub więcej (48,30%) deklaruje, że ma pozytywne skojarzenia dotyczące tego typu uchodźców, w tym 13,5% ma skojarzenia zdecydowanie pozytywne. Negatywnie uchodźców z Ukrainy kojarzy co czwarty badany (23,1%). Nieco większy odsetek respondentów (27,3%) ma trudność w jednoznacznym określeniu swojej postawy. Szczegółowe dane przedstawia wykres.

Wykres 2. Proszę powiedzieć jakie ma Pan(i) skojarzenia z uchodźcami z Ukrainy? (N=5115)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

W celu identyfikacji zależności pomiędzy zmienną zależną (problematyką) „*Jakie ma Pan(i) skojarzenia z uchodźcami z Ukrainy?*” a zmiennymi socjodemograficznymi (niezależnymi) charakteryzującymi respondentów posłużono się ponownie współczynnikiem V-Cramera.

W wyniku analizy korelacji predyktorów opartych na ww. współczynniku stwierdzono, że istnieje zależność pomiędzy zmienną zależną oraz wszystkimi zmiennymi niezależnymi – socjodemograficznymi. Najsilniejszy związek występuje w odniesieniu do źródeł informacji na temat Polski i świata ze wskazaniem Telewizji TVN (,151). Siła tego związku jest relatywnie słaba.¹⁸ Wśród widzów Telewizji TVN 55,4% ma pozytywne skojarzenia z uchodźcami z Ukrainy, a negatywnie ich postrzega 18,9%.

W przypadku stacji telewizyjnych, które oglądają Polacy a skojarzeniami dotyczącymi uchodźców z Ukrainy nie występują takie zależności, jak w przypadku skojarzeń dotyczących „uchodźców z Białorusi”. Wynika to z faktu, że narracje Telewizji Publicznej jak i Telewizji TVN w odniesieniu do analizowanego zjawiska są zbieżne.

Tabela 2. Zestawienie wybranych tytułów przekazów medialnych Telewizji Publicznej oraz Telewizji TVN dotyczących uchodźców z Ukrainy.

Telewizja Publiczna (TVP1, TVP2, TVP Info)	Telewizja TVN (TVN, TVN24)
Polska pomoc dla uchodźców z Ukrainy.	Polska przyjmuje uchodźców.
Polska pomoc dla uchodźców Ukrainy – żywność, ubrania, bezpłatna opieka medyczna.	Jak pomóc Ukrainie i jej obywatelom.
Premier: razem z Czechami wystąpimy do KE o wsparcie dla uchodźców z Ukrainy.	Setki tysięcy ludzi ucieka przed wojną z Ukrainy – jak pomagać skutecznie?
Polska pomoc dla Ukrainy.	Jak mądrze i skutecznie pomagać uchodźcom?
Kobiety i dzieci z Ukrainy znajdują bezpieczne schronienie w Polsce.	Polska wspiera Ukrainę.

Źródło: Opracowanie własne.

¹⁸ Istotne zmienne $p \leq 0,05$.

W celu identyfikacji profili socjodemograficznych osób, które mają pozytywne oraz negatywne skojarzenia dotyczące uchodźców z Ukrainy ponownie zastosowano model drzewa decyzyjnego opartego na algorytmie CHAID. W jego wyniku wyodrębniono zmienne, które najsilniej determinują preferencje badanych oraz stworzono dwa przeciwstawne (wzorcowe) typy segmentów.

Najsilniejszą zmienną różnicującą preferencje respondentów dotyczące skojarzeń z uchodźcami z Ukrainy jest wiek respondentów.

Wzorcowy segment (typ) osób mających pozytywne skojarzenia z uchodźcami z Ukrainy charakteryzuje się przede wszystkim takimi zmiennymi jak: wiek 70 lat i więcej oraz przeciętny miesięczny dochód netto (na rękę) w gospodarstwie domowym respondenta w przeliczeniu na 1 osobę do 999 zł lub 3000 zł i więcej. W tym segmencie 89,6% osób ma pozytywne skojarzenia z uchodźcami z Ukrainy. Wartość indeksu dla tego segmentu wynosi 185,2%.

Wzorcowy segment (typ) osób mających negatywne skojarzenia z uchodźcami z Ukrainy charakteryzuje się przede wszystkim takimi zmiennymi jak: wiek: 26–29 lat, wykształcenie średnie lub policealne oraz płeć: kobieta. W tym segmencie 63,9% osób ma negatywne skojarzenia z uchodźcami z Ukrainy. Wartość indeksu dla tego segmentu wynosi 276,9%.

SPOŁECZNA PERCEPCJA PRZYJMOWANIA UCHODźCÓW NA TERYTORIUM POLSKI

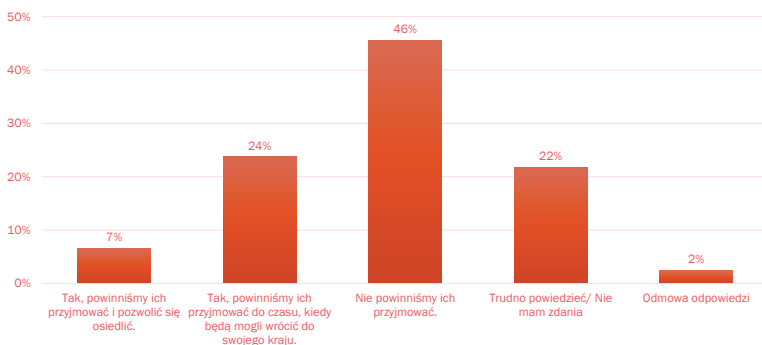
Jedną z kluczowych kwestii, która została poddana analizie jest społeczna percepcja przyjmowania uchodźców na terytorium Polski. W celu weryfikacji tego komponentu percepcji społecznej osobom objętym badaniem zadano dwa pytania „*Proszę powiedzieć, czy Pana(i) zdaniem Polska powinna przyjmować uchodźców z terytorium Białorusi?*” oraz „*Proszę powiedzieć, czy Pana(i) zdaniem Polska*

powinna przyjmować uchodźców z Ukrainy?”. W kafeterii zastosowano ponownie skalę Likerta zawierającą odpowiedzi: 1 – zdecydowanie nie, 2 – raczej nie, 3 – trudno powiedzieć/ nie mam zdania, 4 – raczej tak, 5 – zdecydowanie tak.

SPOŁECZNA PERCEPCJA PRZYJMOWANIA „UCHODźCÓW Z BIAŁORUSI” NA TERYTORIUM POLSKI

Blisko połowa Polaków objętych badaniem w wieku 18+ (45,5%) uważa, że Polska nie powinna przyjmować na swoje terytorium „uchodźców z Białorusi”. Odmiennego zdania jest niecała jedna trzecia respondentów (30,3%). Należy jednak zaznaczyć, że w grupie tej dominują opinie, że pobyt „uchodźców z Białorusi” w Polsce powinien być ograniczony do momentu, kiedy będą mogli wrócić do swoich krajów (23,7%). Około jedna piąta respondentów (21,8%) nie ma sprecyzowanych poglądów w przedmiotowej kwestii. Szczegółowy rozkład odpowiedzi prezentuje wykres.

Wykres 3. Proszę powiedzieć, czy Pana(i) zdaniem Polska powinna przyjmować uchodźców z terytorium Białorusi? (N=5115)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

Podobnie jak w przypadku identyfikacji skojarzeń dotyczących uchodźców zweryfikowano korelacje predyktorów opartych na współczynniku V-Cramera w odniesieniu do zmiennej zależnej „Czy Pana(i) zdaniem Polska powinna przyjmować uchodźców z terytorium Białorusi?” oraz niezależnych zmiennych socjodemograficznych. W wyniku przeprowadzonej analizy stwierdzono, że istnieje zależność pomiędzy tymi zmiennymi. Najsilniejszy związek podobnie jak w wcześniej analizowanym przypadku występuje w odniesieniu do źródeł informacji na temat Polski i świata ze wskazaniem Telewizji Publicznej (,201) oraz Telewizji TVN (,189). Miara tego związku jest silniejsza, niż w przypadku identyfikacji skojarzeń afektywnych, ale nadal klasyfikowana jest jako relatywnie słaba.¹⁹

Interpretacja tej zależności jest zbieżna z interpretacją uwarunkowań dotyczących społecznej percepcji skojarzeń Polaków na temat „uchodźców z Białorusi”.

Mając na względzie identyfikację profili socjodemograficznych osób, które wyrażają zgodę oraz negują przyjmowanie „uchodźców z Białorusi” na terytorium Polski zastosowano model drzewa decyzyjnego opartego na algorytmie CHAID. W jego wyniku wyodrębniono zmienne, które najsilniej determinują preferencje badanych oraz stworzono dwa przeciwstawne (wzorcowe) typy segmentów.

Ponownie najsilniejszą zmienną różnicującą preferencje respondentów w zakresie akceptacji lub braku akceptacji dotyczącej przyjmowania „uchodźców z Białorusi” jest źródło informacji o Polsce i świecie jakim jest Telewizja Publiczna (TVP1, TVP2, TVP Info).

Wzorcowy segment (typ) osób nie wyrażających zgody na przyjmowanie „uchodźców z Białorusi” charakteryzuje się takimi zmiennymi jak: źródło informacji o Polce i świecie: Telewizja Publiczna, przeciętny miesięczny dochód netto (na rękę) w gospodarstwie domowym respondenta w przeliczeniu na 1 osobę od 1000 zł do 1499 zł lub 3000 zł i więcej, wiek: 60–69 lat. W tym segmencie 77,7% osób uważa, że nie należy przyjmować uchodźców z tego kraju. Wartość

¹⁹ Istotne zmienne $p \leq 0,05$.

indeksu dla tego segmentu wynosi 170,8%. Należy podkreślić, że profil ten pokrywa się w 100% z profilem osób, które mają negatywne skojarzenia z „uchodźcami z Białorusi”.

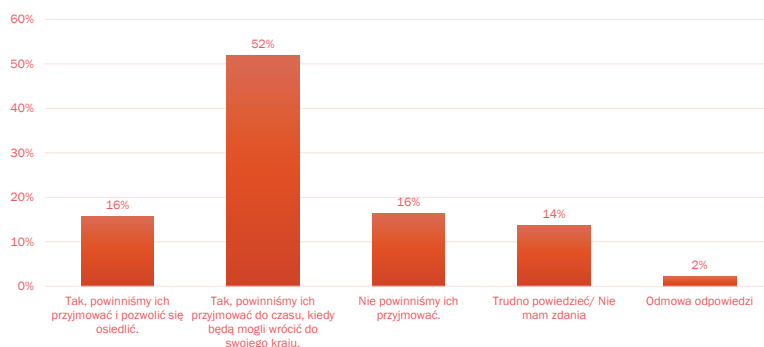
Wzorcowy segment (typ) wyrażających zgodę na przyjmowanie „uchodźców z Białorusi” do czasu, kiedy będą mogli wrócić do swojego kraju charakteryzuje się przede wszystkim takimi zmiennymi jak: źródło informacji o Polsce i świecie: Telewizja TVN oraz wiek: 60 lat i więcej. W tym segmencie 43,6% osób akceptuje pobyt „uchodźców z Białorusi” na terytorium Polski. Wartość indeksu dla tego segmentu wynosi 184,1%. Należy podkreślić, że profil ten pokrywa się w 100% z profilem osób, które mają pozytywne skojarzenia z „uchodźcami z Białorusi”.

SPOŁECZNA PERCEPCJA PRZYJMOWANIA UCHODźCÓW Z UKRAINY NA TERYTORIUM POLSKI

Dwie trzecie Polaków (67,6%) uważa, że Polska powinna przyjmować na swoje terytorium uchodźców z Ukrainy. Niecała jedna piąta (16,4%) jest odmiennego zdania. Podobnie jak w przypadku „uchodźców z Białorusi” dominują opinie, że pobyt Ukraińców w Polsce powinien być ograniczony do momentu, kiedy będą mogli wrócić do swojego kraju (51,9%). Co dziesiąty badany (13,7%) nie ma zdania w przedmiotowej kwestii. Pełny rozkład odpowiedzi przedstawia wykres.

Wykres 4. Proszę powiedzieć, czy Pana(i) zdaniem Polska powinna przyjmować uchodźców z Ukrainy? (N=5115)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

Analogicznie jak w przypadku weryfikacji skojarzeń dotyczących uchodźców zidentyfikowano korelacje predyktorów opartych na współczynniku V-Cramera w odniesieniu do zmiennej zależnej „Czy Pana(i) zdaniem Polska powinna przyjmować uchodźców z Ukrainy?” oraz niezależnych zmiennych socjodemograficznych. Na podstawie wyników analizy stwierdzono, że istnieje zależność pomiędzy każdą z tych zmiennych. Najsilniejszy związek podobnie jak we wcześniej analizowanym przypadku występuje w odniesieniu do źródeł informacji na temat Polski i świata ze wskazaniem Telewizji TVN (,163). Miara tego związku jest silniejsza, niż w przypadku identyfikacji skojarzeń afektywnych, ale nadal klasyfikowana jest jako relatywnie słaba.²⁰ Trzy czwarte widzów Telewizji TVN 74,9% uważa, że Polska powinna przyjmować uchodźców z Ukrainy. Przeciwnego zdania jest co dziesiąty widz tej stacji telewizyjnej (12,9%). Dla porównania wśród widzów Telewizji Publicznej akceptacja na przyjmowanie uchodźców z Ukrainy podzielana jest przez dwie trzecie oglądających tę stację (68,2%), a negowana przez niecałą jedną piątą (17,7%).

Interpretacja tej zależności jest również zbieżna z interpretacją uwarunkowań dotyczących społecznej percepcji skojarzeń Polaków na temat uchodźców z Ukrainy.

²⁰ Istotne zmienne $p \leq 0,05$.

W celu określenia profili socjodemograficznych osób, które wyrażają zgodę oraz negują przyjmowanie uchodźców z Ukrainy na terytorium Polski po raz kolejny zastosowano model drzewa decyzyjnego opartego na algorytmie CHAID. W jego wyniku wyodrębniono zmienne, które najsilniej determinują preferencje badanych oraz stworzono dwa przeciwstawne (wzorcowe) typy segmentów. Podobnie jak w przypadku społecznej afektywnej percepcji uchodźców z Ukrainy najsilniejszą zmienną różnicującą preferencje respondentów jest ich wiek.

Wzorcowy segment (typ) osób wyrażających zgodę na tymczasowy pobyt uchodźców z Ukrainy na terytorium Polski charakteryzuje się takimi zmiennymi jak: wiek 50–59 lat, płeć: męczyzna oraz niebinarna oraz przeciętny miesięczny dochód netto (na rękę) w gospodarstwie domowym respondenta w przeliczeniu na 1 osobę od 1500 zł do 2999 zł. W tym segmencie 78,5% osób akceptuje pobyt Ukraińców w Polsce do czasu, kiedy będą mogli wrócić do swojego kraju. Wartość indeksu dla tego segmentu wynosi 151,3%. Wzorcowy segment (typ) osób deklarujących, że Polska nie powinna przyjmować uchodźców z Ukrainy charakteryzuje się przede wszystkim takimi zmiennymi jak: wiek: 18–25 lat lub 40–49 lat, przeciętny miesięczny dochód netto (na rękę) w gospodarstwie domowym respondenta w przeliczeniu na 1 osobę od 1000 zł do 1499 zł lub od 2000 zł do 2999 zł. W tym segmencie 43,2% osób nie wyraża zgody na pobyt Ukraińców w Polsce. Wartość indeksu dla tego segmentu wynosi 262,6%.

SPOŁECZNA PERCEPCJA UDZIELANIA POMOCY UCHODŹCOM

Kryzys migracyjny identyfikowany jest również w kontekście pomocy, która jest lub powinna być udzielana uchodźcom. Zjawisko to można weryfikować przynajmniej w dwóch kluczowych wymiarach. Pierwszym, który odnosi się do roli państwa oraz pomocy udzielanej

przez instytucje państwowe uchodźcom oraz drugim, który dotyczy pomocy udzielanej osobiście. Wymiary te można umownie określić jako pomoc państwową (instytucjonalną) oraz pomoc osobistą.

W celu weryfikacji społecznej percepcji pomocy uchodźcom dotyczącej wymiaru państwowego (instytucjonalnego) oraz osobistego respondentom biorącym udział w badaniu zadano dwa pytania. Pierwsze *„Proszę powiedzieć czy Pana(i) zdaniem Polska powinna pomagać: uchodźcom z terytorium Białorusi oraz uchodźcom z Ukrainy?”*²¹ oraz drugie *„Proszę powiedzieć czy pomógłby/ pomogłaby Pan(i): uchodźcom z terytorium Białorusi oraz uchodźcom z Ukrainy?”*²². Zbiór odpowiedzi został oparty na skali Likerta tj.: 1 – zdecydowanie nie, 2 – raczej nie, 3 – trudno powiedzieć/ nie mam zdania, 4 – raczej tak, 5 – zdecydowanie tak.

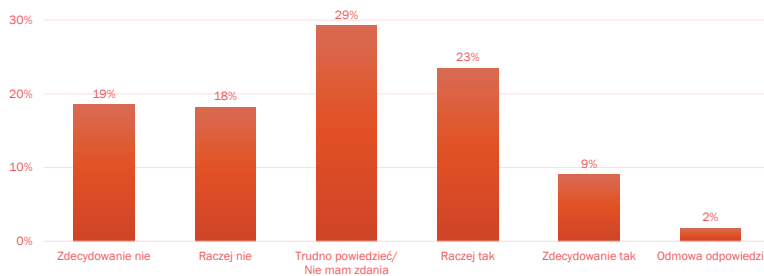
SPOŁECZNA PERCEPCJA UDZIELANIA POMOCY „UCHODźCOM Z BIAŁORUSI”

Społeczna percepcja udzielania pomocy „uchodźcom z Białorusi” dotycząca wymiaru państwowego (instytucjonalnego) jest zbieżna z deklaracjami dotyczącymi wymiaru osobistego. Nie oznacza to jednak, że Polacy są jednomyślni w tej kwestii i akceptują udzielanie pomocy tej grupie. Jest dokładnie odwrotnie – przeważają oceny negatywne. Blisko dwie piąte badanych (36,7%) uważa, że Polska nie powinna pomagać „uchodźcom z terytorium Białorusi”. Podobny odsetek (37,2%) deklaruje również, że nie pomógłby uchodźcom z tego kraju. Zwolenników udzielenia pomocy jest jedna trzecia zarówno w odniesieniu do wsparcia państwa (32,4%) oraz pomocy osobistej (32,5%). Około jedna czwarta badanych ma trudność w jednoznacznej identyfikacji tego zjawiska. Szczegółowe rozkłady odpowiedzi prezentują wykresy.

²¹ Każda z kategorii („uchodźcy z Białorusi” oraz uchodźcy z Ukrainy) była oceniana odrębnie.

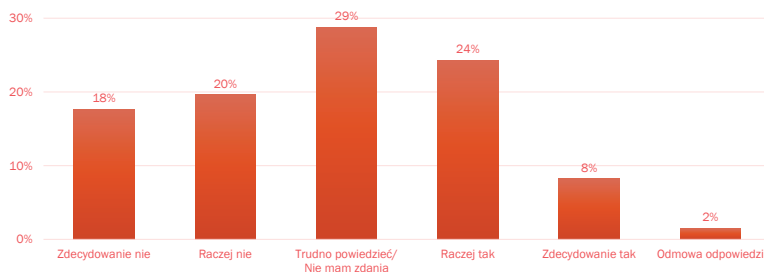
²² jw.

Wykres 5. Proszę powiedzieć czy Pana(i) zdaniem Polska powinna pomagać uchodźcom z terytorium Białorusi? (N=5115)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

Wykres 6. Proszę powiedzieć czy pomógłby/ pomogłaby Pan(i) uchodźcom z terytorium Białorusi? (N=5115)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

Korelacje predyktorów opartych na współczynniku V-Cramera w odniesieniu do zmiennych zależnych „Czy Pana(i) zdaniem Polska powinna pomagać uchodźcom z terytorium Białorusi?” oraz „Czy pomógłby/ pomogłaby Pan(i) uchodźcom z terytorium Białorusi?” wskazują, że istnieją zależności pomiędzy nimi a zmiennymi socjo-demograficznymi. Najsilniejszy związek występuje w odniesieniu

do źródeł informacji na temat Polski i świata ze wskazaniem Telewizji TVN²³ oraz Telewizji Publicznej²⁴. Miara tego związku klasyfikowana jest jako relatywnie słaba²⁵.

W celu określenia profili socjodemograficznych osób, które deklarują, że udzieliłyby lub nie udzieliłyby osobiście pomocy „uchodźcom z Białorusi” zastosowano model drzewa decyzyjnego opartego na algorytmie CHAID. W jego wyniku wyodrębniono zmienne, które najsilniej determinują preferencje badanych oraz stworzono dwa przeciwstawne (wzorcowe) typy segmentów.

Wzorcowy segment (typ) osób, które deklarują że nie udzieliłyby osobiście pomocy „uchodźcom z Białorusi” charakteryzuje się przede wszystkim takimi zmiennymi jak: nie oglądają Telewizji TVN oraz mają przeciętny miesięczny dochód netto (na rękę) w gospodarstwie domowym respondenta w przeliczeniu na 1 osobę do 999 zł. W tym segmencie 66,7% osób deklaruje odstępianie od udzielenia pomocy tego typu uchodźcom. Wartość indeksu dla tego segmentu wynosi 179,4%.

Wzorcowy segment (typ) osób, które deklarują pomoc „uchodźcom z Białorusi” charakteryzuje się przede wszystkim takimi zmiennymi jak: źródło informacji o Polsce i świecie: Telewizja TVN oraz nie oglądanie Telewizji Publicznej. W tym segmencie 61,4% osób deklaruje zamiar udzielenia pomocy „uchodźcom z Białorusi”. Wartość indeksu dla tego segmentu wynosi 189,0%.

SPOŁECZNA PERCEPCJA UDZIELANIA POMOCY UCHODźCOM Z UKRAINY

Podobnie jak to miało miejsce w przypadku społecznej percepcji udzielania pomocy „uchodźcom z Białorusi”, postrzeganie tego zjawiska w odniesieniu do uchodźców z Ukrainy jest zbieżne zarówno dla wymiaru państwowego jak i osobistego. Podstawowa różnica polega

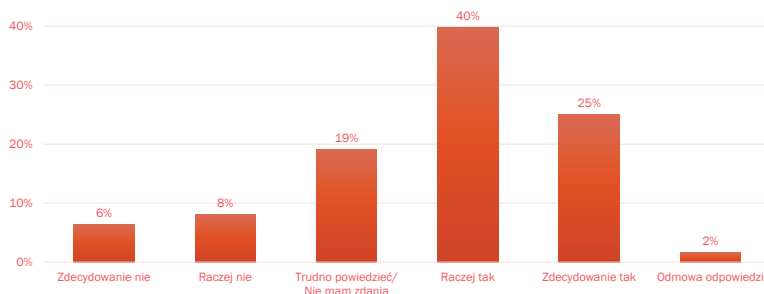
²³ Pomoc państwowa: ,224. Pomoc osobista: ,221.

²⁴ Pomoc państwowa: ,188. Pomoc osobista: ,172.

²⁵ Istotne zmienne $p \leq 0,05$.

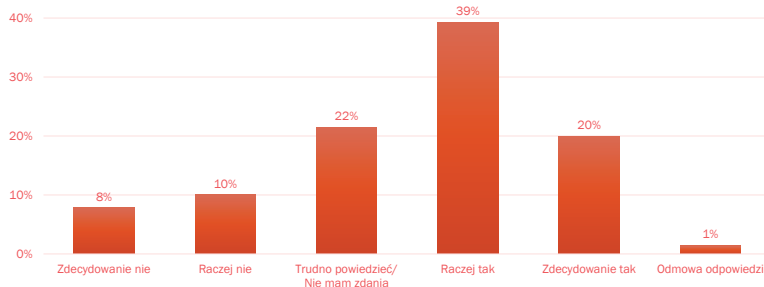
jednak na diametralnie odmiennym kierunku percepcji społecznej w odniesieniu do pomocy dla uchodźców z Ukrainy. Polacy w tym przypadku w zdecydowanej większości opowiadają się za udzieleniem pomocy uchodźcom z tego kraju i nie są spolaryzowani w tej kwestii. Dwie trzecie badanych (64,8%) uważa, że Polska powinna pomagać uchodźcom z Ukrainy. Niewielu mniej (59,2%) dodatkowo deklaruje, że pomogłoby osobiście uchodźcom z tego kraju. Przeciwników udzielenia pomocy przez polskie państwo jest 14,5% i nieznacznie więcej 17,9% deklaruje, że nie pomogłoby Ukraincom osobiście. Około jedna piąta badanych ma trudność w jednoznacznej identyfikacji tego zjawiska. Szczegółowe rozkłady odpowiedzi prezentują wykresy.

Wykres 7. Proszę powiedzieć czy Pana(i) zdaniem Polska powinna pomagać uchodźcom z Ukrainy? (N=5115)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

Wykres 8. Proszę powiedzieć czy pomógłby/ pomogłaby Pan(i) uchodźcom z Ukrainy? (N=5115)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

Analiza korelacji predyktorów opartych na współczynniku V-Cramera w odniesieniu do zmiennych zależnych „Czy Pana(i) zdaniem Polska powinna pomagać uchodźcom Ukrainy?” oraz „Czy pomógłby/ pomogłaby Pan(i) uchodźcom z Ukrainy?” wskazuje, że istnieją zależności pomiędzy ww. zmiennymi a niezależnymi zmiennymi socjodemograficznymi. Najsilniejszy związek występuje w odniesieniu do źródeł informacji na temat Polski i świata ze wskazaniem Telewizji TVN²⁶. Miara tego związku jest relatywnie słaba.²⁷

Chcąc zidentyfikować profile socjodemograficzne osób, które deklarują, że udzieliłyby lub nie udzieliłyby osobiście pomocy uchodźcom z Ukrainy zastosowano model drzewa decyzyjnego opartego na algorytmie CHAID. W jego wyniku wyodrębniono zmienne, które najsilniej determinują preferencje badanych oraz stworzono dwa przeciwstawne (wzorcowe) typy segmentów.

Wzorcowy segment (typ) osób, które deklarują, że udzieliłyby osobiście pomocy uchodźcom z Ukrainy charakteryzuje się przede wszystkim takimi zmiennymi jak: wiek 60 lat lub więcej, przeciętny miesięczny dochód netto (na rękę) w gospodarstwie domowym respondenta w przeliczeniu na 1 osobę od 2000 zł do 2999 zł oraz miejsce zamieszkania: miasto o liczbie mieszkańców poniżej 20 tys. lub od 200 do 499 tys. W tym segmencie 93,9% osób deklaruje chęć udzielenia pomocy. Wartość indeksu dla tego segmentu wynosi 158,6%.

Wzorcowy segment (typ) osób, które deklarują, że nie udzieliłyby osobiście pomocy uchodźcom z Ukrainy charakteryzuje się takimi zmiennymi jak: wiek: 20–29 lat oraz wykształcenie: średnie lub policealne. W tym segmencie 41,4% osób ma negatywne nastawienie do udzielania pomocy osobiście. Wartość indeksu dla tego segmentu wynosi 231,7%.

²⁶ Pomoc państwowa: ,206. Pomoc osobista: ,178.

²⁷ Istotne zmienne $p \leq 0,05$.

SPÓŁECZNA PERCEPCJA ZAGROŻEŃ ZE STRONY UCHODźCÓW

Kryzys migracyjny bardzo często postrzegany jest w kontekście potencjalnych oraz realnych zagrożeń jakie generuje. Jak wskazano w artykule diametralnie różne narracje, które pojawiają się w polskich mediach w szczególności stacjach telewizyjnych takich jak Telewizja Publiczna oraz Telewizja TVN wpływają na społeczną percepcję zjawiska. Jest to szczególnie widoczne w odniesieniu do postrzegania przez Polaków „uchodźców z Białorusi”. Zjawisko to podobnie jak problematykę dotyczącą udzielania pomocy można weryfikować w dwóch kluczowych wymiarach. Pierwszym, który pozwala identyfikować zagrożenia w odniesieniu do funkcjonowania państwa oraz drugim, który dotyczy zagrożeń dla własnej rodziny. Wymiary te można umownie określić jako zagrożenia względem państwa oraz zagrożenia osobiste.

W celu identyfikacji społecznej percepcji zagrożeń ze strony uchodźców dotyczących funkcjonowania państwa oraz rodzin Polaków osobom biorącym udział w badaniu zadano dwa pytania. Pierwsze „Czy dostrzega Pan(i) zagrożenie dla naszego kraju ze strony uchodźców z terytorium Białorusi oraz uchodźców z Ukrainy?”²⁸ oraz drugie „Czy dostrzega Pan(i) zagrożenie dla swojej rodziny ze strony uchodźców z terytorium Białorusi oraz uchodźców z Ukrainy?”²⁹. Kafeteria odpowiedzi została oparta na skali Likerta tj.: 1 – zdecydowanie nie, 2 – raczej nie, 3 – trudno powiedzieć/ nie mam zdania, 4 – raczej tak, 5 – zdecydowanie tak.

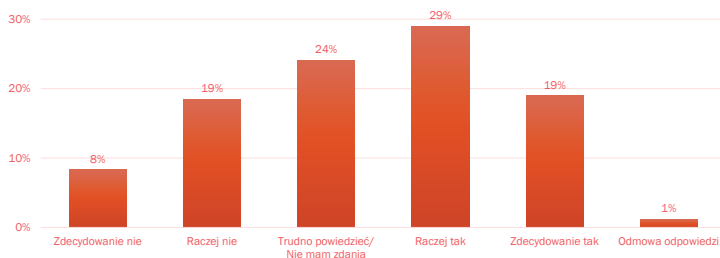
²⁸ Każda z kategorii („uchodźcy z Białorusi” oraz uchodźcy z Ukrainy) była oceniana odrębnie.

²⁹ jw.

SPOŁECZNA PERCEPCJA ZAGROŻEŃ ZE STRONY „UCHODźCÓW Z BIAŁORUSI”

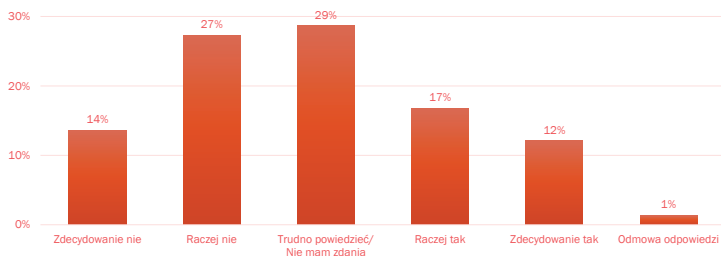
Społeczna percepcja zagrożeń ze strony „uchodźców z Białorusi” jest zróżnicowana w zależności od wymiaru, którego dotyczy. Blisko połowa Polaków w wieku 18+ (48,0%) dostrzega zagrożenia dla kraju z ich strony. Postrzeganie zagrożeń dla własnej rodziny jest zdecydowanie niższe. Dostrzega je nieco więcej, niż jedna czwarta badanych (28,9%). Analogicznie zagrożeń dla kraju ze strony „uchodźców z Białorusi” nie dostrzega jedna czwarta badanych (26,7%), a dwie piąte (41,0%) nie identyfikuje takiego niebezpieczeństwa w odniesieniu do własnej rodziny. Około jedna czwarta respondentów nie ma zdania w tej kwestii. Pełne rozkłady odpowiedzi a zadane pytania przedstawiają wykresy.

Wykres 9. Czy dostrzega Pan(i) zagrożenie dla naszego kraju ze strony uchodźców z terytorium Białorusi? (N=5115)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

Wykres 10. Czy dostrzega Pan(i) zagrożenie dla swojej rodziny ze strony uchodźców z terytorium Białorusi? (N=5115)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

Korelacje predyktorów opartych na współczynniku V-Cramera w odniesieniu do zmiennych zależnych „Czy dostrzega Pan(i) zagrożenie dla naszego kraju ze strony uchodźców z terytorium Białorusi?” oraz „Czy dostrzega Pan(i) zagrożenie dla swojej rodziny ze strony uchodźców z terytorium Białorusi?” wskazują, że istnieją zależności pomiędzy nimi a wszystkimi zmiennymi socjodemograficznymi. Najsilniejszy związek w przypadku zmiennej „Czy dostrzega Pan(i) zagrożenie dla naszego kraju ze strony uchodźców z terytorium Białorusi?” występuje w odniesieniu do źródeł informacji na temat Polski i świata ze wskazaniem na Telewizję Publiczną (,218) oraz Telewizję TVN (,172). W przypadku zmiennej „Czy dostrzega Pan(i) zagrożenie dla swojej rodziny ze strony uchodźców z terytorium Białorusi?” jest odwrotnie. Największy wpływ ma TVN (,176), a następnie TVP (,169). Miary wszystkich analizowanych związków są klasyfikowane jako relatywnie słabe³⁰.

W trakcie analizy za pomocą modelu drzewa decyzyjnego opartego na algorytmie CHAID zidentyfikowano profil socjodemograficzny osób, które dostrzegają zagrożenia dla Polski ze strony uchodźców z terytorium Białorusi.

Wzorcowy segment (typ) osób, które postrzegają „uchodźców z Białorusi” w tego typu kategoriach charakteryzuje się takimi zmiennymi jak: źródło informacji o Polsce i świecie: Telewizja TVP,

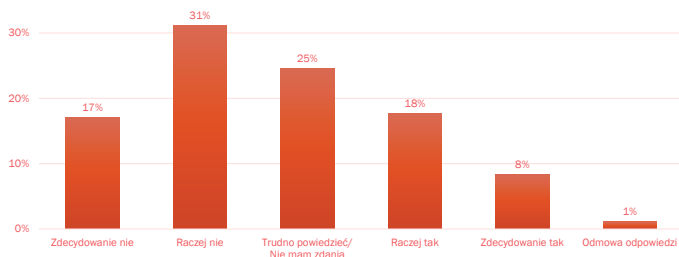
³⁰ Istotne zmienne $p < 0,05$.

przeciętny miesięczny dochód netto (na rękę) w gospodarstwie domowym respondenta w przeliczeniu na 1 osobę od 1000 zł do 1999 zł oraz miejsce zamieszkania: województwa lubelskie, lubuskie oraz kujawsko-pomorskie. W tym segmencie 92,3% osób twierdzi, że dostrzega zagrożenia dla kraju ze strony tego typu uchodźców. Wartość indeksu dla tego segmentu wynosi 192,4%.

SPOŁECZNA PERCEPCJA ZAGROŻEŃ ZE STRONY UCHODźCÓW Z UKRAINY

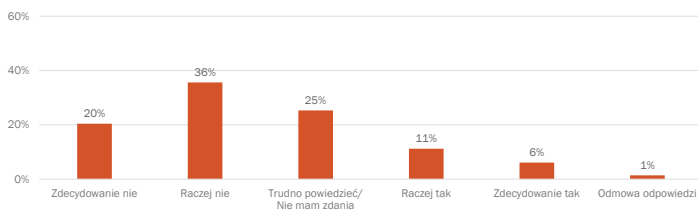
Społeczna percepcja zagrożeń ze strony uchodźców z Ukrainy jest diametralnie różna, niż w przypadku postrzegania tego zjawiska w odniesieniu do „uchodźców z Białorusi”. Blisko połowa Polaków w wieku 18+ (48,3%) nie dostrzega zagrożenia dla kraju ze strony Ukraińców. Jeszcze większy odsetek badanych (56,0%) nie dostrzega takiego zagrożenia dla własnej rodziny. Odmiennego zdania w przedmiotowej kwestii jest jedna warta badanych (26,1%), którzy dostrzegają potencjalne zagrożenia dla kraju oraz jedna piąta (17,3%), którzy widzą je w odniesieniu do własnej rodziny. Jedna czwarta respondentów ma trudność w identyfikacji potencjalnych zagrożeń. Szczegółowe dane prezentują wykresy.

Wykres 11. Czy dostrzega Pan(i) zagrożenie dla naszego kraju ze strony uchodźców z Ukrainy? (N=5115)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

Wykres 12. Czy dostrzega Pan(i) zagrożenie dla swojej rodziny ze strony uchodźców z Ukrainy? (N=5115)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

W wyniku przeprowadzonej analizy dotyczącej korelacji predyktorów opartych na współczynniku V-Cramera w odniesieniu do zmiennych zależnych „Czy dostrzega Pan(i) zagrożenie dla naszego kraju ze strony uchodźców z Ukrainy?” oraz „Czy dostrzega Pan(i) zagrożenie dla swojej rodziny ze strony uchodźców z Ukrainy?” oraz zmiennych niezależnych – socjodemograficznych stwierdzono, że istnieją pomiędzy nimi zależności. Najsilniejszy związek w przypadku ww. zmiennych niezależnych występuje w odniesieniu do źródeł informacji na temat Polski i świata ze wskazaniem na Telewizję TVN³¹. Miary wszystkich analizowanych związków są klasyfikowane jako relatywnie słabe.³²

Na potrzeby artykułu odtworzono za pomocą modelu drzewa decyzyjnego opartego na algorytmie CHAID profil socjodemograficzny osób, które dostrzegają zagrożenia dla Polski ze strony uchodźców z Ukrainy.

Wzorcowy segment (typ) osób, które postrzegają uchodźców z Ukrainy w kategorii zagrożenia dla Polski charakteryzuje się takimi zmiennymi jak: wiek 18–25 lat lub 30–39 lat, miejsce zamieszkania: miasto o liczbie mieszkańców od 20 do 99 tys. oraz miejsce zamieszkania województwa: lubelskie, podlaskie, podkarpackie, zachodniopomorskie, śląskie, pomorskie oraz dolnośląskie. W tym

³¹ Percepcja zagrożeń dla Polski ze strony uchodźców z Ukrainy (,171), percepcja zagrożeń dla własnej rodziny (,167).

³² Istotne zmienne $p \leq 0,05$.

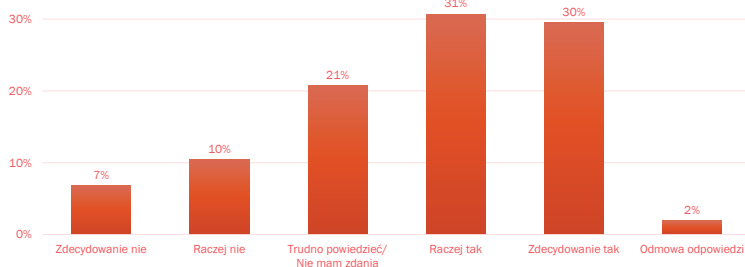
segmencie 64,8% osób twierdzi, że dostrzega zagrożenia dla kraju ze strony uchodźców z Ukrainy. Wartość indeksu dla tego segmentu wynosi 248,1%.

SPOŁECZNA PERCEPCJA ZAANGAŻOWANIA POLSKI W POMOC UKRAINIE W TRAKCIE WOJNY Z ROSJĄ

W związku z trwającą wojną rosyjsko-ukraińską (stan na dzień 31 grudnia 2022 roku) poza weryfikacją społecznej percepcji pomocy uchodźcom z Ukrainy w wymiarze państwowym (instytucjonalnym) oraz osobistym zidentyfikowano postawy osób biorących udział w badaniu względem zaangażowania Polski w pomoc Ukrainie w trakcie tej wojny zarówno co do zakresu wsparcia jak i konkretnych działań, jakie powinna podjąć Polska. W tym celu zadano pytanie „Czy Pana(i) zdaniem Polska powinna pomagać Ukrainie w wojnie z Rosją?”. Podobnie jak w przypadku wcześniej scharakteryzowanych zmiennych posłużono się kafeterią odpowiedzi opartą na skali Likerta tj.: 1 – zdecydowanie nie, 2 – raczej nie, 3 – trudno powiedzieć/ nie mam zdania, 4 – raczej tak, 5 – zdecydowanie tak.

Zdecydowana większość Polaków jest jednomyślna w kwestii wsparcia polskiego państwa dla Ukrainy. Trzy piąte badanych (60,2%) uważa, że należy udzielić pomocy naszemu sąsiadowi. Przeciwnych udzieleniu pomocy walczącym Ukraińcom jest niecała jedna piąta badanych (17,2%). Niewiele więcej osób (20,7%) nie ma zdania w tej kwestii. Szczegółowe dane przedstawia wykres.

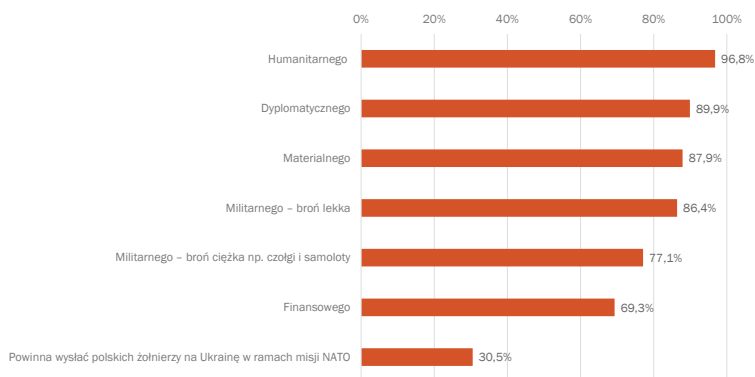
Wykres 13. Czy Pana(i) zdaniem Polska powinna pomagać Ukrainie w wojnie z Rosją? (N=5115)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

Zwolennicy pomocy są również jednomyślni w kwestii kluczowych działań jakie powinna podjąć Polska chcąc wesprzeć walczącą Ukrainę. Działania te można ze względu na zakres akceptacji zaklasyfikować do jednej z dwóch kategorii. Do pierwszej możemy zaliczyć: pomoc humanitarną (96,8%), dyplomatyczną (89,9%), materialną (87,9%) oraz militarną polegającą na dostawie broni lekkiej (86,4%). W skład drugiej wchodzi: wsparcie militarne – dostawa broni ciężkiej np. czołgów oraz samolotów (77,1%), jak również wsparcie finansowe (69,3%). Należy podkreślić, że osoby objęte badaniem nie akceptują wysłania polskich żołnierzy na Ukrainę w ramach misji NATO. Przeciwnikami tego rozwiązania jest blisko trzy piąte zwolenników udzielenia pomocy Ukrainie (57,9%). Szczegółowe dane prezentuje wykres.

Wykres 14. Jeżeli Tak, jakiego wsparcia Polska powinna udzielić Ukrainie? (N=2036)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania opinii publicznej „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego”.

PODSUMOWANIE

Zapoczątkowany w Europie w 2015 roku tzw. kryzys migracyjny w 2021 roku dotarł do Polski. Przyczyny oraz zakres kryzysu są inne, niż miało to miejsce w pozostałych krajach Unii Europejskiej. Podstawowym czynnikiem są geopolityczne aspiracje mocarstwowe Federacji Rosyjskiej oraz jej prezydenta Władimira Putina, które doprowadziły do eskalacji wojny rosyjsko-ukraińskiej w dniu 24 lutego 2022 roku. Warto podkreślić, że zdaniem większości analityków zajmujących się problematyką stosunków międzynarodowych oraz bezpieczeństwem międzynarodowym zainicjowany w czerwcu 2021 roku przez reżim Aleksandra Łukaszenki kryzys migracyjny na granicy Polski z Białorusią również był elementem ekspansywnej polityki Rosji.

W latach 2021–2022 w wyniku opisanych w artykule działań próbowało przedostać się do Polski z terytorium Białorusi ok. 55,7 tys. osób³³, które są obywatelami takich państwa jak m.in. Irak, Afganistan, Syria, Somalia, Iran czy Tadżykistan. Jednocześnie po 24 lutego 2022 roku przez przejścia graniczne z Ukrainą zostało odprawionych w kierunku Polski 8,8 mln osób, zaś na kierunku powrotnym ponad 7,0 mln osób³⁴ (stan na dzień 31 grudnia 2022 r.). Należy również podkreślić, że w wyniku przyjęcia ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy do końca września 2022 roku zarejestrowano w Polsce prawie 1,4 mln obywateli tego państwa oraz członków ich rodzin³⁵.

Kryzys migracyjny w Europie oraz w Polsce od samego początku budził wielkie emocje społeczne. Kluczową kwestią dotyczącą opinii publicznej jest diagnoza społecznej percepcji tego zjawiska w tym uzyskanie odpowiedzi na pytania *Czy społeczna percepcja uchodźców (parząc z perspektywy końca 2022 roku) jest zróżnicowana?*, a jeżeli tak to *Jakie zmienne determinują postrzeganie uchodźców przez Polaków?*

W wyniku przeprowadzonego badania empirycznego „Diagnoza życia, postaw, planów i aspiracji społeczeństwa polskiego” oraz pogłębionych analiz statystycznych można w sposób jednoznaczny stwierdzić, że postrzeganie przez polskie społeczeństwo uchodźców jest przede wszystkim determinowane miejscem (państwem), z którego uchodźcy pochodzą. W kategoriach pozytywnych Polacy w wieku 18+ postrzegają uchodźców z Ukrainy, zaś w kategoriach negatywnych uchodźców, którzy próbują przedostać się do Polski z terytorium Białorusi. Na tego typu zależność wskazuje każda z analizowanych zmiennych dotycząca takich wymiarów jak:

1. Identyfikacja skojarzeń afektywnych związanych z uchodźcami,
2. Społeczna percepcja przyjmowania uchodźców na terytorium Polski,
3. Społeczna percepcja udzielania pomocy uchodźcom,
4. Społeczna percepcja zagrożeń ze strony uchodźców.

³³ Straż Graniczna, [http://twitter ...](http://twitter...)

³⁴ Jw.

³⁵ Dziennik Gazeta Prawna, *Ilu obywateli ...*

W odniesieniu do ww. wymiarów należy stwierdzić, że:

1. Połowa Polaków (48,3%) ma pozytywne skojarzenia z uchodźcami z Ukrainy oraz negatywne skojarzenia z „uchodźcami z Białorusi” (51,0%),
2. Dwie trzecie osób objętych badaniem (67,6%) uważa, że Polska powinna przyjmować na swoje terytorium uchodźców z Ukrainy oraz nie powinna przyjmować „uchodźców z Białorusi” (45,5%),
3. Podobny odsetek badanych (64,8%) deklaruje, że polskie państwo powinno pomagać uchodźcom z Ukrainy. Niewielu mniej (59,2%) pomogłoby im osobiście. W przypadku „uchodźców z Białorusi” największy odsetek badanych uważa, że Polska nie powinna im pomagać (36,7%), jak również nie pomogliby im osobiście (37,2%),
4. Połowa respondentów nie dostrzega również zagrożeń ze strony uchodźców z Ukrainy dla Polski (48,3%) oraz własnej rodziny (56,0%). Zagrożenia dla kraju ze strony „uchodźców z Białorusi” dostrzega połowa Polaków (48,0%), a jedna czwarta (28,9%) dostrzega zagrożenia ze strony tej zbiorowości w odniesieniu do własnej rodziny.

Podstawowymi zmiennymi różnicującymi preferencje Polaków są źródła informacji na temat Polski i świata ze wskazaniem na Telewizję Publiczną oraz Telewizję TVN, jak również wiek respondenta. Zależność społecznej percepcji od telewizyjnych źródeł informacji dotyczy przede wszystkim postrzegania „uchodźców z Białorusi”. Uwarunkowania tej zależności jak opisano w artykule wydają się oczywiste. Dla zrozumienia istoty tego zjawiska kluczowe są treści przekazów medialnych, które w latach 2021 – 2022 były diametralnie różne w zależności od tego, która ze stacji telewizyjnych je prezentowała. Zależność ta nie występuje w przypadku społecznej percepcji uchodźców z Ukrainy. W tym przypadku przekaz stacji telewizyjnych charakteryzujących się najwyższą oglądalnością jest zunifikowany.

Niniejszy artykuł stanowi przyczynek teorii oraz empirii migracji międzynarodowych. Mając na względzie uwarunkowania globalne w tym polityczne dotyczące tego problemu badawczego konieczna jest dalsza weryfikacja zjawiska również w odniesieniu do jego społecznej percepcji – opinii publicznej.

BIBLIOGRAFIA

- Chomiuk M., *Ilu obywateli Ukrainy uzyskało numery PESEL? Urząd podaje dane*, Dziennik Gazeta Prawna, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/kraj/artykuly/8572320,obywatele-ukrainy-pesel.html>
- Huculak A., *Przegląd klasycznych modeli rzetelności*, Predictive Solution <https://predictivesolutions.pl/przeglad-klasycznych-modeli-rzetelnosci>
- IBM SPSS Statistics, *Tabele krzyżowe: Statystyki*, <https://www.ibm.com/docs/pl/spss-statistics/27.0.0?topic=crosstabs-statistics>
- Kubisiak A., <https://twitter.com/KubisiakA/status/1609841700935016448>
- Staniszewski R., *Administrare – być pomocnym. Społeczna percepcja wybranych rozwiązań zdefiniowanych w ustawie z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa oraz innych działań dotyczących tej problematyki*, „Studia Iuridica” 2022, Tom 92 (2022).
- Staniszewski R., *Społeczna percepcja migrantów oraz działań podejmowanych przez rząd M. Morawieckiego oraz podległe służby na obszarze przygranicznym z Białorusią – raport z badań opinii publicznej*, ResearchGate 2022, DOI: 10.13140/RG.2.2.31059.25128/1.

- Staniszewski R., *Społeczna percepcja uchodźców z Ukrainy, migrantów oraz działań podejmowanych przez rząd Mateusza Morawieckiego – raport z badań opinii publicznej*, ResearchGate 2022, DOI: 10.13140/RG.2.2.17930.34243.
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 30 listopada 2021 r. w sprawie wprowadzenia czasowego zakazu przebywania na określonym obszarze w strefie nadgranicznej przyległej do granicy państwowej z Republiką Białorusi, Dz. U. 2021 poz. 2193.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 2 września 2021 r. w sprawie ograniczeń wolności i praw w związku z wprowadzeniem stanu wyjątkowego, Dz.U. 2021 poz. 1613.
- Straż Graniczna, https://twitter.com/Straż_Graniczna/status/1609442094451417088
- Straż Graniczna, https://twitter.com/Straż_Graniczna/status/1611279346311860225
- Ustawa z dnia 17 listopada 2021 r. o zmianie ustawy o ochronie granicy państwowej oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2021 poz. 2191.
- Wawrzusiszyn A., *Kryzys migracyjny na granicy polsko-białoruskiej i jego wpływ na bezpieczeństwo Polski*, «Nowa Polityka Wschodnia» 2022, Nr 2 (33).

Opinia wybranych grup społeczeństwa
na tematy społeczno-polityczne

**RAPORT Z BADANIA JAKOŚCIOWEGO
PRZEPROWADZONEGO METODĄ
ZOGNISKOWANYCH WYWIADÓW
GRUPOWYCH (FGI)**

Opinion of selected groups of the
population on socio-political issues.

Report from a qualitative study conducted
by means of focus group interviews (FGI)

W listopadzie i grudniu 2022 roku zostało przeprowadzone badanie będące częścią projektu dotyczącego diagnozy społeczno-politycznej. Badanie składało się z 16 Zogniskowanych Grup Fokusowych (FGI).

SPIS TREŚCI

ROZKŁAD PRÓBY BADAWCZEJ	197
SYTUACJA GOSPODARCZA	198
WYBORY	207
DEMOKRACJA	209
PRAWO POLSKIE A PRAWO UNII EUROPEJSKIEJ	214
PANDEMIA	217
SYTUACJA NA GRANICY POLSKO-BIAŁORUSKIEJ	224
WOJNA W UKRAINIE	228
OCENA ŻYCIA W POLSCE OD ROKU 2015	236
PODSUMOWANIE	249
CHARAKTERYSTYKA PRÓBY BADAWCZEJ DLA BADANIA ILOŚCIOWEGO	260

ROZKŁAD PRÓBY BADAWCZEJ

Warszawa

FGI 1.1/1.2 – 25–35 lat, 50% K – 50% M, wykształcenie średnie policealne i wyżej (licencjat, magister)

FGI 2.1/2.2 – 36–49 lat, 50% K – 50% M, wykształcenie 2x podstawowe, 3x zawodowe, 3x średnie techniczne

Koszalin

FGI 3.1/3.2 – 36–49 lat, 50% K – 50% M, wykształcenie średnie policealne i wyżej (licencjat, magister)

Lublin

FGI 4.1/4.2 – 36–49 lat, 50% K – 50% M, wykształcenie 2x podstawowe, 3x zawodowe, 3x średnie techniczne

FGI 5.1/5.2 – 50–60 lat, 50% K – 50% M, wykształcenie średnie

Łowicz

FGI 6.1/6.2 – 25–35 lat, 50% K – 50% M, wykształcenie średnie

FGI 7.1/7.2 – 50–60 lat, 50% K – 50% M, wykształcenie 2x podstawowe, 3x zawodowe, 3x średnie techniczne

Katowice

FGI 8.1/8.2 – 25–35 lat, 50% K – 50% M, wykształcenie średnie

Włocławek

FGI 9.1/9.2 – 25–35 lat, 50% K – 50% M, wykształcenie średnie policealne i wyżej (licencjat, magister)

FGI 10.1/10.2 – 36–49 lat, 50% K – 50% M, wykształcenie średnie

Siedlce

FGI 11.1/11.2 – 50–60 lat, 50% K – 50% M, wykształcenie średnie policealne i wyżej (licencjat, magister)

Jasło

FGI 12.1/12.2 – 36–49 lat, 50% K – 50% M, wykształcenie
2x podstawowe, 3x zawodowe, 3x średnie techniczne

Kraków

FGI 13.1/13.2 – 36–49 lat, 50% K – 50% M, wykształcenie
średnie

FGI 14.1/14.2 – 50–60 lat, 50% K – 50% M, wykształcenie średnie
policealne i wyżej (licencjat, magister)

Skierniewice

FGI 15.1/15.2 – 25–35 lat, 50% K – 50% M, wykształcenie
2x podstawowe, 3x zawodowe, 3x średnie techniczne

FGI 16.1/16.2 – 50–60 lat, 50% K – 50% M, wykształcenie średnie

Ze względu na rodzaj badania trudno oszacować wielkość skali opisywanych zjawisk.

Cytaty zostały zapisane *kursywą* oraz oznaczone jako (*wypowiedź respondenta*).

SYTUACJA GOSPODARCZA

Wiele osób wskazywało, że do czasu wybuchu pandemii był zauważalny rozwój Polski. Od czasu pandemii nastąpił spadek w dół. Irytacja sytuacją miesza się z obawą, że „może być jeszcze gorzej”.

Respondenci mają świadomość, że nie jest dobrze, jednak obawa przed gorszą przyszłością hamuje ich narzekanie.

Ja mam wrażenie, że do pandemii szliśmy całkiem niezłe jak chodzi o rozwój gospodarczy, widać było po firmach... Dużo mam w branży budowlanej znajomych, przy odnawialnych źródłach energii, duży rozwój widziałam, coś się zaczęło rozwijać, było widać, ile domów się buduje. Mieliśmy w górę

drogę, a od czasów pandemii wszystko zastopowało, a teraz jak doszło z kredytami i stopami kredytowymi, to w ogóle w złą stronę idzie. Do 2020 jakoś jeszcze szło. (wypowiedź respondenta)

Z jednej strony gospodarka jest jeszcze w niezłym stanie, bo było dużo rozpoczętych inwestycji, ale z drugiej strony widać, że łapie zadyszkę. Teraz wiele osób się zastanawia, co będzie w ciągu kilku najbliższych miesięcy. (wypowiedź respondenta)

Rozmowom w tym temacie towarzyszy hasło niszczenia polskiej gospodarki. Badani wskazują miejsca i sytuacje, które były ikoną polskości, a zostały zniszczone. Trudno wskazać początek tego procesu niszczenia, jednak on wciąż trwa. Padają głosy, że już prawie nic nie zostało z tego, co dobre i polskie.

Z jednej strony Lubelszczyźnie państwo zniszczyło gospodarkę, zamknęło 18 cukrowni, z drugiej gospodarka się rozwinęła, bo powstała u nas specjalna strefa ekonomiczna, która niby się rozwija. (wypowiedź respondenta)

Boję się tego, że nie wiem, co będzie, nie wiem, jak to nazwać. Firmy z tradycjami od wielu lat, takie firmy się zamykają, bo ich nie stać na to, żeby dalej prowadzić. Jak się wszystko pozamyka, to nie wiem... Nie wiem, do czego to doprowadzi, boję się tego, nie wiem, jak to nazwać. (wypowiedź respondenta)

Trudności gospodarcze są skutkiem decyzji rządu. Walka o głosy wyborcze ma wysoką cenę. Tracą mali przedsiębiorcy, a zyskują niejednokrotnie osoby mało ambitne, szukające „łatwego” zarobku. Badani wskazują na tendencję, że przy braku motywacji do innego działania wyborcy szukają łatwego przychodu. Efektem ubocznym jest rozwój szarej strefy.

Kupuje się wyborców rozdawnictwem. Coraz trudniejsza sytuacja przedsiębiorców. Obawiam się. (wypowiedź respondenta)

Zła sytuacja gospodarki to nie wynik ostatnich 7 lat. Brak polskich firm to zaszłość sprzed lat. Biznes zagraniczny odkupił wszystko za grosze po '89. (wypowiedź respondenta)

Każdy z nas widzi pogarszającą się sytuację, problemem jest to, że jak ktoś ma środki, to jak je zachować, zaraz wymyślą jakiś podatek. Poszerzy się szara strefa. Jak słyszę od znajomych, którzy prowadzą działalność, jakie mają obciążenia fiskalne, skończy się na tym, że sprzedadzą biznes, bo to nie ma sensu. (wypowiedź respondenta)

Kryzys mieszkaniowy to jeden z najtrudniejszych kryzysów. Aspekt miejsca do mieszkania jest zawsze traktowany priorytetowo i jest wyznacznikiem poczucia bezpieczeństwa. W tym obszarze widzimy siebie, swoich bliskich i cały kraj. Brak domu to brak rozwoju. Wpływ na to mają trudności finansowe, a tym samym kredytowe, natomiast skutki odczuwalne są w dietności, rozwoju, poczuciu spełnienia w życiu.

Słyszałam, że 20 proc. ludzi już nie spłaca kredytów, bo mają problemy ze spłatą. Żeby kupić mieszkanie za 400 tysięcy, trzeba mieć zarobku powyżej 10 tysięcy. Część młodych ludzi jest ograniczona i ludzie się boją zaciągać tych kredytów. Uważam, że jesteśmy na takim spowalniaczu. (wypowiedź respondenta)

Efekt kryzysu – zanik klasy średniej. To moment, kiedy respondenci zastanawiają się, dlaczego nie mamy klasy średniej. To jest również taki moment, kiedy większość staje przed pytaniem: czy z klasy średniej spadnę do klasy niższej, czy też mam szansę być klasą wyższą. Perspektywa braku klasy średniej budzi przerażenie.

Nie powinno się teraz mówić o gospodarce w aspekcie koronawirusa i wojny, bo przez to dzieje się na całym świecie źle. Ale i tak stojemy się krajem dwóch krańców, bo są ludzie bogaci i biedni, a pomału wygasa klasa średnia. (wypowiedź respondenta)

Gospodarka opiera się na przedsiębiorcach. Obecna sytuacja powoduje zamykanie biznesów. Na tę sytuację mają wpływ pandemia, wojna w Ukrainie i decyzje rządu.

Bardzo dużo firm się zamyka, bo nie stać ich na bieżące utrzymanie działalności gospodarczej. Na opłaty ZUS-u i wszystkich pracowników, ale drożeją wszystkie czynniki prowadzenia takiej działalności. Z mojego otoczenia bardzo dużo małych firm się zamyka i to będzie duży problem dla gospodarki. (wypowiedź respondenta)

Można by rozmawiać, jak wyglądała gospodarka przed COVID-em, bo wtedy w miarę hulaliśmy, a teraz na większość rzeczy nie mamy wpływu. Nikt nie był przygotowany na COVID i potem na wojnę. To, co się dzieje teraz, to wszystko jest tym spowodowane. Ciężko ocenić do końca tę sytuację. (wypowiedź respondenta)

Gospodarka leci na łeb, na szyję. Firmy upadają. Zostają tylko duże molochy, sieciówki. (wypowiedź respondenta)

U nas jest kryzys walutowy i z wydatkami państwa. Z gospodarką jeszcze nie jest tak źle, żeby całkowicie się ekonomia załamała. Zamykanie się małych firm to jest zjawisko długie, niekoniecznie ostatnie lata, ale nie idzie to w dobrym kierunku. (wypowiedź respondenta)

No, nie jesteśmy w jakimś dobrym momencie gospodarczym, jest recesja, a to zaczęło się od wybuchu pandemii, pogłębiła to wojna na Ukrainie. Bardzo dużo firm, zakładów pracy upada ze względu na wysokie koszty prowadzenia działalności, wysokie ceny gazu, paliw, energii elektrycznej. Tracimy grunt pod nogami, bo jednak to stabilizacja pozwala nam żyć spokojnie i dążyć do celów, które sobie wyznaczamy, a stabilizacji nie mamy, jesteśmy w takiej niepewności, co będzie, co robić. Co będzie za miesiąc, za pół roku, straciliśmy spokój i ten uporządkowany styl życia. Nie jest dobrze. (wypowiedź respondenta)

Nadzieja gospodarcza bywała oceniana z „przymrużeniem oka”. Badani widzieli nadzieję, że Polak jest osobą, która z natury potrafi znaleźć rozwiązanie.

Jako naród mamy jeden plus, bo Polak zawsze coś wykombinuje i znajdzie sposób. To już chyba taka cecha narodowa. (wypowiedź respondenta)

Podatki to słowo, które elektryzuje. Osoby, które są związane z podatkami, wskazują, że „jest tylko gorzej”. Każdy z rozmówców potrafił wskazać sytuacje, kiedy podatki „zabiły” inwestycje, działanie, rozwój, motywację. Sposób rozliczania firm wymusza na pracodawcach zwolnienia, redukcję rozwoju.

Ja jestem księgową i widzę, co się dzieje od tej drugiej strony. ZUS to jest masakra. Kto teraz więcej zarobi, to musi płacić wszystkiego więcej. Więc tego trzeba więcej odprowadzić i automatycznie firma ma większe koszty. A jak ma większe koszty, to ma mniejsze przychody. Jak ma mniejsze przychody, to zaczynają się oszczędności, i to duże. Takie oszczędności, że zwalnia się ludzi. W mojej firmie od stycznia poleci bardzo dużo ludzi. Bo jest tylko ciągła pomoc osobom takim, żeby tylko zagłosowały. (wypowiedź respondenta)

Podwyżki. Badanie było realizowane pod koniec 2022 roku. Jest to czas intensywnych podwyżek, ale także jest to czas refleksji, buntu i strachu. „Tylko drożej” to slogan, który był powtarzany bez względu na status, wykształcenie czy preferencje polityczne.

Z miesiąca na miesiąc jest gorzej z tymi podwyżkami. My mieszkamy w 4 osoby i doszło do takiej sytuacji, że nie starcza. (wypowiedź respondenta)

Kolejny obszar wzbudzający duże emocje to kwestie socjalne. Z jednej strony wszyscy podkreślają istotność wsparcia socjalnego, z drugiej natomiast nadużycia w tym obszarze. Sumując dyskusję w tym temacie, badani zgadzają się, że ulgi powinny być dla pracujących

i dla osób z bardzo trudną sytuacją, np. z chorymi członkami rodziny. Zdecydowanie jednak pomoc socjalna nie powinna wspierać sytuacji, które motywują bezrobocie.

Przez dodatki socjalne zaciera się granica między osobami, które pracują uczciwie, i tymi, którym nie chce się pracować. (wypowiedź respondenta)

I moim zdaniem to 500+ to powinno być dla osób pracujących, bo jest to nie fair po prostu. Przychodzą dziewczyny – czworo, pięcioro dzieci i nie pracują. Bo im wystarcza z tego na życie. Powinno być to dla pracujących ludzi, a nie dla nierobów, gdzie my wszyscy pracujemy na to. (wypowiedź respondenta)

Jak ja mam pracę i zdrowie, to ja sobie radę dam w życiu. Nie mówię o rozrywkach. Ale obawiam się, bo żeby dalej rozdawać te pieniądze, trzeba brać od tych, co uczciwie zarabiają. I tego się obawiam, że zetraca się różnica między tymi, którzy pracują i nie pracują. Finansowa różnica się zaciera. Ludzie zaczną się kłócić ze sobą. (wypowiedź respondenta)

Czarne chmury. W trakcie rozmowy badani czasami szli w kierunku pesymistycznych wizji. Odwoływali się do sytuacji z innych krajów albo podawali konkretne przykłady z sytuacjami, które nie skończyły się dobrze.

Tragicznie, patrząc na poziom inflacji. Niemcy, Hiszpania odbiły się, u nas będzie do 2024. (wypowiedź respondenta)

Wystarczy zobaczyć, ile jest pustych lokali. Dziś byłam na dworcu. 4 lata temu była tam apteka, cukiernia, kiosk z gazetami. 3 duże lokale. (wypowiedź respondenta)

Dużą złość i dysonans wzbudza sposób rozliczenia zagranicznych firm. Polacy prowadzący firmy mają poczucie, że ciągle są na pozycji przegranej.

Wszystko posprzedawane, markety to Brazylia, Niemcy, Portugalia, oni podatków nie płacą od tego, wszystkie pieniądze idą do ich kraju, a Polacy muszą te pieniądze wywalać. Co 2 czy 5 lat zmieniają nazwę firmy i dalej ciągną, nie powinno tak być. Węgiel bym poruszyła, Polska zawsze stała na węglu, nagle go niby nie ma, sprowadzany jest w fatalnym stanie z zagranicy, a nasz po cichu i tak jest wywożony, tak też nie powinno być, to jest tragedia. (wypowiedź respondenta)

Stan gospodarki wywołuje wiele obaw. Jedną z nich jest sytuacja, że obecny sposób działania gospodarki niszczy przyszłość Polski. Badani obawiają się, że kraj stanie się jednym z niżej notowanych w Europie.

Tego się obawiam, że dużo ludzi straci pracę w niepolskich firmach i będzie chciało iść do budżetówki i koło się zamyka – państwo nie wyda tego na zasiłki, ale zapłaci pieniędzmi, które zostały wydrukowane, czyli znowu napędzają inflację. (wypowiedź respondenta)

Największa obawa, że staniemy się takim krajem jak Bułgaria, Rumunia czy Mołdawia, że zostanie zdruzgotany nasz rodzimy przemysł i będziemy skazani na przemysł, który nie jest rodzimy i wtedy, jeżeli wysprzeda się ziemie, to traci się swoją państwowość. Nasz dystans pomiędzy państwem będzie się wydłużał i znowu jakieś pokolenie się obudzi i będzie chciało to odrobić i będzie miało do zrobienia 3 razy więcej niż teraz. Może być już za późno. Są takie próby, szarpaniny, zrywy, ale to za mało. (wypowiedź respondenta)

Brak zrozumienia decyzji rządu w wielu obszarach. Badani trudną sytuację w dużej części przypisują złym decyzjom rządu.

Moi rodzice w domu rodzinnym nie mają opału, czekają na dostawę węgla. Mamy kopalnie w Polsce. Są wprowadzone sankcje, które nie pozwalają na sprowadzenie tego opału. A mamy kopalnie. To mi się nie podoba bardzo, że jesteśmy zależni od kogoś, że nie jesteśmy samowystarczalni. Będą się tłumaczyli teraz Putinem, pandemią, wojną. I będziemy pracowali

na podstawowe potrzeby. Na nic więcej. 10 lat temu mogłam wziąć kredyt i kupić mieszkanie. W tej chwili nawet kredytu nie dostanę, mimo że pracuję cały czas. Tak jak 10 lat temu. Młodzi ludzie mają teraz związane ręce. Nie ma końca spłat tych kredytów. Ta przyszłość bardzo chwiejna jest. (wypowiedź respondenta)

Stopy procentowe. To jedna z największych obaw dnia codziennego. Bunt, brak zrozumienia, złość, że brak jest możliwości spłaty kredytu „zwykłego” pracownika. Badani „oczekują” obietnicy, że zmiana na lepsze jest możliwa.

Ludzie spłacają dwa razy tyle, ile pozaciągali, a drugie tyle zaraz wzrośnie. A zarobki stoją w miejscu. Nasi znajomi mieli ratę kredytu 1,5 tys. zł. Teraz 3 tys. rata, to jedna wypłata, za co żyć? (wypowiedź respondenta)

Obawa przed złymi scenariuszami. Niepokój wywołuje negatywne scenariusze, a także zaklinanie rzeczywistości, by jednak do takich sytuacji nie dochodziło.

Że będziemy bankrutem jak Grecja, że chcemy te okropnie drogie elektrownie atomowe trzy naraz postawić, boję się, że pójdę do bankomatu i nie będę mógł pieniędzy wypłacić, o ile jeszcze pracę będę miał. (wypowiedź respondenta)

Rolnictwo. W zależności kogo pytamy, taką mamy odpowiedź. Rolnicy mówią: „trudno”, pozostali, że „dobrze mają”. Na pewno większość ma świadomość, że rolnicy to baza Polski. Można ich lubić lub nie, ale stan gospodarki jest skorelowany ze stanem polskiego rolnictwa.

Stan rolnictwa za 10 lat... Może nie być wcale, wszystko poupada, bo wszystko do tego dąży, to jest przykre. Zajmuję się sprzedażą owoców i warzyw, zatrzyma się klient, mówi, że jest drogo, no ale... nasze opryski, doglądania też kosztują. Mieliśmy w tym roku przypadek, że 200 drzew konkretnej odmiany jabłka, z daleka piękne, a ponad połowa szła do wyrzucenia,

bo wlażła jakaś choroba, wiadomo, że tego nie sprzedam ludziom. To jest tragedia. (wypowiedź respondenta)

Badani zwracali uwagę na sytuację polskiej gospodarki w perspektywie braku polskich przedsiębiorstw. Innym ważnym aspektem jest ogromny, ciągle powiększający się dług Polski.

Jak gospodarz dobrze gospodarzy, to jest na plusie. Jaki jest u nas dobry gospodarz, skoro dług kraju jest olbrzymi? W tym kraju nie ma gospodarza. Jest zakład węgierski, amerykański, niemiecki, francuski. Gdzie ta polska gospodarka? Żadna. Magazyny i sklepy to nie rozwój, to konsumpcja i przechowywanie materiałów. Kraj nie ma swojej gospodarki. Jesteśmy konsumentami tego wszystkiego. (wypowiedź respondenta)

Brak zaufania do rządzących – każdym. Brak dobrego gospodarza. Badani naiwnie czekają na dobrego gospodarza.

Wzrosty cen, energii, ceny surowców, węglowodorów. Ja już nie odwołuję się do ekipy, każda kolejna szuka, gdzie budżet ukrócić, podatki nowe... Wmawiają, że coś nam dają, a trzecią ręką gdzieś nam będą zabierać. (wypowiedź respondenta)

Trzeba zacząć budować gospodarkę. Część badanych myśli, że warto zacząć „od nowa”. Każdy kryzys ma swój koniec i potem następuje coś nowego.

Umiesz liczyć, licz na siebie. Przestałam liczyć na kraj. Ale skoro nie ma jednego, powstanie drugie, jeśli nie mamy dużej produkcji, może w mniejszych formach będziemy coś produkować, w mniejszych manufakturach. Będą ładniejsze te rzeczy, mniej, ale lepiej, nie będzie zalewu chińskiego. (wypowiedź respondenta)

Wyciągnijmy korzyści z kryzysu. Sporadycznie, ale pojawiały się głosy, że kryzys jest czymś dobrym. Przypomina o tym, co jest dobre, ważne.

Zawsze kryzysy przynoszą pozytywne skutki. Jedną z tych rzeczy będzie energetyka, może nauczymy się oszczędzać, inaczej produkować pewne rzeczy, mniej wyrzucać. (wypowiedź respondenta)

Skup butelek, czemu państwo nie potrafi tego wyregulować. Żyję obok lasu, nieprawdopodobne ilości śmieci ludzie wyrzucają. (wypowiedź respondenta)

WYBORY

Na badanie były zapraszane osoby, które biorą udział w wyborach. Swoją postawę argumentowały często tym, że osoby niegłosujące nie powinny krytykować ani narzekać.

Żeby narzekać na rządzących, trzeba najpierw na nich zagłosować. (wypowiedź respondenta)

Żeby mieć jakiś częściowy wpływ i żeby móc narzekać, to prawda. (wypowiedź respondenta)

Część osób wierzy, że głosowaniem można coś zmienić.

Żeby poczuć możliwość zmiany czegokolwiek w tym kraju. To taki malutki krok, jeśli który każdy z nas by wykonał, to może udałoby się coś w tym kraju zmienić. (wypowiedź respondenta)

Jednak znaczna część badanych bierze udział w wyborach i głosuje przeciw. Wybiera „mniejsze zło”. Głosują, bo tak zostali wychowani, bo korzystają z tej formy demokracji, bo nie chcą zostać wykluczeni.

Taki ostatni bastion demokracji polskiej, próbowali kombinować, chodźmy na wybory, póki nie trzeba jeszcze listownie tego robić. (wypowiedź respondenta)

Ja chodzę. Daje mi to satysfakcję, bo dokładam małą cegielkę, ale dokładam. Nie ma ugrupowania, które spełnia moje poglądy i niestety wybieram opcję mniejszego zła. Ale uważam, że jak nie ma innej opcji, to trzeba taką wybrać. Bo po prostu mój głos jest zmarnowany. (wypowiedź respondenta)

Chciałabym iść na wybory nie po to, żeby wybierać tych na złość tym, mniejsze zło wybiorę. (wypowiedź respondenta)

W osobach głosujących powstaje złość i bunt na osoby, które odpuszczają, rezygnują z przywileju i statusu. Poprzez takie działanie pozwalają innym decydować za siebie.

Takich, co by poszli, a nie głosują, to stworzyliby dominującą partię, mieliby większość. (wypowiedź respondenta)

Każdy miał prawo wyboru i to było dobre. (wypowiedź respondenta)

Część osób wskazywała na wagę w szczególności wyborów samorządowych. Oczekują też możliwości wybierania kandydata z terenu, kogoś, kto ma realny wpływ na rozwój bliskiej okolicy.

Chodzę na każde wybory, szczególnie ważne są dla mnie samorządowe, to akurat może zacząć działać. (wypowiedź respondenta)

Poruszony został aspekt głosowania przez osoby zamieszkałe zagranicą. Część osób bardzo radykalnie argumentowała, że prawo do głosowania powinny mieć osoby mieszkające w Polsce.

Dla mnie jest dziwne, że jak ktoś na stałe mieszka za granicą naszego kraju to idzie i głosuje, a tutaj nie mieszka i nie wie jak jest. Nie powinni, skoro nie wracają do Polski. (wypowiedź respondenta)

DEMOKRACJA

Pytanie o demokrację w Polsce wzbudzało wiele emocji wśród respondentów. Dla ujednolicenia konieczne było rozpoczęcie rozmowy od definicji.

Czym jest demokracja dla badanych? Najczęściej badani zatrzymywali się na definicji „rządy ludu”. Najpełniejszym wyrazem demokracji jest możliwość wpływu przez obywateli na to, co się dzieje w państwie.

Ważnym elementem demokracji jest możliwość wybierania osób, które będą reprezentowały interesy wyborców, dotrzymywały obietnic, dążyły do poprawy jakości życia w zgodzie z prawem.

W demokracji wybieramy wszyscy swoich przedstawicieli, a to, że oni robią tak, a nie inaczej, to już jest inna para kaloszy. (wypowiedź respondenta)

Demokracja to są rządy ludu. Lud wybiera swoich przedstawicieli, którzy mają prawo decydować o tym. Każdy z nas ma prawo wyborcze, może mieć swój głos w wyborach i tym, co się dzieje w państwie. (wypowiedź respondenta)

Demokracja jest wtedy, kiedy obywatele mają wpływ na to, co się w tym państwie dzieje. Kiedy obywatele są pytani o różne rzeczy w referendum. Ustawy czy inne akty prawne nie są głosowane w nocy, wtedy kiedy nie ma części posłów. (wypowiedź respondenta)

Demokracja – rządy ludu, czyli większość wybierze, jak wybrała. Może to mniejszości wydawać się niezgodne, to wciąż jest demokracja. Często tak było w historii, że ludzie wybrali dla ogółu źle. (wypowiedź respondenta)

Wolność słowa, wyboru, nikt nie może nam narzucić sposobu myślenia. (wypowiedź respondenta)

Badani obecną sytuację w Polsce postrzegają jako trudną w kontekście potrzeb, jakie powinna zaspokajać demokracja.

Atutem demokracji w Polsce jest prawo głosu w wyborach, jednak sposób przeprowadzania wyborów potrafił wzbudzać dysonans. „Wybory kopertowe” i brak możliwości przeprowadzenia kampanii w czasie pandemii dla kontrkandydatów Prezydenta Andrzeja Dudy spowodowały nieufność w postrzeganiu wyborów jako w pełni demokratycznych.

Kolejną cechą demokracji jest możliwość publicznego wypowiadania własnych poglądów.

To spotkanie jest przykładem na to, że jest demokracja, każdy mówi, co mu się podoba, a w demokracji tak jest. Jak nie ma demokracji, to mówisz to, co ci każą. (wypowiedź respondenta)

Demonstracje z jednej strony były wskazywane jako możliwość pokazywania sprzeciwu, z drugiej jednak motywacja demonstracji często jest powodowana próbą „niszczenia demokracji”.

Na plus wskazywano, że coraz więcej osób potrafi manifestować, że nie podoba im się to, co się dzieje.

Demokracja w Polsce wypada na korzyść w porównaniu z Rosją czy Białorusią.

Że możemy jeszcze rozmawiać, nikt nie wparował mi do mieszkania. (wypowiedź respondenta)

W porządku, dobrze, nie czuję, żeby jakaś wolność była zagrożona czy coś, nie wiem, w jakim kontekście miałyby być. (wypowiedź respondenta)

Mam znajomych z Białorusi i Ukrainy, antyrosyjscy są i anti-Łukaszenko. Znam ich relację i wiem, że może być jeszcze gorzej. I tak jest u nas ta wolność słowa zachowana w dużej części. (wypowiedź respondenta)

Podkreślana jest możliwość uczestniczenia w wyborach, które są wolne. Zaznaczano, że jest to jedna z istotniejszych cech obrazujących demokrację. Doceniając jednak możliwość brania udziału w wyborach, badani mieli zastrzeżenia. Dystans budziła już sama

możliwość wyboru osób, które nie są w stanie w pełni reprezentować wyborców. Drugim zarzutem był stały zestaw nazwisk na listach wyborczych i zmiany przynależności do konkretnych partii tych osób.

Pozornie. Niby wolne wybory, oparci podobno jesteśmy jeszcze na konstytucji. Ale przerost jest polityczny straszny. My jako ludzie nie za bardzo mamy wpływ na różne kwestie. (wypowiedź respondenta)

Demokracja to prawo wyboru. Jakie mam prawo wyboru? Jak idę na wybory, to jest tylko X, który był wcześniej, Y, który jest obecnie, i którzy się prawdopodobnie zamienią. To nie jest demokracja. To jest system stworzony do tego, żebyśmy mogli wybierać między X a Y. Chętnie poszedłbym na wybory, gdybym miał do wyboru 3, których znam, i którzy wiem, że coś zrobią. (wypowiedź respondenta)

Wskazywano też na pewny dualizm społeczeństwa, który definiuje demokrację poprzez wygranie wyborów przez „moją partię”.

Demokracja jest, jak wygrywa moja partia, a jak nie wygrywa, to nie ma demokracji. Tak większość ludzi myśli. Każda praktycznie partia wszystko bierze pod siebie, a jak przegrywali, to od razu były afery i protesty. Demokracja to są rządzący. Lud głupi, naiwny, ale może wybierać i za to płaci. (wypowiedź respondenta)

Pomimo świadomości, że demokracja w Polsce istnieje, obecny czas budzi dużo negatywnych emocji. Według badanych wiele kwestii nie działa dobrze w polskiej demokracji. Główny zarzut to zniszczenie trójdzielnej władzy w Polsce.

Co zrobiono z demokracją w Polsce. Zabito ją. Mamy ustrój autokratyczny w Polsce. Politycy robią, co chcą, po wyborach zapominają, po co są. Lubię historię i słowo w słowo widzę podobieństwa pomiędzy pewnymi ustrojami dawno minionymi a tym, jak się zachowują ludzie. Jak są spędy fanatyków partii rządzącej, to nie widzę tam młodych, tam są tylko emeryci. Liczą się tylko ci, którzy mogą na nich zagłosować. Sądownictwa i prokuratury nie

mamy już, wszystko objęła partia. Te instytucje powinny być niezależne.
(wypowiedź respondenta)

Nie można zapominać o trzech atrybutach władzy, teraz mamy demokrację i trójpodział władzy, i zaburza się ten podział. Teraz jesteśmy w grupie, która narzuca nam coś, a my się nie zgadzamy, robimy po swojemu i pojawia się konflikt, bo nasz rząd robi coś, na co się w grupie nie zgadzają, nasz rząd uważa, że to jest słuszne, ponieważ chcą w ich mniemaniu rozbić coś, co już jest ucementowane. Są głosy, że władza sądownicza została zaburzona, ale są też głosy, że to było potrzebne, żeby rozbić pewien cel. W moim odczuciu została zaburzona demokracja, ale nie w sposób krytyczny. (wypowiedź respondenta)

Według mnie został tylko szkielet demokracji i to są wszystko pozory. Jesteśmy tak ograniczeni, że nie ma pewności, co się stanie na kolejnych wyborach. Można powiedzieć o tym sądownictwie. Zawsze słyszałam, że sędziowie są wybierani przez kogoś i są to namiestnicy partii rządzącej.
(wypowiedź respondenta)

Młodzi mają jeszcze perspektywę pracować na 2 etaty czy coś, ale bardziej mnie martwi sytuacja starszych ludzi, z takich emerytur, zakładając, że mają własne mieszkania, jak mają opłacić rachunki, kupić leki, nie дай Boże niech żyje jedno tylko, to jest nierealne, a do 2020, nie mówię, że żyli na jakimś poziomie, ale starczało, żeby opłacić rachunki, leki, żyć skromnie, teraz to nierealne bez pomocy rodziny. (wypowiedź respondenta)

Wskazywano, że możliwość demonstracji jest uzależniona od tego, czego dotyczy.

Udział w demonstracjach jest karany. Ludzie są zamykani w aresztach.
(wypowiedź respondenta)

Wspominano też o ograniczeniach wolności słowa poprzez dobieranie w mediach rozmówców, których wypowiedzi są „pod kontrolą”.

Jest w pewien sposób ograniczona. Wolność słowa, w mediach tych mainstreamowych niby każdy może coś powiedzieć, ale z drugiej strony każdy może to wyrzucić, kogoś ubodło, polecimy po paragrafach, nie chodzi o celową obrazę, tylko jak ktoś wyraża opinię, a kogoś za to ciągać po sądach, to nie jest to demokracja. (wypowiedź respondenta)

Duże emocje wzbudzały ograniczenia praw kobiet. Wskazywano, że ograniczono prawo do dysponowania swoim ciałem.

Demokracja w tym kraju nie działa, przynajmniej tak, jak powinna z opisu działać. Tak ważne sprawy, jak ustalenie zakazu aborcji wśród kobiet, to czy gdziekolwiek było przeprowadzone referendum? (wypowiedź respondenta)

Kobiety nie mogą decydować o swoim życiu, kiedy mają zagrożoną ciążę. Bo to rządzący o tobie decydują. Po czym mamy zgony dwóch młodych kobiet. To nie jest normalne. Niby jest demokracja, ale pewne rzeczy państwo wymusza. (wypowiedź respondenta)

W trakcie rozmowy wychodziły niepokoje o odbieranie wolności powoli, małymi krokami. Kontekst rozmów jest taki, że demokracja jest, bo definicja jest w pełni lub prawie w pełni spełniana. Lud wybiera władzę. Jednak krok po kroku jest zabierana wolność i ma to wpływ na twarz demokracji.

Jak chodzi o demokrację, o to, na co mamy wpływ lub nie, to uważam, że jest źle. Widziałem ostatnio wiersz czy cytat z jakiegoś człowieka, 20–30 lat temu napisane, że następna wojna czy rewolucja będzie wyglądała tak, że przyjdą, będą nam powoli zabierać nasze swobody, nasze prawa, najpierw zabierać coś, potem po jakichś protestach powoli oddawać, zabiorą dużo, oddadzą troszeczkę niby w geście dobrej woli i będziemy tak systematycznie tracić wolność i swobodę, aż w końcu po prostu tak się przyzwyczaimy do braku kontroli nad własnym życiem i ingerencji państwa, że nawet nie będziemy wiedzieli, kiedy ta wolność zostanie nam odebrana. Moim zdaniem to trochę prorocze i się dzieje. (wypowiedź respondenta)

Podsumowując dział o demokracji: obecnie słowo „demokracja” wzbudza dużo emocji, przywołuje niepewność, budzi rozżalenie pomimo poczucia, że badani żyją w kraju demokratycznym.

Każda zmiana, która w zauważalny sposób wpływa lub może wpłynąć na obywateli, powinna być konsultowana z grupą, której ona dotyczy. Tak właśnie rozumiana jest „władza ludu” w ujęciu demokracji.

PRAWO POLSKIE A PRAWO UNII EUROPEJSKIEJ

Badanym zadano pytanie, czy prawo Unii Europejskiej powinno być nadrzędne (ważniejsze) względem prawa polskiego, czy odwrotnie? Jak to powinno być rozwiązane?

Było to jedno z najtrudniejszych pytań dla badanych w ramach całego projektu. Większość osób nie umiała dać jednoznacznej odpowiedzi. Szukała rozwiązania, które pozwoliło zachować suwerenność kraju, równocześnie pozostając w zgodzie z prawem Unii.

Część osób uważała, że prawo polskie jest ważniejsze. Wspólne decydowanie powinno dotyczyć obszarów, które łączą Europę, np. komunikacja, transport.

Polska jest suwerenna, nie wchodzenie z butami... to zrzeszenie krajów, ale każdy jest suwerenny, ma swoje zasady, wchodzi z nimi do Unii, może to czasem się gryźć, ale prawo w państwie jest ważniejsze niż ustalone pomiędzy państwami sojuszu. To nie jest jeden wielki wspólny kraj, nigdy tak nie było i nie będzie, każdy z osobna ma swoje zasady i tak powinno być. (wypowiedź respondenta)

To my decydujemy o naszej ojczyźnie. (wypowiedź respondenta)

Jestem Polakiem, mieszkam w Polsce. A Unia jest, nie wiem, jak to nazywać, nawet czym. Nie będzie mi ktoś mówił na temat sądu czy edukacji. (wypowiedź respondenta)

Nie powinno być nadrzędne. W pewnych dziedzinach może być wspólne. Wspieramy się militarnie, więc mamy wspólne przepisy. Wspieramy się gospodarczo, wspólna polityka celna. Natomiast jeśli chodzi o wewnętrzne akty prawne, to nie. (wypowiedź respondenta)

Druga część osób uważała, że jednak to prawo Unii Europejskiej powinno stać wyżej w hierarchii. Taką postawę argumentują konsekwencją, jaką było wejście do UE. Wskazują, że nie można czerpać z przywilejów bycia w jedności, a w przypadku niewygodnej decyzji rezygnować i „zasłaniać się” prawem swego kraju.

Moim zdaniem my weszliśmy do Unii, nam zależało, powinniśmy chyba przestrzegać zasad, które tam panują. Będąc w środku, można próbować to zmienić, ale nasi rządzący tak się zachowują, jakby przyszli do kogoś do domu i próbowali mu meble przestawiać. Traktowanie UE jako bankomatu, że są po to, żeby dawać kasę, dajcie kasę i o nic nie pytajcie, trochę to tak nie działa, to wspólnota i każdy ma swoje racje, my przystąpiliśmy, przystaliśmy na te zasady, powinniśmy je respektować i tyle. (wypowiedź respondenta)

Jak dla mnie Polska powinna mieć swoje prawo, Unia swoje, ale powinni się dogadywać. Bo po to weszliśmy do Unii, żeby nam było lepiej i musimy się też słuchać Unii. Powinniśmy współgrać. Ja bym wolał, żeby Unia zarządzała Polską, a nie Polska Polską. (wypowiedź respondenta)

Podkreślano, że naszym pomostem, odpowiedzią powinny być kompetentne osoby w Brukseli. Dzięki znajomości reguł dyplomacji oraz języków obcych powinno się tam działać dla dobra Polski. Wskazywano, że źródłem nieporozumienia w pewnej części jest brak kompetentnych osób reprezentujących Polskę w Brukseli.

Wkraczając do Unii Europejskiej, podpisaliśmy traktaty. Jak się wchodzi do piaskownicy, zasad trzeba się trzymać. Od tego mamy polityków, żeby lobbowali w Brukseli, w ten sposób próbowali wprowadzać prawa dla nas korzystne. (wypowiedź respondenta)

Zgłosiliśmy się dobrowolnie do Unii Europejskiej. Dyrektywy są konsultowane społecznie, mogą być implementowane bezpośrednio lub ze zmianami. Mamy tam swoich reprezentantów. Jakich – to zupełnie inna sprawa. Mamy takich reprezentantów, jaką mamy demokrację. W modelu idealnym powinno być tak, że zasiadają tam ludzie kompetentni, którzy podejmują właściwe decyzje, a te mogą być wdrażane do poszczególnych krajów. To jest model idealny, który sobie wyobrażam, że mógłby funkcjonować. On nie funkcjonuje, szkoda. (wypowiedź respondenta)

Bunt niektórych badanych rodzi przekonanie, że Polska jest w Unii gorzej traktowana. Wskazywali, że w Unii poszczególne kraje mają zróżnicowaną wartość jako podmioty uczestniczące.

Unia to ani Polak, ani Niemiec, ale najgorsze to to, że nie traktują nas równo. Francja, Niemcy mają większe przywileje, nam nie wolno nic. Po co my w tej Unii, po co nas przyjmowali. (wypowiedź respondenta)

Bo Polska powinna być krajem suwerennym i po to mamy swoją konstytucję, żeby jej przestrzegać, a nie w całości podkładać się pod Unię Europejską. Przykładem jest zamykanie kopalń, gdzie jesteśmy potentatem, jeśli chodzi o wydobywanie węgla. Nie było sytuacji z brakiem węgla, gdybyśmy mogli nadal go wydobywać, bo Polska stoi węglem od zawsze. Rozumiem ekologię, ale jeśli nie jesteśmy gotowi na taki przeskok, to zrobmy to stopniowo. (wypowiedź respondenta)

Istnieje też postawa wśród badanych, według której istnieje dobre rozwiązanie, jednak nie można go dostrzec. Badani podkreślają, że pomimo obecnej sytuacji, która pokazuje duży konflikt, można się dogadać. Rośnie w nich żal, że ideą było wsparcie, a nie konflikt i przepychanki.

Zgodzę się, że polskie prawo powinno być nadrzędne, ale to jest relatywne, bo jeśli polskie prawo nas ogranicza czy jest łamane, to wtedy jesteśmy bardziej przychylni do prawa unijnego. (wypowiedź respondenta)

Mi ciężko powiedzieć. Weszliśmy we wspólnotę po to, żeby się wspierać. Ale nie można tak ślepo patrzeć i słuchać tych nakazów. Niektóre rzeczy to są śmieszne. Bo nie żyjemy w tamtych krajach i trudno się do nich przystosować. (wypowiedź respondenta)

Logiczne jest, że państwo, wstępując do UE, podpisuje się pod warunkami. Patowy dysonans, ani jedno, ani drugie nie jest dobre. Powinniśmy przestrzegać prawa UE, ale mamy też swoje prawo. Trudno rozstrzygnąć. (wypowiedź respondenta)

PADEMIA

Część badanych docenia niektóre działania rządu podczas pandemii. Wskazywane atuty to:

PROGRAM SZCZEPIEŃ – umożliwił bezpłatne zaszczepienie się przeciwko COVID-19.

Duży plus, że darmowe były szczepionki. (wypowiedź respondenta)

Wprowadzili program nieobowiązkowy szczepienia na Covid. Każdy miał prawo wyboru i to było dobre. (wypowiedź respondenta)

TARCZE – wsparcie dla firm, które straciły ze względu na zarządzenia związane z pandemią i obostrzenia.

Te tarcze na plus, pomogły nam, obywatelom, zobaczymy czy nasze dzieci będą spłacać, czy to było dobre, czy nie, ale część osób mogła z tej pomocy skorzystać. Część małych firm, osób prywatnych. Trochę ulgi odczuliśmy jednak. (wypowiedź respondenta)

E - OBSŁUGA – rozwinięcie obsługi online w urzędach. Wprowadzenie e-recepty.

E-recepta powstała. To na plus, można załatwić zdalnie wiele rzeczy urzędowych. Nie płaciłam za szczepionkę. Zaczęłam zwiedzać Polskę. Bon turystyczny w tym pomógł. (wypowiedź respondenta)

I Z O L A C J A – szybka decyzja rządu dotycząca izolacji, konieczność noszenia maseczek.

Dobrze wyszło, że od razu zamknęli nas, te maski wszystko, szybko zareagowali. (wypowiedź respondenta)

K O M U N I K A C J A – codzienne raportowanie.

Na plus było to, że minister zdrowia codziennie raportował. Również starali się w miarę szybko zbierać dane i w miarę szybko te szczepienia zorganizowali. (wypowiedź respondenta)

Niezależenie od działań rządu, nakazów oraz intencji, z jakimi były podejmowane decyzje, efekty zamknięcia, izolacji i przymusowego dystansu przyniosły zmiany. Rozmowa o nich budzi smutek, nostalgię. Powstają przemyślenia, że konsekwencje pewnych zmian zostały na zawsze.

Od czasu pandemii dużo się w życie pozmieniało, w gronie rodziny i znajomych. Staliśmy się powściągliwi, z dystansem, spotykamy się, ale to już inaczej. Kiedyś się obcałowywaliśmy na powitanie, teraz cześć, cześć. (wypowiedź respondenta)

Badani wskazywali działania rządu, które nie były dobre dla obywateli:

OGRANICZENIA – jednym z takich działań było mało racjonalne zamykanie przy niewielkiej ilości zarażonych, a kiedy zakażonych było bardzo dużo, znoszono restrykcje. Podobny brak zrozumienia występował przy ocenie metody zamykania biznesów. Według badanych nie było to logiczne.

Przy pandemii były nielogiczne decyzje, bo przy 300 zakażeniach pozamykali wszystko, a przy kilku tysiącach wszystko było otwarte. (wypowiedź respondenta)

Zamknęli nas przy 300 chorych osobach na 40 milionów. Widzieli, że fala nadchodzi, że to wszystko się rozwija w innych państwach, czemu nie reagowali wtedy? To, że wybierali sobie poszczególne grupy zawodowe, które mogły nie pracować lub pracować zdalnie. Moja mama przyjmuje w bibliotece, przyjmuje dziennie 150 ludzi i oni przez całą pandemię musieli być otwarci. Kosmetyczka, która przyjmuje 10 osób, bo na tyle starcza jej czasu, musiała się zamknąć. (wypowiedź respondenta)

Zamknięcie nas w domu, kiedy było niewielu chorych, a otworzenie wtedy, kiedy było wielu chorych. Za szybkie zamknięcie gospodarki, co m.in. jest przyczyną inflacji. (wypowiedź respondenta)

A FERY – wskazywano na niejasne sytuacje z zamawianiem sprzętu, maseczkami.

Przekręty pewnego rodzaju z respiratorami czy jakaś afera z tymi wieżami. Przeraża mnie to wszystko, co złego gdzieś tam zrobili. (wypowiedź respondenta)

ŹŁE ROZDZIELANE TARCZE – wiele firm nie dostało nic, w efekcie będąc zmuszonym do zamknięcia biznesu. Wskazywano wsparcie np. zespołów muzycznych, których straty nie były tak duże.

Nieprzemyślane te tarcze, kolega ma firmę transportową, cały czas frachty jeździły, dostał 2 mln dotacji, a cały czas pracował, jeszcze więcej zarobił. (wypowiedź respondenta)

Tarcze, nagle te pieniądze brały się z magii, były dodrukowane. A osoby, które nie dostały socjału, to musiały zarobić na innych. (wypowiedź respondenta)

Pobieranie niesamowitych środków z tarcz pomocowych przez ludzi, którzy nie powinni tego pobierać. (wypowiedź respondenta)

STRACH – straszenie obywateli.

Zastraszanie. Policja na ulicach, przed oknami. (wypowiedź respondenta)

Beznadziejnie przeprowadzone, zastraszanie społeczeństwa, powiększyli zakres uprawnień służb na różnych poziomach, beznadziejnie. Niektóre branże otwarte, inne zamknięte, a kontakt tak samo wyglądał. Fryzjerów zamknęli, makijażystki mogły działać, chaos informacyjny, zastraszanie. (wypowiedź respondenta)

ZAKAZ SPORTU – zamykanie parków i lasów. Ograniczenia, które pogarszały stan psychiczny zamkniętych obywateli. Lasy pozwalały na zachowanie dystansu społecznego, a świeże powietrze na utrzymanie lub poprawę zdrowia i samopoczucia. Konieczność uprawiania sportu w maskach powodowała pogarszanie zdrowia. Brak zrozumienia i dużo emocji budziło wspomnianie zamkniętych cmentarzy, otwieranych tylko dla osób uprzywilejowanych.

Mnie zabolało brak uprawiania sportu. Że nie można było wychodzić. Absurd, bo do lasu nie można było wyjść. (wypowiedź respondenta)

Zamknięte cmentarze, lasy... (wypowiedź respondenta)

Poobwiązywane parki, do lasu nie można wychodzić. (wypowiedź respondenta)

Zamykanie cmentarzy, lasów, chaos. Rząd kłamie. (wypowiedź respondenta)

Jeżeli ktoś zabrania mi pójścia do lasu, to jest śmieszny albo oderwany od rzeczywistości. Stworzyli ludziom więzienie, izolację, oszustwo. Nazwałem to kiedyś próbą zarządzania masami ludzkimi. (wypowiedź respondenta)

Niezrozumiałe, nielogiczne ograniczania budziły złość wśród respondentów.

UMIERANIE W SAMOTNOŚCI – sposób, w jaki osoby chore na COVID 19 umierały w szpitalach, budzi „etyczny” sprzeciw. Samotność, brak możliwości pożegnania się. Wśród badanych, którzy stracili bliskich, pozostało poczucie niezgody, brak zrozumienia dla tak ostrych restrykcji.

Zgony – rodziny nawet nie mogły być przy nich, to najgorsze, nie wiadomo nawet, na co umarli, nikt nie mógł przy nich być do ostatniego momentu. (wypowiedź respondenta)

SPOSÓB PRAWNY ZARZĄDZENIA PANDEMIĄ wzbudza dużo emocji. Brak wprowadzenia stanu nadzwyczajnego budził sprzeciw. Blokowano tym sposobem możliwość reakcji, niezgody, zaskarżania.

Wprowadzili zakazy bez możliwości zaskarżenia, bo nie było stanu nadzwyczajnego. (wypowiedź respondenta)

Wszystkie rozporządzenia dotyczące pandemii to przecież jest niezgodne z konstytucją. Każdy spór z Sanepidem jest wygrywany. (wypowiedź respondenta)

Wokół zarządzania pandemią były afery, które zapadły głęboko w pamięć badanych.

Parę osób świetnie zarobiło na respiratorach, maseczkach. Zrobili dobrze paru ludziom, a tak to podawali cały czas rosnące statystyki i napędzali panikę. Baliśmy się wychodzić, jeździć rowerem... (wypowiedź respondenta)

Afery, respiratorowa, porażka. (wypowiedź respondenta)

Rząd zbłądził się. Działania może były racjonalne i skuteczne, ale niesmak budzi wspomnienie tego, że niektórzy zrobili interes na pandemii. (wypowiedź respondenta)

PODZIAŁ NA STREFY przy równoczesnym braku kontroli przy przejazdach przez te strefy. Według badanych obnaża to fikcyjne zarządzanie bezpieczeństwem kraju.

Podziały województw, czerwona, pomarańczowa strefa... u siebie noszą maseczki, przyjeżdżają do województwa i już nie noszą, bo tu nie ma pandemii. (wypowiedź respondenta)

Konsekwencją ochrony przed pandemią jest wyprodukowanie ogromnej ilości śmieci.

Liczba śmieci, jaka została wyprodukowana w wyniku pandemii, maseczek, kombinezonów, rękawic... Zawaliliśmy pół Polski plastikiem... (wypowiedź respondenta)

Duża część badanych zwracała uwagę na niską skuteczność leczenia zdalnego. Przywoływanie teleporad wywołuje z jednej strony uśmiech, a z drugiej złość.

Nikt nie leczył, miałem chore zatoki, dzwonię do doktorki na teleporadę, a ona na to, że to Covid. Ja mówię, pani doktor, ja wiem, jak mnie boli od zatok. Nie, według niej to jest Covid. Pojechałem, zrobiłem test, nie było Covida, nikt mnie nie badał, leczył. (wypowiedź respondenta)

Osoby młodsze jako niedorzeczne rozwiązanie wskazywały wprowadzenie „godzin dla seniorów”. Wzbudzało one emocje związane z poczuciem ograniczenia dla dużej grupy społeczeństwa.

Godziny dla seniorów to była pomyłka. Ktoś młodszy w tych godzinach nic nie kupił, a starsi mogli chodzić cały dzień. (wypowiedź respondenta)

Zwracano uwagę, że w trakcie pandemii zaniedbano lub wstrzymano leczenie, operacje. Efektem tego były zgony i pogorszenie się stanu zdrowia społeczeństwa.

Dużo ludzi umarło niepotrzebnie, bo byli zostawieni bez należytnej opieki. Takie jest moje zdanie. Żadnej kwarantanny nie powinno być, ileś populacji by zmarło i samo by się to wyciszyło. (wypowiedź respondenta)

W szpitalach nie leczono ludzi, tylko tak zachowawczo. To powodowało tylko strach i to miało przestraszyć ludzi i osiągnęli swój cel, bo rzeczywiście przestraszyli ludzi. Działań nie widziałam w tym żadnych. (wypowiedź respondenta)

Pandemia podzieliła społeczeństwo. Część badanych ma za sobą trudne doświadczenie związane z COVID-em u siebie lub bliskich. Są też osoby, które uważają, że pandemia została ogłoszona w celu manipulacji społeczeństwem. Podział jest bardzo widoczny w postawie, rozmowie, zachowaniu, ocenie działań.

Ludzie się podzielili na tych, co im ktoś bliski umarł na covid, i tych, co nie. (wypowiedź respondenta)

SYTUACJA NA GRANICY POLSKO-BIAŁORUSKIEJ

Większość rozmówców słabo orientuje się w sytuacji na granicy polsko-białoruskiej. Można zauważyć wiele różnych postaw.

DYSTANS – to nie jest nasz problem. To „gra” Putina i Białorusi z Unią Europejską.

Łukaszenka poszedł w grę z Putinem i mają taką strategię walki z Zachodem, aby zalać Zachód ludźmi z Azji, zagrywka polityczno-ekonomiczna. Państwowość nasza się sprawdziła bardzo dobrze. Nie daliśmy się wciągnąć w żadne incydenty typu strzelanina. Wybudowali mur i tu trzeba obiektywnie powiedzieć, że był impuls i państwo efektywnie zadziałało w tej kwestii. (wypowiedź respondenta)

Impas jest dyplomatyczny, bo Białoruś to marionetka rosyjska, a ja mam wrażenie, że im bardziej na zachód, tym mniej nas rozumieją. W Meksyku zgadzają się z retoryką rosyjską. Dostawałem na żywo informacje od kolegi, że ludzie próbują przekroczyć granicę. Jest granica Unii Europejskiej z granicą nie-Unii Europejskiej i jest impas, jak to rozwiązać nie siłowo. (wypowiedź respondenta)

To nie jest nasz problem. (wypowiedź respondenta)

Cała ta sytuacja jest wywołana przez Rosję, Putina, to próba wywołania destabilizacji na granicy, odwrócenie uwagi rządu, destabilizacja sytuacji w kraju. (wypowiedź respondenta)

WSPÓŁCZUCIE – na granicy ciągle giną i umierają ludzie. Powinniśmy otworzyć tam namioty humanitarne. Nie chodzi o to, aby wpuszczać każdego, ale aby nie robić wypychania ludzi z powrotem do Białorusi. Pomimo świadomości, że to była i jest manipulacja, powinno się na pierwszym miejscu stawiać człowieka.

Masakra. Podejrzewam, że to była próba naszej czujności, jeśli chodzi o granicę wschodnią i granicę z NATO. To była próba szczelności i wrzucenia konia trojańskiego do Polski. Natomiast sposób działania, te mury, pieniądze wydawane tam, to nie powinno tak być. Pokazało to słabość naszej siły obronnej. Nie powinni wprowadzać stanu wyjątkowego. (wypowiedź respondenta)

Widzieliśmy nagrania, w jakich warunkach ci ludzie zostali wrzuceni tam, my próbowaliśmy im pomóc, nie udało się. To była dziwna, zimna wojna. (wypowiedź respondenta)

Wypychanie, ilość ofiar śmiertelnych. Jakość tego. Rola wojska i Polski, powrót do tego, jak nie należy działać. Mur jak mur Donalda Trumpa, i tak ludzie przechodzą. (wypowiedź respondenta)

Z tego, co mi wiadomo, tych biednych ludzi ładowali w samochody, wysadzali gdzieś blisko polskiej granicy i kazali im iść, aż dojdą do naszego państwa. U nas zderzyli się z murem. Ci biedni ludzie zostawieni tam między krajem pełnym idiotów, czyli Białorusią, a krajem, który chce bronić swoich granic. Cierpieli tam, umierali, to dalej trwa. To były rozgrywki polityczne, które nam zostały tak przedstawione i w tym wszystkim życie tracili niewinni ludzie. (wypowiedź respondenta)

Sytuacja była i jest żenująca, czy nam się to podoba czy nie. Jeśli jako państwo oblewamy egzamin, nie potrafimy w sposób normalny zaopiekować się tymi ludźmi, choćby ich odesłać, kobietami i dziećmi... Skoro potrafimy zaopiekować się milionami osób z Ukrainy, przyjąć ich. To dlaczego nie potrafimy w sposób czysto ludzki, cywilizowany zaopiekować się tymi ludźmi. W Lublinie przez wiele lat funkcjonował ośrodek dla uchodźców, tam się tysiące przewinęły Czechenów. Nie wiem, czy przez długie lata był to problem dla kogoś, jakoś się udało to rozegrać w sposób cywilizowany. A tu ludzie umierają na granicy, są upokarzani, to nie jest normalne. (wypowiedź respondenta)

To jest porażka na skalę europejską. Swego czasu Polska nie popisała się, jeśli chodzi o uchodźców, dostała za swoje. Dostała swoją porcję uchodźców. Nikt nie chce zalewu uchodźców, ale to trzeba było załatwić na poziomie europejskim, ale do tego trzeba z Europą współpracować. To było absolutnie niedopuszczalne, jak ci ludzie byli traktowani. (wypowiedź respondenta)

Drut kolczasty jak w Oświęcimiu. (wypowiedź respondenta)

Antyludzkość taka. Nie wiem, co dodać tutaj. Ja tego nie rozumiem. (wypowiedź respondenta)

Nie powinno się odsyłać tych ludzi na terytorium Białorusi, bo to straszne, w XXI wieku tak traktować ludzi, to jest niedopuszczalne, kobiety w ciąży, dzieci, ludzi wyczerpanych, łapali i wypychali za granicę. W większości ci ludzie i tak nie chcieli zostać u nas, chcieli się przedostać na Zachód, nie było takiej ilości, żeby cała Europa nie mogła ich pomieścić. (wypowiedź respondenta)

BRAK WIEDZY – badani zwracali uwagę, że trudno zdobyć jakąkolwiek wiedzę na ten temat. Były postawy wśród badanych mówiące o tym, że jak ktoś nie był na miejscu, to nie może zdobyć pełnej, rzetelnej wiedzy.

Tam jest zakaz mowy o czymkolwiek. (wypowiedź respondenta)

To jest zatajone, tam był wprowadzony stan wyjątkowy. (wypowiedź respondenta)

Przykre jest to, że nic się nie mówi o tej granicy polsko-białoruskiej. Blokowane są wręcz informacje. (wypowiedź respondenta)

Ja tylko słyszałam, że budują 15-metrowy mur, który ma chronić granicę przed napaścią Łukaszenki. Nie wiem, czy są tam uchodźcy syryjscy, bo nie byłam tam. (wypowiedź respondenta)

Ale nie wiem, jak było tam w rzeczywistości na tej granicy. Straszny chaos informacyjny, bo nie wpuszczali tam dziennikarzy. (wypowiedź respondenta)

SATYSFAKCJA – dobrze, że Polska buduje mur. Nie można pozwolić, aby propaganda i siła nacisku zmuszała Polskę i Unię do wpuszczania osób niesprawdzonych, które chcą dostać się nielegalnie.

Jeśli to byli uchodźcy, to były przejścia i można było przejść jako uchodźcy. A to, że chce się na hura przejść granicę... Po to jesteśmy państwem... Uważam za słuszne strzeżenie tej granicy. (wypowiedź respondenta)

Na pewno powinna być blokada. Nie można wpuszczać nie wiadomo kogo. (wypowiedź respondenta)

Byli to zdrowi mężczyźni, porządnie ubrani, ściągnięci przez Łukaszenkę na Białoruś tylko po to, żeby sprawdzić, jak szczelna będzie ta granica. (wypowiedź respondenta)

Cieszę się, że nie przyjęliśmy tych osób do siebie, bo za chwilę byłoby jak w Niemczech czy we Włoszech. Mam świadomość, że jesteśmy niedaleko, tych uchodźców było bardzo dużo. A wiemy, co się działo z kobietami, dziewczętami w innych krajach. Gdyby to byli naprawdę biedni ludzie, to co innego, ale przyjeżdżali młodzi, zdrowi mężczyźni, uchachani, zadowoleni. Jestem zadowolona, że nasz rząd ich nie przyjmował, tylko odsyłał z powrotem. (wypowiedź respondenta)

ODCIĘCIE – nie interesuje mnie, co tam się dzieje. Nie słucham wiadomości.

Nie posiadam wiedzy, co tam się dzieje, bo ucięłam temat w pewnym momencie. (wypowiedź respondenta)

Nie wiem teraz nic, nie mam żadnych informacji. (wypowiedź respondenta)

DYSONANS – brak zrozumienia, że na wschodniej granicy Polski w połowie drogi jest blokada, zamknięcie na człowieka i konieczność pomocy. Niżej na granicy polsko-ukraińskiej jest duża empatia, chęć pomocy.

Ci niedobrzy, ci dobrzy, jednych przyjmują, innych odrzucają, sami przeczą sobie. (wypowiedź respondenta)

BEZPIECZNA GRANICA – pomimo świadomości, że granicę trzeba chronić, brak zgody na wykorzystywanie do tego ludzi. Bezpieczeństwo na granicy jest jednak ważniejsze.

Słowo granica mówi o tym, że coś się zaczyna i kończy. Masz na przykład działkę i nie można pozwolić, żeby wchodził każdy, komu się podoba. Jest granica, której nie należy przekraczać. Ktoś źle zrobił, że użył do tego ludzi. (wypowiedź respondenta)

Nie powinno być tak, że ci imigranci przechodzą, jak chcą. Powinno było być wszystko legalnie, żeby wiedzieć, kto do nas przechodzi. Albo deportować ich do ich krajów. (wypowiedź respondenta)

Bezpieczeństwo kraju jest najważniejsze. Rząd postąpił słusznie. Mur to dobra decyzja. (wypowiedź respondenta)

WOJNA W UKRAINIE

Polska pomaga. Polacy zmęczeni podziałami zjednoczyli się w pomocy potrzebującej Ukrainie. Ogrom empatii, dzielenia się swoimi zasobami.

Podkreślano, że wybrzmiała prawdziwie „polska gościnność”.

Dobrze, że Polska starała się pomóc, patrząc pod kątem matek z dziećmi, będzie się rano, muszę uciekać, wiem, że mam dokąd, to wszystko fajnie, denerwuje mnie trochę to, że niektórzy mają mentalność, że przyjechali do Polski, oczekują pomocy i muszą dostać, należy im się. (wypowiedź respondenta)

Dobrze, że rząd pomógł. Badani wskazywali, że pomoc rządu była konieczna. Nie tylko nasz rząd zachował się przyzwoicie, ale też miał szansę zmienić swój wizerunek w oczach innych krajów.

Były osoby, które wspomniały konieczność prawną związaną z pomocą krajowi sąsiadującemu, który jest objęty wojną. Większość podkreślała jednak, że pomoc ze strony Polski była i jest spektakularna, warta naśladowania.

Rząd nasz stanął na wysokości zadania. Są dobrzy i źli ludzie, my tak samo się zachowujemy za granicą, jak jedziemy. Bardzo się też cieszymy, jak nam coś jest dane. Jak jedziemy za granicę do Niemiec czy Anglii, to też się cieszymy, że dostajemy tam pomoc finansową, ubezpieczenie. Wyjeżdżały całe rodziny za granicę, bo tam dają pieniądze za darmo. Ktoś nam też to dawał. Tak samo i my pomagaliśmy ludziom. Pomagaliśmy, na ile mogliśmy, nie stać nas na więcej. Ale byli ludzie, którzy wsiadali w pociąg i przyjeżdżali do nas z reklamówką w rękę, nie mieli nic ze sobą. Ale trafiali się też dranie, którzy wykorzystywali. Tak jak wszędzie. Ale pierwsza pomoc była bardzo na plus. A jeśli będą teraz chcieli zostać, spełniać kryteria, pójdą do legalnej pracy, będą się ubezpieczać, to też nasz rynek będzie się napędzał. (wypowiedź respondenta)

Rząd na pewno stanął na wysokości zadania, przynajmniej na początku. Ludzie byli chętnie przyjmowani, zaopiekowani, mieli pomoc od społeczeństwa (wypowiedź respondenta)

Nie wszyscy oceniali działania rządu pozytywnie. Wskazywano bierność na początku, podpięcie się pod działanie społeczeństwa.

Rząd w tej sprawie nie zrobił nic, to była prywatna inicjatywa społeczeństwa, osób prywatnych. (wypowiedź respondenta)

Zwracano uwagę, że pomagał nie tylko rząd Polaki, ale też Unia Europejska. Budżet unijny wpierał Polskę, która pomagała uchodźcom. Badani zwracali uwagę, że zbyt mało się o tym mówi, co źle wpływa na postrzeganie sytuacji pomocy.

Powiem wam szczerze, że rodzina, której pomogłam. dostała 300 zł i pozostałe środki były z budżetu unijnego. Więc to nie jest tak, że my im finansujemy wszystko. U nas jak nie pracują, to się nie utrzymają. (wypowiedź respondenta)

Wsparcie gospodarcze dla Polski. Szansa na rozwój gospodarki. Nasza gospodarka od czasu pandemii jest bardzo słaba. Obecność obywateli ukraińskich pomoże zbudować silniejszą gospodarkę.

Polska gospodarka by sobie chyba teraz nie poradziła bez Ukraińców, covid był dobrym przykładem, znam firmy budowlane, transportowe, okazało się, że nie mają rąk do pracy, teraz zatrudniamy nie tylko do kopania rowów, tylko na bardziej cenionych stanowiskach. Ukraińcy normalnie już firmy prowadzą u nas, to są osoby, które napędzają naszą gospodarkę, ona nie padła, jest w dobrej kondycji – to jest zasługa Ukraińców. (wypowiedź respondenta)

Lukę w gospodarce wypełnią, jak chodzi o miejsca pracy. (wypowiedź respondenta)

Branża budowlana opiera się na Ukraińcach. Musimy patrzeć z takiej perspektywy, że Polacy też kiedyś wyjeżdżali do pracy na Zachód. Teraz to samo przeżywamy z Ukraińcami. Oni się dorabiają. Ale obsługują część rynku, na której Polacy nie chcieliby już pracować. Ratują nam tyłek. A co dalej, tu musi być plan polityczny. To trzeba załatwić w sposób instytucjonalny, a nie że ósmy miesiąc ludzie mają kombinować. Polacy niechętnie pracują, dłużej żyjemy, a ktoś musi płacić ZUS. (wypowiedź respondenta)

Istotnym aspektem jest potencjał w zmianie struktury społeczeństwa. Do Polski przyjeżdżają głównie kobiety i dzieci. Część badanych zwraca uwagę na szansę zmiany struktury społeczeństwa. Już teraz część uchodźców deklaruje chęć pozostania w Polsce.

Badani przewidują zmianę struktury społeczeństwa w związku z szansą na zwiększenie ilości związków polko-ukraińskich.

*To są mili, ciepli ludzie, podobni do Polaków. Ja znam dobrych ludzi.
(wypowiedź respondenta)*

Nie mówię, że wszyscy pracują tutaj. Ale jest korzyść, bo pracują, płacą podatki i wpływają te pieniądze na nasze emerytury. Dzieci ukraińskie, które tu zostaną, poprawią nam niską dietność. Więcej ludzi będzie pracowało niskopłatnie. (wypowiedź respondenta)

Zagrożenie. Otwarta granica spowodowała wpuszczanie ludzi bez kontroli. W konsekwencji mogły się dostać do Polski i Europy osoby, które w normalnych warunkach nie otrzymałyby zgody na wjazd na teren Unii Europejskiej.

Nie do końca była pełna kontrola nad tymi osobami, bo w pewnym momencie wszystkie ograniczenia zostały ściągnięte. Myślę, że rząd zaspał, bo wszystko szło oddolnie i od ludzi. Organizacja mieszkań, pokoje czy kwatery wypoczynkowe – to wszystko szło oddolnie. (wypowiedź respondenta)

Przyjęliśmy ich tym, co mamy, sprawdziło się przysłowie i prawda o Polakach, że jesteśmy gościnni, daliśmy im bardzo dużo praw, wpuściliśmy ich przed siebie do lekarzy, dostosowujemy do nich nasze szkoły. (wypowiedź respondenta)

Ważnym aspektem jest pomoc militarna Polski. Zwracano uwagę na konieczność militarnego wspierania Ukrainy. Jest to szansą Polski na życie w pokoju. Ukraina zatrzymuje Rosję.

Dobrze zrobił rząd. Ta broń, co idzie, dobrze, że tam idzie. Lepiej Ruskich zatrzymać tam, jak najdalej od nas. Jakby wygrali z Ukrainą, to za parę lat mielibyśmy ich u siebie. (wypowiedź respondenta)

Zainwestowali w sprzęt wojskowy. Dobrze, że pomogli Ukrainie. (wypowiedź respondenta)

Pomimo docenienie postawy rządu w tym aspekcie pojawiała się obawa o bezpieczeństwo militarne Polski ze względu na małą ilość broni. Pojawiały się obawy o demilitaryzację.

Demilitaryzujemy siebie, dajemy im, z jednej strony trzeba pomóc, ale czym my się będziemy za chwilę bronić. (wypowiedź respondenta)

WSPARCIE A WYRÓŻNIANIE

Ważnym i trudnym aspektem są przywileje, jakie otrzymali uchodźcy. Po pierwszym etapie przeogromnej pomocy, na którą wszyscy się zgadzali, sami dzieląc się domem, jedzeniem, pieniędzmi, czasem.

Jednak często pojawiał się aspekt „rozdawnictwa”. Badani wiedzą, że Polska jest w złej kondycji finansowej. Jest wysoki dług publiczny. Sposób zarządzania pomocą buduje napięcie między Polakami a Ukraińcami. Główną przyczyną są przywileje, które dają większe prawa osobom z Ukrainy.

Największymi bólami są:

- pierwszeństwo w korzystaniu ze służby zdrowia;
- miejsca w żłobkach i przedszkolach dostępne tylko dla uchodźców;

Mają pierwszeństwo do lekarza. Ja czekam miesiącami, a on przychodzi, pokazuje kartkę, że jest Ukraińcem i wchodzi do gabinetu. (wypowiedź respondenta)

Byłam w czerwcu robić sobie zabieg na oczy i w czerwcu dostałam termin na 2 października. Siedziała koło mnie Ukrainka, która dostała za dwa tygodnie. Wszystkie profity, które moglibyśmy mieć, to Ukraińcy zgarniają. (wypowiedź respondenta)

Te dwa przywileje budzą dużo negatywnych emocji. Wskazywano pewien rodzaj absurdu, że miejsca w przedszkolach czy żłobkach są blokowane dla polskich dzieci. Powoduje to duży dysonans i pozostawia niesmak po dużym zaangażowaniu w pomoc.

Według badanych służba zdrowia jest w bardzo złej kondycji. Pandemia spowodowała duże ograniczenia w dostępie do specjalistów. Dla badanych nie są zrozumiałe bliższe terminy wizyt dla uchodźców. Powoduje to bunt i rozżalenie.

Newralgicznym tematem jest edukacja w szkole.

Ze względu na bardzo słabą ocenę edukacji w Polsce obciążenie jej dużą ilością dzieci nieznających języka polskiego pogłębiło problem. Jednak badani mają poczucie, że tak należało zrobić. Dysonans budzi świadomość, że rząd postąpił dobrze, a konsekwencje poniosą uczniowie z uwagi na niewydolność systemu szkolnego.

W szkołach zaczyna brakować miejsc dla dzieci polskich, bo uczniów za dużo przyszło. (wypowiedź respondenta)

Innymi tematami tworzącymi dystans Polaków do Ukraińców są:

- 500+,
- 300+,
- darmowe przejazdy.

Rząd dawał Ukraińcom 500+, wszystko im było wolno, dzieci bez problemu zapisane do szkoły, jeździli za darmo. Wszystko im wolno. To trochę za dużo jak na początek. (wypowiedź respondenta)

Pomimo że wszyscy twierdzą, że pomoc była konieczna i nadal trzeba wspierać, to pojawiały się głosy, że rząd nie ma pomysłu, jak to zrobić, co w konsekwencji może spowodować bunt, rozłam społeczny i wpłynąć na wzajemne relacje, które bardzo się polepszyły od czasów historycznych.

Jak państwo nie ma na tych ludzi jakiegoś pomysłu, nie zacznie wdrażać rozwiązań na podstawowym poziomie, nie wytrzymamy, bo nie mamy kieszeni bez dna, to mamy nagle 4 mln obywateli, którzy nie mają na bułkę. Zorganizują się i może dojść do dużych przepychanek. (wypowiedź respondenta)

Nikt nie ma pomysłu, co z tymi ludźmi zrobić, a mamy parę tematów historycznych nierozwiązanych. Tu mamy czarną dziurę, tego się boję. (wypowiedź respondenta)

Pomimo że rząd w początkowej fazie działania według badanych scedował aktywność na ludzi, został doceniony za wprowadzenie procedur adekwatnych do sytuacji. Głównie chodzi o sprawną rejestrację uchodźców w urzędach czy możliwość założenia konta w banku.

Że wpuścili do nas. Jesteśmy na pierwszej linii, więc może takie podanie sobie rąk z innymi krajami. Całkiem nieźle biurokracja z PESEL-ami poszła. Procedura, że konto można było otworzyć. W urzędach osoby niektóre mówiły po ukraińsku. W służbie zdrowia prosili lekarzy, żeby tłumaczyli chociaż. Ale ogólnie nie było dramatu. (wypowiedź respondenta)

Pierwszy okres cechował się bardzo wybitnie tym, że ludzie sami z własnej inicjatywy podjęli działania, żeby pomóc, natomiast nie widziało się tego ze strony rządu i nie było koordynacji. Dopiero potem rząd starał się to ogarnąć. (wypowiedź respondenta)

Gospodarka polska ma szansę rozwijać się poprzez wprowadzenie gotówki do obiegu przez zamożne osoby z Ukrainy. Jednak równocześnie zwracano uwagę, że popyt zwiększa i tak ogromną obecnie inflację.

Ci bogaci, co przyjechali, przywieźli swoje pieniądze, banki obracają ich pieniędzmi. To na plus dla naszej gospodarki (wypowiedź respondenta)

Minęło 9 miesięcy od rozpoczęcia wojny. Badani uważają, że po fali ogromnej pomocy warto teraz wyrównać przywileje. Dla dobrej wzajemnej relacji potrzebne są równe prawa. Poczucie, że obywatel w swoim kraju nie ma gorszego dostępu do edukacji czy do usług medycznych.

Niech ich obowiązują te same prawa. (wypowiedź respondenta)

Dobrze postąpili. Ukraińcy dostali schronienie. Ale pytanie, czy nasz rząd za bardzo im nie pomaga, nie jesteśmy bogatym krajem. Ci co biedniejsi Polacy nie mają. Polskim rodzinom biedniejszym czasem nie dadzą zapomogi, a Ukrainka z dziećmi dostaje mieszkanie i zapomogę. Przesadzają, pomoc powinna być w granicach rozsądku (wypowiedź respondenta)

Ludzie są różni, bogaci i biedni. Pomoc na początku była potrzeba, ale niekiedy teraz jest... Ukraińcy mają pierwszeństwo u lekarza, w przedszkolu, darmowe przejazdy. Ukraińcy powinni już sobie dawać radę, a nie czekać tylko na benefity. Ta pomoc powinna teraz być przemyślana, a teraz nie jest. (wypowiedź respondenta)

Powinniśmy pomagać, my też byliśmy uchodźcami, nam też pomagano w czasie wojen. Ale minął czas i powinni sobie już radzić, a nie ciągle z nas czerpać. Jak się idzie do galerii, po kawiarniach siedzą panie, piją kawę, jedzą ciastka, a my się zastanawiamy, jak żyć. (wypowiedź respondenta)

Na tamten czas uważam, że pomoc była konieczna ludziom. To był normalny odruch ludzki. Zgodzę się, jeśli ktoś powie, że Ukraińcy przekraczali możliwość pomocy, ja też się spotkałam z tym. To jest ludzki odruch – trzeba pomóc, jak się źle dzieje. Na dzień dzisiejszy można powiedzieć, że jest temat nieco naciągnięty. Wojna trwa nadal, ale spotyka się w Polsce młodych mężczyzn, którzy tu pracują. Dzisiaj nie ma już tej pomocy, jaka była rok temu. Teraz tych Ukraińców jest mnóstwo i oni muszą być traktowani tak, jak my, że chodzą do pracy, kupują bilety. (wypowiedź respondenta)

Dobrze, że rząd się przyłączył, bo na początku tylko ludzie pomagali. Te zmiany, ustawy, ułatwienia dla Ukrainy to dobrze. A wszystko źle jest to, co dostali prawa ponad nami, na tej zasadzie. (wypowiedź respondenta)

Mimo całego zła nie można pozwolić na to, żeby obywatel tego kraju miał mniejsze prawa i przywileje niż ten, który przybywa. (wypowiedź respondenta)

Teraz jest ważny czas, aby unormować pomoc. Bazując na świadomości i potrzebach społecznych, zbudować ofertę pomocową, która wzmocni unaocznioną „polską gościnność” i nie pogłębi frustracji budzonej poprzez nierówne prawa.

Badani zauważają, że to ważny moment historyczny, który może pomóc zbudować nowe relacje konieczne dla obu krajów. Podkreślają, że ważne jest, aby rząd poprzez nieprzemyślaną pomoc nie przyczynił się do niezgody i podziału.

OCENA ŻYCIA W POLSCE OD ROKU 2015

Obecnie Polacy żyją w dużym napięciu i niepokoju. Określają swój stan psychiczny jako słaby. Podkreślają, że ostatnie lata „kazały im” zwerifikować swoje oczekiwania względem życia, relacji, pracy, a nawet zdrowia. Dużą rolę odgrywa zaburzone poczucie bezpieczeństwa. Według deklaracji wzrosła rola bliskich: rodziny, przyjaciół.

Te wcześniejsze lata były spokojniejsze, wakacje można było zaplanować. A teraz pandemia sprawiła, że szlag trafiał te rzeczy, wakacje. Braki w sklepach znaleźmy z perspektywy babć, a teraz nas też to dotknęło, podstawowe rzeczy, które myśleliśmy, że zawsze będą. Tyle lat spokoju, normalności, że jak to się stało, to ludzie nie potrafili się z tym wszystkim do końca odnaleźć. (wypowiedź respondenta)

Ostatnie siedem lat dla Polski jest czasem bardzo dużych zmian. Badani postrzegają ten czas wielowarstwowo.

Patrząc na Polskę od roku 2015, badani omawiali pozytywne aspekty tego okresu. Wyraźnie zarysowuje się w tym okresie granica czasowa, jaką jest pandemia i wojna w Ukrainie. Wydarzenia te przyczyniły się do wielu zmian na gorsze.

W zależności od preferencji politycznych badanych sukces, jak i porażkę tych lat dopisywano władzy.

Wymieniane **pozytywne aspekty** ostatnich siedmiu lat to:

ROZWÓJ GOSPODARCZY – trwał do pandemii. Badani mieli poczucie, że Polska była na dobrej drodze rozwoju, ludziom żyło się lepiej. Z perspektywy końca 2022 roku okres przed pandemią był czasem stabilnym, z dobrymi widokami na rozwój. Teraźniejszość wywołuje pewien rodzaj „nostalgii” za wcześniejszą stabilizacją i bezpieczeństwem.

Od 2013 sinusoida zarobków w górę, coraz więcej było mnie stać, wyjazdy i tak dalej, a potem... Tak z górki. (wypowiedź respondenta)

Sytuacja przedpandemiczna to tu było spokojniej, była jakaś stabilizacja wtedy, rozwój gospodarczy, sporo potrzebnych ludziom inwestycji itd. Wydawało się nam, że żaden kataklizm nas nie ruszy i przyszedł Covid. (wypowiedź respondenta)

Dobry był wzrost gospodarczy, bo przed pandemią był taki top, gdzie ludzie mogli sobie pozwolić na wiele rzeczy. Bezrobocie było niskie i nie było inflacji. Ludzie bardziej planowali przyjemniejsze rzeczy i nie zastanawiali się nad problemami, które teraz mogą nas osiągać. (wypowiedź respondenta)

INFRASTRUKTURA – w szczególności rozwój dróg, od autostrad po mniejsze drogi. Dodatkowo przekop Mierzei Wiślanej, budowa Centralnego Portu Komunikacyjnego. Wskazywano też zmiany zauważalne w wielu miejscach w kraju, takie jak parki, place zabaw, inwestycje w małą infrastrukturę przeznaczoną dla mieszkańców.

Drogi na plus, przebudowa dróg w ciągu 10 lat to rzeczywiście. Dużo, dużo szybciej się jednak podróżuje. (wypowiedź respondenta)

W ogóle rozwój infrastruktury w miastach na plus, parki, skwerki, place zabaw. Zauważyłem, że dużo jest dróg na wsiach, fundusz teraz jest, odbudowy polskich dróg, państwowy jakiś, na budowę w mniejszych miejscowościach, dużo widzę, to na plus. (wypowiedź respondenta)

Jest duża modernizacja naszego kraju, drogi. Dużo podróżuję za granicę i pociągi w Brukseli nie wyglądają tak ładnie jak nasze. Jest u nas czysto, są nowoczesne dworce. Metra londyńskie czy niemieckie nie są ładne. Jesteśmy w trakcie rozwoju. (wypowiedź respondenta)

Otworzyli tunel, można szybciej do Zakopanego pojechać. (wypowiedź respondenta)

Widoczny plus, czego miałam doświadczyć niedawno, to bardzo stan dróg poprawił się w Polsce. Można przejechać Polskę ze wschodu na zachód i z północy na południe. Widać było te prace nad autostradami i drogami szybkiego ruchu i Polskę można przejechać już na poziomie europejskim. (wypowiedź respondenta)

ZAUWAŻALNY ROZWÓJ MNIEJSZYCH MIEJSCOWOŚCI, GMIN – badani wskazują, że zaczęły się rozwijać nie tylko duże miasta. Nawet w małych ośrodkach powstają darmowe programy dla dzieci. Inwestuje się w rozwój żłobków i przedszkoli.

Gminy bardzo się rozwijają. Mają możliwość pozyskać różne środki. W gminach powstają żłobki, przedszkola, dużo zajęć dla dzieci, nieraz darmowych. (wypowiedź respondenta)

W gminach bardzo dużo inwestycji było wspomaganych środkami z Unii Europejskiej. Jak się jedzie, to co chwilę widać, że coś zostało sfinansowane. (wypowiedź respondenta)

Obwodnica Warszawy na duży plus. Bo odkorkowało to trochę miasto. (wypowiedź respondenta)

Droga nowa, która jest ukończona za Kazimierzem Dolnym, mam rodzinę i krócej jedziemy. (wypowiedź respondenta)

BUDOWANIE WIĘKSZEJ LICZBY SZLAKÓW ROWEROWYCH, które motywują niektórych do zmiany środka transportu. Trasy wpływają na bezpieczeństwo poruszania się rowerem.

Więcej dróg rowerowych. (wypowiedź respondenta)

ROZWÓJ CYFRYZACJI – Polska według badanych jest na bardzo dobrym poziomie rozwoju cyfryzacji. Badani wskazywali rozwój bankowości w Polsce w porównaniu do innych krajów. Bardzo pozytywnie była oceniana cyfryzacja urzędów (ZUS, US). Wskazywano atuty takich rozwiązań, jak e-recepta, podpis elektroniczny.

Ministerstwo cyfryzacji dość dużo zrobiło, jak się jeździ po Europie, to nasz system jest bardzo wysoko rozwinięty, dowody, prawa jazdy, CEPiK spięty, wszystko centralnie, scyfryzowane, to naprawdę fajne. Teraz paszporty dali elektroniczne, też fajne. (wypowiedź respondenta)

Informatyzacja całego państwa, bo te całe aplikacje, e-dowody, Blik i inne rzeczy. To dla mnie jest bardzo ważnym aspektem i nie jesteśmy zaniedbanym informatycznie krajem. Z tego, co wiem, to nad Niemcami na pewno górujemy. (wypowiedź respondenta)

Online można załatwić wiele rzeczy. (wypowiedź respondenta)

DARMOWE PODRĘCZNIKI – rodzice zauważyli zmianę (ulgę dla portfela) po wprowadzeniu darmowych podręczników dla uczniów klas podstawowych.

Darmowe książki. (wypowiedź respondenta)

Książki za darmo w szkołach, w młodszych klasach są, podstawówka. (wypowiedź respondenta)

PROGRAMY SOCJALNE – program 500+, 300+, bony turystyczne – wsparcie dla osób posiadających dzieci. Badani widzą pozytywną stronę wspierania rodzin. Druga grupa wspierana to emeryci. Pomimo wątpliwości części badanych w motywację decydentów, większość uważa, że jest to konieczne. Warto jednak zmienić formę pomocy.

Zamysł pomocy socjalnej typu 500+ i tak dalej na plus jako zamysł. (wypowiedź respondenta)

Wprowadzili 500+, 13-ki dla rencistów, to bardzo ludziom pomogło. Nasze rządy wspierają obywateli, wprowadzają dodatki dla takich osób. (wypowiedź respondenta)

Wbrew pozorom 500+ dało więcej dobrego niż złego, bo sporo ludzi, którzy nie mieli pieniędzy, dostali je i przeznaczyli na konsumpcję. To też wzmocniło ten wzrost gospodarczy. (wypowiedź respondenta)

Na plus dla rodzin może być to 500+, wiele osób ze mną się pewnie nie zgodzi. (wypowiedź respondenta)

ZMIANA STRUKTUR W FIRMACH – badanym wydaje się, że zmieniła się i zmienia struktura w firmach. Można zauważyć więcej kobiet na wyższych stanowiskach. Większe równouprawnienie w pracy.

Kobiety częściej dochodzą do kierowniczych stanowisk. Polityka jest za równouprawnieniem, inkluzywnością. (wypowiedź respondenta)

BUDOWANIE ŚWIADOMOŚCI EKOLOGICZNEJ. Dbanie o jakość powietrza – do czasów pandemii Polska prowadziła działania związane z walką ze złą jakością powietrza, bardziej dbać o ekologię. Pandemia i obecny kryzys gazowo-węglowy zahamowały lub wręcz wstrzymały dbałość o te obszary.

W końcu podjęto pomysł, żeby Podhale nie było najbardziej śmierdzącym rejonem Polski i ogrzewanie ma być z wykorzystywaniem źródeł termalnych, których są dość duże złoża na Podhalu. (wypowiedź respondenta)

W Krakowie zlikwidowano piece, walcząc o to, żeby było świeże powietrze, jednak mimo że pomysł był słuszny, jak widać smogu nie pozbyliśmy się. (wypowiedź respondenta)

Bardzo duży wzrost świadomości ekologicznej i ograniczenie produkcji elektrośmięci. Więcej ludzi szuka używanych sprzętów. (wypowiedź respondenta)

Ważnym obszarem dla części badanych było OBNIŻENIE WIEKU EMERYTALNEGO.

Atutem było oto, że obniżono wiek emerytalny. (wypowiedź respondenta)

USTAWA DLA OCHRONY LOKATORÓW – badani wskazują, że rozpoczął się proces ochrony lokatorów. Jest mniej bezprawny. Część badanych podkreśla ukrócenie bezprawnego przejmowania kamienic.

Ustawa o ochronie lokatorów, nie można kupować kamienic przez nie wiadomo kogo. Taka kontrola może kamienic. (wypowiedź respondenta)

MODERNIZACJA ŻYCIA – wprowadzenie zakupów online. Pandemia pokazała, że dużą część życia można przenieść do Internetu. Część badanych bardzo docenia rozwój pracy zdalnej.

Rozpowszechniły się zakupy online .Powstały paczkomaty. (wypowiedź respondenta)

Powstałe strefy przemysłowe przyczyniają się do rozwoju, dają możliwość pracy osobom mieszkającym w okręgu.

Strefy przemysłowe powstały. Dużo osób korzysta. (wypowiedź respondenta)

ZMIANA STYLU ŻYCIA. Wzrost świadomości zdrowia. Część badanych docenia rosnącą świadomość zdrowego trybu życia. Zwraca uwagę na jakość jedzenia, istotność sportu.

Ludzie więcej sportu uprawiają, zdrowo się odżywiają. (wypowiedź respondenta)

WIZERUNEK POLAKÓW – masowy zryw z pomocą dla Ukrainy poprawiło/odbudowało wizerunek Polaków zagranicą.

Poprawiliśmy wizerunek na świecie, jeśli chodzi o Ukrainę. Ludzka twarz. (wypowiedź respondenta)

INWESTYCJA W WOJSKO.

Rozbudowali wojsko, tego praktycznie nie było. (wypowiedź respondenta)

Zgadzam się. Inwestycje w wojsko, zakup samolotów itp. do obrony. (wypowiedź respondenta)

Badani wskazywali **słabe, trudne strony** ostatnich siedmiu lat. Wypowiedzi związane z tym aspektem cechowała duża emocjonalność. Często pojawiała się odpowiedź „lepiej już było”.

Słabe strony:

- Koszty życia bardzo wzrosły. Jest to odczuwalne na wielu obszarach. Badani najczęściej wskazywali na:
  - » Ceny mieszkań,
  - » Ceny prądu,
  - » Ceny paliwa,
  - » Spadek wartości koszyka – bardzo odczuwalny wzrost cen przy porównywaniu kosztów zakupu.

Cena węgla i dostęp do węgla i paliw kopalnianych. (wypowiedź respondenta)

Cena życia. (wypowiedź respondenta)

Drożyzna straszna. (wypowiedź respondenta)

PODZIAŁ SPOŁECZEŃSTWA jest bardzo odczuwalny bez względu na wiek badanych i ich preferencje wyborcze. Dotyka on wszystkich i często pojawiało się określenie „nigdy nie byliśmy tak podzieleni”.

Nigdy wcześniej nie byliśmy tak podzieleni. (wypowiedź respondenta)

Spółeczeństwo się masakrycznie podzieliło, żarcie się na każdym kroku. (wypowiedź respondenta)

SPADEK JAKOŚCI SZKOLNICTWA. To ogromna bolączka wymieniania przez badanych. Jest ona rozpatrywana na dwóch poziomach. Pierwszy to obecne trudności uczniów w szkole. Rodzice skarżyli się na brak nauczycieli, niski poziom nauczania, przepełnione

szkoły, zły styl nauczania. Część osób bardzo negatywnie oceniała ministra edukacji. Drugi poziom to perspektywa, jakimi pracownikami w przyszłości będą osoby po tak złym procesie kształcenia. Wskazywano, że istnieją wzorce szkolnictwa na świecie (np. Finlandia), które można byłoby skopiować. Według badanych polskie szkolnictwo powinno być radykalnie zmodyfikowane. Jednym z elementów modyfikacji powinna być likwidacja karty nauczyciela.

Szkolnictwo to dramat. Braki nauczycieli w szkołach. Zastępstw dużo w szkołach. (wypowiedź respondenta)

Nie ma szkoły, w której nie brakuje kadry nauczycielskiej. (wypowiedź respondenta)

Spadek jakości szkolnictwa. (wypowiedź respondenta)

ŹŁE ROZWIĄZANY PROGRAMY WSPARCIA. Program 500+ i inne dodatki „dla każdego” demotywują, podobnie jak dodatki dla emerytów. Podkreślano, że idea wspierania jest słuszna, a programy socjalne są dobre, jednak w obecnej formie są one postrzegane jako przekupstwo potencjalnych wyborców. Często padało określenie „rozdawnictwo”.

Znam takie rodziny, 7 dzieci, on mówi: nie musi pracować, bo ma pieniądze na nie i wszystko. (wypowiedź respondenta)

500+, zgadzam się z nim, ale nie powinno być dla wszystkich. (wypowiedź respondenta)

500+ jest bardzo źle skonstruowane, rozdawnictwo samo w sobie, nieweryfikowane, z czapki, każdemu, czy pracuje czy nie, to dostaje. Jestem wolontariuszem i bardzo dużo widzę sytuacji, konsekwencji, że rodzice bawią się za 500+, a dzieci tak czy siak oberwane czy brudne chodzą jak chodziły. To jest dane, zwykła kielbasa wyborcza. (wypowiedź respondenta)

SPOSÓB ZARZĄDZANIA KRAJEM. Kolejny obszar wzbudzający emocje to ocena rządu i sposób zarządzania. Wskazywano na afery i sposoby ich ukrywania. Rząd jest postrzegany przez część społeczeństwa jako podmiot, który próbuje modyfikować bez konsultacji społecznych wiele obszarów. Pojawiały się określenia wskazujące na emocje, jakie budzi ten obszar: „rozgrywki”, „brak szanowania obywatela”.

Rząd niby stara się pomagać, wie, że ludzie mają złe, sobie robią premie, podwyżki, a ludzie dostają po 40–50 zł podwyżek. (wypowiedź respondenta)

Kamuflowanie wszystkich afer, zamiatanie pod dywan i jest cisza. (wypowiedź respondenta)

Sytuacja polityczna w kraju najgorsza. Wszystko odbija się na nas, nie mogą dojść do porozumienia, zmian dokonują, dzieci nasze będą koszty ponosić, bo paluchy wkładają do edukacji... Te rozgrywki polityczne to kwestia polityków, partii rządzącej. (wypowiedź respondenta)

Jako rząd skłócili się ze wszystkimi, tragicznie. (wypowiedź respondenta)

W ciągu 7 lat trochę nastąpiło afer, które wstrząsnęły naszymi umysłami i być może kieszeniami. (wypowiedź respondenta)

Polityka jest wszędzie, ciągle się słyszy o zmarnowanych publicznych pieniądzach. Układy, układziki. Służba zdrowia kulejąca. Dodatki dla tych, którzy są w układach. Ciężko objąć umysłem, co rządzący chcą zrobić, żeby nam było lepiej, czego się nie dotkną, to im nie wychodzi. (wypowiedź respondenta)

Rozdawalnictwo pieniędzy. Zła polityka ludziom potrzebującym. Danie pieniędzy to nie jest rozwiązanie. Pomoc powinna być inna, taka socjalna. (wypowiedź respondenta)

Polska stała się państwem policyjnym. (wypowiedź respondenta)

Wybory warte miliardy, które się nie odbyły. (wypowiedź respondenta)

Respiratory, takie w sumie nieprzemyślane decyzje, niezaplanowane, trudno to nazwać. (wypowiedź respondenta)

POSTRZEGANIE POLSKI. Według badanych nastąpił spadek pozycji Polski poza granicami. Polska jest gorzej postrzegana, wielu polityków ośmieszyło siebie, a przez to i Polskę.

Pogorszyła się pozycja Polski na arenie międzynarodowej przez działania opcji politycznej. (wypowiedź respondenta)

Badani zwracali uwagę na **gorszą sytuację na rynku pracy**. Podkreślano jednak, że nastąpiła ona od czasu pandemii. Od trzech lat jest „równia pochyła”.

Nie ma dla kobiet, zakłady pracy polikwidowane, może w sklepie kobieta znajdzie pracę, markety, mężczyzna ma łatwiej, szybciej, do ochrony, na kierowcę. (wypowiedź respondenta)

Na pewno praca jest dla ludzi w większych miastach, można szybciej znaleźć. W takich miejscach jak Łowicz jest trudno. (wypowiedź respondenta)

NISZCZENIE KLASY ŚREDNIEJ, NISZCZENIE MAŁYCH BIZNESÓW – wielu badanych wskazywało złamanie struktury, która trzyma dobry kręgosłup społeczeństwa. Jest nim silna klasa średnia.

Porównując do swojej działalności, to wszystko im nie wyszło, uderzyli we mnie... podatkami, podatkiem zdrowotnym, 4,9, muszę opłacać sobie dodatkową służbę medyczną, dla wszystkich, nigdzie nie mogę dostać się za darmo, muszę za wszystko płacić, nie mam czasu czekać miesiąc, dwa, trzy, płacę podatek dodatkowy, a tutaj raz lepiej, raz gorzej, raz tyle się zarobi, raz tyle, ale to nie są małe pieniądze, żeby płacić i się prosić. To taki główny powód tego wszystkiego. Marnuje się dużo pieniędzy państwowych,

pomoce w urzędach pracy, otwierają się firmy na rok, zamykają, nikt nie kontroluje, sprzedają to, co dostają. (wypowiedź respondenta)

Przedsiębiorców też chcą zniszczyć, podwyżki ZUS-u, inflacja, źle się dzieje w Polsce. (wypowiedź respondenta)

Podnoszą ZUS coraz więcej. Dlatego wiele firm zwalnia albo się zamyka. (wypowiedź respondenta)

Ograniczenie działalności małych przedsiębiorstw, rzemieślników, to wszystko upada. (wypowiedź respondenta)

Nowy Ład i nowy porządek podatkowy, bo dotyka mnie to jako osobę prowadzącą działalność. To jest kompletnym chaosem. (wypowiedź respondenta)

Jestem na działalności gospodarczej i nie będę miał na pewno emerytury. (wypowiedź respondenta)

SŁUŻBA ZDROWIA – czas oczekiwania na wizytę jest bardzo długi. Teleporady przez większość badanych postrzegane są negatywnie. Stan służby zdrowia jest zły. Większość badanych miała za sobą doświadczenie własne lub kogoś z bliskiego kręgu, kto ze względu na uniemożliwiony kontakt z lekarzem, długi czas oczekiwania lub trudności w otrzymaniu pomocy przeżył ogromny stres, a nawet poniósł negatywne konsekwencje zdrowotne.

Minus na służbę zdrowia, kolejki, dermatolog przez teleporadę, nigdzie nie można się dostać. (wypowiedź respondenta)

Tragiczna opieka medyczna. (wypowiedź respondenta)

ZAŁAMANIE GOSPODARKI – badani wskazywali, że od 2020 roku gospodarka w Polsce załamała się. Inflacja i spadek złotego nastąpiły w bardzo krótkim czasie. W konsekwencji badani czują się biedniejszymi ludźmi i zaczął się stres dnia codziennego.

Ogromna inflacja i spadek wartości złotego. Załamanie gospodarki. Wszystkie programy pomocowe, subsydiarne, napędziły koło ogromnej inflacji, bo jeszcze 7 lat temu nie było mowy o inflacji, a o deflacji. Wartość złotego w stosunku do 7 lat wstecz jest ogromnie niewspółmiernie mała. (wypowiedź respondenta)

W pracy taka niepewność, to co do tej pory wydawało mi się nierealne i z kosmosu, to nastąpiło, nie można nic zaplanować, przewidzieć. (wypowiedź respondenta)

Według części badanych **rząd niszczy system sądowniczy**. Zachwianie systemem uznawanym dotychczas za stabilny (trójpodział władzy) niesie negatywne konsekwencje zarówno dla Polaków w kraju, jak i zagranicą oraz w ocenie ze strony Unii Europejskiej.

System sądownictwa został rozwalony. (wypowiedź respondenta)

Sądownictwo działa jeszcze gorzej. (wypowiedź respondenta)

Jako przykład negatywnego działania ostatnich lat wskazywano **ograniczanie praw kobiet**. Kobiety są gorzej traktowane w kontekście prywatności, decydowania o swoim ciele i planach macierzyńskich. Podkreślano, że obecnie ważniejsza jest ciąża, niż kobieta, która tę ciążę nosi.

Negatywnym zdarzeniem było wprowadzanie różnych ograniczeń dla kobiet i forsowanie różnych zakazów, na przykład aborcji. (wypowiedź respondenta)

Te prawa kobiet są jak najbardziej negatywne z tego, co działa się przez ostatni czas. (wypowiedź respondenta)

Najgorsze jest to, że większe prawo ma człowiek, który nie ma peselu, nie ma tego człowieka jeszcze. Wszyscy troszczą się o dobro tego człowieka, a zgwałcona trzynastolatka nie ma żadnego prawa, mimo tego, że ma w sobie obywatela bez peselu, o którego trzeba się tak strasznie zatroszczyć. A gdzie jest ona? Jako matka dorastającej córki jestem przerażona tym,

jakie jest prawodawstwo, jeśli chodzi o prawa kobiet. To jest dramat. Przez to, że ja i moja córka jesteśmy płci żeńskiej, to jesteśmy gorszej kategorii. (wypowiedź respondenta)

PODSUMOWANIE

Zrekrutowane do badania grupy, pomimo różnego wieku i wykształcenia badanych oraz zamieszkiwania w innych regionach kraju, nie wykazywały znaczących różnic w rozmowie grupowej. Według deklaracji w grupie były osoby pracujące na cały etat oraz część etatu. Nie badaliśmy osób deklarujących tylko życie na zasiłku lub zarabiających w znaczny sposób ponad średnią krajową.

Do jednej grupy fokusowej zapraszane też były osoby o różnych preferencjach politycznych, biorące udział w wyborach.

Tak skonstruowane badanie pokazało bardzo podobne postrzeganie sytuacji społecznej i politycznej w Polsce, ocenę życia codziennego oraz zachodzących zmian.

SYTUACJA GOSPODARCZA

Rozwój gospodarczy Polski był zauważalny do czasu wybuchu pandemii. Jako atuty czasu rozwoju wskazywano rozwój infrastruktury, rozwój biznesów. W codziennym życiu był zauważalny dobrostan przejawiający się w wyjazdach na urlopy, wyjściach do restauracji, kupowania w sklepie spożywczym nie tylko koniecznych produktów. Z perspektywy obecnej sytuacji czasu sprzed pandemii oceniane są jako atrakcyjne, perspektywiczne. Wielokrotnie padało określenie „lepiej się żyło”.

Obecnie sytuacja gospodarcza jest bardzo trudna, a gospodarka jest niszczona. Jako źródło niszczenia wskazywano brak wsparcia i utrudnienia dla małego polskiego biznesu. Ta grupa społeczna

została obarczona większością kosztów, jaką generuje państwo, wprowadzając programy socjalne. Bardzo dużo biznesów zostało zamkniętych, co w konsekwencji doprowadziło do zaburzenia ważnej odnogi polskiej gospodarki. Za taką sytuację poza pandemią i wojną w Ukrainie odpowiada państwo, które inwestuje w osoby biernie lub niewydolne zawodowo, co postrzega się jako walkę o łatwe głosy wyborcze. Badani zawsze podkreślali, że programy społeczne są potrzebne i konieczne, jednak nie w formie rozdawnictwa, które hamuje rozwój i pogłębia dług gospodarczy.

„Rozdawnictwo” ma też swoją cenę w życiu codziennym. Przyczynia się do większych podatków i wzrostu inflacji.

Dużą bolączką jest brak polskich biznesów – zamykanie przez lata lub sprzedawanie dobrych dużych firm polskich. W konsekwencji podatki nie trafiają do budżetu państwa.

Podwyżki, inflacja, stopy procentowe – to widmo życia obecnie w Polsce. Bardzo odczuwalny jest kryzys mieszkaniowy. W szczególności młodzi lub rodzice młodych podkreślali brak możliwości mieszkania na swoim. Dlatego podnoszono, że ulgi socjalne powinny się przejawiać np. w mniejszych podatkach, darmowych przedszkolach, dostarczaniu potrzebnych produktów. Przywoływano Margaret Thatcher, która mówiła, że państwo nie ma swoich pieniędzy.

Badani mają świadomość, jak ważna jest dobra struktura społeczna. Obecny zanik klasy średniej zaburza naturalne bezpieczeństwo gospodarcze.

Różnice między badanymi zauważalne były w ocenie dofinansowania rolnictwa i jego stanu. Osoby związane z rolnictwem lub posiadające rolników w bliskim otoczeniu wskazywały na problemy tej branży. Osoby niezwiązane wskazywały tę grupę jako dofinansowaną, wpieraną zarówno przez nasze państwo, jak i Unię Europejską.

Stan gospodarki wywołuje wiele obaw. Jedną z nich jest przeświadczenie, że obecny sposób działania gospodarki niszczy przyszłość Polski. Badani obawiają się, że kraj stanie się jednym z niżej notowanych w Europie. Dużo złości i żalu z powodu takiego stanu rzeczy jest kierowanych do rządzących i ich złych decyzji.

WYBORY

W badaniu brały udział osoby, które uczestniczą w wyborach. Konieczność brania udziału w wyborach była argumentowana tym, że osoby niegłosujące nie powinny krytykować ani narzekać. Badani głosują, bo tak zostali wychowani, bo korzystają z tej formy demokracji, bo nie chcą zostać wykluczeni. W postawie osób głosujących widoczna jest złość w stosunku do tych, którzy odpuszczają, rezygnują z przywileju i statusu. Poprzez takie działanie pozwalają innym decydować za siebie. Wśród części badanych pojawiła się jednak niepewność dotycząca udziału w kolejnych wyborach. Zawiodła ich partia rządząca, a nie widzą kandydata wśród opozycji, który mógłby wygrać.

Część osób wierzy, że głosowaniem można coś zmienić, jednak większość badanych bierze udział w wyborach i głosuje przeciw; wybiera „mniejsze zło”. Osoby te zdają sobie sprawę, że nie jest to dobra motywacja, jednak nie wierzą, że mniejsze ugrupowania mają szansę na wygraną, więc nie chcą tracić swego głosu. Mają w efekcie poczucie wyboru ciągle wśród tych samych kandydatów oraz w efekcie bezsensowności tej sytuacji.

Część osób wskazywała na wagę w szczególności wyborów samorządowych. Oczekują też możliwości wybierania kandydata z terenu, kogoś, kto ma realny wpływ na rozwój bliskiej okolicy. Marzy im się zmiana w sposobie wybierania, aby jeszcze bardziej mieć wpływ na to na kogo idzie głos w wyborach samorządowych.

Poruszony został aspekt głosowania przez osoby zamieszkałe zagranicą. Część osób radykalnie argumentowała, że prawo do głosowania powinny mieć osoby mieszkające w Polsce. Osoby mieszkające za granicą nie znają realiów, głosują sentymentem lub antysentymentem. W ten sposób realnie wpływają na Polskę, a nie żyją tutaj ani nie płacą podatków.

DEMOKRACJA

Pytanie o demokrację w Polsce wzbudzało wiele emocji wśród respondentów. Dla ujednolicenia konieczne było rozpoczęcie rozmowy od definicji. Najczęściej badani definiowali jako „rządy ludu”. Najpełniejszym wyrazem demokracji według badanych jest możliwość wpływu przez obywateli na to, co się dzieje w państwie. Każda zmiana, która w zauważalny sposób wpływa lub może wpłynąć na obywateli, powinna być konsultowana z grupą, której ona dotyczy. Tak właśnie rozumiana jest „władza ludu” w ujęciu demokracji. I niestety, według badanych, działa to słabo lub wcale.

Demokracja to między innymi możliwość wybierania osób, które będą reprezentowały interesy wyborców, dotrzymywały obietnic, dążyły do poprawy jakości życia w zgodzie z prawem. Ten aspekt wzbudzał dużo emocji w dyskusji, bo po wyborze władzy wyborcy nie mają możliwości weryfikowania i konsekwentnego oczekiwania dotrzymania obietnic.

Badani obecną sytuację w Polsce postrzegają jako trudną w kontekście potrzeb, jakie powinna zaspokajać demokracja. Nie czują, że wprowadzane zmiany są konsultowane ze społeczeństwem. Często głosowania są robione nocą, „w ukryciu”.

Demokracja to prawo głosu w wyborach, jednak sposób przeprowadzania wyborów potrafił wzbudzać dysonans. Wymieniano „wybory kopertowe” jako lansowanie na siłę wyborów, w obawie przed wynikami. Ta sytuacja kosztowała budżet polski bardzo dużo i nikt za to nie poniósł konsekwencji. Innym przykładem był brak możliwości przeprowadzenia kampanii w czasie pandemii dla kontrkandydatów Prezydenta Andrzeja Dudy, co spowodowało nieufność w postrzeganiu wyborów jako w pełni demokratycznych. Podkreślano, że inni kandydaci ze względu na zakaz publicznych wystąpień byli pozbawieni szans na wygraną, natomiast obecny prezydent był pokazywany przez telewizję bardzo często. I chociaż formalnie nie było tutaj złamania prawa, to badani postrzegają tę sytuację jako blokadę uczciwych wyborów.

Kolejną cechą demokracji jest możliwość publicznego wypowiedzenia własnych poglądów. Demonstracje z jednej strony były wskazywane jako możliwość pokazywania sprzeciwu, z drugiej jednak motywacją demonstracji często jest powodowana próba „niszczenia demokracji”. Ten aspekt budził dużo emocji. Podkreślano wagę tego, że można wyjść na ulicę i krzyczeć, jednak gdyby było dobrze, nie byłoby potrzeby organizowania demonstracji. Na plus wskazywano postawę społeczeństwa, że coraz więcej osób potrafi manifestować swoje niezadowolenie z obecnej sytuacji. Padały opinie, że nie każda manifestacja jest równo traktowana przez rządzących, stąd służby policyjne zachowują się różnie w zależności od tego, kto protestuje i przeciwko komu.

Podkreślano jednak, czasem ironicznie, że demokracja w Polsce wypada na korzyść w porównaniu z Rosją czy Białorusią.

Doceniając możliwość brania udziału w wyborach, badani mieli zastrzeżenia co do listy wyborczej. Dystans budziła już sama możliwość wyboru osób, które nie są w stanie w pełni reprezentować wyborców. Drugim zarzutem był stały zestaw nazwisk na listach wyborczych i zmiany przynależności do konkretnych partii tych osób. Padały czasem opinie, że „nic nie da się zmienić”.

Spółeczeństwo często postrzega ocenę wyniku wyborów jako dobrą, kiedy wygrana wyborów to zwycięstwo „mojej partii”.

Według badanych wiele kwestii nie działa dobrze w polskiej demokracji. Główny zarzut to zniszczenie trójdzielnej władzy w Polsce. Wskazywano, że cały czas niszczy się stabilizację demokracji. Wspominano też o ograniczeniach wolności słowa poprzez dobieranie w mediach rozmówców, których wypowiedzi są „pod kontrolą”. Wskazywano też kontrolę w telewizji publicznej, nazywanej „telewizją rządową”. Pokazuje ona bardzo jednostronnie tematy ważne dla Polski.

Duże emocje wzbudzały ograniczenia praw kobiet. Wskazywano, że ograniczono prawo do dysponowania swoim ciałem. Podawano przykłady, kiedy kobiety umarły, bo nie udzielono im pomocy.

Wychodziły niepokoje o odbieranie wolności powoli, małymi krokami. Kontekst rozmów jest taki, że demokracja jest, bo definicja jest w pełni lub prawie w pełni spełniana. Lud wybiera

władzę. Jednak krok po kroku jest zabierana wolność i ma to wpływ na twarz demokracji. Obecnie słowo „demokracja” wzbudza dużo emocji, przywołuje niepewność, budzi rozżalenie pomimo poczucia, że badani żyją w kraju demokratycznym. Jest to pewnego rodzaju impas.

PRAWO POLSKIE A PRAWO UNII EUROPEJSKIEJ

Pytanie, czy prawo Unii Europejskiej powinno być nadrzędne (ważniejsze) względem prawa polskiego, czy odwrotnie, było jednym z najtrudniejszych pytań dla badanych w ramach całego projektu. Większość osób nie potrafiła dać jednoznacznej odpowiedzi. Dysonans wzbudzało szukanie rozwiązania, które pozwoliłoby zachować suwerenność kraju, równocześnie pozostając w zgodzie z prawem Unii.

Część osób uważała, że prawo polskie jest ważniejsze i nic nie powinno nad nim stać. Wspólne decydowanie powinno dotyczyć obszarów, które łączą Europę, np. komunikacja, transport. Jednak są tematy, które każdy kraj z Unii powinien rozwiązywać według własnego prawa.

Są też osoby, które uważają, że jednak to prawo Unii Europejskiej powinno stać wyżej w hierarchii. Taką postawę argumentują konsekwencją, jaką było wejście do UE. Wskazują, że nie można czerpać z przywilejów bycia w jedności, a w przypadku niewygodnej decyzji rezygnować i „zasłaniać się” prawem swego kraju.

Ważnym naszym pomostem powinny być kompetentne osoby w Brukseli. Dzięki znajomości reguł dyplomacji oraz języków obcych powinno się tam działać dla dobra Polski. Wskazywano, że źródłem nieporozumienia w pewnej części jest brak kompetentnych osób reprezentujących Polskę w Brukseli.

Pojawiały się głosy, że Polska w Unii jest krajem drugiej kategorii. Wśród badanych rośnie żal, że ideą było wsparcie, a nie konflikt i przepychanki.

PANDEMIA

Pandemia „zatrzymała świat”. Pokazała, że dzieją się rzeczy, które wydawały się nierealne. Społeczeństwo zostało przestraszone i podzielone.

Badani oceniali działania rządu w czasie pandemii. Część badanych docenia niektóre z nich, jak choćby darmowy program szczepień przeciwko COVID-19. Część przedsiębiorstw skorzystała z tarcz wspierających firmy. Pozytywnie były odbierane codzienne raporty dla społeczeństwa.

Podzielone zdanie badani mieli w temacie wprowadzanych ograniczeń, izolacji. Z jednej strony spowolniły zachorowalność, z drugiej jednak mało racjonalne było zamykanie poszczególnych sektorów przy niewielkiej ilości zarażonych i znoszenie restrykcji w czasie, gdy chorych było zdecydowanie więcej. Podobny brak zrozumienia występował przy ocenie metody zamykania biznesów. Według badanych nie było to logiczne.

Badani wskazywali działania rządu, które nie były dobre dla obywateli. Były to nieuzasadnione zamykania niektórych biznesów, afery, źle przydzielone tarcze. Dodatkowo zakazy, które szkodziły, np. zamykanie parków i lasów, zakaz sportu. Wspominano zamknięte cmentarze, otwierane tylko dla osób uprzywilejowanych.

Niezrozumiałe, nielogiczne ograniczania budziły złość wśród respondentów. W szczególności samotność ludzi umierających, brak możliwości pożegnania się. Zaniechanie leczenia innych chorób oraz niska skuteczność leczenia zdalnego przyczyniły się do pogorszenia zdrowia społeczeństwa.

Dodatkowo zarządzenia związane z pandemią wzbudzają dużo emocji; brak wprowadzenia stanu nadzwyczajnego budził sprzeciw, gdyż zablokował możliwość reakcji, niezgody, zaskarżania.

Pozytywnym skutkiem pandemii jest rozwój e-usługi, czyli obsługi urzędów online. Dodatkowo firmy pozwoliły na pracę zdalną, której efekty zostały już na dłużej w społeczeństwie.

Pandemia podzieliła społeczeństwo. Część badanych ma za sobą trudne doświadczenie związane z COVID-em u siebie lub bliskich. Są też osoby, które uważają, że pandemia została ogłoszona w celu

manipulacji społeczeństwem. Podział jest bardzo widoczny w postawie, rozmowie, zachowaniu, ocenie działań. Niezależenie od działań rządu, nakazów oraz intencji, z jakimi były podejmowane decyzje, efekty zamknięcia, izolacji i przymusowego dystansu przyniosły zmiany. Rozmowa o nich przywołuje smutek, nostalgię, a nawet strach połączony ze złością. Pozostało poczucie, że pewien rodzaj strachu zostanie już z nami na zawsze, a także świadomość, jak łatwo można manipulować opinią publiczną i wprowadzać dezinformację.

SYTUACJA NA GRANICY POLSKO-BIAŁORUSKIEJ

Sytuacja na granicy polsko-białoruskiej budzi dystans, niechęć do szukania informacji „co tam się dzieje”, oburzenie, zniesmaczenie. Można zauważyć wiele różnych postaw: dystans do tematu „to nie nasz problem”, współczucie dla osób umierających na granicy, satysfakcja z obrony granic i budowy muru, odcięcie od tematu, poczucie braku pełnej i rzetelnej wiedzy. Często też pojawiał się dysonans związany z brakiem zrozumienia, że na wschodniej granicy Polski w połowie drogi jest blokada, zamknięcie na człowieka i konieczność pomocy. Niżej na granicy polsko-ukraińskiej jest duża empatia, chęć pomocy.

Pomimo świadomości, że granicę trzeba chronić oraz że państwo potrzebuje bezpiecznej granicy, kiedy przechodzi się do aspektu człowieczeństwa wśród badanych pojawia się brak zgody na wykorzystywanie do tego ludzi. Część badanych podkreślała konieczność pomocy humanitarnej na granicy i zabezpieczenia ludzkiego życia.

WOJNA W UKRAINIE

Po pandemii wojna była kolejnym wydarzeniem, które zabrało pewność i poczucie bezpieczeństwa. Polacy od razu ruszyli z pomocą. W trakcie pomocy uchodźcom z Ukrainy wybrzmiała prawdziwie „polska gościnność”. Badani podkreślali, że zaczęła się pomoc od ludzi, a później włączył się rząd. Rząd zachował się przyzwoicie, co dało szansę

zmienić jego wizerunek m.in. w oczach innych krajów. Większość podkreślała, że pomoc ze strony Polski była i jest spektakularna, warta naśladowania.

Ważnym aspektem jest pomoc militarna Polski. Zwracano uwagę na konieczność militarnego wspierania Ukrainy. Jest to szansą Polski na życie w pokoju. Ukraina zatrzymuje Rosję. Pojawiała się jednak też obawa o bezpieczeństwo militarne Polski ze względu na małą ilość broni, demilitaryzację.

Obecność uchodźców w Polsce niesie ze sobą szanse i zagrożenia. Istotnym aspektem jest potencjał w zmianie struktury społeczeństwa. Ważnym i trudnym aspektem są przywileje, jakie otrzymali uchodźcy. Po pierwszym etapie przeogromnej pomocy, na którą wszyscy się zgadzali, sami dzieląc się domem, jedzeniem, pieniędzmi, czasem, pojawił się aspekt „rozdawnictwa”. Badani wiedzą, że Polska jest w złej kondycji finansowej. Sposób zarządzania pomocą buduje napięcie między Polakami a Ukraińcami. Po fali ogromnej pomocy warto teraz wyrównać przywileje, dla dobrej wzajemnej relacji potrzebne są równe prawa oraz poczucie, że obywatel w swoim kraju nie może mieć gorszego dostępu do służby zdrowia czy do szkolnictwa. Jest to teraz ważny problem do rozwiązania. Trzeba go przeprowadzić z uwagą, aby aktywność i dobre serce nie przerodziły się w niechęć, której symptomy już można zauważyć. Pokierowanie tym procesem jest w rękach rządu. Badani podkreślają, że ważne jest, aby rząd poprzez nieprzemyślaną pomoc nie przyczynił się do niezgody i podziału.

Pojawia się obawa, że otwarta granica spowodowała wpuszczenie ludzi bez kontroli. W konsekwencji mogły się dostać do Polski i Europy osoby, które w normalnych warunkach nie otrzymałyby zgody na wjazd na teren Unii Europejskiej.

To ważny moment historyczny, który może pomóc zbudować nowe relacje konieczne dla obu krajów.

OCENA ŻYCIA W POLSCE OD ROKU 2015

Obecnie Polacy żyją w dużym napięciu i niepokoju. Określają swój stan psychiczny jako słaby. Podkreślają, że ostanie lata „kazały im” zweryfikować swoje oczekiwania względem życia, relacji, pracy, a nawet zdrowia. Dużą rolę odgrywa zaburzone poczucie bezpieczeństwa. Według deklaracji wzrosła rola bliskich: rodziny, przyjaciół. Ostatnie siedem lat dla Polski jest czasem bardzo dużych zmian.

Patrząc na Polskę od roku 2015, badani omawiali pozytywne i negatywne aspekty tego okresu. Wyraźnie zarysowuje się w tym okresie granica czasowa, jaką jest pandemia i wojna w Ukrainie. Wydarzenia te przyczyniły się do wielu zmian na gorsze.

W zależności od preferencji politycznych badanych sukces, jak i porażkę tych lat dopisywano władzy. Wymieniane pozytywne aspekty to: rozwój gospodarczy, infrastruktura w dużych i małych miejscowościach, budowa terenów wspólnych, przedszkoli, tras rowerowych. Zauważalny był rozwój małych miejscowości.

Kolejnym ważnym obszarem był rozwój cyfryzacji. Badani wskazywali rozwój bankowości w Polsce w porównaniu do innych krajów. Bardzo pozytywnie była oceniana cyfryzacja urzędów (ZUS, US). Wskazywano atuty takich rozwiązań, jak e-recepta, podpis elektroniczny.

Ważnym aspektem, chociaż niejednoznacznie pozytywnym, było wsparcie dla rodzin. Począwszy od darmowych podręczników w szkole podstawowej do programów socjalnych.

Kolejne pozytywne zmiany to obniżenie wieku emerytalnego, ustawa o ochronie lokatorów oraz wzrost świadomości ekologicznej, zmiany stylu życia oraz zwiększenie liczby kobiet na wyższych stanowiskach. Wspominano o inwestycji w wojsko, która jest konieczna ze względu na obecny czas. Masowy zryw z pomocą dla Ukrainy poprawił wizerunek Polaków zagranicą.

Badani wskazywali słabe, trudne strony ostatnich siedmiu lat. Wypowiedzi związane z tym aspektem cechowała duża emocjonalność. Często pojawiała się odpowiedź „lepiej już było”.

Bardzo wzrosły koszty życia. Jest to odczuwalne na wielu obszarach. Badani najczęściej wskazywali na ceny prądu, paliwa, mieszkań, na ogólny spadek wartości koszyka.

Jako duży minus wskazywano spadek jakości szkolnictwa i służby zdrowia. Inny ważny aspekt to źle rozwiązane programy wsparcia. Program 500+ i inne dodatki „dla każdego” demotywują, podobnie jak dodatki dla emerytów. Podkreślano, że idea wspierania jest słuszną, a programy socjalne są dobre, jednak w obecnej formie są one postrzegane jako przekupstwo potencjalnych wyborców. Często padało określenie „rozdawnictwo”.

Sposób zarządzania krajem. Kolejny obszar wzbudzający emocje to ocena rządu i sposób zarządzania. Wskazywano na afery i sposoby ich ukrywania. Rząd jest postrzegany przez część społeczeństwa jako podmiot, który próbuje modyfikować bez konsultacji społecznych wiele obszarów.

Według badanych nastąpił spadek pozycji Polski poza granicami. Polska jest gorzej postrzegana, wielu polityków ośmieszyło siebie, a przez to i Polskę.

Jest zdecydowanie gorsza sytuacja na rynku pracy. Podkreślano jednak, że nastąpiła ona od czasu pandemii. Od trzech lat jest „równia pochyła”. Bardzo negatywnie oceniane jest niszczenie małych biznesów, a przez to klasy średniej. Inflacja i spadek złotego nastąpiły w bardzo krótkim czasie, są bardzo odczuwalne. W konsekwencji badani czują się biedniejszymi ludźmi i zaczął się stres dnia codziennego.

Według części badanych rząd niszczy system sądowniczy, jest to duży i silny zarzut w szczególności od osób, które są przeciwnie rządowi PiS. Zachwianie systemem uznawanym dotychczas za stabilny (trójpodział władzy) niesie negatywne konsekwencje zarówno dla Polaków w kraju, jak i zagranicą oraz w ocenie ze strony Unii Europejskiej.

Podobnie przeciwnicy PiS bardzo negatywnie wskazują ograniczanie praw kobiet. Kobiety są gorzej traktowane w kontekście prywatności, decydowania o swoim ciele i planach macierzyńskich. Skutkiem takich działań jest m.in. spadek dzietności, obawy o bycie w ciąży, a w konsekwencji kolejny powód niskiej demografii.

Duża część badanych jest zmęczona, zniechęcona, zniesmaczona działaniami rządu i jego wpływem na stan życia Polaków. Drażni i dotyka ich podział. Dotyka on wszystkich niezależnie od wieku, miejsca zamieszkania, płci czy preferencji wyborczych. Często pojawiało się określenie „nigdy nie byliśmy tak podzieleni”.

CHARAKTERYSTYKA PRÓBY BADAWCZEJ DLA BADANIA ILOŚCIOWEGO

Tabela 1. Płeć respondentów

	Częstość	Procent
Kobieta	2663	52,1
Mężczyzna	2441	47,7
Płeć niebinarna	11	,2
Ogółem	5115	100,0

Tabela 2. Wiek respondentów

	Częstość	Procent
18-25	486	9,5
26-29	297	5,8
30-39	975	19,1
40-49	1002	19,6
50-59	754	14,7
60-69	831	16,2
70 i więcej	770	15,1
Ogółem	5115	100,0

Tabela 3. Miejsce zamieszkania respondentów: wieś / miasta

	Częstość	Procent
Wieś	2056	40,2
Miasto o liczbie mieszkańców poniżej 20 tys.	675	13,2
Miasto o liczbie mieszkańców 20–99 tys.	959	18,7
Miasto o liczbie mieszkańców 100–199 tys.	459	9,0
Miasto o liczbie mieszkańców 200–499 tys.	354	6,9
Miasto o liczbie mieszkańców 500 tys. i więcej	612	12,0
Ogółem	5115	100,0

Tabela 4. Miejsce zamieszkania respondentów: województwo

	Częstość	Procent
dolnośląskie	395	7,7
kujawsko-pomorskie	270	5,3
lubelskie	279	5,5
lubuskie	129	2,5
łódzkie	318	6,2
małopolskie	465	9,1
mazowieckie	755	14,8
opolskie	124	2,4
podkarpackie	283	5,5
podlaskie	155	3,0
pomorskie	314	6,1
śląskie	587	11,5
świętokrzyskie	154	3,0
warmińsko-mazurskie	191	3,7
wielkopolskie	472	9,2
zachodniopomorskie	224	4,4
Ogółem	5115	100,0

KWESTIONARIUSZ WYWIADU DIAGNOZA ŻYCIA, POSTAW, PLANÓW I ASPIRACJI SPOŁECZEŃSTWA POLSKIEGO

Dzień dobry,

chcielibyśmy zaprosić Panią/ Pana do wzięcia udziału w badaniu opinii publicznej, które jest realizowane na zlecenie Fundacji Pro Futuro. Celem badania jest identyfikacja postaw Polaków dotyczących najbardziej istotnych kwestii, z którymi mamy do czynienia w 2022 roku. Zwracamy się do Pani/ Pana z prośbą o udzielenie odpowiedzi na zadane pytania. Badanie jest w całości anonimowe, a udzielone przez Panią/ Pana odpowiedzi zostaną wykorzystane wyłącznie w celach naukowych.

Czas potrzebny na udzielenie odpowiedzi to tylko 30 minut. Bardzo liczymy na udział Pani/ Pana w badaniu i bardzo dziękujemy za poświęcony czas.

Adnotacja: jeżeli nie zaznaczono pytanie jest jednoodповідziowe.

WYMIAR POZAEKONOMICZNY

I. STOSUNEK DO DEMOKRACJI

1. CZY PANA(I) ZDANIEM REFORMY SYSTEMU POLITYCZNEGO W POLSCE PO 1989 ROKU UDAŁY SIĘ?
  - a. Zdecydowanie tak
  - b. Raczej tak
  - c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
  - d. Raczej nie
  - e. Zdecydowanie nie
  - f. Odmowa odpowiedzi
2. CZY UWAŻA PAN(I), ŻE DEMOKRACJA JEST NAJLEPSZĄ FORMĄ RZĄDÓW?
  - a. Zdecydowanie tak
  - b. Raczej tak
  - c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
  - d. Raczej nie
  - e. Zdecydowanie nie
  - f. Odmowa odpowiedzi
3. JAK OCENIA PAN(I) FUNKCJONOWANIE DEMOKRACJI W POLSCE?
  - a. Zdecydowanie pozytywnie
  - b. Raczej pozytywnie
  - c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
  - d. Raczej negatywnie
  - e. Zdecydowanie negatywnie
  - f. Odmowa odpowiedzi
4. CZY W OSTATNICH LATACH ZMIENIŁA SIĘ PANA(I) OCENA DOTYCZĄCA FUNKCJONOWANIA DEMOKRACJI W POLSCE?
  - a. Tak – Przejdź do pytania 5

- b. Nie – Przejdź do pytania 6
- c. Trudno powiedzieć – Przejdź do pytania 6
- d. Odmowa odpowiedzi – Przejdź do pytania 6

5. JEŻELI TAK, PROSZĘ POWIEDZIEĆ W JAKIM KIERUNKU?

- a. W ostatnich latach demokracja w Polsce funkcjonuje lepiej
- b. W ostatnich latach demokracja w Polsce funkcjonuje gorzej
- c. Odmowa odpowiedzi

6. JAK PAN(I) SĄDZI, CZY FUNKCJONOWANIE DEMOKRACJI W POLSCE W NAJBLIŻSZYCH LATACH ZMIENI SIĘ?

- a. Tak – Przejdź do pytania 7
- b. Nie – Przejdź do pytania 8
- c. Trudno powiedzieć – Przejdź do pytania 8
- d. Odmowa odpowiedzi – Przejdź do pytania 8

7. JEŻELI TAK, PROSZĘ POWIEDZIEĆ W JAKIM KIERUNKU?

- a. Znacząco poprawi się
- b. Nieznacznie poprawi się
- c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
- d. Nieznacznie pogorszy się
- e. Znacząco pogorszy się
- f. Odmowa odpowiedzi

8. CZY UWAŻA PAN(I), ŻE W TAKICH CZASACH JAK OBECNIE POWINNO SIĘ WZMOCNIĆ UPRAWNIENIA RZĄDU LUB PREZYDENTA?

Pytanie wieloodpowiedziowe

	a. Zdecydowanie tak	b. Raczej tak	c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	d. Raczej nie	e. Zdecydowanie nie
Rząd					
Prezydent					

- f. Odmowa odpowiedzi

-
9. CZY UWAŻA PAN(I), ŻE W TAKICH CZASACH JAK OBECNIE DOPUSZCZALNE JEST OGRANICZENIE NIEKTÓRYCH PRAW OBYWATELSKICH?
- a. Zdecydowanie tak
  - b. Raczej tak
  - c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
  - d. Raczej nie
  - e. Zdecydowanie nie
  - f. Odmowa odpowiedzi
10. CZY UWAŻA PAN(I), ŻE W POLSCE WŁADZA PRZESTRZEGA PRZEPISÓW KONSTYTUCJI?
- a. Zdecydowanie tak
  - b. Raczej tak
  - c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
  - d. Raczej nie
  - e. Zdecydowanie nie
  - f. Odmowa odpowiedzi
11. CZY UWAŻA PAN(I), ŻE PRAWO UNII EUROPEJSKIEJ POWINNO BYĆ NADRZĘDNE (WAŻNIEJSZE), WZGLĘDEM PRAWA POLSKIEGO?
- a. Zdecydowanie tak
  - b. Raczej tak
  - c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
  - d. Raczej nie
  - e. Zdecydowanie nie
  - f. Odmowa odpowiedzi

II. OCENA FUNKCJONOWANIA INSTYTUCJI DEMOKRATYCZNYCH

---

12. JAK OCENIA PAN(I) FUNKCJONOWANIE?

Pytanie wieloodpowiedziowe

	a. Zdecydowanie pozytywnie	b. Raczej pozytywnie	c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	d. Raczej negatywnie	e. Zdecydowanie negatywnie
Sejmu					
Senatu					
Rządu					
Prezydenta					
Władz samorządowych					
Trybunału Konstytucyjnego					
Sądów					

f. Odmowa odpowiedzi

13. JAK OCENIA PAN(I) DZIAŁANIA PODJĘTE PRZEZ RZĄD MATEUSZA MORAWIECKIEGO W CZASIE?

Pytanie wieloodpowiedziowe

	a. Zdecydowanie pozytywnie	b. Raczej pozytywnie	c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	d. Raczej negatywnie	e. Zdecydowanie negatywnie
Pandemii COVID-19					
Kryzysu migracyjnego na granicy z Białorusią					
Kryzysu związanego z wojną w Ukrainie					

f. Odmowa odpowiedzi

III. PARTYCYPACJA POLITYCZNA

14. CZY W OSTATNICH 3 LATACH (OD 2020 ROKU) PODJĄŁ/ PODJĘŁA PAN(I) KTÓREKOLWIEK Z TYCH DZIAŁAŃ?

Pytanie wieloodpowiedziowe

	a. Tak	b. Nie
Brałem udział w demonstracji		
Brałem udział w spotkaniu z politykiem		
Podpisałem petycję		
Bojkotowałem zakup produktu		
Przekazałem pieniądze na działalność społeczną lub polityczną		
Brałem udział w grupie dyskusyjnej/ forum dyskusyjnym w Internecie, które porusza kwestie społeczne lub polityczne		

c. Odmowa odpowiedzi

IV.1. ZDROWIE

15. CZY UWAŻA PAN(I), ŻE WARUNKI ŻYCIA W POLSCE SĄ SZKODLIWE DLA ZDROWIA?

- Zdecydowanie tak
- Raczej tak
- Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
- Raczej nie
- Zdecydowanie nie
- Odmowa odpowiedzi

16. JAK OCENIA PAN(I) OBECNY STAN SWOJEGO ZDROWIA?

- Zdecydowanie pozytywnie
- Raczej pozytywnie
- Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
- Raczej negatywnie
- Zdecydowanie negatywnie
- Odmowa odpowiedzi

17. CZY W CIĄGU OSTATNICH TRZECH LAT (OD 2020 ROKU) STAN PANA(I) ZDROWIA ULEGŁA ZMIANIE?

- a. Tak – Przejdź do pytania 18
- b. Nie – Przejdź do pytania 19
- c. Trudno powiedzieć – Przejdź do pytania 19
- d. Odmowa odpowiedzi – Przejdź do pytania 19

18. JAK TAK, PROSZĘ POWIEDZIEĆ W JAKIM KIERUNKU?

- a. Stan mojego zdrowia poprawił się
- b. Stan mojego zdrowia pogorszył się
- c. Odmowa odpowiedzi

19. CZY W OSTATNICH 3 LATACH (OD 2020 ROKU) KORZYSTAŁ PAN(I) Z USŁUG MEDYCZNYCH?

- a. Tak – Przejdź do pytania 20
- b. Nie – Przejdź do pytania 21
- c. Trudno powiedzieć – Przejdź do pytania 21
- d. Odmowa odpowiedzi – Przejdź do pytania 21

20. JEŻELI TAK, JAKIE TO BYŁY USŁUGI?

Pytanie wieloodpowiedziowe

	a. Tak	b. Nie
Ambulatoryjna opieka specjalistyczna		
Leczenie stomatologiczne		
Leczenie szpitalne		
Lecznictwo uzdrowiskowe		
Opieka pielęgnacyjna i opiekuńcza		
Opieka psychiatryczna i leczenie uzależnień		
Podstawowa opieka zdrowotna		
Rehabilitacja lecznicza		
Specjalistyczna opieka zdrowotna		

- c. Odmowa odpowiedzi

21. CZY W OSTATNICH 3 LATACH (OD 2020 ROKU) KORZYSTAŁ PAN(I) Z PRYWATNYCH (PŁATNYCH) USŁUG MEDYCZNYCH?

- a. Tak – Przejdź do pytania 22
- b. Nie – Przejdź do pytania 23
- c. Trudno powiedzieć – Przejdź do pytania 23
- d. Odmowa odpowiedzi – Przejdź do pytania 23

22. JEŻELI TAK, TO ILE ŚREDNIOROCZNIE WYDAJE PAN(I) NA TEGO TYPU USŁUGI?

- a. do 500 zł
- b. pow. 500 zł do 1000 zł
- c. pow. 1000 zł do 2000 zł
- d. pow. 2000 zł do 3000 zł
- e. pow. 3000 zł do 4000 zł
- f. pow. 4000 zł do 5000 zł
- g. pow. 5000 zł
- h. Trudno powiedzieć
- i. Odmowa odpowiedzi

23. JAK OCENIA PAN(I) USŁUGI MEDYCZNE ŚWIADCZONE W POLSCE?

Pytanie wieloodpowiedziowe

	a. Zdecydowanie pozytywnie	b. Raczej pozytywnie	c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	d. Raczej negatywnie	e. Zdecydowanie negatywnie
Państwowe usługi medyczne w ramach NFZ					
Prywatne usługi medyczne – opłacane z moich pieniędzy					

f. Odmowa odpowiedzi

**24. CZY ZGODZIŁ(A)BY SIĘ PAN(I), NA CZĘŚCIOWĄ
ODPŁATNOŚĆ ZA USŁUGI MEDYCZNE JEŻELI MIAŁOBY
TO PRZYSPIESZYĆ OCZEKIWANIE ZA WIZYTĘ/ ZABIEG?**

- a. Zdecydowanie tak
- b. Raczej tak
- c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
- d. Raczej nie
- e. Zdecydowanie nie
- f. Odmowa odpowiedzi

**25. CZY PANA(I) ZDANIEM EPIDEMIA KORONAWIRUSA BYŁA
PRAWDZIWYM ZAGROŻENIEM DLA ZDROWIA I ŻYCIA POLAKÓW?**

- a. Zdecydowanie tak
- b. Raczej tak
- c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
- d. Raczej nie
- e. Zdecydowanie nie
- f. Odmowa odpowiedzi

**26. CZY W OSTATNICH TRZECH LATACH
(OD 2020) ROKU SZCZEPIŁ(A) SIĘ PAN(I)?**

Pytanie wieloodpowiedziowe

	a. Tak	b. Nie
Przeciw COVID-19		
Przeciw grypie		
Przeciwko innym chorobom		

- c. Odmowa odpowiedzi

IV.2. STAN PSYCHICZNY

27. CZY JEST PAN(I) ZADOWOLONY(A) ZE SWOJEGO ŻYCIA?

- a. Zdecydowanie tak
- b. Raczej tak
- c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
- d. Raczej nie
- e. Zdecydowanie nie
- f. Odmowa odpowiedzi

28. CZY W CIĄGU OSTATNICH TRZECH LAT (OD 2020 ROKU) ZADOWOLENIE Z PANA(I) ŻYCIA ULEGŁO ZMIANIE?

- a. Tak – Przejdź do pytania 29
- b. Nie – Przejdź do pytania 30
- c. Trudno powiedzieć – Przejdź do pytania 30
- d. Odmowa odpowiedzi – Przejdź do pytania 30

29. JAK TAK, PROSZĘ POWIEDZIEĆ W JAKIM KIERUNKU?

- a. Zadowolenie z mojego życia poprawiło się
- b. Zadowolenie z mojego życia pogorszyło się
- c. Odmowa odpowiedzi

30. PROSZĘ OCENIĆ ZADOWOLENIE ZE SWOJEGO ŻYCIA W ODNIESIENIU DO WYMIENIONYCH OBSZARÓW?

Pytanie wieloodpowiedziowe

	a. Bardzo zadowolony	b. Raczej zadowolony	c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	d. Raczej niezadowolony	e. Zdecydowanie niezadowolony
Najbliższa rodzina					
Małżeństwo					
Dzieci					
Przyjaciele					
Praca					
Sytuacja finansowa					

	a. Bardzo zadowolony	b. Raczej zadowolony	c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	d. Raczej niezadowolony	e. Zdecydowanie niezadowolony
Bezpieczeństwo					
Zdrowie					
Warunki mieszkaniowe					
Sytuacja w kraju					
Sytuacja międzynarodowa					

f. Odmowa odpowiedzi

31. CZY CHOROWAŁ(A) PAN(I) KIEDYKOLWIEK NA DEPRESJĘ?

- Tak, obecnie choruję – Przejdź do pytania 32
- Tak, chorowałem(a)m w latach 2020–2022 – Przejdź do p. 32
- Tak, chorowałem(a)m przed 2020 rokiem – Przejdź do p. 32
- Nie, nigdy nie chorowałem(a)m – Przejdź do pytania 35
- Trudno powiedzieć – Przejdź do pytania 35
- Odmowa odpowiedzi – Przejdź do pytania 35

32. CZYM PANA(I) DEPRESJA BYŁA SPOWODOWANA?

Pytanie wieloodpowiedziowe

	a. Tak	b. Nie
Problemami zawodowymi / utratą pracy		
Problemami osobistymi – rozstaniem, rozwodem		
Problemami z moim zdrowiem		
Chorobą/ śmiercią kogoś bliskiego		
Czynnikami zewnętrznymi – sytuacją w Polsce		
Czynnikami zewnętrznymi – pandemią COVID-19		
Czynnikami zewnętrznymi – wojną w Ukrainie		
Inne czynniki		

c. Odmowa odpowiedzi

-
- 33. CZY PODJĄŁ/ PODJĘŁA SIĘ PAN(I) LECZENIA – SKORZYSTAŁ(A) Z KONSULTACJI LEKARZA, PSYCHOLOGA LUB INNEGO SPECJALISTY?**
- a. Tak
  - b. Nie
  - c. Odmowa odpowiedzi
- 34. CZY PANA(I) BLISCY WIEDZIELI O PANA(I) DEPRESJI?**
- a. Tak
  - b. Nie
  - c. Trudno powiedzieć/ Nie wiem
  - d. Odmowa odpowiedzi
- 35. CZY W OSTATNICH 3 LATACH (OD 2020 ROKU) MYŚLAŁ(A) PAN(I) O SAMOBÓJSTWIE?**
- a. Bardzo często
  - b. Dość często
  - c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
  - d. Raczej rzadko
  - e. Bardzo rzadko
  - f. Nigdy
  - g. Odmowa odpowiedzi
- 36. CZY KTOŚ Z PANA(I) NAJBLIŻSZEJ RODZINY CHORUJE NA DEPRESJĘ?**
- a. Tak
  - b. Nie
  - c. Trudno powiedzieć/ Nie wiem
  - d. Odmowa odpowiedzi

V.1. WYKLUCZENIE SPOŁECZNE

37. CZY CZUJE SIĘ PAN(I) WYKLUCZONY SPOŁECZNIE

TZN., ŻE NIE MOŻE PAN(I) UCZESTNICZYĆ W WAŻNYCH
DZIEDZINACH ŻYCIA SPOŁECZNEGO?

- a. Zdecydowanie tak – Przejdź do pytania 38
- b. Raczej tak – Przejdź do pytania 38
- c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania – Przejdź do p. 40
- d. Raczej nie – Przejdź do pytania 40
- e. Zdecydowanie nie – Przejdź do pytania 40
- f. Odmowa odpowiedzi – Przejdź do pytania 40

38. OD JAK DAWNA CZUJE SIĘ PAN(I) WYKLUCZONY SPOŁECZNIE?

- a. Od zawsze
- b. Od wielu lat
- c. Od kilku lat
- d. Od roku
- e. Trudno powiedzieć
- f. Odmowa odpowiedzi

39. DLACZEGO CZUJE SIĘ PAN(I) WYKLUCZONY SPOŁECZNIE?

Pytanie wieloodpowiedziowe

	a. Tak	b. Nie
Jestem osobą niepełnosprawną		
Jestem bezrobotny(a)		
Samotnie wychowuję dziecko		
Jestem osobą samotną		
Jestem osobą starszą		
Mam problemy psychiczne		
Mam trudne warunki mieszkaniowe		
Inne		

- c. Odmowa odpowiedzi

V.2. KORZYSTANIE Z POMOCY SPOŁECZNEJ

40. CZY W CIĄGU OSTATNICH TRZECH LAT
(OD 2020 ROKU) KORZYSTAŁ(A) PAN(I) LUB KTOŚ
Z PANA(I) RODZINY Z POMOCY SPOŁECZNEJ?

- a. Tak – Przejdź do pytania 41
- b. Nie – Przejdź do pytania 43
- c. Trudno powiedzieć – Przejdź do pytania 43
- d. Odmowa odpowiedzi – Przejdź do pytania 43

41. JEŻELI TAK, PROSZĘ POWIEDZIEĆ KTO SKORZYSTAŁ Z TEJ POMOCY?
Pytanie wieloodpowiedziowe

	a. Tak	b. Nie

Osobiście skorzystałem/ korzystam z pomocy społecznej

Ktoś z mojej rodziny skorzystał/ korzysta z pomocy społecznej

- c. Odmowa odpowiedzi

42. JAK PAN(I) OCENIA UDZIELONE WSPARCIE PRZEZ
OŚRODEK POMOCY SPOŁECZNEJ?

- a. Zdecydowanie pozytywnie
- b. Raczej pozytywnie
- c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
- d. Raczej negatywnie
- e. Zdecydowanie negatywnie
- f. Odmowa odpowiedzi

VI. STYL ŻYCIA

43. CZY W TYM ROKU (2022)?

Pytanie wieloodpowiedziowe

	a. Tak	b. Nie
Był(a) Pan(i) na wakacjach		
Był(a) Pan(i) w restauracji		
Był(a) Pan(i) w teatrze		
Był(a) Pan(i) w kinie		
Był(a) Pan(i) w galerii lub muzeum		
Był(a) Pan(i) na koncercie		
Był(a) Pan(i) na imprezie sportowej		
Przeczytał(a) Pan(i) książkę		

c. Odmowa odpowiedzi

VII. OBAWY, CELE W ŻYCIU, ZASADY

44. PROSZĘ OKREŚLIĆ, JAKI JEST STOPIEŃ PANA(I) OBAW DOTYCZĄCY PONIŻSZYCH KWESTII?

Pytanie wieloodpowiedziowe

	a. W ogóle się nie boję	b. Raczej się nie boję	c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	d. Raczej się boję	e. Bardzo się boję
Skutków zmian klimatycznych i smogu, który zagraża mojemu zdrowiu					
Tego, że zarażę się koronawirusem					
Wysokiej inflacji powodującej wzrost cen żywności, życia i kosztów utrzymania domów (śmieci, woda, ogrzewanie)					
Pogorszenia sytuacji gospodarczej, która doprowadzi do kryzysu					
Tego, że nie otrzymam właściwej pomocy medycznej na czas w szpitalu lub w przychodni					
Zmian kulturowych, np. że mniejszości seksualne będą uprzywilejowane					
Likwidacji programów społecznych i socjalnych (np. 500 +)					
Patologii w wymiarze sprawiedliwości – korupcji wśród sędziów, niesprawiedliwych wyroków					

	a. W ogóle się nie boję	b. Raczej się nie boję	c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	d. Raczej się boję	e. Bardzo się boję
Tego, że będę mniej zarabiał i nie wystarczy mi na życie					
Najazdu imigrantów					
Wyjścia Polski z UE – tzw. polexitu					
Rozszerzenia wojny na terytorium Polski					

f. Odmowa odpowiedzi

45. SPOŚRÓD PONIŻSZYCH CELÓW PROSZĘ WSKAZAĆ NAJWAŻNIEJSZY CEL, KTÓREGO OSIĄGNIĘCIE PLANUJE PAN(I) W CIĄGU NAJBLIŻSZYCH 12 MIESIĘCY?

- Aktywny sposób spędzania wolnego czasu
- Elegancja oraz dbałość o wygląd
- Kariera i sukces zawodowy
- Status społeczny
- Życie bez stresów
- Rodzina
- Chęć kariery politycznej
- Satysfakcja z wykonywanej pracy
- Zapewnienie bezpieczeństwa finansowego
- Chęć rozwoju siebie i swoich umiejętności
- Inny
- Odmowa odpowiedzi

46. A JAKI JEST NAJWAŻNIEJSZY CEL, KTÓREGO OSIĄGNIĘCIE PLANUJE PAN(I) W CIĄGU NAJBLIŻSZYCH 5 LAT?

- Bogactwo
- Dużo wolnego czasu
- Podróże
- Posiadanie stabilnej szczęśliwej rodziny

- e. Życie bez stresów
- f. Prestiż
- g. Szczyt hierarchii zawodowej
- h. Wysoki status społeczny
- i. Chęć pomocy innym
- j. Osiągnięcie sukcesu zawodowego
- k. Inny
- l. Odmowa odpowiedzi

47. CHCIAŁ(A)BYM TERAZ POROZMAWIAĆ NA TEMAT ZASAD JAKIMI LUDZIE KIERUJĄ SIĘ W SWOIM ŻYCIU I POZNAĆ PANA(I) OPINIE NA TEN TEMAT. ODCZYTAM TERAZ KOLEJNO PARAMI RÓŻNE STWIERDZENIA DOTYCZĄCE ZASAD JAKIMI LUDZIE KIERUJĄ SIĘ W ŻYCIU. Z KAŻDEJ PARY STWIERDZEŃ PROSZĘ WYBRAĆ TO, KTÓRE BARDZIEJ ODPOWIADA PANA(I) ZASADOM.

Pytanie wieloodpowiedziowe

Tak		Tak	
Bądź wierny swoim przekonaniom		Dostosowuj się do zmieniającego się świata	
Bądź sobą		Żyj tak, jak inni	
Współpracuj, „dogaduj się” z innymi		Wydawaj i przyjmuj polecenia	
Przestrzegaj reguł		Chodź swoimi drogami	
Szukaj zmiany		Nie odstępuj od swoich przyzwyczajeń	
Rozwijaj swoją osobowość		Zarabiaj jak najwięcej pieniędzy	
Walcz o sukces zawodowy		Znajdź spokojną pracę	
Korzystaj z życia		Myśl najpierw o obowiązkach, a potem o przyjemnościach	
Bądź dumny z sukcesów		Pozostań skromny	
Zachęcaj do dialogu i porozumienia		Najsilniejszy musi narzucać swój punkt widzenia	
Bądź wierny swoim wartościom i przekonaniom		Podporządkuj się dominującym w społeczeństwie wartościom i przekonaniom	

c. Odmowa odpowiedzi

VIII. PRAKTYKI RELIGIJNE

48. JAK PAN(I) OCENIA DZIAŁALNOŚĆ KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO W POLSCE?

- a. Zdecydowanie pozytywnie
- b. Raczej pozytywnie
- c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
- d. Raczej negatywnie
- e. Zdecydowanie negatywnie
- f. Odmowa odpowiedzi

49. CZY W OSTATNICH LATACH ZMIENIŁA SIĘ PANA(I) OCENA DZIAŁALNOŚCI KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO W POLSCE?

- a. Tak – Przejdź do pytania 50
- b. Nie – Przejdź do pytania 51
- c. Trudno powiedzieć – Przejdź do pytania 51
- d. Odmowa odpowiedzi – Przejdź do pytania 51

50. JEŻELI TAK, PROSZĘ POWIEDZIEĆ W JAKIM KIERUNKU?

- a. W ostatnich latach Kościół Katolicki funkcjonuje lepiej
- b. W ostatnich latach Kościół Katolicki funkcjonuje gorzej
- c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
- d. Odmowa odpowiedzi

51. CZY JEST PAN(I) OSOBĄ WIERZĄCĄ?

- a. Tak – Przejdź do pytania 52
- b. Nie – Przejdź do pytania 53
- c. Trudno powiedzieć – Przejdź do pytania 53
- d. Odmowa odpowiedzi – Przejdź do pytania 53

52. JEŻELI TAK, TO Z KTÓRYM KOŚCIOŁEM LUB ZWIĄZKIEM WYZNANIOWYM JEST PAN(I) ZWIĄZANY?

- a. Kościół Katolicki
- b. Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny
- c. Kościół Ewangelicko-Augsburski

- d. Kościół Ewangelicko-Reformowany
- e. Kościół Ewangelicko-Metodystyczny
- f. Kościół Polskokatolicki
- g. Kościół Adwentystów Dnia Siódmego
- h. Kościół Chrześcijan Baptystów
- i. Kościół Starokatolicki Mariawitów
- j. Kościół Katolicki Mariawitów
- k. Kościół Zielonoświątkowy
- l. Związek Gmin Wyznaniowych Żydowskich
- m. Wschodni Kościół Staroobrzędowy
- n. Muzułmański Związek Religijny
- o. Karański Związek Religijny
- p. Inny
- q. Odmowa odpowiedzi

53. CZY BIERZE PAN(I) UDZIAŁ W PRAKTYKACH RELIGIJNYCH?

- a. Bardzo często
- b. Dość często
- c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
- d. Raczej rzadko
- e. Bardzo rzadko
- f. Nie biorę w ogóle udziału
- g. Odmowa odpowiedzi

54. CZY PANA(I) DZIECI UCZĘSZCZAJĄ NA LEKCJE RELIGII W SZKOLE?

- a. Tak
- b. Nie
- c. Trudno powiedzieć
- d. Nie mam dzieci
- e. Odmowa odpowiedzi

IX. NOWOCZESNE TECHNOLOGIE

55. CZYM W PANA GOSPODARSTWIE DOMOWYM ZNAJDUJE SIĘ/ JEST DOSTĘP DO?

Pytanie wieloodpowiedziowe

	a. Tak	b. Nie
Telewizji		
Internetu		
Komputera		
Tabletu		
Smartfona/ Telefonu komórkowego		
Serwisów VOD oferujących dostęp do filmów i seriali poprzez Internet		
Mediów społecznościowych w Internecie		

c. Odmowa odpowiedzi

X. POSTAWY POLAKÓW WZGLĘDEM UCHODźCÓW

56. PROSZĘ POWIEDZIEĆ JAKIE MA PAN(I) SKOJARZENIA Z?

Pytanie wieloodpowiedziowe

	a. Zdecydowanie pozytywne	b. Raczej pozytywne	c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	d. Raczej negatywne	e. Zdecydowanie negatywne
Uchodźcami, którzy chcą przedostać się na terytorium Polski z Białorusi					
Uchodźcami z Ukrainy					

f. Odmowa odpowiedzi

57. PROSZĘ POWIEDZIEĆ CZY PANA(I) ZDANIEM POLSKA POWINNA PRZYJMOWAĆ UCHODźCÓW Z TERYTORIUM BIAŁORUSI?

- a. Tak, powinniśmy ich przyjmować i pozwolić się osiedlić.
- b. Tak, powinniśmy ich przyjmować do czasu, kiedy będą mogli wrócić do swojego kraju.
- c. Nie powinniśmy ich przyjmować.
- d. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
- e. Odmowa odpowiedzi

58. PROSZĘ POWIEDZIEĆ CZY PANA(I) ZDANIEM POLSKA POWINNA PRZYJMOWAĆ UCHODźCÓW Z UKRAINY?

- a. Tak, powinniśmy ich przyjmować i pozwolić się osiedlić.
- b. Tak, powinniśmy ich przyjmować do czasu, kiedy będą mogli wrócić do swojego kraju.
- c. Nie powinniśmy ich przyjmować.
- d. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
- e. Odmowa odpowiedzi

59. PROSZĘ POWIEDZIEĆ CZY PANA(I) ZDANIEM POLSKA POWINNA POMAGAĆ?

Pytanie wieloodpowiedziowe

	a. Zdecydowanie tak	b. Raczej tak	c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	d. Raczej nie	e. Zdecydowanie nie
Uchodźcom z terytorium Białorusi					
Uchodźcom z Ukrainy					

- f. Odmowa odpowiedzi

60. PROSZĘ POWIEDZIEĆ CZY POMÓGŁBY PAN(I)?

Pytanie wieloodpowiedziowe

	a. Zdecydowanie tak	b. Raczej tak	c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	d. Raczej nie	e. Zdecydowanie nie
Uchodźcom z terytorium Białorusi					
Uchodźcom z Ukrainy					

f. Odmowa odpowiedzi

**61. CZY DOSTRZEGA PAN(I) ZAGROŻENIE DLA
NASZEGO KRAJU ZE STRONY?**

Pytanie wieloodpowiedziowe

	a. Zdecydowanie tak	b. Raczej tak	c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	d. Raczej nie	e. Zdecydowanie nie
Uchodźców z terytorium Białorusi					
Uchodźców z Ukrainy					

f. Odmowa odpowiedzi

**62. CZY DOSTRZEGA PAN(I) ZAGROŻENIE DLA
SWOJEJ RODZINY ZE STRONY?**

Pytanie wieloodpowiedziowe

	a. Zdecydowanie tak	b. Raczej tak	c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	d. Raczej nie	e. Zdecydowanie nie
Uchodźców z terytorium Białorusi					
Uchodźców z Ukrainy					

f. Odmowa odpowiedzi

**XI. POSTAWY POLAKÓW WZGLĘDEM
ZAANGAŻOWANIA POLSKI W POMOC
UKRAINIE W TRAKCIE WOJNY Z ROSJĄ**

**63. CZY PANA(I) ZDANIEM POLSKA POWINNA
POMAGAĆ UKRAINIE W WOJNIE Z ROSJĄ?**

- Zdecydowanie tak – Przejdź do pytania 64
- Raczej tak – Przejdź do pytania 64
- Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania – Przejdź do pytania 65
- Raczej nie – Przejdź do pytania 65
- Zdecydowanie nie – Przejdź do pytania 65
- Odmowa odpowiedzi – Przejdź do pytania 65

**64. JEŻELI TAK, JAKIEGO WSPARCIA POLSKA
POWINNA UDZIELAĆ UKRAINIE?**

Pytanie wieloodpowiedziowe

	a. Tak	b. Nie
Humanitarnego		
Dyplomatycznego		
Materialnego		
Finansowego		
Militarnego – broń lekka		
Militarnego – broń ciężka np. czołgi i samoloty,		
Powinna wysłać polskich żołnierzy na Ukrainę w ramach misji NATO		
Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania		

c. Odmowa odpowiedzi

WYMIAR EKONOMICZNY

XII. GOSPODARKA RYNKOWA – AKCEPTOWANE ZASADY FUNKCJONOWANIA GOSPODARKI

65. CZY PANA(I) ZDANIEM REFORMY SYSTEMU GOSPODARCZEGO W POLSCE PO 1989 ROKU UDAŁY SIĘ?

- a. Zdecydowanie tak
- b. Raczej tak
- c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
- d. Raczej nie
- e. Zdecydowanie nie
- f. Odmowa odpowiedzi

66. CZY PANA(I) ZDANIEM PAŃSTWO POWINNO INGEROWAĆ W GOSPODARKĘ?

- a. Tak – Przejdź do pytania 67
- b. Nie – Przejdź do pytania 68
- c. Trudno powiedzieć – Przejdź do pytania 68
- d. Odmowa odpowiedzi – Przejdź do pytania 68

67. JEŻELI TAK, PROSZĘ POWIEDZIEĆ W JAKIM ZAKRESIE?

- a. Bardzo dużym
- b. Raczej dużym
- c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
- d. Raczej małym
- e. Bardzo małym
- f. Nie powinno ingerować w ogóle
- g. Odmowa odpowiedzi

68. JAK PAN(I) OCENIA TZW. REPOLONIZACJĘ TJ. WYKUPYWANIE FIRM Z OBCYM (ZAGRANICZNYM) KAPITAŁEM PRZEZ POLSKIE PAŃSTWO?

- a. Zdecydowanie pozytywnie

- b. Raczej pozytywnie
- c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
- d. Raczej negatywnie
- e. Zdecydowanie negatywnie
- f. Odmowa odpowiedzi

**69. PROSZĘ POWIEDZIEĆ JAK PAN(I) OCENIA
ROZWIĄZANIA WDROŻONE PRZEZ PAŃSTWO?**

Pytanie wieloodpowiedziowe

	a. Zdecydowanie pozytywne	b. Raczej pozytywne	c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	d. Raczej negatywne	e. Zdecydowanie negatywne
Program 500 plus					
Tarcze antykryzysowe dla przedsiębiorców w trakcie pandemii COVID-19					
Dofinansowanie do źródeł ogrzewania					
13 i 14 emerytura					
Ustawa o pomocy obywatelom Ukrainy					

f. Odmowa odpowiedzi

70. CZY W CIĄGU OSTATNICH TRZECH LAT (OD 2020 ROKU) SYTUACJA GOSPODARCZA W POLSCE ULEGŁA ZMIANIE?

- a. Tak – Przejdź do pytania 71
- b. Nie – Przejdź do pytania 72
- c. Trudno powiedzieć – Przejdź do pytania 72
- d. Odmowa odpowiedzi – Przejdź do pytania 72

71. JAK TAK, PROSZĘ POWIEDZIEĆ W JAKIM KIERUNKU?

- a. Zdecydowanie się poprawiła
- b. Raczej się poprawiła.
- c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
- d. Raczej się pogorszyła
- e. Zdecydowanie się pogorszyła
- f. Odmowa odpowiedzi

72. CZY W CIĄGU NAJBLIŻSZYCH TRZECH LAT SYTUACJA GOSPODARCZA W POLSCE ULEGNIE ZMIANIE?

- a. Tak – Przejdź do pytania 73
- b. Nie – Przejdź do pytania 74
- c. Trudno powiedzieć – Przejdź do pytania 74
- d. Odmowa odpowiedzi – Przejdź do pytania 74

73. JAK TAK, PROSZĘ POWIEDZIEĆ W JAKIM KIERUNKU?

- a. Zdecydowanie się poprawi
- b. Raczej się poprawi
- c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
- d. Raczej się pogorszy
- e. Zdecydowanie się pogorszy
- f. Odmowa odpowiedzi

74. CZY W POLSCE W NAJBLIŻSZYCH LATACH POWINNO ZOSTAĆ WPROWADZONE EURO?

- a. Tak
- b. Nie
- c. Trudno powiedzieć
- d. Odmowa odpowiedzi

XIII. WARUNKI ŻYCIA GOSPODARSTWA DOMOWEGO

---

75. ILE OSÓB ZAMIESZKUJE W PANA GOSPODARSTWIE DOMOWYM?

- a. 1 – mieszkam sam
- b. 2
- c. 3
- d. 4
- e. 5
- f. 6
- g. 7
- h. 8
- i. 9
- j. 10
- k. Pow. 10
- l. Odmowa odpowiedzi

76. JAKI JEST PRZECIĘTNY MIESIĘCZNY DOCHÓD NETTO (NA RĘKĘ) W PANA(I) GOSPODARSTWIE DOMOWYM W PRZELICZENIU NA 1 OSOBĘ?

- a. do 999 zł
- b. od 1000 zł do 1499 zł
- c. od 1500 zł do 1999 zł
- d. od 2000 zł do 2999 zł
- e. 3000 zł i więcej
- f. Trudno powiedzieć
- g. Odmowa odpowiedzi

77. CZY OSIĄGANY DOCHÓD WYSTARCZA NA ŻYCIE – ZASPOKAJANIE BIEŻĄCYCH POTRZEB?

- a. Zdecydowanie tak
- b. Raczej tak
- c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
- d. Raczej nie
- e. Zdecydowanie nie
- f. Odmowa odpowiedzi

78. CZY W OSTATNICH 3 LATACH (OD 2020 ROKU) ZMIENIŁA SIĘ WYSOKOŚĆ DOCHODU W PANA(I) GOSPODARSTWIE DOMOWYM?

- a. Tak – Przejdź do pytania 79
- b. Nie – Przejdź do pytania 80
- c. Trudno powiedzieć – Przejdź do pytania 80
- d. Odmowa odpowiedzi – Przejdź do pytania 80

79. JEŻELI TAK, PROSZĘ POWIEDZIEĆ W JAKIM KIERUNKU?

- a. Znacząco zwiększyła się
- b. Nieznacznie zwiększyła się
- c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
- d. Nieznacznie zmniejszyła się
- e. Znacząco zmniejszyła się
- f. Odmowa odpowiedzi

80. PROSZĘ POWIEDZIEĆ CZY PANA(I) GOSPODARSTWO DOMOWE STAĆ NA NASTĘPUJĄCE WYDATKI?

Pytanie wieloodpowiedziowe

	a. Zdecydowanie tak	b. Raczej tak	c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	d. Raczej nie	e. Zdecydowanie nie
Żywność					
Opłaty za mieszkanie (bez ogrzewania i energii elektrycznej)					
Ogrzewanie domu/ mieszkania					
Energię elektryczną					
Edukację dzieci					
Wyjazdy wakacyjne					
Odzież					

	a. Zdecydowanie tak	b. Raczej tak	c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania	d. Raczej nie	e. Zdecydowanie nie
Hobby					
Opłacenie rat kredytowych / chwilówek					
Leki					

f. Odmowa odpowiedzi

**81. JAK PAN(I) SĄDZI, CZY SYTUACJA FINANSOWA
PANA(I) GOSPODARSTWA DOMOWEGO
W NAJBLIŻSZYCH LATACH ZMIENI SIĘ?**

- a. Tak – Przejdź do pytania 82
- b. Nie – Przejdź do pytania 83
- c. Trudno powiedzieć – Przejdź do pytania 83
- d. Odmowa odpowiedzi – Przejdź do pytania 83

82. JEŻELI TAK, PROSZĘ POWIEDZIEĆ W JAKIM KIERUNKU?

- a. Znacząco poprawi się
- b. Nieznacznie poprawi się
- c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
- d. Nieznacznie pogorszy się
- e. Znacząco pogorszy się
- f. Odmowa odpowiedzi

XIV. AKTYWNOŚĆ ZAWODOWA

**83. PROSZĘ POWIEDZIEĆ JAKA JEST AKTUALNIE
PANA(I) SYTUACJA ZAWODOWA?**

- a. Jestem zatrudniony w pełnym wymiarze godzin
- b. Jestem zatrudniony w niepełnym wymiarze godzin
- c. Pracuję w oparciu o umowę zlecenie/ dzieło

- d. Prowadzę działalność gospodarczą na własny rachunek
- e. Pracuję dorywczo, sezonowo
- f. Jestem rolnikiem/ rolniczką
- g. Jestem na urlopie wychowawczym/ macierzyńskim/ tacierzyńskim
- h. Uczę się/ studiuję
- i. Jestem przewlekłe chory(a) lub niepełnosprawny(a)
- j. Jestem na rencie
- k. Jestem na emeryturze
- l. Nie pracuję/ zajmuje się domem
- m. Jestem bezrobotny(a)
- n. Inna
- o. Odmowa odpowiedzi

PYTANIA DLA RESPONDENTÓW PRACUJĄCYCH

84. CZY JEST PAN(I) ZADOWOLONY Z WYKONYWANEJ PRACY?

- a. Zdecydowanie tak
- b. Raczej tak
- c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
- d. Raczej nie
- e. Zdecydowanie nie
- f. Odmowa odpowiedzi

85. PROSZĘ POWIEDZIEĆ ILE ŚREDNIO GODZIN W TYGODNIU PAN(I) PRACUJE?

- a. Do 40 godzin
- b. Pow. 40 do 45 godzin
- c. Pow. 45 do 50 godzin
- d. Pow. 50 do 55 godzin
- e. Pow. 55 do 60 godzin
- f. Pow. 60 godzin
- g. Trudno powiedzieć
- h. Odmowa odpowiedzi

86. CZY PANA(I) PRACA WPŁYWA NA PANA(I) ŻYCIE OSOBISTE?

- a. Tak – Przejdź do pytania 87
- b. Nie – Przejdź do pytania 88
- c. Trudno powiedzieć – Przejdź do pytania 88
- d. Odmowa odpowiedzi – Przejdź do pytania 88

87. JEŻELI TAK, PROSZĘ POWIEDZIEĆ W JAKIM KIERUNKU?

- a. Zdecydowanie pozytywnie
- b. Raczej pozytywnie
- c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
- d. Raczej negatywnie
- e. Zdecydowanie negatywnie
- f. Odmowa odpowiedzi

88. CZY W OSTATNICH 3 LATACH (OD 2020 ROKU)**PRACOWAŁ(A) PAN(I) ZDALNIE – ZA POŚREDNICTWEM KOMPUTERA?**

- a. Tak
- b. Nie
- c. Trudno powiedzieć
- d. Odmowa odpowiedzi

89. CZY PANA(I) PRACA WYWOŁUJE STRES?

- a. Tak – Przejdź do pytania 90
- b. Nie – Przejdź do pytania 91
- c. Trudno powiedzieć – Przejdź do pytania 91
- d. Odmowa odpowiedzi – Przejdź do pytania 91

90. JEŻELI TAK, PROSZĘ POWIEDZIEĆ JAK DUŻY?

- a. Bardzo duży
- b. Raczej duży
- c. Niewielki
- d. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
- e. Odmowa odpowiedzi

91. CZY W MIEJSCU PANA(I) PRACY ZAOBSERWOWAŁ(A) PAN(I) MOBBING?

- a. Tak – Przejdź do pytania 92
- b. Nie – Przejdź do pytania 93
- c. Trudno powiedzieć – Przejdź do pytania 93
- d. Odmowa odpowiedzi – Przejdź do pytania 93

92. JEŻELI TAK, PROSZĘ POWIEDZIEĆ JAK JEST SKALA MOBBINGU?

- a. Bardzo duża
- b. Raczej duża
- c. Niewielka
- d. Trudno powiedzieć
- e. Odmowa odpowiedzi

93. CZY OBAWIA SIĘ PAN(I) UTRATY PRACY?

- a. Zdecydowanie tak
- b. Raczej tak
- c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
- d. Raczej nie
- e. Zdecydowanie nie
- f. Odmowa odpowiedzi

94. CZY ZAMIERZA PAN(I) ZMIENIĆ MIEJSCE PRACY W NAJBLIŻSZYM CZASIE?

- a. Zdecydowanie tak
- b. Raczej tak
- c. Trudno powiedzieć/ Nie mam zdania
- d. Raczej nie
- e. Zdecydowanie nie
- f. Odmowa odpowiedzi

METRYCZKA

1. PŁEĆ

- a. Kobieta
- b. Mężczyzna
- c. Płeć niebinarna
- d. Odmowa odpowiedzi

2. WIEK

- a. 18–25
- b. 26–29
- c. 30–39
- d. 40–49
- e. 50–59
- f. 60–69
- g. 70 i więcej
- h. Odmowa odpowiedzi

3. MIEJSCE ZAMIESZKANIA: MIASTO/WIEŚ

- a. Wieś
- b. Miasto o liczbie mieszkańców poniżej 20 tys.
- c. Miasto o liczbie mieszkańców 20–99 tys.
- d. Miasto o liczbie mieszkańców 100–199 tys.
- e. Miasto o liczbie mieszkańców 200–499 tys.
- f. Miasto o liczbie mieszkańców 500 tys. i więcej
- g. Odmowa odpowiedzi

4. MIEJSCE ZAMIESZKANIA: WOJEWÓDZTWO

- a. dolnośląskie
- b. kujawsko-pomorskie
- c. lubelskie
- d. lubuskie
- e. łódzkie
- f. małopolskie
- g. mazowieckie
- h. opolskie
- i. podkarpackie
- j. podlaskie
- k. pomorskie
- l. śląskie
- m. świętokrzyskie
- n. warmińsko-mazurskie
- o. wielkopolskie
- p. zachodniopomorskie
- q. Odmowa odpowiedzi

5. WYKSZTAŁCENIE

- a. Niepełne podstawowe, podstawowe, gimnazjalne
- b. Zasadnicze zawodowe
- c. Średnie, policealne
- d. Wyższe
- e. Odmowa odpowiedzi

6. SKĄD CZERPIE PAN(I) INFORMACJE NA TEMAT POLSKI I ŚWIATA?

Pytanie wieloodpowiedziowe

- a. z Telewizji Publicznej (TVP1, TVP2, TVP Info)
- b. z Telewizji TVN (TVN, TVN24)
- c. z Telewizji Polsat (Polsat, Polsat News)
- d. z Telewizji Trwam
- e. z Telewizji – inne stacje
- f. z Prasy
- g. z Radia

- h. z Internetu – Google
- i. z Internetu – YouTube
- j. z Internetu – Facebook
- k. z Internetu – wp.pl
- l. z Internetu – onet.pl
- m. z Internetu – interia.pl
- n. z Internetu – inne
- o. od rodziny, przyjaciół, znajomych
- p. inne
- q. Odmowa odpowiedzi

7. CZY ZNA PAN(I) JĘZYKI OBCE W STOPNIU POZWALAJĄCYM SWOBODNIE KOMUNIKOWAĆ SIĘ?

- a. Tak – Przejdź do pytania VIII
- b. Nie
- c. Trudno powiedzieć
- d. Odmowa odpowiedzi

8. JEŻELI TAK, TO JAKIE?

Pytanie wieloodpowiedziowe

	a. Tak	b. Nie
j. angielski		
j. niemiecki		
j. francuski		
j. rosyjski		
j. hiszpański		
inny		
Trudno powiedzieć		
Odmowa odpowiedzi		

- c. Odmowa odpowiedzi

AUTORZY

DR HAB. ŁUKASZ ŁOTOCKI

Łukasz Łotocki, doktor habilitowany, kierownik Katedry Polityki Społecznej Wydziału Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego, kierownik studiów na kierunkach polityka społeczna i organizowanie rynku pracy. Badacz, współpracownik i ekspert w licznych projektach dotyczących problematyki społecznej i spraw publicznych realizowanych przez instytucje publiczne, organizacje pozarządowe oraz firmy badawczo-szkoleniowe. Autor licznych publikacji z zakresu polityki społecznej, polityki migracyjnej, polityki rynku pracy, komunikacji społeczno-politycznej, analiz dyskursu politycznego i in.

ORCID ID: 0000-0003-3849-9428

ResearchGate: <https://www.researchgate.net/profile/Lukasz-Lotocki>

E-mail: l.lotocki@uw.edu.pl

DR HAB. EWA MARIA MARCINIAK

Ewa Maria Marciniak, doktor habilitowana nauk społecznych, politolog. Zatrudniona na Uniwersytecie Warszawskim. Specjalizuje się w badaniach opinii publicznej, komunikacji społecznej i innych zjawisk społecznych. Była dyrektor Instytutu Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego. Członek Polskiego Towarzystwa Komunikacji Społecznej oraz Komitetu Nauk Politycznych Polskiej Akademii Nauk.

ORCID ID: 0000-0002-8508-6813

E-mail: e.marciniak@uw.edu.pl

DR HAB. DOROTA EWA PIONTEK

Dorota Ewa Piontek, doktor habilitowana, profesor Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, kierowniczka Zakładu Komunikacji Społecznej na Wydziale Nauk Politycznych i Dziennikarstwa UAM. Przez dwie kadencje była członkinią Zarządu Polskiego Towarzystwa Komunikacji Społecznej oraz kierowniczką Sekcji Komunikacji Politycznej. Autorka wielu publikacji z zakresu komunikacji politycznej i mediów, uczestniczka polskich i międzynarodowych zespołów badawczych, w tym europejskiego projektu dotyczącego populistycznego komunikowania politycznego. Ostatnie aktywności badawcze związane były z kierowaniem realizacją projektu dotyczącego doradztwa politycznego i lobbyingu w Polsce i Niemczech oraz badań nad sposobami relacjonowania przez media pandemii COVID-19 w kontekście dezinformacji i wpływu na postawy i zachowania odbiorców.

ORCID ID: 0000-0002-6315-7609

E-mail: dorota.piontek@amu.edu.pl

DR HAB. CEZARY SMUNIEWSKI

Cezary Smuniewski, doktor habilitowany nauk o bezpieczeństwie i doktor habilitowany teologii. Adiunkt zatrudniony w Katedrze Bezpieczeństwa Wewnętrznego Wydziału Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego oraz w Interdyscyplinarnym Centrum Badawczym Uniwersytetu Warszawskiego „Tożsamość – Dialog – Bezpieczeństwo” (dyrektor). Prowadzi badania z zakresu: teologii, związków religii z polityką i bezpieczeństwem, aksjologii bezpieczeństwa, migracji, bezpieczeństwa społecznego, psychologii bezpieczeństwa, bezpieczeństwa zdrowotnego, patriotyzmu, edukacji, bezpieczeństwa na terenach postsowieckich.

ORCID ID: 0000-0002-8973-3539

E-mail: c.smuniewski@uw.edu.pl

DR ROBERT MIRON STANISZEWSKI

Robert Miron Staniszewski, doktor nauk humanistycznych, adiunkt, politolog. Związany z Instytutem Nauk Politycznych, a następnie Katedrą Socjologii Polityki i Marketingu Politycznego Wydziału Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego. Założyciel oraz zarządzający międzyuczelnianym Labem badawczym, który realizuje projekt Społeczna percepcja zjawisk i procesów w okresie transformacji systemowej w Polsce. W ramach ww. projektu przeprowadził pionierski cykl badań dotyczących Społecznej percepcji „migrantów z Białorusi”, uchodźców z Ukrainy oraz działań podejmowanych przez rząd. Członek zespołów badawczych zajmujących się m.in.: socjologicznymi i psychologicznymi uwarunkowaniami zmian świadomości społecznej Polaków w okresie transformacji systemowej, legitymizacją transformacji systemu politycznego oraz gospodarczego w Polsce, przekształceniami własnościowymi w tym prywatyzacją, metodologią badań społecznych oraz opinią publiczną. Autor licznych artykułów naukowych, analiz, ekspertyz oraz referatów opracowanych na zlecenie instytucji sektora publicznego oraz prywatnego. Członek Rady Naukowej Dyscypliny Nauki o Polityce i Administracji oraz Nauki o Bezpieczeństwie na Uniwersytecie Warszawskim.

ORCID ID: 0000-0001-8458-4290

ResearchGate: <https://www.researchgate.net/profile/Robert-Staniszewski>

E-mail: robert.staniszewski@uw.edu.pl

PROF. DR HAB. JACEK WOJNICKI

Jacek Wojnicki, profesor zatrudniony w Katedrze Systemów Politycznych Wydziału Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego. Naukowo zajmuje się od ponad 20 lat zagadnieniami kształtowania i funkcjonowania systemów politycznych państw Europy Środkowej i państw bałkańskich, kwestiami partii politycznych i systemów partyjnych oraz administracji publicznej – zarówno rządowej, jak i samorządowej. Autor licznych monografii, artykułów naukowych, analiz, ekspertyz oraz referatów opracowanych

na zlecenie instytucji sektora publicznego oraz prywatnego. Ekspert Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej im. Jerzego Regulskiego. Kierownik Katedry Systemów Politycznych WNPiSM. Członek Rady Naukowej Dyscyplin Nauki o Polityce i Administracji oraz Nauki o Bezpieczeństwie na Uniwersytecie Warszawskim (pierwszej kadencji 2019-20). Doświadczenie w administracji publicznej (Kancelaria Sejmu, Stołeczny Ratusz).

ORCID ID: 0000-0002-4289-989X

E-mail: jacekwojnicki@uw.edu.pl

DR HAB. TERESA ZBYRAD, PROF. UR

Teresa Zbyrad, doktor habilitowana, od 2020 roku profesor Uniwersytetu Rzeszowskiego, socjolog. W 2003 roku uzyskała stopień doktora na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II, a w 2015 roku habilitację na Uniwersytecie Jagiellońskim. Przebieg pracy: Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II (2003-2012); Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie (2012-2020). Od 2020 r., Uniwersytet Rzeszowski, Instytut Nauk Socjologicznych. Kierownik Zakładu Polityki Społecznej. Przewodnicząca Centralnej Komisji Egzaminacyjnej ds. specjalizacji w zawodzie pracownik socjalnych w latach 2017-2022, działającej przy Ministerstwie Rodziny i Polityki Społecznej. Członek Rady CBOS (2022-2024). Prezes Polskiego Towarzystwa Polityki Społecznej - Oddział Regionalny w Rzeszowie. Zainteresowania naukowe: socjologia rodziny, polityka społeczna, praca socjalna, socjologia zdrowia i choroby. Autorka wielu publikacji. Najważniejsze publikacje: *Od instytucji totalnej ku demokratycznej? DPS w Polsce* (Kraków 2014); *Małżeństwo i rodzina w procesie przemian sekularyzacyjnych* (Kraków 2020). *Z pamiętnika seniora. Wspomnienia mieszkańców domów pomocy społecznej. Studium przypadku.* (Scholar 2022r.)

ORCID ID: 0000-0001-8124-8822

E-mail: tzbyrad@interia.pl